

Jiří Hofman

Jak ten můj život šel

Volné vyprávění, určené pouze pro naše potomky bylo iniciováno
mimořádně milým a zdařilým setkáním našich blízkých
k mým osmdesátinám (16. května 2003).

Jeho inspirátorkami a organizátorkami byly naše snachy Marie a Jana.

Praha 2008

*A dej mi sílu unést všechno,
co změnit nemám síl.
Odvahu, abych to, nač stačím,
na tomto světě pozměnil.
A také moudrost, abych znal,
a od sebe je rozeznal.*

Prastará motlitba z předkřesťanských dob, která
bude jistě platit do skonání lidstva.
Přebásnil ji Jan Skácel.

Děkuji všem, kteří mne v tomto pošetilem počínání podpořili.

Zejména pak:

- manželce Jaroslavě za trpělivost, když jsem si místo s ní mnoho hodin povídal s počítačem;
- oběma snachám Janě a Marii za bezděčnou inspiraci při oslavě mých osmdesátin;
- synovi Miroslavovi za morální podporu, kritiku celku a za zapůjčení rychlého počítače;
- vnukům Janovi a Matěji za pomoc při jeho zvládávání;
- vnukovi Michalovi za kritiku obsahu prvních stránek a za ochotnou pomoc, kdykoliv bylo třeba.

Toto povídání jsem zpracovával ve chvílkách inspirace od července roku 2003 do listopadu 2007.

Váš manžel, otec, tchán, dědek a pradědek

Jiří Hofman

Vydáno v deseti exemplářích. Vytiskl syn Miroslav, knihařsky upravil vnuk Michal.

Povídání jsem rozdělil do těchto částí:

1.	Než mne maminka přivedla na svět	5
2.	Dětství	6
3.	Jinošství	40
4.	Zemědělcem a vojákem za války	45
5.	Vojákem v míru, manželem, tátou	81
6.	Zaměstnaným důchodcem	137
7.	Pracujícím důchodcem	146
7.1.	Založení a práce ve <i>Sdružení Čechů z Volyně a jejích přátel</i>	155
7.2.	Práce v <i>Československé obci legionářské</i>	177
7.3.	Práce ve funkci předsedy <i>Bytového družstva Lounských 8</i>	201

Přehled mých bydlišť, školní docházky a důležitých událostí

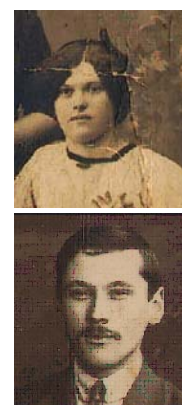
Letopočty, školní roky a datumy	Moje bydliště	Kolik mi bylo roků	Školní třídy
16. 5. 1923	Narozen v Družkopoli		
1923/1924	Družkopoli	1	
1924 - 1927	Dubno	2 až 4	
1927/1928	Dubno, Straklov	5	
1928	Chorupáň, poslán do školy.	5 let a 3 m	1
1928/1929	Chorupáň, Moldava II	5/6	1
1929/1930	Moldava II, Novostavce	6/7	2
1930/1931	Novostavce	7/8	3
1931/1932	Hošča, Martinovka	8/9	4
1932/1933	Martinovka	9/10	4
1933/1934	Martinovka	10/11	4
1934/1935	Rovno	11/12	5
1935/1936	Rovno	12/13	6
1936/1937	Rovno	13/14	7. třída zákl. šk.
1937/1938	Rovno	14/15	1. tř. obch. akad.
1938/1939	Rovno	15/16	2. tř. obch. akad.
1. 9. 1939	Nacistické Německo zahájilo 2. světovou válku		
1939 - 1943	Martinovka	17 - 21	
11. 3. 1944	Prezentován v Jeřémově do čs. zahraniční armády		
1944/1945	Škola v Muromi a POLE	21/23	
1945/1946	Praha, Martinovka, Turnov	23/24	
1946/1947	Turnov, Nové Město n/V.	24/25	
1947/1948	Brno, Milovice, Brno	25/26	
29. 4. 1948	Sňatek s Jaroslavou Jankovou	25	
1. 10. 1948	Zahájení studia na Vysoké škole technické dr. E. Beneše.		
1948 - 1952	Hlubočany, Brno.	Studium na VŠT dr. E. Beneše v Brně.	
1952 - 1956	Kralovice	29 - 33	
1956 - dosud	Praha	34 - dosud	

Publikační činnost.

1. HOFMAN, J.: *Kronika obce Martinovky*. Uveřejňovaná od 6. 10. 1950 do 1. 12. 1950 v týdeníku *VĚRNÁ STRÁŽ*, který vydával *Svaz Čechů z Volyně* v Žatci. Str.9.
2. HOFMAN, J., KLICPERA, J., PELCOVÁ, V.: *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. Za moje soukromé finanční prostředky na neziskovém základě vydalo *Sdružení Čechů z Volyně*, Praha 1995. ISBN 80-901878-0-3. Str. 24 + 3 mapy.
3. HOFMAN, J.: *Češi na Volyni, základní informace*. Za finančního přispění *Československé obce legionářské* vydalo *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*. Třetí doplněné vydání (v češtině). Praha 2007. Str. 36. Kromě toho dvě vydání (1995 a 207) v ukrajinštině.
4. HOFMAN, J., ŠIRC, V., VACULÍK, J.: *Volynští Češi v prvním a druhém odboji*. Za moje soukromé finanční prostředky na neziskovém základě vydal *Český svaz bojovníků za svobodu*, Praha. Vydání druhé (1999, 2004). ISBN 80-7005-036-5. Str. 438.
5. HOFMAN, J., BAUER, J.: *Tajemství radiotechnického pátrače TAMARA*. Nakladatelství *Sdělovací technika*, Praha. Vydání druhé (2003, 2007). ISBN 80-86645-02-9. Str. 272.
6. HOFMAN, J.: *Vzpomínky, úvahy a zkušenosti z mé práce v naší službě*. Nákladem vlastním. Praha 1979. Str.85.
7. Pospíšil, J., Lohvinová, V.: *České písně z ukrajinské Volyně*. 508 písní s notami a pasportizací. Za moje fin. prostředky vydal ÚEaF AV ČR. Praha 1997. ISBN 80-85010-15-1. Str. 574.

1. Než mne mamínka přivedla na svět

Moji prarodiče **Hofmanovi** a **Cmuntovi** se kolem roku 1870 přestěhovali z Čech do bývalé carské Volyňské gubernie. Pradědeček Hofman byl zakládajícím členem obce **Teremno**¹⁾ a pradědeček Cmunt, pravděpodobně mlynář, se do této obce přestěhoval o něco později. Odkud z Čech pocházeli se mi nepodařilo zjistit – pozdě jsem se začal ptát, pamětníci odešli na věčnost a písemné informace nezanechali.

*Teremno 1921?
Maminka
a tatínek
a jejich přátelé.*

Moje babička z tatínkovy strany, **Anna**, pocházela od Jičína, protože mi říkala, že jako malé děvčátko chodila s maminkou do Jičína na trh. Její první manžel byl **Meduna**, statkář ve východní Volyni a po ovdovění se provdala za kamenosochaře **Františka Hofmana**. Měla celkem tři dcery a mého tatínka **Vladislava** (*14. 11. 1898 Šumsk u Dubna †1934 Lvov, ledvinová nemoc). Dědeček odjel před 1. světovou válkou do USA s tím, že za nim babička s dětmi přijede. Jako kamenosochař dosáhl asi určitého úspěchu – babička mi ukázala fotografie jeho děl. Vypukla válka, rodina přijet nemohla a dědeček v roce 1929 v USA zemřel.

Maminka **Antonie Cmuntová** (*25.11.1904 Teremno †1977 Hlubočany) měla čtyři bratry a dvě sestry. Její rodiči byli **Marie Cmuntová** a **Josef Cmunt**. Nikdy jsem se s nimi osobně nesetkal, a s její podobou mne maminka seznámila podle fotografií. S tatínkem se maminka seznámila v Teremně, prý v pěveckém kroužku a sňatek uzavřeli v roce 1922.

Tatínek se vyučil obchodním příručím, takže na život rodiny ve velkém dostatku to nevypadalo. Tři z jeho švagrů, moji strýcové, Cmuntové však byli úspěšnými podnikateli: **Vladimír** postavil a provozoval mlýn v **Poddubcích** u Lucka a **František** v **Záborolích** u Lucka. Strýc

1) Základní údaje o obcích, v nichž na Volyni žili Češi čtenář najde v díle Hofman, J., Klicpera, J., Pelcová, V.: *Historická mapa českého osídlení na Volyni*. 1995, Praha.

Josef vlastnil v Lucku prosperující řeznictví, jen čtvrtý strýc Václav nijak zvlášť nevynikl – vlastnil malý vesnický obchůdek smíšeným zbožím. Ti bohatší strýcové měli zřejmě i na polských úřadech určitý vliv. Pomohli tedy novomanželům Antonii a Vladimírovi Hofmanovým získat státní licenci na prodej lihovin.

Rodiče zavedli svůj obchod ve zcela ukrajinské vesnici **Družkopoli**, asi 75 km na západ od města **Dubno**. Zde v Družkopoli jsem se **16. května 1923**, kolem třetí hodiny odpolední **narodil**.

Odbyt lihovin byl zde dobrý. Ukrajinci chlastali jako duhy. Maminka mi vyprávěla, že tatínek každý týden přivážel z velkoobchodu v městě Dubno dva i tři sudy čistého lihu, který doma míchali s vodou na předepsaných 45 stupňů a rozlívali do lahví. Potíž byla v tom, že tatínek ještě jako svobodný si nachladil ledviny (uhřátý dlouhou jízdou na bicyklu si lehl do příkopu a usnul) a nyní se v důsledku častých cest do Dubna nemoc zhoršovala.

Brzy po mém narození strýcové pomohli otci získat státní licenci na velkoobchod tabáku v městě **Dubno**, aby nemusel v zimě, v létě, ve vánici i v dešti těch mnoho hodin týdně cestovat.

2. Dětství

DUBNO 1924 - 1927

Na své rodiště si pochopitelně nepamatuji a nikdy jsem Družkopoli nenavštívil.

Dubno, 1925. Jiříček.

První životní zážitky si pamatuji z města Dubna. Dubno je starobylé město nad řekou Ikvou, v meandru které byla v dávných dobách postavena tvrz. Bydleli jsme nedaleko ní. První zážitek, na nějž si pamatuji se váže k řece, tvrzí a výprasku, který jsem od babičky dostal. Bylo mi něco přes čtyři roky, když jsem si pod tvrzí na břehu řeky hrál. Nevím proč bez dozoru, protože ta moje zábava pozůstávala z toho, že jsem do řeky házel kamínky, což se rybářům, lovcům na udice ryby nelíbilo. Asi mne napomínali, ale já jsem nedbal. Jeden z nich proto popadl moje střevíčky, ležící na břehu a hodil je do vody. Odvážně jsem se za nimi vrhl, jeden jsem zachytil, po druhém několikrát hmátnul, voda mi již sahala pod bradu ale přesto jsem šel srdnatě dál a snažil se druhý střevíček zachytit. Místo toho jsem ho potopil a sám jsem se začal topit také. Zřejmě to byl první projev mé sveřepé snahy splnit záměr, který jsem si předsevzal. Takové snahy jsou mi vlastní dodnes. Rybáři mne z vody vytáhli a já, hasmránek malý,

jsem šel se střevíčkem v ruce domu. Báł jsem se vejít dovnitř, raději jsem sedl na schůdek před vchodem do domu a bulil. Někdo asi babičku upozornil, ta mne vzala dovnitř, vysvlékla, strčila na posteli pod deku a když jsem se bezelstně přiznal co jsem u řeky dělal, tak jsem dostal nějaké lepance na holou. Druhý den jsme s babičkou šli k ševci panu Musiolovi, (byl to Čech a správné příjmení měl Musil; po letech jsem byl seznámen s jeho bratrem, řemenářem, v městě Rovno), aby mi místo utopeného střevíčku udělal jiný.

Možná, že čtenáři vrtá hlavou, proč mi ty lepance dala babička a nikoliv maminka. Za tím se skrývá složitost mého dětství, takže moje vysvětlení musí být poněkud delší a znám ho z vyprávění maminky. Jinou verzi mi nikdy babička s tetou neřekly, tudíž verzi maminčinou považuji za věrohodnou. Po přestěhování z Družkopole do Dubna žili rodiče ve společné domácnosti s mojí babičkou Annou a tetou **Marii Hofmanovou**. Teta byla zručná švadlena. Jako děvčátko však spadla ze stromu na lavici (byla prý velice živé dítě) tak nešťastně, že si zranila páteř a nyní v dospělosti měla veliký hrb. Neprovдалa se. Babička se viděla v její zručnosti, sečtěllosti, schopnosti jednat s lidmi apod. a protože jako tchýně nebyla ke své snaše tolerantní, velmi mamince ztrpčovala život při sebemenší příležitosti. Maminka prosila tatínka, aby pronajal třeba skromnou světničku, jen abychom byli od babičky kousek dál. Táta nedbal. Maminka proto vzkázala bratru Josefovi, že v tom očištcí již nemůže vydržet, strýc přijel s povozem a maminku i s výbavou odvezl k sobě do Lucka. Mne, ani ne dvouletého, však nechali u babičky. Podle jedné verze babička mne nechtěla dát. Já se domnívám, že maminka nenaléhala, protože asi předpokládala, že se manžel vzpamatuje a zase budeme všichni spolu, ale sami. Nestalo se. **To se odehrávalo na začátku roku 1925 a až do února 1932 mne vychovávala babička a teta. O existenci maminky jsem po celou dobu nevěděl a nikdo mi nic o ní neřekl.** Za jakých okolností jsem ji poprvé viděl a blíže ji poznal, sdělím na příslušném místě mého vyprávění.

Ve stejném roce, kdy jsem dostal od babičky poprvé a myslím naposled „na pamětnou“ jsme s tatínkem jeli na ozdravný pobyt do okolí městečka Zakopané v Karpatech. Bydleli a stravovali jsme se u horalů, kteří se tím přilepšovali k živobytí. V paměti mi utkvěla příhoda, nicotná, ale pro čtyřleté městské dítě neobvyklá. Mírně prší, sedím na zápraží pod šindelovou střechou a držím v ruce krajíc chleba namazaný lesními jahodami rozdělanými se smetanou. Pozoruji kohouta a slepice, které se přede mnou procházejí a pokukují po mém krajíci. Najednou jedna drzá kdákalka ke mně přiskočí, krajíc mi zobákem vytrhne z ruky a při tom mne udeří roztaženými křídly. Pro mne to byl útok draka! Krajíc spadl do bláta a jak jinak, namazanou stranou dolu. Tragedie! Tatínku pomoz!

Z cesty vlakem zpět do Dubna si pamatuji další nemilou příhodu. Otevřeným oknem se dívám do ubíhající krajiny, chvilkami se těším dárkem od tatínka, miniaturním kukátkem s pevným pohledem na městečko Zakopané a míjející okolí sleduji jakoby dalekohledem. Právě v té chvíli přirachotí po sousední koleji protijedoucí vlak tak rychle a hřmotně, že jsem leknutím upadl až na podlahu kupé. Z tohoto pobytu jsem si proto přivezl především pořádnou bouli na hlavě.

STRAKLOV ČESKÝ, CHORUPÁŇ květen - září 1928

Maminka se k nám nevrátila, snad táta ani za ní do Lucka na „smiřovačky“ nejel. Chodil ale do blízké vesnice **Straklov Český**. Tam si namluvil dceru bohatého statkáře **Marii Grmelovou** a brzy na to byla svatba. Prý si ji všiml, když hrála v ochotnickém divadelním představení.

Svatební fotografie

Velkoprodejna tabáku asi příliš zisku nedávala, tak údajně za věno nové manželky koupil spolu s panem **Jiráskem** v ukrajinské obci **Chorupáni**²⁾ (asi 10 km severozápadně od Dubna) větrný mlýn, běžně nazývaný větrák. Mezi tím se jim narodila dcera **Míla Hofmanová** a mne si také k sobě vzali. Před stěhováním do Chorupáně jsme bydleli u Grmelů ve Straklově a tam se mi velmi líbilo. Dědeček Grmelů mne učil všelijaké drobné lumpárničky asi proto, aby ho mohla babička napomínat „aby to dítě nekazil“, strýcové mne s sebou brali na polní práce, jednou dokonce na několik dnů až do vzdálené obce **Kliščichy**,

kde měli Grmelovi chmelnici a tam jsme žili „bez ženských“ a jejích napomínání. Přesto, že jsem byl pěkné kvítko – jednou jsem zavřel kocoura do trouby u sporáku a babička Grmelová to zjistila právě včas, aby se kocour zaživa neupekl, podruhé jsem nevlastní sestřičku Mílu tak silně kolébal, až vypadla z kolébky, naštěstí na něco měkkého — mne všichni měli rádi.

Koncem léta 1928 roku jsme se přestěhovali do Chorupáně a jelikož prý se mnou nebylo možno doma vydržet (podle tvrzení nevlastní matky), poslali mne, ve věku 5 let a tří měsíců, do školy. Navíc do ukrajinské s polským vyučovacím jazykem. V této době byla v Polsku povinná docházka od 7 let do 14, takže ukrajinští kluci byli starší a musel jsem mezi nimi obstát. Jak jsem překonával zároveň dvě „jazykové bariery“, při vyučování polskou a o přestávkách ukrajinskou, to nedovedu vysvětlit.

MOLDAVA II září 1928 – červenec 1929

Naštěstí pro mne, asi tak koncem září 1928, se u nás objevila teta Marie Hofmanová a zřejmě po nějaké dohodě, kterou mi později nikdo neřekl, si mne odvezla s sebou. V této době již teta s babičkou bydlely v české obci **Moldava II**, kde si pronajaly malý, ale pěkný domek od Čecha pana **Kostky**, který byl v polské armádě kapelníkem a bydlel s rodinou v blízkém městě Dubno. Teta nejen šila ženské šaty „podle poslední módy“, ale uměla vyšívat velmi pěkné záclonky (firhaňky) a přes podzim a zimu také učila šití a vyšívání místní děvčata. Jelikož „učební sezóna“ začínala, tak jsem se najednou ocital ve společnosti několika štěbetavých děvčat dopoledne a zase jiných odpoledne. Po počátečním ostychu jsem se tak osmělil, že děvčata místo štěbetání musela být stále ve střehu, zda některé neuvazují cop k židli, nebo nepřistrkuji špendlíček tak, aby si na něj přisedla³⁾. Zkrátka měl jsem pro různé nápady a lumpárničky daleko širší pole působnosti než předtím ve Straklově nebo v Chorupáni.

2) Švejkologové vědí, že v Chorupáni se spisovatel **Jaroslav Hašek** dostal do ruského zajetí. Zda přeběhl, nebo byl zajat nebylo jednoznačně vyjasněno. Je ale známo, že v nedaleké české obci **Podhájce** v rodině velkého statkáře **Pokorného** nějaký čas bydlel.

3) Velmi mne potěšily tehdejší dívenky, nyní již babičky, na krajanských setkáních kolem roku 1993 v Chomutově (Báčová) a v Šumperku, když si ověřovaly, zda jsem skutečně ten Jiřík co je tak moc zlobíval, když se učily šití na Moldavě a jiné zase v Novostavcích u tety Hofmanové. Zejména mne potěšilo to, že mi u nich to renomé trapiče tak dlouho vydrželo.

Babička tento problém vyřešila rázně: zašla za panem učitelem **Šimůnkem** a nastoupil jsem neprodleně do české školy, která byla ve třetím domě od nás. Pan učitel brzy zjistil, že ač nejmenší, nemohu sedět v první lavici a posadil mne do prázdné poslední a to tak, že přede mnou byla ještě jedna lavice prázdná. Nezbylo mi, než abych místo lumpárniček dával pozor na výklad a brzy jsem poznal, že je věci ctí, abych jsa pozván k tabuli neprojevoval neznalosti, které by vyvolávaly hlasité posměšky spolužáků a hlavně spolužaček. Na jejich mínění mi záleželo víc.

Vzpomínám si, že již na Vánoce jsem babičce a tetě jako svůj dárek pod stromeček četl ze slabikáře celé stránky a z paměti jsem odříkal nějakou kratičkou básničku. K jaru jsem dokonce předčítal i děvčatům, pokud mne vydržely chvíli poslouchat a neštěbetaly.

Zima 1928/1929 byla na Volyni velmi krutá. Ve vánicích a mrazech nehynula jen polní zvěř, ale i lidé. Po mnoha letech se vzpomínalo, že vymrzly ovocné stromy, leckde i včelstva. Konečně přišlo jaro, pak konec školního roku a já jsem dostal od pana učitele Šimůnka své rázné vysvědčení. Na čtvrtce papíru bylo napsáno „*Jiřík může chodit do druhé třídy*“ a podpis. Vlivem okolností, které uvádím dále jsem však na Moldavě do druhé třídy nechodil.

V právě minulém školním roce jsem také jednou účinkoval v divadelním představení, pochopitelně školním. Hrál jsem rytíře. Trochu předběhnu. Do svých sedmnácti let jsem hrál celkem ve čtrnácti nebo patnácti divadelních hrách. Vzpomínám si na nejpůsobivější hru „*Osiřelo dítě*“, v níž jsme s **Libuši Hnídkovou**, tehdy asi desetiletí, nikoliv na Moldavě, ale v obci Martinovce, hráli titulní role sourozenců – sirotek. Když jsme napůl ležíc na „hrobě“ maminky tuto píseň v duetu zpívali v sále bylo z různých koutů sálu slyšet posmrkávání citlivého publika. Osud tomu chtěl, že jsme se dalších šedesát devět let neviděli a při setkání v Teplicích, kde jsme s manželkou byli v lázních, jsme vzpomínali na jejího bratra Vladimíra (padl jako tankista v březnu 1945 při osvobození Ostravy) a na tatínka (zavraždili ho v březnu 1946 banderovci). S potěšením jsme si také vzpomněli na náš herecký výkon a na dojaté publikum v naší martinovské hospodě.

Vraťme se ale časově zpět na Moldavu. Někdy v této době jsem přišel poprvé do styku s úžasným vynálezem — rozhlasovým přijímačem, kterých tehdy bylo mezi volyňskými Čechy snad jen několik kusů. Jeden z nich vlastnila rodina MUDr. **Doležala**, která byla ve velké vážnosti⁴⁾, protože českých lékařů na Volyni bylo jako šafránu. Teta, zručná švadlena, byla mezi ženami vážená a vítaná a přes ně měla přístup „do vyšší společnosti.“ Tak mne jednou navečer vzala k Doležalovým na poslech radia. Pan Doležal nás již čekal se zapnutým přístrojem a když jsem se trochu osmělil hned jsem se ho začal vyptávat kde je ten pán co právě mluví a pak, kde že jsou ti muzikanti co hrají, když jich je tolik. Pan doktor to s dětmi uměl a tak mi říkal, že jsou začarovaní a neviditelní a když budu neposedný a moc zvědavý, že ihned odejdou. No, dělal jsem dobrotu celý večer a potíž byla v tom, že bylo již dost pozdě a mne nemohli od amplionu dostat. Když bylo opravdu nutno jít domů, zřejmě na sebe „dospěláci“ mrkli a pan Doležal se nahnul nad reproduktor a řekl nahlas „páni muzikanti Jiřík už musí jít spát, tak běžte také domů“ a nenápadně snižoval hlasitost a říkal „vidíš jak mne hned poslechli, musíš nás poslechnout taky.“ Když pana Doležala poslechli muzikanti, tak mi také nic jiného nezbylo. Poslech rozhlasu byl pro mne obrovský zážitek a tetu, ba i pana

4) Při reemigraci Čechů z Volyně byl MUDr. Doležal vedoucím prvního reemigračního vlaku, který vyjel z města Dubna dne 30. ledna 1947. Doležalovi se usídlili v Kolečovicích na Rakovnicku a volyňští pacienti za svým lékařem jezdili i přes půl republiky.

učitele, jsem svými dotazy obtěžoval několik dnů. V mých očích neobstáli, protože nevěděli nic a jen mne odbývali.

Na jaře 1929 nás navštívil tatínek. Telefony nebyly, takže návštěva byla neohlášená. Babička byla právě u housátek, která měla na dvorku v posadě a já jsem ji pomáhal nebo spíše překážel. Za rohem domu vrzla vrátka: „běž se Jiříku podívat kdo přišel.“ Ihned jsem přiběhl zpět a s rozpaky, nebyl jsem na tatínka zvyklý, jsem babičce spíše pošeptal než řekl: „přišel tatínek.“ Ve světnici brzy bylo po ostychu zejména, když se tatínek zeptal jak mi jde učení. To byla moje parketa! Vzal mne na kolena, četl jsem mu plynule ze slabikáře a pak jsem „s veškerou parádou“ oddeklamoval básničku *Nelze všechněm vyhověti*. Však ji dovedu dodnes. Nevěříte. Přesvědčte se. Pravda, musel jsem nyní pořádně zalovit v paměti, ba i kama-rád mi trošku ochotně pomohl.

Nelze všechněm vyhověti

V létě po silnici šedé
mlynář s hochem osla vede
na trh k městu. „*Šťastnou cestu,*“
volá jezdec. „*Oba jdete?*
Proč si někdo nesesednete?
Copak vám to rozum nedá?“
Na osla si chlapec sedá,
otec pak jde vedle pěšky.

Dohonili povoz těžký.
Vozka volá z pravé strany:
„*I ty kloučku nekáraný,*
bodejž by tě kopla husa,
mladý jede, starý klusá.“
Synek slezl, prachem břeде,
na oslu zas otec jede.
„*I toť necitelnost velká,*“
ozvala se mladá selka
po návratu ze svých polí,
„*chlapce jistě nohy bolí,*
odstůně to slabé robě.“
Nato vzal ho otec k sobě.

Jeli dále. „*Neznabozi,*“
volal kmet, jenž pásł kozy,
„*máte-li pak srdce v těle?*
Vždyť jste zvířat mučitele!“
Otec a syn na ta slova
slezli a šli pěšky znova.

Karlovy Vary, asi 1925. Vladislav Hofman (sedící, druhý zleva) jako pacient

Když jsem se na závěr uklo-
nil (před panem učitelem jsme to
dělali také tak), byl jsem tatín-
kem pochválen a pochvala byla
u nás na Volyni velmi vzácná,
proto hřála. Strávil u nás nějaký
den a to jsem ho viděl naposle-
dy. Nemoc se zhoršovala, ne-
pomohlo ani léčení Karlových
Varech a tatínek ve svých třice-
ti šesti letech zemřel.

V létě tohoto roku jsme s tetou zažili sice drobnou, ale velmi milou příhodu. Když to bylo možné, tak jsem s tetou chodil k zákaznicím. S tou bylo nutno dohodnout jaké mají být ty firhaňky, oné vzít míru na nové šaty, jiné přinést hotové dílo. Bylo pokročilé léto a my jsme šli do blízké české vesnice **Jablonovky**, které se přezdívalo Amerika, protože prý se tam dříve muselo jezdit přes „pařezové moře.“ Z někdejších hlubokých lesů zůstalo nejdříve „pařezové moře“ a v našich časech už jen kousíček lesíka u cesty, který spíše připomínal remízku. Takový osud potkal v důsledku kolonizace mnoho krásných lesů na Volyni a nyní se totéž děje jinde ve světě. Vraťme se ale na naši cestu z Jablonovky. Když jsme míjeli remízku teta se do ní jen tak ze zvyku (byla dobrá houbařka) letmo podívala a řekla: „běž se, Jiříku, podívat co to támhle nad příkopem je?“ Přeskočil jsem příkop a uviděl krásný hříbek: „tetíí, je tu hříbek a tááámhle druhý...“ Nasbírali jsme jich plný košík, v němž jsme zákaznicím nesli dílo. Babička tomu nechtěla ani věřit a nelze se ji divit. Když pak obdarovala hříbky sousedku nastalo dlouhé společné divení, že v takovém malém lesíku obstálo před slídívy hroubaží tolik hříbů.

Na Moldavě jsem tedy vychodil první třídu a v létě roku 1929 nás čekalo, na volyňské poměry, daleké stěhování, až do české obce **Novostavce**, která byla vzdálená od Moldavy padesát až šedesát kilometrů jihovýchodním směrem. Slova „daleké stěhování“ jsem použil s ohledem na to, že celý náš majeteček a my s nim se převážel na žebříňáku a jedna cesta trvala dva dny.

VOLKOV, NOVOSTAVCE červenec 1929 – srpen 1931

Pro srozumitelnost dalšího vyprávění poněkud odbočím. Babička měla syna, mého tatínka a tři dcery, z nichž Marii, švadlenu, již známe. Další dvě byly provdané a jelikož jejich křestní jména neznám, budu je jmenovat pouze příjmeními po provdání.

Teta **Novotná** se provdala do velké české obce **Volkov**. Byl jsem tam jen jednou, asi šestiletý, s babičkou na návštěvě a pamatoval jsem si z návštěvy, kromě mlýna, v němž byl tehdejší div – dynamo, které elektricky osvětlovalo kus obce, pouze na to, kdy teta s babičkou prohlížely na stole rozložené fotografie a na jedné z nich ležel v otevřené rakvi poměrně mladý muž s jednu rukou obalenou obvazem. Na Volyni bylo pořizování takových fotografií

často součástí posledního rozloučení se zesnulým. Hned jsem se začal vyptávat kdo tam leží a proč má zavázanou ruku a co se mu stalo apod. Řekli mi, že to je jejich Jarouš, který rozebíral nějaký dělostřelecký granát, který po válce (rozumí se po první světové) našel a výbuch ho usmrtil. Tato, v mé paměti téměř zasutá maličkost, mi po více než šedesáti letech pomohla zjistit své příbuzné. Ve Volkově bylo rodin Novotných hodně, ale když jsem se, před několika léty, s volkovskými krajany snažil určit o kterou rodinu šlo, stačilo abych se o této tragedii zmínil a hned věděli, která to je. Tak jsem mohl identifikovat své bratrance a sestřenice. A to přesto, že od tragédie uplynulo již více než sedmdesát let!

Teta **Vondráčková** se provdala do další zcela české obce **Novostavce** a k ní, na velký statek, jsme se nyní stěhovali. Obývali jsme kuchyň a velkou světnici s příslušenstvím, zřejmě „výměnek“ pro rodiče, jak bývalo na Volyni pravidlem. Teta měla zase svoji školu švadlenek a já jsem měl nové kamarády a kamarádky.

V této obci jsem prožil pěkné dva roky svého dětství a patří se, abych ji alespoň několika větami charakterizoval. Vznikla v době, kdy proud přistěhovalců z Čech již dávno ustal, ale početní potomci původních emigrantů museli hledat možnost koupě šlechtické půdy mimo svá volyňská rodiště. Tak roku 1906 skupina mladých českých mužů společně zakoupila zbytek velkostatku a založila českou část obce, navazující na stávající obec ukrajinskou. Velikost dílů byla určena výší finančního vkladu a cenou půdy, ale poloha pozemků se, jak je zapsáno v kronice obce, určovala losem. Při tom bylo zaděláno na letitou antipatii! Ve skupině kupujících převažovali pravoslavní, kteří se poněkud spatra dívali na své spollečníky baptistického vyznání a tajně se smlouvali, že losování „narafočí“ tak, aby své jinověrce ošidili. Smlouvali se při společném nocy na šlechtickém seníku sice šepem a pozdě v noci, ale přesto smlouvání jeden z baptistů, který trpěl nespavostí, odposlechl. Snaha o podvod nebyla pochopitelně zapomenuta a mnoho let byla tato neupřímnost při různých příležitostech připomínána. Přesto občané vystavěli pěknou obec asi o čtyřiceti usedlostech, společně postavili brzy školu, požární zbrojnici, velkou hospodu, baptisté modlitebnu a pravoslavní přispívali na údržbu cerkve, která stála na rozhraní české a ukrajinské části vedle šlechtického sídla a vodního mlýna. Vše toto stačili udělat za necelých dvacet let.

Brzy začal školní rok a já jsem se první den ze školy vrátil radosti celý bez sebe, protože pan učitel Šimůnek, moje tehdy nejvyšší dětská mužská autorita, byl z Moldavy přemístěn do zdejší školy. Musím podotknout, že jsem měl mimořádné štěstí, protože v Novostavcích a také na Moldavě byly školy, patřící *České matici školské*, kterých na celé Volyni bylo pouze třináct. Moje základní české vzdělávání tedy trvalo jen tři roky, jsem za ně vděčný, ale v dospělosti jsem měl co dohánět a nejen v češtině.

Ve třídě jsem byl opět nejmladší, ale kluci mi neubližovali, spíše naopak. Příkladem může být jak mi „pomáhali“ se naučit plavat. Chodili jsme se koupat do náhonu zmíněného mlýna, který patřil Matoušovým (rodiče zavraždili banderovci, jejich dvě dcery se zachránily a při krajanských setkáních jsme na dětství rádi zavzpomínali). V náhonu voda nebyla hluboká, takže utopit se prostě nešlo. Přesto to kluci při mém učení málem dokázali. Položili mne na vodu, jeden mi mírně nad vodou držel nohy a poradili „rukama hrabej vodu a plav.“ No, vytáhli mne včas.

Utopen jsem nebyl, ale stala se mi nehoda, jejíž stopu mám na těle dodnes. Vondráčkovi měli hlídacího psa Sultána. Aby mohl účinně působit u stodoly, chléva a zadního vchodu na dvůr, byl před těmito budovami natažen silný drát ve výši asi tři metrů, dlouhý asi šest metrů, na něm byl navlečen kroužek, k němu byl připevněn řetízek, který končil na obojku Sultána. Sultán byl uvázan, ale přesto mohl podél drátu běhat a plnit své hlídací psí povinnosti. Brzy

jsme se skamarádili a přispěla k tomu tetička Vondráčková. Její synáček, můj bratranec, byl ještě malý, tak jsem Sultánovi nosil žrádlo já a občas jsme si jen tak spolu hráli. Přišel jsem jednou ze školy a šel jsem si se Sultánem pohrát. Místo přívětivého vrtění ocasem po mně skočil, z levého ramene mi doslova vytrhl kus svalů a chystal se ve žraní pokračovat. Strýc Vondráček byl naštěstí nablízku. Ukázalo se, že pes měl někde poblíž zahrabané kosti. Rána byla velikánská a babička mi ji vyléčila heřmánkem. Když byl u převazu jednou přítomen sousedův Rost'a Zahradníků a děckám ve škole řekl, že to není „psí škrábnutí“ jak někteří tvrdili, získal jsem ve třídě zvláštní respekt.

Za pouhé dva roky mého života v Novostavcích se stala ve vsi řada příhod, které mi pochopitelně neunikly a ty, které mi zůstaly i v paměti, stojí za povšimnutí. Věnujme jim chvíli pozornosti.

Asi v každé obci jsou rodiny, o nichž spoluobčané tvrdí, že „ona nosí kalhoty a on sukničky“, nebo také, že „mužskej je pod pantoflem.“ V Novostavcích v rodině vévodila Škrancová. Vhodně i nevhodně prý manželovi poroučela při nejrůznějších příležitostech tak, že úplně zlhostejněl. Až jednou... U Škrancových byla zabijačka. Škranc na špalku sekerou porcoval maso a Škrancová mu poroučela ústně jak to má dělat, kde a jakým směrem má seknout, ale nějak se ji to nelíbilo a začala na kusu masa palcem ukazovat, kam má sekera dopadnout. Škranc sekerou sekl tam, kam ukazovala a Škrancová palcem včas neucukla. Přišla o břicho palce s kusem nehtu. Vesnice se bavila, ale Škrancová se prý polepšila.

Obrovská tragédie se stala u výměnkářů Knesplových, kteří bydleli nedaleko školy. Kamarád Bohouš Pospíšilův přišel do školy pozdě, otvíral právě dveře do třídy a ještě se loudal a ohlížel ven. Pan učitel už držel v ruce rákosku, kterou bez řečí vyřizoval takové a podobné případy. Vtom Boňka vyhrkl: „někdo zabil Knesplový.“ Rákoska zůstala nepoužita a pan učitel přes otevřené dveře viděl sběh lidí. Vědělo se, že Knesploví měli našetřené zlato. Byla to ošklivá loupežná vražda — sekerou. Odsoudili na dvanáct let do vězení nějakého tuláka, ale po vsi se šeptalo, že vraždil někdo jiný a prý dokonce příbuzný.

Maminka zmíněného Bohouše Pospíšila náhle zemřela. Stalo se to tak, že chtěla jít pro něco na půdu a hned z prvních schodů upadla a zůstala v komoře ležet. Dosvědčila to sousedka, která si k nim šla něco vypůjčit a tvrdila, že když ležící Pospíšilovou uviděla, tak másnice, která stála na stolku vedle schodů a o níž Pospíšilová zavadila, se ještě kolébala. Chystal se pohřeb, ale některý z občanů začal tvrdit, že Pospíšilová není mrtvá a navrhl zkoušku pečetícím voskem. Když se prý na kůži zkoušeného nechá ukápnout roztavený pečetící vosk a je-li po jeho odstranění kůže červená, člověk nezemřel. Po určitých diskusích byla zkouška provedena a skutečně Boňkovu maminku nepochovali zaživa.

Další, ale tentokrát pohodový případ se stal v rodině Kubištových. V době, kdy jsme bydleli v Novostavcích se Kubištovi již odstěhovali do Žityně u Rovna, ale příběh se ústním podáním v obci dlouho udržoval. Pantáta Kubišta byl velký jedlík a panímáma jednou upekla k nějaké význačnější příležitosti pěkně vykrmenou husu. Synek Rost'a a jeho bráška Jaroslav dostali svůj díl, kousek si vzala panímáma, ale pantátovi na talíři stále něco prebejvalo a něčeho se nedostávalo. Když mu zbyly na talíři knedlíky, přibral si maso a zelí, když mu zbylo zelí, přibral si opět maso a také knedlíky. Dopadlo to tak, že snědl téměř celou husu a k tomu pořádný podnos knedlíků se zelím. Takové případy se stávají ve více rodinách, že něco na talíři přebývá a něčeho se nedostává. V naší rodině jsem takový případ manželce a klukům pojmenoval „Kubištuv efekt.“ Funguje dodnes a příběh má pokračování. V roce 1990 jsme založili *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*, jehož jsem byl tajemníkem a matrikářem. Když mi přišla členská přihláška Rostislava Kubišty s údajem, že se narodil v Novostavcích,

věděl jsem o koho jde, ačkoliv jsme se dosud neznali. Poslal jsem mu popis tohoto příběhu a při krajauském setkání jsme se poprvé s ním a s jeho manželkou viděli. „Jirko“ řekl „možné to je, on táta byl nevysoký, ale vážil kolem sto deseti kilo.“ Rostova manželka, nevolyňská Češka, byla potěšena, že má další historku do rodinné kroniky pro své potomky. S Rostislavem jsme výborně spolupracovali, vykonal po roce 1992 velký kus práce, zejména při adaptaci černobylských krajanů v historické vlasti a při náhodných setkáních na tuto a jiné příhody rádi vzpomeneme. Ještě se k nim vrátím.

Další odstaveček se bude týkat náboženství. Babička s tetou byly pravoslavného vyznání i když si nepamatuji, že by babička někdy šla do cerkve. S tetou jsem do cerkve chodil, ale nevzpomínám si, že by nám báťuška ve škole vykládal věrouku. Nevím co to způsobilo, že se teta v Novostavcích stala baptistkou. Možná zapůsobily její baptistické zákaznice. Chodil jsem tedy s ní do baptistické modlitebny a navštěvoval nedělní školu. Trochu předběhnu. Později jsem „byl konvertován“ do katolické církve, absolvoval ve škole po dobu tří let hodiny náboženství, zpíval v kostele o Vánocích a Velikonocích, dokonce i sólo a křestní list, s kterým jsem šel do světa byl z katolické farnosti. Byl jsem tedy vzděláván ve třech křesťanských vyznáních a asi ve čtrnácti letech jsem se přes židovské spolužáky trochu seznámil i s judaismem. Po této průpravě v dětství a zkušenostech v dospělosti jsem porovnáváním činů členů různých konfesí dospěl k názoru, že samotná příslušnost k jakékoliv církvi z nikoho neudělá čestného a slušného člověka! Samozřejmě, že jsem se v dospělosti snažil, alespoň všeobecně, seznámit s historií a základy věrouky různých konfesí. Soudím, že to patří k všeobecnému vzdělání člověka.

Když jsem vychodil třetí třídu, netušil jsem, že se brzy s babičkou a tetou rozejdeme. Vděčím jim za mnohé! Teta se snažila vydělat tolik, abychom netrpěli nouzi a tím, že mi nosila vhodné knihy, dbala o moje vzdělání. Dokonce strpěla, když mne to popadlo, abych ručně šil a tak ji „pomáhal.“ (Však se mi ta trocha krejčovské dovednosti v životě velmi hodila). K učení a čtení mne pobízet nemusely. Babička byla laskavou, vnímavou i když přísnou vychovatelkou a spíše přispívala k mé citové výchově. Vedla mne také k užitečné práci. Chodili jsme spolu sbírat klásky na sklizená pole, protože držela drůbeží havěť, do lesů sbírat s dovolením hospodářů chroští, dovolila mi abych v blízké kovárně panu Slavíkovi dýmal měchy: mimochodem díky tomu mne práce se železem v životě těšila i když jsem se ji nikdy nenaučil.

Babička měla proutěné houpací křeslo a v něm jsme trávili nejmilejší chvílky. Vzala mne na klín a většinou za soumraku bez rozsvěcení petrolejky mi zpívala, vyprávěla pohádky i skutečné lidské příběhy. Kéž bych mohl alespoň jednou mít možnost ji nejen poslouchat, ale hlavně ptát na životní osudy její a mých předků!! Zažila a zkusila toho v životě mnoho, ale nikdy mi své trpké životní zkušenosti neříkala. Jen jednou a to musela. Objevil jsem v bytě malý nezamčený kufříček a v něm byla spousta papírových peněz, jejichž nápisy jsem nedovedl přečíst. Babička mne nejdříve odbyla ale pak vyprávěla.

Jak jsem předtím podotkl, její první manžel byl bohatý statkář Meduna ve východní části Volyně a zřejmě si našetřili dost peněz. Podle tehdejších zvyků ukládali peníze doma a ve zlatě, v carských pětirublovkách a desetirublovkách. Přišla doba nepokojů, převratů, bolševické revoluce a babička uznala za vhodné z východní Volyně sovětské, přejít do západní polské. Domnívám se, že při tomto útěku si můj tatínek, který jel na kole nezávisle na babičce, nachladil ledviny. Kdy to bylo nevím, ale říkala, že musela odejít tajně a rozhodla se zlato proměnit na papírové peníze, protože ty mohla zašit do svých širokých sukní a přenést přes nějaké kontroly — zlato bylo moc těžké! Na těchto penězích jsem si prohlížel portrét

vousatého hosudara a učil počítat papírové peníze – do tisíců! Teta mne na nich naučila ruskou azbuku.

Přibližně v této době dostala babička od amerického advokáta telegram, že její manžel v USA zemřel a žádal odpověď, jak má naložit s dědictvím. Jak je dědictví velké, lišák, nevedl. Vím, jak tetička těžce dávala dohromady peníze na odpověď — telegram stál třicet polských zlotých (za sto zlotých se kupovala kráva). Advokát po dlouhé době odpověděl, že náklady na pohřeb, hrob, soudní výlohy, atd. stály tolik, že z dědictví zbylo jen několik dolarů!

Končily prázdniny a teta mi řekla, že do čtvrté třídy, zde v Novostavcích, chodit nebudu. Školy ve většině obcí byly jen čtyřtřídní, ačkoliv základní vzdělání, nezbytné pro přijetí na střední školu, bylo v Polsku sedmitřídní. Obě s babičkou mi vysvětlily, že bych se měl učit dál, abych dosáhl takového vzdělání, které by mne uživilo. Dnes nevím jak jsem já, osmiletý klouček tyto důvody tehdy chápal, ale byl jsem zvyklý poslouchat, tak jsem se smířil s tím, že opustím své kamarády a kamarádky, pana učitele, milé Novostavce a také tetu a babičku. Nevěděl jsem, že vlivem dalších okolností se již s nimi oběma nikdy nesejdu. Kdy jsme se sešli pouze s tetou, uvedu na patřičném místě.

Když se sejdou čtyři Češi z Volyně, je mezi nimi nejméně šest příbuzenských vztahů, říká se položertem a možná trochu nadneseně. Tato skutečnost se na krajanských setkáních mnohokrát v různých variantách úsměvně ověřuje. Nelze se divit, protože jsme po dobu života tří-čtyř generací byli národnostně uzavřenou enklávou a příbuzenské vztahy jednou vzniklé se ve většině případů udržovaly a mnohdy přímo pěstovaly. Měla je i naše rodina, ale já jsem je nestačil poznat, pochopit a vstřebat.

HOŠČA, září 1931 – únor 1932

Tento vstup uvádím proto, že teta požádala mladou rodinu našich příbuzných, aby si mne vzala do péče a tím mi umožnila chodit do sedmitřídní školy. Bydleli v osadě poblíž městečka **Hošča**, které leží asi čtrnáct kilometrů severovýchodním směrem od Novostavců. Příjmení těchto příbuzných jsem nevděčnick zapomněl, takže budu je zde nazývat tak, jak bylo na Volyni všude zvykem, aby děti říkaly dospělým *tetičko* a *strýčku* místo paní a pane. Na této osadě žilo asi šest českých rodin a vznikla brzy po první světové válce tak, že mladé české rodiny společně zakoupily kus velkostatku od nějakého šlechtice. Takových osad a samot, v důsledku druhotné migrace, vznikalo po celé polské části Volyni více. Na sovětské straně naopak, pokud byly, v důsledku kolektivizace, mizely.

Teta mne odevzdala do rukou *tetičky*, která měla svého prvního potomka teprve v kolébce. Od samého začátku na mne byli oba se *strýčkem* velice vlídní a já na oplátku jsem jim, pokud vím, žádnou starost nepřidělával. První den mne s tetou Marií *strýček* do školy zavezl, protože byla vzdálená asi tři kilometry. Moje překvapení bylo ohromné a dokonalé, protože ve škole se hovořilo a přednášelo pouze ukrajinsky, s výjimkou několika hodin týdně, které byly věnovány výuce polštiny. Začátky nebyly lehké. Pěšky do školy a ze školy, bez jakékoliv předběžné přípravy (kromě sporadických a spíše konfliktních styků s ukrajinskými kluky v Novostavcích) sledovat ukrajinsky výklad, mluvit, psát a číst ukrajinsky a při hodinách polštiny totéž polsky. *Strýček* a semotam také *tetička* mi s některými cizojazyčnými výrazy a hlavně s azbukou, pomohli, písemné domácí úkoly jsem dělal nejdříve „na nečisto“ a prepisoval teprve po jejich kontrole. Díky jejich pomoci a moji sverepé snaze (viz úsilí při záchraně topícího se střevíčku v řece Ikvě), pololetní vysvědčení bylo přijatelné.

MARTINOVKA, únor 1932 – září 1934; (prosinec 1939 - únor 1944)

Začátkem února 1932 roku nastal v mém životě zásadní předěl. Přišel jsem ten den ze školy, *tetička* mi jako vždy podala oběd a pak mi pomohla se převléknout do svátečních šatů a čisté košile, učesala a nakonec mi na moje němé dotazy řekla – „přijela si pro tebe maminka a měl by si s ní odjet.“ **Poprvé jsem slyšel, že nějakou maminku vůbec mám!** *Tetička* mne vzala za ruku a šli jsme do „zadní světnice.“ *Strýček* tam seděl s nějakým vousatým cizím strejcem a mladou tetičkou, která když mne uviděla, tak se rozbrečela, šla mi ke dveřím naproti a vzala mne do náruče. *Tetička* mi k tomu jen řekla: „**Jiříku, to je tvoje maminka.**“ Za stolem také seděl asi patnáctiletý kluk, jmenoval se Vladimír, tentokrát dělal kočího a byl jeden z mých budoucích sourozenců. Nakonec si za prostřený stůl přisedla také *tetička* a rozpředla se beseda v níž jsem byl středem pozornosti. Vousatý strejce, můj budoucí otčími si mne za drahnou chvíli přitáhl k sobě a vedli jsme „mužský“ rozhovor, z něhož si pamatuji jen na to, že se mne zeptal: „čím bys, Jiříku, chtěl být.“ Bez rozmýšlení jsem vyhrkl, aniž bych předtím o tom někdy uvažoval: „učitelem, strejčku.“ Pohladil mne a řekl „to je hezké, ale říkej mi tatínku.“ Asi mi nějakou dobu trvalo, než jsem si na toto oslovení zvykl, ale používal jsem ho pak rád a jak uvedu dále, s odůvodněnou úctou.

Druhý den nás Vláda vezl na korbě, což byly parádní osobní saně, do mého nového domova v obci **Martinovce**. Seděl jsem vzadu mezi oběma rodiči, zabalený do kožichu a těšil se z pěkných koní, Vláďovy dovednosti s jakou je řídil, krásné sanice a jízdy, která trvala dlouho, protože cesta měřila přes padesát kilometrů.

Dříve, než časově pokročím ve svém vyprávění dál, vrátím se několika odstavci k tomu, jaké osudy měla maminka, když z Dubna odjela se strýcem Josefem do Lucka. Nikdo, ani maminka mi to souvisle nikdy neřekla, takže moje povídání má určitě mezery a nepřesnosti.

Jak jsem sdělil dříve, tatínek Hofman se znovu oženil. Zda dosáhl rozvodu, nebo se zdávající pravoslavný duchovní „přimhouřil oko“ nevím. Tehdy na Volyni pravoslavná církev rozvody připouštěla a udělovali je řadoví místní popi, kdežto katolická církev byla po této stránce mnohem přísnější a rozvody udělovaly vysoké, ba i hodně vysoké církevní instance.

Nevím kdo z maminčiných blízkých se dověděl, že na Martinovce ovdověl **Leopold Bačovský** a že jeho žena **Marie** rozená **Dušková** skonala a zanechala mu osm sirotek. Nejmenšímu Stanislavovi bylo asi půl roku a nejstarší Anně necelých dvanáct. Možné také je, že naopak Bačovský při svých cestách se od někoho dověděl o mamince. Z maminčina vyprávění vím jen toto: „když jsme s Tvým strýcem Josefem přijeli k Bačovským na Martinovku, tak si mne děti okamžitě získaly tím, že se mne ty malé držely doslova za sukně a nejstarší Anička se mne jako mámy ptala jak co má uvařit a udělat. Navíc děti potřebovaly pořádně vykoupat, ostříhat, ba i zbavit vši. Neměla jsem to svědomí od nich již odejít.“ Zůstala, ona sotva dvaadvacetiletá u muže o patnáct let staršího (*1889) s osmi dětmi a navíc bez možnosti církevního sňatku, protože šlo o katolickou rodinu a občanské sňatky se v této době v Polsku nepřipouštěly.

Mezi lidmi vznikla řada dohadů proč toto udělala. Snad nejkurióznější verzi nám vyprávěl postarší Ukrajinec v srpnu 1967, tj. po uplynutí více než čtyřiceti let od této události. V srpnu toho roku jsme se vypravili s manželčinými rodiči **Annou a Josefem Jankovými**, kteří bydleli na Martinovce poblíž nás a s našim starším synem **Jiřím** (*1948) na desetidenní dovolenou na Volyň a do Kyjeva. Jeli jsme vlastním autem. Cestou na Martinovku jsme se zastavili v Hrušvici u farního kostela, který v roce 1929 postavili na svůj náklad čeští farníci

ze čtrnácti obcí a osad. S roztrpčením jsme komentovali, že kolchoz přeměnil kostel na sklad obilí, nechal budovu chátrat, ba i věž zbořili. Odpočívali jsme před kostelem na trávníku a mezi tím se kolem shromáždilo snad několik desítek místních Ukrajinců a pouštěli se s námi do řeči.

Vynikal mezi nimi starší statný muž, který, jak se ukázalo, zamlada u českých hospodářů dělal kočího, nešetřil uznáním a pochvalami nejen na jejich adresu ale otevřeně řekl „Češi nás učili lépe žít, ale ne všichni jsme tomu rozuměli.“ Znal v okolních českých obcích mnoho lidí. Došlo i na jeho známé na Martinovce a začal nám vyprávět, aniž by věděl, že jsme martinovští, co se tam před čtyřiceti lety přihodilo. „Nějaký **Polda Bačovský**“ vyprávěl bývalý kočí „byl dobrý a příčinlivý hospodář. Vždyť i u nás v Hrušvici mlýn postavil, na Martinovce taky a v Rovně nájemní dům. Byl i jinak příčinlivý, protože měli s Mařenou **Duškovou** ze **Špakova**, znal jsem tu rodinu dobře, celkem osm dětí. Smůla, že Mařena byla slabá na srdce a po posledním klukovi brzy zemřela. Polda měl na Volyni spoustu známostí a znal i tři bratry Cmunty od Lucka. Boháči. Seděli jednou, popíjeli, karty hráli, on jim své trápení svěřil a oni na to, že mají sestru bez manžela. Nevím který z těch čtyř navrhl, aby se tato karetní hra hrála o ní, že Tonča je jako v banku. Když Polda vyhraje, tak si ji odveze. Vyhrál. Bratři sestru zavolali, přinesli kříž a svíčky a musela přísahat, že si Poldu vezme ze muže.“ Kočí končil své vyprávění, které zřejmě nepřednášel poprvé, protože bylo plynulé, barvité a s dalšími podrobnostmi. Vyměnili jsme si s panímámou a pantátou Jankovými pohledy a já jsem se milému kočímu představil jako syn Tonči prohrané údajně v kartách. Zíral. Divila a smála se i moje maminka, které jsem tuto fámou po dovolené vyprávěl. Nikdy ji na Volyni neslyšela. Jiné se k ní donesly.

Bačovskými dětmi jsem byl přijat samozřejmě a upřímně. Bydleli jsme ve „staré chátě“ prostorné kamenné stavbě, kterou postavil v mládí Leopoldův otec, dědeček **František Bačovský**. V prostorné kuchyni kromě sporáku a tří postelí stála také pec na pečení chleba a za ní měl svoji další postel zmíněný dědeček. Byl již neduživý a ven chodil zřídkka a nejmladší vnuk Stanislav mu chodil škrabat záda. Za každou „masáž“ dostával pět grošů a ty si schoval. Vláda schovávačku znal a úspory mu občas ochudil nebo zcela vybral, což jsme vždy poznali podle Staňkova nářku. Kromě toho jsme kolem dědečkovy postele chodívali my, tři až čtyři nejmenší, na oblíbenou pec, což bylo naše důvěrné besední místo, kde jsem nejčastěji já vyprávěl příběhy, pohádky a různé improvizované dětské fantazie. Možná že i tato vyprávění, která i dědeček slyšel, přispělo k tomu, že jsem „zapadl“ do rodiny.

Dědeček nám nejednou vyprávěl, a my jsme ani nedutali, jak byl v Československu s vołyňskou výpravou na Vsesokolském sletu, tuším v roce 1929 (zachovaly se fotografie celé výpravy před pražským orlojem). Nebyl jen v Praze, ale také se seznámil s hospodařením, zejména s pěstováním chmele a cukrové řepy. Líčil nám svůj pobyt v Čechách tak, že v našem povědomí stará vlast zůstala jako ráj na zemi. O to větší bylo moje zklamání, když jsem začal po válce jako mladý muž poznávat zdejší poměry důkladněji!

Dědeček rok nato zemřel a já si dodnes pamatuji, jak tatínek Bačovský nad jeho hrobem pronesl: „komu snad ublížil, odpusťte mu to, prosím“ a pro pláč sotva větu dokončil.

Po mnoha letech jsem od někoho z martinovských slyšel, jak se dědeček vyjádřil o moji mamince, když se přesvědčil, jak se s láskou stará o děti, dovedně pečuje o domácnost a plní úkoly selky na nemalém hospodářství. Prý tatínkovi řekl: „Poldo, kdybys té ženě jakkoliv ublížil, tak si mne nepřej.“ Taková slova uznání, ale i otcovského varování, měla váhu!

Martinovka, 1928. Rodina Leopolda Bačovského. Ležící zprava: Vladimír, (za ním Marie), Stanislav, Jan (za ním Emilie). Jan Míla, kmotr a vážený občan, František Bačovský – dědeček, Antonie – maminka s dcerou Josefou na klíně, Leopold – tatínek (za ním stojí Anna, vedle otce stojí Božena). Vzadu stojící zprava: oráč Panko, služebná (mezi nimi vzadu Ludvík – bratr tatínka Leopolda, nesvémocný). Boleslav byl na studiích v Čechách a Ludmila nebyla ještě na světě.

Zde je vhodné místo, abych uvedl všechny nové sourozence, počínaje nestarší Annou (*1914) tehdy, v roce 1932, již provdanou Pavlínovou. Dále v pořadí a ještě svobodní byli: Boleslav (*1915), Božena (*1916), Vladimír (*1917), Jan (*1919), Marie (*1921), Emilie (*1923), Stanislav (*1925) a spolu měli rodiče ještě Josefínu (*1927) a nakonec Ludmilu (*1933). Byl jsem jedenáctý (*1923).

Od tatínka Bačovského jsem, mimochodem, zaslechl zásadu, že „mužský se má postarat, aby děti nejen byly, ale také aby měly.“ Věru správná zásada, kterou se snažil vrchovatou měrou v životě naplňovat. První její část je doložena v předchozím odstavci. Zdokumentování plnění druhé části by zabralo několik stránek. Fyzickou práci sice dělat nemohl, protože za 1. světové války byl v carské armádě raněn do levé ruky, ale plně tento nedostatek nahrazoval svojí mnohostrannou podnikavostí, která občas vyplyne z mého dalšího vyprávění.

Po seznamu členů rodiny, v níž jsem vyrůstal, patří čtenáře stejně stručně seznámit s obcí Martinovkou⁵⁾, v níž jsme žili. Obec založilo v roce 1870 dvacet českých rodin, které emigrovaly z obcí Vitojeves, Ščudlov, Hlásice, Bohuňov, Rohozná a dalších v okrese Polička. Zakoupili, na dluh, 279 hektarů lesa a v něm se v baráku po dřevorubcích a v zemnicích na podzim toho roku „ubytovali.“

Kupní smlouvu se sestrami Porčyňskými ze sousedních Novosilek uzavřeli v roce 1873. (Když jsem psal *Kroniku obce Martinovky*, Jan Janko, dlouholetý starosta obce a dědeček mé manželky mi ji v roce 1949 ukázal. Bohužel v době kdy píši tyto řádky ji jeho potomci již nenašli!)

5) Bližší údaje o obci jsou uvedeny v článku **Popisy českých obcí na Volyni — MARTINOVKA**, v týdeníku *Věrná stráž* počínaje dnem 6. října 1950. Týdeník vydával *Svazu Čechů z Volyně* v Žatci.

Vykáceli les, vzdělali pole, zavedli chovy domácího dobytka a koní, postavili usedlosti, školu, mlýn, hospodu s prostorným sálem, hasičskou zbrojnicí, štědře přispěli na stavbu katolického kostela v Hrušvici, měli slušně vybavený a vycvičený hasičský sbor, trvale měli vlastní dechovou kapelu, založili *Kolo české matice školské*, byla zde knihovnička asi se 150 knihami hlavně v češtině, ale také ukrajinštině, ruštině a polštině, jednou až dvakrát ročně se nacvičila a sehrála divadelní představení v obci, ale také občas v sousedních obcích, byla zde *Skupina katolické mládeže*, pěvecký sbor, který vystupoval v obci a jeho vydrženým právem bylo účinkování na kůru kostela při slavnostní mši o Vánocích a Velikonocích. (Ve svých 16 a 17 letech jsem v něm nejen působil, ale v kostele při uvedených svátcích dokonce zpíval sólo. Varhaníkem kostela byl po mnoho let martinovský občan Stanislav Báča). Zdrojem obživy byla zemědělská půda. Místo počátečních 279 ha lesa v roce 1870, vlastnili v roce 1939 téměř dvakrát tolik, tj. 496 ha polí, z toho 39 ha v katastrech okolních obcí. V době reemigrace v roce 1947 z obce přesídlilo do ČSR 258 osob a zanechali zde 59 zemědělských usedlostí.

Takhle nějak, hutnými slovy, rychlostí asi tak třiceti slov za minutu by pravděpodobně referoval soudobý televizní reportér o sedmdesáti šesti letech historie obce. Jen vnímavý člověk si dovede představit co za každou větou, ba slovem se skrývá úsilí, hraničícího s umíněností, co starostí i radostí, potěšením i zklamáním, odříkáním, dřiny. Prostě to, co se v běžné mluvě označuje slovy „lidské osudy.“ Pro jejich přiblížení bych musel být schopen napsat román, ale já píši pouze vzpomínky na vlastní osudy pro přímé potomky, takže jaksi při tom, se semotam mohu dotknout také podrobností, obsažených v tomto stručném „reportérském“ sdělení.

Od této doby jsem byl členem rodiny Bačovských a proto uvedu základní údaje o tomto rodu, které se mi podařilo zjistit. Z **Bohuňova** v okrese Polička (podle této obce se ujala přezdívka Bačovských — „bouňováci“), se tehdy na podzim roku 1870 přistěhovali dva bratři František Bačovský, krejčí, proto jejich potomkům zůstal do dnešních dnů, kdy píši toto povídání, přídomek Krejčovi a Josef Bačovský, který byl otcem dědečka Františka Bačovského, který nám ve „staré chátě“ za pecí vyprávěl o Československu. Pradědeček a dědeček byli velkými a dobrými hospodáři.

Dědeček zděděné základní pozemky o výměře asi 30 ha odkázal dvěma synům Leopoldovi a Františkovi. Z výnosu hospodářství a hlavně z tržeb za chmel, který začal pěstovat ve správné době, koupil v katastrech, sousedících s martinovským, lesy a pozemky pro své další syny: Josefa, Gustava a Adolfa. Strýce Adolfa jsem neznal, protože poměrně mladý se otrávil jedem, připraveným pro honu na lišku. Koně ho přivezli na saních domů již mrtvého. Strýc Gustav zemřel v nemocnici jako čs. voják v Kamenci Podolském v roce 1944.

Z toho je patrné, že již dědeček a nejen on, znal zásadu, „aby děti nejen byly, ale také měly.“ Pro důkaz uděláme velký časový skok. Na Volyni se rody obou bratrů Bačovských košatě rozvinuly, protože v roce 1947 reemigrovalo do vlasti více než dvacet pět rodin a sobodných mužů toho jména a to nepočítám dva, kteří jako čs. vojáci zahynuli při osvobození Československa. Žirná volyňská země nejen bohatě rodila zemědělské plodiny, ale vytvářela podmínky pro rozmnožování lidských rodů, které ji svojí prací pilně zvelebovali.

Po těchto základních informacích se vrátím k vyprávění o svých osudech. Začnu **škoulou**. Poprvé mne do martinovské školy žádný z rodičů asi nevedl, protože čtyři sourozenci a to Jan (13 roků), Marie (11 r.), Emilie (9 r.) a Stanislav (7 r.) do školy již chodili. Pani učitelce mne asi uvedla Mařena, která měla lepší vyřídilku než starší Jenda. Pani učitelka byla Polka, vyučovací jazyk byl polský a dvě hodiny týdně češtinu vyučoval učitel **D. Denysjuk**, Ukrajinec, který se v sousední zcela české obci **Dembrovce** přizpůbil do rodiny Stryjových

a češtinu dobře ovládal. Škola byla čtyřtřídní a všechny třídy se učily současně v jedné velké místnosti, což bylo náročné nejen pro paní učitelku, ale také pro žáky. Každé třídě byla vyhrazena jedna řada dvoumístných lavic. Byl jsem zařazen do čtvrté třídy, do níž chodili žáci i o pět let starší, tj. čtrnáctiletí, protože školní docházka byla povinná do 14 let.

Seděl jsem ve stejné lavici s našim Jendou a po celou dobu mého života na Martinovce jsme k sobě silně tíhli. Jenda byl o čtyři roky starší, tudíž zkušenější a měl dobrosrdečnou povahu, prý po své mamince. Další dva bráchové byli mnohem starší a Staňka byl „smrad kočičí“ o dva roky mladší a trochu rozfňukaný, takže spíše než klukovské kamarádství potřeboval opatrování a občas také aby mu někdo „pofoukal na bolístku.“ To jsme s Jendou občas dělali. S Jendou jsme dělávali domácí školní úkoly, kde v prvních měsících pomáhal on mně ale pak jsme si role spíše vyměnili.

Zima 1931/32 končila, brzy byl konec školního roku a já jsem úspěšně ukončil čtvrtou třídu. Koncem srpna mne vzal tatínek do města Rovna, že budu chodit do páté třídy polské základní školy. Do školy mne ale nepřijali, protože, jak jsem dříve uvedl, začali mne posílat do školy o dva roky dříve a spolužáky jsem musel věkově dohnat. Nepomohl ani tatínkův rozhovor s ředitelem školy. Nezbylo, než abych na Martinovce chodil do čtvrté třídy další dva roky. Pro mne bylo užitečné to, že jsem se zdokonalil v polském jazyce. V ostatních předmětech to bylo pouhé opakování mně již známých vědomostí, takže to byla občas nuda. Daleko důležitější bylo, že za tyto dva roky jsme se hlouběji sblížili s mými novými sourozenci, s vrstevníky ve vsi a v neposlední řadě jsem poznal práci v zemědělství „od piky.“

Povinnosti v rodině jsme my, kluci a děvčata měli poměrně přesně rozdělené.

Byli jsme ve věku, kdy podle rodinné „věkové hierarchie“ jsme s Jendou povýšili na **pasáky a opatrovatele krav**. Znamenalo to ráno po páté hodině vyhnat krávy na pastvu, o půl osmé být u snídaně a pak hajdy do školy. Odpoledne asi ve tři hodiny opět hnát krávy na pastvu a na úkoly zbyl podvečer a večer. V zimě, když se krávy krmily ve chlívě jsme museli ráno dát kravám do žlabů namočené plevy, smíchané s rozstrouhanou řepou a otrubami nebo šrotem, za žebřík jim založit ovesnou nebo ječnou slámu. Vždy také napojit ručně nanošenou vodou ze studny. Navíc nanosit plevy do velké vodotěsné bedny, zalít je vodou, utlouci, nastrouhat řepu nebo brambory, aby bylo připraveno krmení na večer nebo na ráno. Tak to šlo dokola a nikdo z rodičů ani ze starších sourozenců nám nemusel připomínat co a kdy máme udělat. Dobrá průprava k přístupu k povinnostem.

Starší bráchové Boleslav (17 r.) a Vladimír (15 r.) byli již „ve vyšší kategorii“, protože pečovali o tři až čtyři **koně** a také s nimi na poli pracovali. Brzy ráno připravili koním obrok z řezanky, doplněné ovsem, případně ječným šrotem, za žebřík jim naložili jetelové seno, napojili je a vyčistili, nanosili ručně vodu ze studny, někdy také pro nás s Jendou pro krávy. Čištění koní hřebelcem a kartáčem byla důležitá činnost, protože podle stavu srstí koní se ve vsi posuzovala péče hospodáře. Sice se říkalo, že srst je nejlépe čistit pytle, čímž se rozumělo ovsem z pytle, ale nebyla to zcela pravda, protože na dobrém stavu koní se podílelo jak dobré krmení, tak péče o čistotu a zdraví koní. Dobrý kočí poznal podle nepatrných příznaků v chování koně, že mu něco schází: vyčistit kopyta, upevnit podkovu, má trávicí, močící nebo jiné potíže.

Při vážnějších potížích koně, krávy nebo prasete se šlo za sousedem dědečkem **Janem Dvořákem** a ten zpravidla věděl jak nemocnému zvířeti pomoci. Koňovi, když měl příznaky horečky pustil krev žilou nad kopytem, když měl střevní potíže nechal mu násilím nalít do hrdla nějaký lektvar a když měl „hříběcí“ (určitý druh zánětu hrdelních žláz), tak nechal vyhrřívat nemocné místo přikládáním každé dvě hodiny (i v noci) pytlíku zahřátých otrub a v kraj-

ním případě rozřízl hlízu a vytlačil z ní hnis. U krav nejčastějším případem bylo nafouknutí po pastvě na mladém jeteli, což dědeček Dvořáků léčil tlačáním na bachor krávy dvěma muži z obou stran současně nebo v krajním případě propíchnutím bachoru a ručním vyjmutím kvasícího jetelového obsahu. U nemocného prasete nejčastěji dědeček Dvořáků doporučoval „operaci“ – zapíchnout a sníst, dokud nemoc nepostoupila příliš daleko. K porodům hříbat a telat byl zván dědeček jen zcela výjimečně, dokázali jsme pomoci zvířecím maminkám i my kluci a pokud jde o podsvinčata o jejich hladký porod se zpravidla postarala jejich máma sama a hospodyně jen ráno obdivovala jak čile vyhledávají máminy cecíky.

Dědeček Dvořáků byl také zván k „vymiškování“ zvířecích samečků. Miškování podsvinčat bylo pro něj jednoduchou záležitostí a stejně tak bez starosti probíhalo jejich léčení. Chovali se tak, jako kdyby se nic nestalo. Těžší to bylo u dvouročních koňských hřebečků. Musel se před operací spoutat a po ní po dobu několika týdnů denně pomalu několik hodin vodit dokud se rána zcela nezhojila. Že to vodění jsme měli na starosti hlavně Jenda a já nemusím asi zdůrazňovat, starší bráchové tuto činnost považovali pro sebe za nedůstojnou.

Péče o domácí dobytek byla pro mne nová a velká životní zkušenost. Při nejmenším v tom, že jsem se učil vážit si každé poctivé práce a v případě potřeby chtít a umět se k ní postavit.

Povinností **děvčat**, jak dorůstala, bylo krmit prasata a drůbež, dojit krávy, dbát o zeledninovou a květinovou zahrádku a hlavně pomáhat mamince při vedení domácnosti a připravovat se tak na plnění svých mnohostranných povinností budoucích manželek, maminek a hospodyň. Z této palety činnosti se zmíním jen o některých.

Chléb, boží dar, se tak nejen jmenoval, ale podle tohoto se k němu lidé chovali, tj. s úctou. Krajíce se z bochníku krájely stejně silné a dokrojovaly se do konce, protože platilo: kdo se nesrovnává s chlebem, nesrovnává se ani s lidmi. Nikdy se nepoložil spodní kůrkou vzhůru. No a nekupoval se, hospodyně ho pekly samy. Měli jsme pec na devět velikánských bochníků. Maminka pekla jednou týdně, ale při stavbě stodoly, nové „chátě“ a česání chmele, kdy bylo strážníků více, každý druhý nebo třetí den. Večer přinesla do kuchyně z komory díž, teplou vodou zalila na dně nechaný zbytek těsta zvaný kvásek, z truhlice na půdě přinesla mouku, kterou přesíla a nechala v kuchyni v tenkých vrstvách, aby se do rána prohřála. Druhý den ráno kolem čtvrté hodiny nasypala mouku do díže, vzbudila Boleslava a když ten odrostl tak Jendu a ten plnil povinnost mísiče. Maminka přidržovala okraj díže a bráška chodil dokola a kopistí mísil těsto. To trvalo asi tři čtvrtě hodiny. Po vykynutí těsta, to již bylo po snídani, nejstarší z děvčat připravila ošatky a pomáhala mamince válet jednotlivé bochníky. Mezi tím již v peci hořela hranička z dlouhých habrových nebo březových polen, která byla do pece narovnaná po předchozím pečení. Bochánky se nechaly na ošátkách vykynout a pak první bochník posadila maminka na dřevěnou lopatu, rukou nad ním udělala znamení kříže a vsunula do pece, z které předtím vyhrnula žhnoucí uhlíky a vymetla popel. Když vložila poslední bochník, zakryla otvor do pece plechem a k němu přihrnula žhavé uhlíky. Přímo nad touto hromádkou byl otvor komína. Míšení těsta, vykynutí, válení, kynutí na ošátkách, rovnoměrnost a dostatečnost vyhřátí pece to vše bylo plně závislé na zkušenosti hospodyně a jejího citu pro chléb. Na našem konci vesnice bylo jedenáct usedlostí, ale jen tři hospodyně pekly tak kvalitní chlebiček, že v případě potřeby posílaly své děti k některé ze dvou zbývajících vypůjčit chléb. Byla to moje maminka, tetička Janková, moje budoucí tchýně a babička Janková, babička mé manželky. Z ostatních osmi domácnosti byl chléb jiný, dal se jíst, ale neměl tu pravou chuť.

Z dalších domácích prací se zmíním o **praní prádla**. Byla to velká dřina, protože prádlo se pralo ručně na valše, vyvábělo v kotli, máchalo ve dvojích neckách. V naší rodině bylo špindířů hodně a práce v zemědělství špíně vydatně přeje. Maminka nevynikala fyzickou silou. Děvčata jak dorůstala pomáhala, pomáhala také Maňka Charkovcová a děvčata

Krasandovičovi (proč se jmenovitě zmiňuji o nich se čtenář dozví o několik stránek dále). Kromě dřiny to byla věc prestiže hospodyně, aby prádlo bylo pěkně vyprané a vyžehlené a velmi záleželo na tom, který den v týdnu bylo „velké prádlo“. Umývání do půli těla větších děcek a koupání v neckách těch menších se konalo v sobotu večer a zároveň se měnilo prádlo. Špinavé prádlo nemělo dlouho čekat na vyprání. Bezděčně jsem si zapamatoval pořekadlo, které se změnilo v říkánku: „v pondělí perou hospodyně, v úterý a ve středu podruhně a ve čtvrtek a pátek každá svině“. U nás se pralo v pondělí a zcela vynímečně v úterý.

O **stravování** jen několik vět, protože podrobnosti o specifických jídlech, které připravovaly volyňské hospodyně by vyžadovalo mnoho stránek. Jen se zmíním, že vnuči na volyňských babičkách dodnes loudí, aby uvařily bařt, nebo usmažily karbanátky. V kuchyni vládla maminka vždy za pomoci dorůstající sestry, které občas svěřila přípravu večeře nebo snídaně. Asi tak pětkrát do roka tatínek prohlásil, že připraví nedělní oběd, aby maminka mohla jít bez starosti a spěchu do kostela. Tatínek totiž byl za první světové války v carské armádě něčím u kuchyně. Byl vyznavačem vařeného, nikoliv pečeného nebo smaženého masa a druhou jeho specialitou byla sekaná, do které přidával posekané mladé výhonky kopřiv. Což o to, snědli jsme to, ale vždy když tatínek prohlásil, že bude vařit, se na našich dětských obličejích objevil trpný výraz. Ovšem, co se uvařilo, to se bez poznámek snědlo. Pamatuji, že jen jedinkrát se stalo, že Vláda po dvou soustech mlčky položil lžici a odešel od stolu, protože mu k večeři nechutnaly osmažené šklubanky s mlékem. Nepadlo při tom ani potom jediné slovo komentáře.

V rodině byl zaveden určitý řád a samozřejmě, dobrovolná kázeň, kterou nebylo nutno vynucovat. V tak velké rodině to ani jinak nešlo. O rozdělení pracovních povinností „ve stavení“ jsem se již zmínil a o polních pracích ještě bude řeč. Vstávalo se ráno kolem páté hodiny, do snídaně byla obsloužena domácí zvířata (včetně pastvy krav v letě) a každý musel být hotov, než některá ze sester v pevně dané době zavolala k snídani. Podobně nás svolávala k obědu a k večeři. Bylo nemyslitelné, že by někdo z nás otálel po prvním zavolání. Když jsme byli menší, tak v zimních měsících byla před snídání společná hlasitá modlitba. My, děti jsme klečeli, tatínek stál a modlil se potichu, maminka pokud ve vši tichosti nedokončovala přípravu snídaně se taktéž potichu modlila. Přeríkal se otčenáš, zdravas a někdy věřím.

Práce na příštím den, kromě stálých povinností, určoval tatínek při večeři. Nikdy jsme mu ani slovem neodporovali i když jsme si mysleli, že to jde třeba udělat lépe. Nechali jsme to na příštím den a když se přišel podívat jak nám jde práce od ruky, jsme mu to „naše“ řešení předvedli. Někdy zafuněl, ba se i rozkřikl, ale ke sporu nikdy nedošlo.

Autorita maminky byla absolutní. Nikdy jsme ji neslyšeli hubovat, „komandovat,“ naříkat, bědovat. Když jsme něco provedli stačilo, když několika slovy se k věci vyjádřila a tu jsme se zastyděli a dbali jsme, aby se to neopakovalo. Někdy jsme my, kluci byli napomenuti nebo i pokáráni přes naši Mařenu, což zpravidla uváděla „...maminka říkala...“ a také tyto výtky nebo pokyny zprostředkované maminčinou „mluvčí“ jsme plně respektovali.

Jednou se stala chyba a udělal ji tatínek. S Jendou jsme dospěli do let, kdy kluci chtějí zkusit jak chutná kouření. Maminka nás několikrát odhalila, protože jsme byli cítit kouřem a před námi tatínkovi žalovala, že kluci kouří. Tatínek udělal velkou chybu. Místo, aby nám domluvil, nebo vybídl, abychom před ním kouřili tak dlouho až se pozvracíme, nebo použil jiného způsobu, jak nás přesvědčit, že „kouření není žádný med,“ v naší přítomnosti mamince odpověděl: „já jsem je to nenaučil.“ No kouřil jsem sedmnáct let a když jsem chtěl té hlouposti nechat, trvalo mi odvykání asi tři roky. Jenda se neodnaučil nikdy.

Tělesné tresty byly v naší rodině za moji paměti pouze dva. Boleslavovi bylo tehdy osmáct a Vládovi šestnáct let a měli na starosti koně. Bylo to ještě ve „staré chátě,“ kde jsme na

jedné posteli spali my s Jendou a na druhé oni. Jednou, v pondělí ráno nás probudil strašný kravál. Když jsme si promnuli oči viděli jsme jen rozházenou sousední postel, kusy obleků obou brášek a oni nikde. Ode dveří se z venku vracel tatínek se silným habrovým prutem v ruce a beze slova vešel zpět do manželské ložnice. Když bouře utichla, dověděli jsme se, že Vláda s Boleslavem byli v neděli někde příliš dlouho „na táčkách“ a v pondělí místo ošetření koní vyspávali. Tatínek je probudil velmi radikálně. Jelita na zádech a na zadku nám předvedli ve chlévě, když jsme poklízeli krávy. Pak si teprve oblékli šaty a boty, které jsme jim z kuchyně přinesli. U snídaně jsme byli všichni pohromadě jako kdyby se nic nestalo.

Při druhém výprasku jsem byl nepotrestaným účastníkem. Stavěla se stodola, o čemž bude řeč v dalším. Za staveništěm byl úhor, na nějž jsme Jenda, já a Staňka měli vyhnat krávy na pastvu. Šli jsme je tedy do chléva odvézt. Chlév byl bytelný, zděný, s malými okénky a masivními jednokřídlými vraty. Byl v něm také kurník. Tyto skutečnosti mají v příběhu svoji roli, proto je uvádím. Tatínek se zdržoval na stavbě u tesařů a když jsme krávy z chléva podezřele dlouho nepouštěli, šel se přes zavřená vrata, dírou po vypadlém suku, podívat co se uvnitř děje. Viděl, že Staňka se na mne vrhá s pěstmi a snaží se mne mlátit do obličeje. Pokaždé jsem ho chytil za ruce, povalil na záda a držel. Jenda mne v tomto případě ze Staňky zvedl a vše se opakovalo znovu. Tatínek si zašel pro oddenek z chmelové natě, což byl ten správný, dostatečně pružný a přiléhavý nástroj pro řešení dané situace. Otevřel vrata a chystal se vyplatit nejdříve Jendu, ale Jenda nikde nebyl, postavil se totiž mezi stěnu a otevřená vrata a tatínek ho za nimi neobjevil. Já jsem nerozhodně stál, ale Staňka byl čipera, rychle se zorientoval, popadl krátký žebříček od kurníku a utekl mezi neodvázané krávy. Žebříček přistavil k malému oknu a chtěl přes něj uniknout ven. Nepovedlo se. Okénko bylo natolik úzké, že se dostal do něj, ale ven přes něj nemohl. Navíc stál na poslední příčce žebříčku a byl prohnutý tak, že ta část těla, na niž zpravidla trestající otcové provádí exekuci byla k ní přímo ideálně připravena. Tatínek příležitost využil a Staňkův řev slyšeli i tesaři na stavbě. Když jsme za chvíli kolem tesařů hnali krávy na pastvu, tak se jeden z tesařů tatínka ptal, který z nás tři dostal nejvíce. Řekl, že Staňka, protože to je taková umínutá štetina a Jendu, že to čeká, protože jako nejstarší byl povinen nás oba porovnat. Na Jendovu exekuci nedošlo, tatínek určitě nezapomněl, ale odpustil. Domnívám se, že s přičiněním maminky.

Polní práce dělávala celá rodina. Orba, bránování, setí obilí a ostatní práce s koňmi jako sekání obilí a píce, svážení snopů apod. bylo povinností Boleslava a Vládi. My mladší jsme byli „pěšáci polem pracující.“

Na jaře se nejdříve řízkovaly brambory pro sadbu. Brambor se rozkrojil tak, aby na každé části bylo alespoň jedno očko a tyto části se pak sázely. Předtím se na poli, určeném pro sadbu brambor musel rozházet hnůj, navezený v průběhu zimy. Pak přišlo okopávání krmné řepy – cukrovou řepu jsme neseli, protože nebyl poblíž cukrovar. Do začátku žní se obdělával chmel a dělaly z žitné slámy povřísla na vázání snopů. Pak přišly nejpracnější dny v roce – **žně**.

Nejdříve dozrávalo žito, kterého se selo jen tolik, aby stačilo na chléb pro rodinu. Jeho valnou část jsme žali srpy, protože žacíím strojem by se příliš poškodila sláma, která byla nutná pro povřísla a na slaměnou krytinu (došky) na stodoly. Snopy žita, požaté srpem se ukládaly ve stodole zvlášť a v zimě se z nich zrní vymlátilo nikoliv na mlátičce, ale cepy, aby se nepoškodila sláma.

Dále dozrával ječmen, kterého se taktéž selo poměrně málo – pouze pro šrot prasatům, kravám, případně koním. Pivovarnický ječmen se u nás nepěstoval. Hlavními obilninami byla pšenice a oves. Nejdříve se musel lán obilí srpy ožnout nebo kosou s hrabíci obsekat. Vláda

pak mohl začít kosit obilí žacíím strojem (žnivárnou), který kladl za sebou hrsti pokoseného obilí. Pak jsme nastupovali my mladší. Na rozprostřené povříslu jsme položili tolik hrstí, aby byl snop přiměřeně velký a Boleslav za námi čtyřmi až pěti snopy vázal. Svazek povřísel si každý za sebou poponášel. K polednímu za námi maminka přinesla oběd, ale svačiny a vodu jsme si na pole brali s sebou již ráno. Po obědě s námi maminka pracovala až do soumraku. Před odchodem domu jsme snopy snášeli po patnácti kusech, což je mandel a Boleslav s Jendou je skládali do mandelů. Když snopy v mandelích proschly, svázely se dvěma spřeženími žebřinovými vozy do stodoly. Kočí byli Boleslav a Vláda, kteří také snopy na fůře ukládali a pak ve stodole skládali. My jsme dělali na poli nakladače a ve stodole podavače tatínkovi, který ve většině případů snopy v přístodůlcích urovnával. Do pozdního podzimu nebo do zimy snopy ve stodole čekaly na výmlat.

Sklizeň brambor probíhala v září. Řádek brambor se vyoral normálním pluhem, nebo rozhrnul radlem a pak nastupovali sběrači. K tomu, aby se koňský potah účelně využil, bylo třeba více sběračů. Z toho důvodu jsme my, mládež, „půjčovali“ pracovní dny sousedům a oni, taktéž mládež, nám je opláceli. To byla jedna z příležitostí, kdy chlapci a děvčata se ve svém okolí poznávali jak který, nebo která, se umí postavit k práci. Každopádně práce ve větším houfu známých byla příjemnější. Na brambořiště jsme se vraceli při společném pase-ní krav na ozimých obilovinách a na jetelištích. Nasbírala se bramborová nať, udělal ohýnek a pekly nasbírané brambory. Obrázek, jako kdyby ho namaloval mistr Josef Lada.

Z pícnin jsme pěstovali především **lucinku a jetel**. Lucinka je víceletá a roste tak rychle, že se mohla od jara do pozdního podzimu kosit až pětkrát. Zpravidla jsme ji měli zaseto asi půl hektaru tak blízko usedlosti, abychom mohli zelenou lucinku vozit kravám na trakaři. Bylo naší klukovskou povinností, aby ji v poledne krávy dostaly. Ráno a odpoledne se pásly.

Jetel je dvouletý. Na jaře se semínko jetele zasel jako podsev do ovsa nebo pšenice. Po sklizni obilí měly rostlinky jetele více světla, takže rychle sílily a rostly. Pásávali jsme na něm až do zámrazu krávy a k večeru dlouho do noci koně.

Zde ve svém vyprávění udělám dvě časové odbočky. Koně jsme vodili na pastvu tak, že jsme mu dali pouze ohlávkou s udidlem a jeli jsme na něm bez sedla. Ostatní běželi za prvním koněm, nebo na nich jeli další kluci. Občas jsme i závodili. Jednou jsem jel na prvním koni, který jakmile doběhl k čerstvé pastvě prudce zabrzdil, začal se pást a já jsem přes jeho hlavu přepadl na zem. Narazil jsem si jeden z krčních obratlů tak silně, že za nynějších městských podmínek by pro mne asi přijela úrazová pohotovost. Tehdy se to spravilo jaksí samo, ale asi ve svých pětatřiceti letech jsem začal trpět nesnesitelnými bolestmi hlavy, až jsem začal ztrácet paměť. Lékař konstatoval chronický zánět v naprasklém a zhojeném obratli. Vyléčili mne několika velice silnými dávkami rentgenového záření, směřovaného do poškozeného místa. Bolesti přestaly, nahrblý jsem stále.

Koně jsme na mladém jeteli často pásávali společně nejen s kluky z Martinovky, ale také s ukrajinskými ze sousední Hrušvice. To byla pro mne večer u ohníčků první jazyková škola ukrajinského jazyka a také průpovědek, přísloví, písniček apod. Zvláště dobře jsme si rozuměli se **Štěpánem Kulikem** a náhodou jsme později seděli asi tři měsíce vedle sebe v hrušvické škole. Nejen to. Kulik tehdy redigoval školní nástěnné noviny a já jsem pomáhal s jejich grafickou úpravou. Pak se naše cesty nadlouho rozešly. Nečekaně a určitě naposled jsme se sešli v srpnu roku 1967 u hrušvického kostela. Jistě si vzpomínáte, co jsem již dříve napsal o vyprávění bývalého kočího o tom, jak se moje maminka dostala na Martinovku. To co dále popisují bylo pro mne druhým překvapením ze setkání s hrušvickými Ukrajinci. Sedíme na

trávníku před kostelem, dívám se na hlavní hrušvickou cestu a najednou vidím přicházet známou postavu. Vstal jsem a Štěpán mne také ihned poznal. Uvítali jsme se objetím! Vyprávěl mi svůj příběh.

„Jako mladý kluk jsem byl řadovým členem *Ukrajinské povstalecké armády* – nemohl jsem do ní nevstoupit, mohl bych to zaplatit i životem.. Poté, když vaši reemigrovali do Československa, rozhodli sovětské státníci, že na Západní Ukrajině s činností UPA skončí. Postupně nás pozatýkali a soudili všechny, kteří neutekli. Poslali mne na tři roky na Sibiř a pak jsem se mohl vrátit zpět. Když mne propustili, šel jsem pracovat, myslel jsem dočasně, v Novosibirsku do obrovského elektrotechnického závodu. Člověk mění, žena mění. S Paraskou jsme se vzali, vystudoval jsem díky podpoře závodu průmyslovku a nějaké odborné nadstavby. V současné době řídím cech, v němž pracuje kolem dvou tisíc lidí. Máme s ženou tři děti, slušné příjmy a kolem nádhernou přírodu. Jme tu v Hrušvici s ženou již podruhé na dovolené, děti opatruje babička. Věř Jirko, že sem bych se již nikdy natrvalo nevrátil,“ končil své vyprávění Štěpán, můj kamarád ze školy ba přítel z pastvy koní na martinovských jeteliništích.

Jetel, na rozdíl od lucinky, se mohl kosit na zeleno jen třikrát. Zpravidla se první seč v červnu usušila na seno. Kosení byla těžká, zato trošku romantická dřina. Z domova jsme my, kluci, vycházeli před svítáním a začínali za svítání, abychom než sejde rosa pokosili jak nejvíce. Asi v osm hodin nám některá ze sester přinesla snídání a nejpозději v jedenáct jsme byli doma. Před obědem jsme si na půdě zdřímli. Druhá seč se nechávala dozrát na semeno. Jetelové semínko se totiž dobře platilo a ceny nekolísaly jako u chmele. Druhá seč zralého jetele se prováděla žacím strojem, nikoliv ručně, pozdě na podzim, ba i po zámrazu. Problémem bylo dostat sklizeň do stodoly suchou. Když to nešlo, nechala se na poli zmraznout. Výmlat jetelového semínka byla nejprotivnější práce ze všech, protože se u mlátičky velmi prášilo, prach dusil, šátek uvázaný přes pusu pomáhal jen málo, takže jsme všichni vypadali jako kašlající, chrchlající kominíci. Přesto to stálo za to, protože za jetelové semínko ze stejně velké plochy se utržilo nejméně pětkrát tolik peněz, než za obilí.

Výmlat obilí začínal pozdě na podzim a pokračoval podle potřeby. Za našich dob byla na Volyni elektrifikována jen větší města, takže veškeré práce v zemědělství byly zajištěny lidskou a zvířecí fyzickou silou. Výjimečně se na velkostatcích používaly traktory a mlátičky poháněné parním kotlem. Ve vsích se sem tam našel sedlák, který pro pohon mlátičky vlastnil benzinový motor.

Ke strojnímu vybavení stodoly tedy patřil žentour, do něho zapřažení koně chodili celý den dokola a tím se zajišťoval pohon mlátičky na obilí, nebo řezačky pro řezání slámy pro krmení koní. Pro řezání kopřiv, řepného chrástu nebo lucinky pro prasata a dobytek se řezačka zpravidla poháněla ručně. Používání žentouru a koní byl v naší době výrazný pokrok. Jak nám vyprávěli vrstevníci našich rodičů, celé dny v zimě strávili otáčením klikou mlátičky. Bylo pro to zapotřebí osmi osob – po půlhodině se u kliky dvě čtveřice střídaly. Byla to obrovská dřina, ale pokrok, protože předtím se všechno mlátilo cepy.

Při výmlatu obilí, což trvalo vcelku asi třicet pracovních dnů, jsme měli práci také rozdělenou. Tatínek poháněl v žentouru zapřažené koně, Boleslav a když se oženil tak po něm Jenda dával hrsti snopů do mlátičky, snopy mu na vál podávala Marie a po ní Emilka, slámu odnášel do přístodůlku Vláda a po něm já, plevy se zrním jsem vyhraboval pod mlátičky já a po mně Stanislav.

Maminka, když uvařila oběd, přišla k nám do stodoly, sem tam některému z nás pomohla (říkali jsme si, že maminka když vidí práci, tak ji svrbí ruce) a pak dala Boleslavovi nebo Jendovi znamení a on směrem k tatínkovi zavolal „pr-r-hou“. Šlo se k obědu. Koně dostali obrok do přenosného žlabu, krávy a prasata vynímečně poklidila již před obědem maminka. To byl zaběhnutý pořádek při mlácení.

Když se vymlátil jeden druh obilí, např. oves, oddělovalo se zrní od plev vzduchem na ručně poháněném mlýnku (fukar, nebo z ukrajinštiny vijalka) a na zádech se odnášely na půdu obytného domu pytle s obilím a ve velkých koších pak plevy na půdu nad chlévem. Na stejnou půdu se ukládalo seno a my, kluci, jsme od navezení čerstvého sena až do zámrazu nocovali na seně. Mělo to řadu předností: čerstvý vzduch, doplněný příjemnou vůní sena a plev a když jsme se s kamarády někdy večer zdrželi, tak jsme rodiče a sestry svým návratem nerušili. No, a byli jsme trochu mimo kontrolu.

Koncem ledna, v únoru až v březnu jsme my, kluci, měli za úkol **připravit palivo** na celý rok V našich dobách se na Volyni ve vesnických domácnostech topilo výlučně dřívím. Většina českých hospodářů měla pro tento účel kus svého lesa. Měli jsme ho v sousedním žornovském katastru, ve vzdálenosti asi sedm kilometrů. Po snídani jsme vyjížděli na saních vybavení pilou, sekerami, senem pro koně, svačinou a obědem pro sebe ve třech – Vláda jako kočí a já s Jendou jako dřevorubci. Sanice bývala na cestě dobrá, ale v lese jsme museli leckde cestu prohazovat. Prvním úkolem bylo rozdělat oheň, dát koním seno, nakácet, osekát větve a rozřezat stromy pro první fůru. Když Vláda odjel, připravili jsme dříví pro druhou fůru, usedli k ohni, opékali na prutech maso a slaninu k obědu. Před setměním jsme přijížděli domu. Takto jsme navozili sedm až deset kubických metrů kmenů a všechny větve, které jsme ze skácených stromů osekali.

V březnu jsme dříví zpracovávali. Ručně jsme se s Jendou „přetahovali o pilu“ a z kmenů řezali špalíky. Pak jsme je štípali na polínka a ukládali do dřevníku. Kromě toho Staňka a my oba s Jendou jsme několik dnů sekali větve na chroští, kterým se pak topilo pod kotlem na brambory pro prasata a drůbež, nebo v letní kuchyni. Pro sušení chmele se v průběhu léta dobylo několik pařezů a ty se nyní pomoci klínů, kladiv a sekery štípaly na takové menší kusy, které by se pak při sušení chmele vešly do topeniště.

Většina českých hospodářů na Volyni **pěstovala chmel**. Podnikavý Čech, jmenoval se Vajc a jeho jméno je uvedeno v knihách o volyňském chmelařství, si brzy po přestěhování na Volyň opatřil sazenice žateckého chmele. Půda zde byla pro pěstování chmele natolik příhodná, že chmelové šišky z těchto sazenic byly přímo obrovské, ovšem prorostlé listy a tudíž pro pivovarnické účely naprosto nevhodné. Pěstitelům trvalo několik let, než dosáhli toho, aby chmelové šišky byly normální a tudíž prodejné. Na konci devatenáctého a na začátku dvacátého století české chmelařství v carském Rusku dosáhlo maximálních sklizní, které představovaly velmi význačný podíl na celkové produkci chmele v Rusku.

Středisko pro úpravu volyňského chmele a obchod s ním bylo město Dubno. V podstatě ho měli v rukou Židé. Později mu významně konkurovalo chmelařské družstvo v Českém Kvasilově, které postavilo moderní sírárnu chmele, objekty pro žokování včetně laboratoře pro zjišťování kvality a tudíž i ceny kupovaného a prodávaného chmele.

Faktoři velkoobchodníků objížděli v prosinci – lednu hospodáře, brali vzorky, zkoušeli, smlouvali, uzavírali koupě. Zkušenější hospodáři nečekali na faktory a naopak sami jezdili do Dubna nebo později do Kvasilova se vzorky chmele, hlavně zjišťovat perspektivnost poptávky. Leckdy tudíž chmel prodaný v lednu se třeba v březnu kupoval za mnohem vyšší cenu

a naopak. Stalo se v letech světové hospodářské krize, že umíněný hospodář, neznaje perspektivy trhu, nechtěl v lednu přijmout nabízenou cenu. V dubnu – květnu byla cena tak nízká a bez vyhlídky na její zvýšení, že rozvztekaný hospodář chmelem podestlal krávy. Prý málem o ně přišel, protože aromatické látky z chmele krávy zcela omámily.

Lze právem tvrdit, že pěstování chmele umožnilo mnohým Čechům na Volyni zvelebit a rozšířit svá hospodářství, případně synům zakoupit nové pozemky. Tento stav trval až do světové hospodářské krize, která začala ve Spojených státech amerických v roce 1929 a na Volyn dorazila asi s tříletým zpožděním. Zájem o chmel velmi rychle upadal; většina chmelnic byla zrušena. Prozíravější hospodáři nechali drátěné konstrukce stát a pouze vykopali chmelové „matky.“ Dobře udělali. Počínaje rokem přibližně 1936 se začalo volyňské chmelářství vzpamatovávat, ale již nikdy nedosáhlo své plné obnovy.

Pradědeček, dědeček a tatínek Bačovští využili chmelovou příležitost velmi dobře. Na našem hospodářství se pěstovalo přes dvě stovky kop (kopa je šedesát kusů) chmelových keřů, což představovalo plochu více než dvou hektarů. Pamatuji se jak tatínek se jednou vrátil z Dubna, kam dva dny předtím vezl prodat chmel. Prodal asi velmi dobře, protože po večeri před námi všemi vysypal na stůl obsah svého koženého váčku, který mu sloužil jako peněženka. Zírali jsme na hromádku polských stříbrných mincí, mezi nimiž bylo nemálo carských zlatých pěti a deseti rublových mincí, které ještě patnáct a více let po zániku carizmu byly v Polsku nejžádanějším platidlem. Však se v některých volyňských rodinách vyskytují dodnes. Jedna pětirublovka stála dvacet pět polských zlotých a za čtyři takové se kupovala kráva. Pravda, platba zlatem byla zcela vynímečná. Tatínek nám ukázal tržbu, v níž byla zhmotněna dřina mnoha lidí. V dalších větách se budu snažit o ní něco sdělit.

V dubnu se pluhem rozorávaly řádky a dokončovalo se velikými motykami, zvanými gracle tak, aby se odhalily matice chmelových keřů. To byla práce nás, kluků. Děvčata, sjednané ženy a také maminka ořezávaly staré výhony z matek a zahrnovaly je zeminou. Byla to odborná a citlivá práce, protože na způsobu ořezání matky závisel zdravý vývoj lodyh. Ke každé matce jsme my, kluci, zavěšovali na drátěnou konstrukci do výše asi sedmi metrů pomoci dlouhých tyčí drát, po kterém se pak lodyhy chmele pnuly. Dole se tento drát zachycoval na dubovém kolíku, které jsme předem rozesli a zatloukli. Jakmile z matky vyrazily výhonky, nejsilnější dva až tři z nich ženy zavedly na drát a ostatní vytrhaly. V průběhu léta se k matkám pomoci pluhu a grací několikrát přihrnovala zemina, až vznikly vysoké řádky. To byla opět povinnost kluků. Koncem srpna nastal čas sklizně. Z ukrajinských vesnic přišly desítky předem sjednaných česaček a kromě toho každá volná ruka česala chmel. Maminka pro všechny vařila jídlo. Pro ty, kteří chodili nocovat domu oběd a svačiny, pro ty které nocovaly u nás na seně nebo ve stodole, také snídaně a večeře. My, kluci, jsme strhávali chmelové „štoky,“ děvčata pomáhala mamince, nebo měřila načesaný chmel a vydávala česačkám žetony. Tatínek pracoval v sušárně. Mne si poměrně záhy vybral jako pomocníka, což jsem plnil i v době studií. Sušárna se vytápěla pařezy, o jejichž přípravě jsem se již dříve zmínil. Fungovala nepřetržitě a my s tatínkem na střídačku také. Sklizeň trvala dva až tři týdny a po ní jsme si věru oddechli. Poslední den se konala slavnost a pohoštění. Česačky z posledního „štoku“ udělaly věnec, obřadně ho přinesly hospodyně a hospodáři a ten podvečer byl věnován jídlu, pití a vyprávění. Podzimní práce na chmelnici patřily opět klukům: posbírali jsme a uložili kolíky, stahovali lodyhy z drátů, ty se stočily do velkých kol, aby vše bylo připraveno pro příští rok. Pohled na hromadu peněz, utržených tatínkem za chmel byl tedy odměnou za pořádnou dřinu. Když cena chmele klesla, dřina zůstala, ale peníze za ní nebyly.

Nakonec dvě historky ve spojení s chmelem.

Volyňský chmel byl velmi kvalitní, bohatý na lupulín, což je žlutý prášek, který se přidává do piva ale také se používá v barvířském textilním průmyslu pro stabilizaci barev. Někteří nepoctiví obchodníci chmelem v Dubně prodávali volyňský chmel jako žatecký, jehož špičková kvalita byla ve světě známá a patřičně ceněna. Pro tento podvod si opatřovali žoky s patřičným žateckým označením, celní a jiné doklady, která byly k provedení podvodu nutné.

V krajanských novinách bylo před první světovou válkou uveřejněno vyprávění českého krajánka, který vandroval Ruskem od jednoho pivovaru k druhému, v každém nějakou dobu popracoval a šel zase dál. Sládkové ho znali zejména podle typické porculánové fajfky, kterou asi zdědil po otci. Nejen, že byla opatřena, jak bylo tehdy zvykem, obrázky, ale byla rozpoznatelná podle různých uraženin okrajů a odřenin, které utrpěla při svém letitém putování se svým majitelem. Milý krajánek s fajfkou se octnul v Dubně a nechal se najmout na žokování chmele jako „šlapač“ v žoku. Na vysvětlenou. Žok je obrovský pytel o délce kolem tří metrů a průměru více než metr. Při žokování se upevní obručí na okraj kulaté díry v podlaze půdy, žok visí dolů, „šlapač“ v něm dusá chmel a na hlavu mu další spolupracovníci sypou obrovské koše suchého, sířeného, chmele. Krajánek, jak jinak, držel v zubech svoji, pochopitelně, vyhaslou fajfku. Nelze se divit, že když mimoděk otevřel pusou, fajfka mu vypadla do chmele v žoku a již ji nenašel. Jeho žal byl asi veliký, nicméně vandroval dál a po drahé době v pivovaru v městě Oděsa pomáhal ve varně sládkovi. Obrovské překvapení nastalo, když rozpáral žok „žateckého“ chmele a našel v něm svoji fajfku ztracenou v Dubně při žokování „volyňsko-žateckého“ chmele. Podvod obchodníka byl nejen zjištěn, ale také zveřejněn.

Druhá historka souvisí s chmelem nepřímo.

V Mirohošti v hospodě se občas scházeli sousedé k družné besedě. Neseděli při tom samozřejmě na sucho. Bohatý místní sedlák, příjmením Baloun, měl hlavu holou jako koleno a když měl patřičně upito, tak říkával: „kdybych měl tak kudrnatý vlasy jako támhle náš ponocný Franta, tak bych za to dal celý pud (16 kg) chmele.“ Jednou, když se popíjelo až přes míru, Baloun usnul na svých rukou, položených před sebou na stole. Kamarádi z mokré čtvrti přemluvili ponocného Frantu, aby si nechal své kadeře ostříhat a s použitím syrobu z cukrové řepy jako lepidla, kudrny, tvrdě spícímu Balounovi na jeho holou hlavu, přilepili. Druhý den si Franta šel s pytlem k Balounovým pro slíbený pud chmele. Zda ho dostal, nebo pantáta Baloun vzal na Frantu bič, si již nepamatuji, protože jsem historku pochytil na Moldavě II, ve svých asi šesti letech.

Následující stránky budou věnovány tatínkových **stavebním aktivitám**. Již dříve jsem se zmínil, že tatínek Bačovský byl velmi čínorodý člověk, který sice nemohl pracovat fyzicky, ale zato vynikal nejen ve vymyšlení různých aktivit, ale také tím, že je dokázal realizovat. Když nad něčím usilovně přemýšlel bylo to na něm znát a my kluci jsme si mezi sebou šuškali, že „táta zase nad něčem mudruje“. Stávalo se ovšem, že některý z projektů – jak se dnes podobné akce nazývají – šel prostě do ztracena, ale těch bylo minimum.

Ve vyprávění ukrajinského kočího, které jsem již svými slovy reprodukoval zaznělo, že tatínek, se dvěma společníky, postavil dva mlýny, v Hrušvici a na Martinovce, poháněné dřevoplynovým generátorem. V obou se mlela na kamenném žernovu žitná mouka na „rázový“ tj. černý chléb a pšeničná bílá mouka na válcovém složení s pytlováním (mlynářské pytle jsou dlouhé rukávy z hedvábní tkaniny, určené k přesívání mouky). Na tomtéž složení se mlela žitná pytlovaná mouka na chléb. Na vysvětlenou dodám, že na Volyni se pekli chléb pouze z žitné

mouky, bez přídavku pšeničné. Ukrajinci měli v oblibě „rázový“ chléb a před mletím žito vyprali a vysušili, aby v mouce nebyly opravdu žádné příměsi. „Rázový“ chléb byl výživnější, zdraví prospěšnější a navíc ještě lákavěji při pečení voněl, než chléb bílý. Přesto Češi dávali přednost chlebu bílému z pytlované mouky.

V obou mlýnech byl také stroj na výrobu pohankových krup (byly výborné na kaši) a ječných krup (pro výrobu jelit při prasečích hodech). Kromě toho byl zde jahelník, stroj na louskání prosa na jáhly (byly dobré na mléčnou kaši a pro kuřátka).

Tatínek svoji účast v obou mlýnech již dávno prodal a v době, kdy jsem do rodiny Bačovských přišel, byl již majitelem vodního mlýna ve zcela ukrajinské obci Krulov, která leží asi devět kilometrů na jihovýchod od Martinovky. Tento mlýn nestavěl, protože rybník a značku mlýna jsem našel na mapách z konce devatenáctého století.

V Krulově, kromě výše uvedeného strojního vybavení, které tam již z části bylo, přidal navíc okružní pilu na řezání prken, trámků, šindelů apod. Jak vyplyne z dalšího to bylo velmi prozíravé.

Kromě těchto mlynářských aktivit, tatínek koncem dvacátých let postavil v městě Rovno **nájemní dům** pro jedenáct nájemníků, který v ulici Pięknej stojí dodnes (2007) a nájemníci **vědí kdo ho postavil**. V mém dalším vyprávění bude o tomto domě ještě řeč a zde jen sdělím, jak to vše začalo. Pradědeček Bačovský rozmístil hospodářská stavení tak, že stodola stála za cestou, která, jak se po mnoha letech ukázalo, při náhlých táních sněhu se změnila v potok. Když neprozřetelně martinovští hospodáři na okolních kopcích vykáceli většinu lesů, byl jarní potok, tekoucí přes značnou část obce, každým rokem vydatnější a zaplavoval Bačovských stodolu. Tatínek se rozhodl zjednat nápravu a nebyl by to on, kdyby nedomyslel „projekt“ do důsledků.

Stodola byla postavena z poctivých dubových fošen a mohutných dubových sloupů. Tehdy, kdy pradědeček stodolu stavěl, věru se nemuselo stavebním dřívím šetřit! Tatínek došel k závěru, že ze stodoly získá nejen základní materiál pro stavbu domu v Rovně, ale že ještě zbude. O ten zbytek se přihlásil jeho bratr strýc Gustav, o němž se zmiňuji na začátku. Tatínek mu materiál předal a strýc postavil v Rovně další dům, pravda poněkud menší. Toto vše se uskutečnilo ještě předtím, než si mne tatínek s maminkou na Martinovku přivezli.

Vrátíme se do tehdy reálného času, tj. do jara roku 1932, kdy tatínek začal stavět **novou stodolu**, výše položenou. Na celém martinovském katastru byl původně les. Nyní z něj zbyly jen tři borové lesíky, říkali jsme jim bořinky, z nichž největší měl asi sto krásných přibližně padesátiletých stromů. Jeden z těchto lesíků byl náš. Vláda s Boleslavem již v minulém roce nakáceli borovice, které asi rok schly a pak je odvezli do Krulova, kde v našem mlýně, podle tatínkových pokynů, se řezala prkna, latě, šindele. Trámy a sochy otesávali řemeslníci přímo na stavbě. Jakmile jsme s Jendou měli možnost, hned jsme u nich byli na stavbě a obdivovali

jsme jejich práci. Vždyť dokázali sekerou se širokým ostřím – širočinou, otesat trám tak čistě, jako by byl ohoblován.

Zvláště zajímavé bylo pokládání do hřebenu budoucí střechy dlouhé klády zvané kladka, na niž pak visely krokve. Nejdříve postavili do řady podél osy budoucí stodoly čtyři dubové sochy, které na svém vrcholu měly výřezy pro uložení kladky. Kladka představovala kládu z několika kusů, spojených čepy, stejně dlouhou jako budoucí stodola, otesanou do osmihranu o průměru asi dvaceti centimetrů. Pro její uložení na vrcholky soch tatínek sezval asi patnáct mužských pomocníků. Nejdříve kladku naložili na dva předky od vozu a pak jeden její konec zvedali pomoci dvou tyčí, spojených nahoře lanem a zkřížených (říkalo se tomu bič), takže kladka ležela na tomto lanu a zvedali ji, až její konec dosáhl výřezu na první soše. Jakmile začátek kladky dosedl do horního zářezu první sochy, bylo vyhráno – pomoci bičů byla kladka usazena na vrcholcích všech soch. Vyzvednutí a uložení krokví bylo dílem asi hodiny. Krokve byly dva trámy, spojené na jednom konci pomoci čepu a dřevěného kolíku. Na poslední krokvi byla upevněna májka s barevnými fábory, která hlásala, že hrubá stavba stodoly je ukončena. Mohlo se tedy společně jít na pohoštění, připravené maminkou a tatínkem pro tesaře a jejich pomocníky a dokonce my kluci jsme si lízli trochu piva.

Na krokve se přibíjely latě s rozstupem asi padesáti centimetrů. Jakmile byly latě přibité, nastoupili jsme spolu s Jendou na střechu a na latě jsme přibíjeli šindele, neboli gonty. Gont je prkénko, asi šedesát centimetrů dlouhé a deset až dvanáct široké, ale průřez nemá obdélníkový ale ve tvaru trojúhelníku. Silnější strana je tlustá asi dva centimetry a jejím středem vede po celé délce zářez. Do tohoto zářezu se při pokládání na střechu zasune s mírným poklepem ostrá hrana následujícího gontu. Pracovali jsme velmi pilně ze dvou důvodů. Byli jsme hrdí na to, že budeme mít, jako jediní hospodáři na Martinovce, stodolu krytou gonty, ostatní byly kryté slaměnými došky z žitné slámy a kromě toho práce nás velmi těšila – dílo rostlo pod rukama a bylo to něco jiného než polní práce. Do konce roku 1932 byla stodola hotova, až na přibití krytiny asi na čtvrtině střechy. To jsme s Jendou provedli již v dubnu 1933.

Nyní do vyprávění o tatínkových stavebních aktivitách vložím odstavec o důležité rodinné události. Dne 31. března 1933 se **narodila naše poslední sestra Ludmila**. Ráno, ještě před snídaní, tatínek vložil do kliky dveří, vedoucích do ložnice rodičů a děvčat, vařečku. Pochopili jsme, že to znamená „vstup zakázán.“ Snídaní připravila Božena, to bylo také neobvyklé. Jenda, Mařena, Ema, já a Staňka jsme šli do školy. Oběd nám opět uvařila a podávala Boža a tatínek nezasedl s námi k obědu, jak bylo zvykem, ale chodil po kuchyni a silně funěl. To bylo u něj známkou rozčilení nebo přemýšlení. Z ložnice se občas ozval táhlý vzdech, ke kterému Mařka, všetečka, nám jako na uklidněnou řekla „je tam babička Dvořáková.“ To byla manželka Jana Dvořáka, o němž jsem se již zmínil v souvislosti s léčením domácích zvířat. Babička **Anežka Dvořáková**, nechť je pochválena i na věčnosti, pomáhala na svět všem martinovákům po dobu snad asi čtyřicet let. Po obědě nás všechny kluky tatínek vyhnal ven něco dělat. Jenda, já a Staňka jsme šli do nové stodoly uřezávat kosou slehlou slámu, která svojí váhou nebezpečně prohýbala trámy. Asi za hodinu přiběhla Mařena „kluci máme sestřičku“ a jala se vyprávět, jak je maličká, jak je pěkná, že má již vlásky a takový malilinký nosánek... Byl jsem sice klouček všetečný, ale děťátko ihned po narození jsem nikdy neviděl, ovšem koťátka a štěňátka ano. Ta byla po narození slepá. Z toho jsem usoudil, že takové lidské mrně je na tom stejně. Tak jsem se Mařky zeptal kdy bude vidět. Řekla že už kouká a má taková pěkná očička...Nevěřil jsem tomu a přel jsem se, že to není možné. Mařena, repetilka, tento spor roztroubila nejen v rodině, ale také ve škole a spolužáci, hlavně spolužačky, měli námět čím mne škádlit.

Časově poněkud předběhnu, abych stručně popsal Liduščiny osudy. Byla miláčkem rodiny, ale rozmazlována nebyla. Po vzoru sestríček, Marie a Emilky se snažila být hospodyňkou a pečovat o slepičky. Byly ji necelé čtyři roky, když v nestřeženém okamžiku šla s ošátkou na půdu slepičkám pro zrní. Spadla, narazila si hlavičku, v důsledku toho byl narušen trojklaný nerv a na jedno oko silně šilhala. Teprve po reemigraci v roce 1948 ji v brněnské nemocnici U svaté Anny operačně odstranili lékaři šilhání, ale prudké záchvaty bolesti hlavy ji pronásledovaly celý život.

Vrátíme se opět k tatínkovým stavebním aktivitám.

Stodola byla hotova a tatínek již předtím promyslel a nakreslil jednoduchý půdorys pro **nový obytný dům**. Jednou po večeri položil tuto čtvrtku papíru na stůl, vyzval Boleslava, Vládu, Jendu a dokonce mne jedenáctiletého smrada, abychom zde zůstali a vysvětlil nám náčrtek. Dům byl situován jako prodloužení zděného chlěva, ale měl být dřevěný a omítnutý. Byly v něm dvě veliké světnice, prostorná kuchyň, pec, která zasahovala do další menší místnosti, v níž bylo místo pro jednu postel a pod podlahou byl příruční sklep. Na této posteli jsme spolu s Jendou spávali a také to byla moje čítárna, studovna a trucovna. Z předsíně se šlo do kuchyně, nebo do chlěva, nebo do sušírny chmele, která byla velmi dobře promyšlená. V ní stál pařák na vaření brambor pro prasata a v pozdějších těžkých dobách jsme tam s Jendou pálili kořalku. Ale o tom, potom.

Dům pod tatínkovým bedlivým řízením stavěli stejní tesaři jako stodolu, ale truhlářské práce, tj. dveře, okna apod. provedl **Jaroslav Havlíček**, nejen truhlář ale také bubeník martinovské kapely. Byl u Dukly těžce raněn a zemřel v některé kavkazské nemocnici.

Stavět se začalo v roce 1933 a na podzim v roce 1934 jsme se do nové „chátě“ přestěhovali.

Tatínek „starou chát“ nenechal prázdnou. Nastěhovaly se do ní **dvě rodiny – polská Josefa Krasandoviče a ukrajinská Ivana Charkovce**.

Strejc Krasandovič, jak jsme mu říkali, pracoval několik let v Krulově ve mlýně. To on na cirkulárce nařezal z kmenů borovic veškeré fošny, prkna, latě, pro obě nové stavby a také gonty na stodolu. Při tom mu cirkulárka uřízla kus palce na levé ruce. Úrazově pojištěn nebyl a domnívám se, že v tehdejším Polsku ani pojištění pracovníků tohoto druhu nebylo. Pětičlenné rodině Krasandovičových tatínek nabídl, aby bydleli v naší „staré chátě“ a se starostou obce dohodl, aby Krasandovič se stal obecním zřízencem. Předtím obec žádného neměla. Jejich Mařka a Emilka byly vrstevnicemi naší Marie a Emy, takže spolu kamarádily a také společně u nás příležitostně pracovaly. Za nacistické okupace obě děvčata a jejich o něco mladší bratr byli vyvezeni do Německa na práci. Mirek tam při bombardování zahynul. Obě děvčata se sešla se svými rodiči, kteří reemigrovali po válce do Polska.

Ivan Charkovec spolu s ženou Maňkou pocházeli z Polesí, což byla země blat a lesů severně od Volyně. Na Martinovce nádeničili a když čekali rodinu, tatínek jim nabídl, aby také bydleli ve „staré chátě“. Místa tam bylo dost. Samozřejmě žádné nájemné oni ani Krasandovičovi v jakékoliv formě nehradili. Chodili na práci k jiným hospodářům a také k nám.

Jako příklad uvedu jednu nárazovou práci, kterou jsme spolu s Ivanem provedli za vydatné pomoci maminky. Žně se chýlily ke konci. Ten rok byly ve žních časté dešťové přehánky a o takových žních se říkávalo, „aby to obilí hospodáři z polí kradli.“ V sobotu po ránu jsme rozložili promočené mandele na celkové ploše asi šesti až sedmi hektarů a jelikož západ sluníčka ukazoval, že v neděli bude také pěkné počasí, zůstaly snopy rozložené přes noc a v neděli dopoledne. V neděli ani ve žních se u nás nepracovalo, proto bráškové, sestry, ba

i tatínek někam zmizeli a doma jsme zůstali s maminkou sami dva. Před polednem se maminka rozhlédla po téměř bezoblačné obloze a řekla, že se určitě přizene bouřka a proto je nutno snopy složit do mandelů. Nikoho jsem z našich nesehnal, tak mne maminka poslala za Ivanem a dali jsme se do toho. Asi za hodinu se začaly objevovat kupovité mraky, pak velmi vzdálené hřmění a my jsme, s pomocí maminky bičovali. Skládání snopů do mandelů jsme skončili asi po čtyřech hodinách usilovné práce, přibližně kilometr od domova a ihned začalo pořádně pršet. Déšť jsme přečkali s rozevřeným snopem obilí, posazeným na hlavě jako deštník-klobouk.

Když jsme přišli domu, maminkami mi dala do ruky pět zlotých, abych je odnesl Charkovcovým.

Vzpomínám si, že maminka oběma rodinám posílala po děvčatech každou chvíli nějakou výslužku z kuchyně a Maňka pro své caparty dostávala mléko a když byli větší, tak si pro něj chodili sami. Jak se vedly vzájemné účty za práci obou rodin jsem se nezajímal, ale vím, že se platilo obilím, bramborami, moukou, masem a určitě také penězi. Tak tedy na naši české usedlosti žily rodiny ukrajinská a polská a z dalších hlavních národností, obývajících Volyň scházel Žid a Rus. V pozdějších těžších dobách i k tomu došlo a na patřičné místě mého vyprávění bude o tom řeč.

Zde vyprávění o tatínkových stavebních aktivitách krátce přeruším důležitou informací. Brzy po nastěhování do nové „chátě“ nás **navštívila teta Marie Hofmanová** a v důsledku toho, což jsem si uvědomil až později, nastaly v naší rodině závažné události. Zatím se nedělo nic. Teta šila šaty, vyšívala firhaňky mamince, děvčatům do výbavy a sousedkám. Také zde ženské o ní prohlašovaly, že má „zlaté ruce.“ Pobyla u nás asi měsíc a odjela.

Jednou ve všední den odpoledne maminka připravila velký pekáč masa, dala ho do trouby a Mariánce nařídila, aby přikládala do sporáku a pečínku občas obrátila. Spolu s tatínkem nasedla na bryčku, Vláda je vezl, ale nikdo nám neřekl kam jedou. Dlouho nepříjížděli, čas obvyklý pro večeri již dávno minul, pečínka voněla, tak Marie odebrala z pekáče několik kousků pro rodiče a Vládu, postavila pekáč na stůl, k tomu přidala nějakou přílohu, talíře, vidličky a když jsme z pekáče vybírali poslední kousky naši přijeli. Tatínek, když nás osm dětí (Anna a Božena již byly vdané a Vláda rodiče vezl) spatřil kolem stolu nad prázdným pekáčem prohlásil: „**tak, kočky nám snědly veselku.**“ Z toho jsme s Jendou usoudili, že teta tehdy zřejmě přivezla úmrtní list mého tatínka Vladislava Hofmana. Na základě toho naši mohli v hrušvickém kostele uzavřít sňatek, kněz **Stanislaw Jadczyk** mohl vystavit křestní list pro Josefínu a Ludmilu na jména Bačovské a pro mne vystavit *Świadectwo metrykalne o konwertytach*, které mám dodnes. Svůj křestní list z pravoslavné církve v Družkopoli jsem nikdy neviděl.

Vrátíme se opět k tatínkovým aktivitám i když nejen ke stavebním. Nejstarší bratr Boleslav dospíval do stavu, kdy se mládenci ohlížejí po nevěstě. V okruhu kamarádů říkal, že si najde nejhezčí děvče z okolí.

Dříve než napíši jak to dopadlo, vrátíme se o několik let zpět, abych sdělil důležitou epizodu z Boleslavova života. Pravděpodobně v rámci misijní cesty českého katolického kněze Stříže nebo Křenka v roce 1929, bylo dojednáno přijetí několika volyňských chlapců na studium v Čechách. Tatínek ve snaze zabezpečit Boleslavovo vzdělání a tím možná i budoucnost, projednal jeho zařazení do skupiny čtyř chlapců. Jména všech neznám, ale vím, že mezi nimi byl Boleslavův vrstevník Vohralík. Vohralík vystudoval práva a s Boleslavem se po naší reemigraci v roce 1947 v Čechách sešli. Boleslavovi ale studium nešlo a tak se po roce vrátil

domů. Několik let nás potom poučoval: „...to v Čechách se to dělalo ...“. My, sourozenci jsme mu proto občas po straně říkali „náš Čechoslovák.“

No a nyní, když mu bylo mírně přes dvacet „náš Čechoslovák“ se chce ženit. Našel si nevěstu v blízké české obci Chomoutu v rodině Lipčákových, kde měli tři dcery Emilku, Helenku a Albínu – jedna hezčí než druhá. Emilku si Boleslav přivedl jako svoji manželku do naší nové „chátě.“ Bylo na tatínkovi jak mladým manželům pomůže do života. Řešení našel.

Prodal v Krulově mlýn za devět tisíc zlotých (což představovalo cenu devadesáti krav) a za utržené peníze koupil skromnou usedlost od rodiny Barfajtové, která se z Martinovky stěhovala do Uruquaje. Mladí manžele tak měli své hospodářství, své starosti a radosti.

Nejsem si jist a tatínka jsem se na to nikdy nezeptal, zda pro koupi tohoto hospodářství stačily peníze z prodeje mlýna, nebo bylo nutno také **prodat duby v tomašovském lese**. Bez ohledu na to jakou by mi dal tatínek odpověď, také o této tatínkově aktivitě povím.

K pozemkům, které tatínkovi předal dědeček František, patřily také tři lesní parcely. Borový les, o jehož zbytcích jsem již napsal v souvislosti se stavbou stodoly a „nové chátě.“ Smíšený les o rozloze asi jednoho hektaru v katastru obce Žornov, o němž jsem již také něco napsal v souvislosti se zajišťováním paliva. Třetí lesní parcela, rovněž o rozloze jednoho hektaru, byla na katastru sousední obce Hrušvice a přímo se dotýkala katastru martinovského. Byla tedy blízko. Říkali jsme ji Tomašovština, podle příjmení šlechtice Tomaszowskiego, kterému v okolí kdysi patřily rozsáhlé pozemky.

O osudu této třetí lesní parcely jsou následující řádky a mají dát alespoň částečnou představu o tom, s jakou obrovskou dřinou přeměňovali naši předkové lesy na ornou půdu.

Tomašovština byl les smíšený. Dominovaly v něm mohutné, starší než stoleté duby a pod nimi se krčily asi třicetileté habry, kleny, břízy a kolem nich lesní podrost – lískové a jiné keře, které k lesu patří. V tomto lese, který byl mnohem blíže než žornovský, těžil palivové dříví jistě již dědeček ve svém mužném věku a tatínek jako jinoch. Když jsme s Jendou dorostli, tak asi dvě sezóny jsme v tomto lese káceli a připravovali Boleslavovi k odvozu poslední stromy, které byly vhodné jako palivo. V lese zůstaly jen zmíněné mohutné duby a pod nimi podrost.

Jednou na podzim tatínek najal dělníky a asi po necelém měsíci jejich usilovné práce po nich zůstaly hromady větví vysekaného podrostu, vykpané pařezy po desetiletí kácených stromů a stojící majestátní duby. Větve jsme odvezli domu a rozsekané chroští vystačilo na letní topení delší dobu. S pařezy to bylo horší. Postupně jsme je vozili domu a pracně z nich připravovali palivo pro sušírnu chmele.

„Korčunek“, jak jsme mu ukrajinsky říkali, bylo nyní třeba zorat. Nebyl jsem u toho, ale Boleslav s Vládou, kteří se střídali u kletí pluhu zvaný „norčák“ (nemusel mít kolečka, jako běžný pluh), si užili své, protože při této orbě museli stále pracovat také se sekerami, aby očistili oranou vrstvu půdy od kořenů. Podle zkušenosti předchozích hospodářů tatínek jako první plodinu na toto pole nechal zasít proso. Vyrostlo vysoké jako rákosí, ale v jeho metličkách bylo jen málo zrní, protože půda byla příliš výživná. Příštím rokem se nasela pšenice, také byla bujná, ale s nízkou úrodou zrní a tak se „korčunek“ postupně stával normálním osevným pozemkem i když na něm dále rostlo asi třicet mohutných dubů. Na ty došlo jednoho podzimu. Tatínek je prodal „na stojato“ a obchodník, pravděpodobně Žid, se rozhodl, že přímo na místě se z nich vyrobí základní materiál – „bindry“ pro výrobu pивních sudů. Přes zimu pokácené duby ležely a s jarním sluníčkem nastoupili mistři. Chodili jsme s Jendou se na jejich práci občas dívat a název mistři jim právem náležel. Posuďte sami. První operace, ruční pilou rozřezat mohutné kmeny na špalky s přesnými délkami, které odpovídají výšce sudů

pro 25, 50 a 100 litrů piva. Druhá operace, rozštípat špalíky na hranáče na rozměry budoucí „bindry.“ Třetí byla supermistrovská. Čtyřmi postupnými seky širokánskou šířčinou oseknot na pařezu čtyři strany každé „bindry“ tak hladce, jako kdyby byla ohoblovaná. Když se jednu ze čtyř stran nepodařilo jedním sekem oseknot, „bindru“ mistr odhodil a nevím zda to byl definitivní zmetek, nebo se dále opracovávala. Po práci mistrů zůstaly jen třísky, ty jsme odvezli na topení a pařezy, které čekaly na další dříče.

Na podzim roku 1939 po vstupu Sovětů byl ve městech zoufalý nedostatek všeho, včetně paliva. Tatínek nabídl panu **Kazikovi Dąbrowskiemu**, který byl správcem našeho rovenského domu, aby si pařezy nechal vykopat, že mu je do Rovna odvezeme. Pan Kazik a jeho švagr se do práce pustili sami. Bydleli a stravovali se u nás a asi za dva týdny jich dobyli asi polovinu. Zbývající jsme vykopali mnohem později sami.

Když v zimě napadl sníh, tak jsme mu je po třech, až čtyřech kusech na půlsáňkách odváželi do Rovna. Na jednu z prvních cest nezapomenu do konce života, protože jsme s Jendou málem zahynuli. Bylo to před Vánocemi a já jsem se chystal domu na vánoční prázdniny. Naši mi vzkázali, že Jenda přiveze do Rovna pařezy a zpět, že pojedeme spolu. Přijel již pozdě odpoledne, protože než takové habány s Vládou naložili bylo již poledne. Cesta do Rovna i při tomto klidném počasí a dobré sanici trvala asi dvě a půl hodiny. Když přijel, nechal koně odpočinout a jeli jsme zpět. To se již stmívalo, ale bez obav jsme vyrazili domů. Neužili jsme ani pět kilometrů, to již byla tma, přihnala se sněhová bouře s takovou prudkostí a tolik napadlo za chvíli sněhu, že silnice nebyla k rozeznání (na Volyni nebyly silnice roubeny ovocnými stromy jako v Čechách před bouřlivým rozvojem automobilismu). Co bylo neobvyklé, že koně, kteří pod sněhem silnici jaksi cítí, byli natolik tmou a náporu větru desorientováni, že jsme se několikrát octli v příkopě s převrácenými saněmi. Naštěstí bez zranění. Jenda rozhodl, aby vždy jeden z nás, na střídačku, šel před koňmi a holí ověřoval, že jedeme po silnici. Ve tmě! Po čase jsme byli oba utahaní, urousaní, střídali jsme se asi po deseti minutách, nevěděli jsme kde jsme, tudíž kde můžeme najít cestu k odbočení ze silnice do některé vsi. Bylo již dlouho po půlnoci když jsme přišli k stojícímu, zavátému autobusu plně obsazenému cestujícími. Řekli nám, že jsme kousek od křižovatky do České Hrušvice a že řidič s dalším cestujícím tam před hodinou šli poprosit o pomoc. Cestu jsme nejdříve pěšky našli a pak se po ní vydali s koňmi a přes ves jsme projeli bez potíží. Z České Hrušvice to bylo na okraj Martinovky jen asi dva kilometry, ale byli jsme tak zesláblí, že když jsme došli k předposlední usedlosti rozhodli jsme se hospodáře poprosit o pomoc. Byli to novomanžele Šťastných a když jsme zabouchali na okno a řekli kdo jsme, hospodář vyšel ven již oblečený a nejdříve jsme dali do chlěva a pečlivě ošetřili naše koně. Když nás hospodyně uviděla, jak jsme se vpotáceli do světnice, šla odestlat do „seknice“ postele pro hosty, voda se již hřála, dala na stůl něco od zabijačky k čemuž hospodář přidal flašku ostrého a když jsme již téměř dřímající usedli za stůl, viděli jsme na kukacích hodinách, že je půl čtvrté. Takže nám cesta trvala kolem jedenácti hodin! Kalíšek ostrého a čaj jsme vypili v polospánku. Asi kolem desáté hodiny nás hospodyně vzbudila, že už přes hodinu v kuchyni sedí náš bratr Vláda a my pořád spíme! Tak nám to při snídani vyprávěl co se u nás doma dělo.

Nad ránem tatínek s maminkou stáli nad jeho postelí a šeptem se s ním radili co dělat, když ještě nejsme doma a metelice trvá. Šepot vzbudil děvčata, začala naléhat, že také budou pomáhat nás hledat. Šlo o to, že od státní silnice vedly na Martinovku dvě cesty: jedna před a druhá za Hrušvicí. Nevím zda losovali, ale zvolili tu správnou. Vláda sedl na koně, vzal si lopatu na sníh a kolem deváté hodiny, před usedlostí Šťastných narazil na téměř zaváté naše saně. Poznal je, až když odhrabal sníh.

Metelice sice řádila dál, ale obědvali jsme již doma. Jenda byl odolnější, já jsem z toho byl nemocný. Proležel jsem Vánoce 1939 a pokračoval po nich – prý oubitě. Jen krátce se zmíním jak se u nás léčily. K felčaru martinovští chodili, když již bylo hodně zle, takže o lékaři ani mluvit nebudeme. Ležel jsem celé dny na naší společné posteli s Jendou, slabý, neduživě vypadající a jak jsem se pak dověděl, kamarádi si šeptali, že do jara asi nevydržím. Maminka mne poslala k tetičce Obrajtřové na zařikávání oubití, spojené se spalováním malých svítek koudele. Byl jsem u ní několikrát a vzpomínám si, že mi doporučila, abych si kolem krku dal korále z oloupaných stroučků česneku. Nosil jsme je poctivě asi šest neděl. No, vylízal jsem se z toho, ale copak někdo ví, na jaké nemoci bylo zaděláno do toho geniálně sestrojeného a fungujícího zázraku, kterým je každá živá bytost nejen tvor, zvaný člověk?

Vraťme se ale myšlenkami zpět k vymýcení našeho krásného tomašovského lesa. Pokud byste, vážení čtenáři, chtěli porovnat jak mýtili les a získávali ornou půdu martinovští občané při svých začátcích, přečtěte si ve zmíněné kronice obce Martinovky vyprávění babičky Anny Jankové, které to vyprávěla její tchýně jež, jako vdova, takovou práci s dětmi osobně dělala.

K tatínkovým podnikatelským aktivitám z této doby na Martinovce bych připomněl ještě jednu. Kolem usedlosti jsme sice měli ovocné stromy – výbornou hrušku ovesničku, panenská jablíčka, švestky, třešně. Tatínek se ale rozhodl, že založí přes cestu proti usedlosti, tam kde stávala pradědečkova stodola, na výměře větší než hektar, **novou chmelnici a do ní že nasází ovocné stromky**. Chmelnice byla postavena a zasázena na jaře a stromky jsme sázeli 30. a 31. prosince, ale rok, se domnívám to byl asi 1935 nebo 1936. Vím jen, že tatínek stromky koupil od **Metoděje Tučka**, majitele velkých školek ovocných stromků v blízkém Podcurkově. Bylo z čeho vybírat, protože u Tučků nabízeli patnáct odrůd jabloní, osm odrůd a hrušek a šest třešní. Zkušené hospodáři si nad tatínkovým počínáním ťukali do čela, že zahrada a chmelnice se nesnáší. Dopadlo to ale dobře. Chmel jsme sklízeli jen asi tři roky, pak Německo přepadlo Polsko, byla válka, chmelnice se likvidovaly, ale naše stromky již začaly rodit. Zahrada byla největší a nejkvalitnější v celé obci. Podle vyprávění sester maminka před reemigrací do Československa prý říkala: „jen abychom se nestěhovali do Čech, až naše zahrada bude v květu, mně by to srdce utrhlo.“ Zahradu jsem viděl při návštěvě Martinovky ještě v roce 1995. V roce 2007 z ní nezbyla ani větvička.

Končil školní rok 1933/34 a já jsem se **rozloučil s martinovskou školou**, se spolužáky a spolužačkami. Patří se, abych o této škole něco řekl a jistě bude čtenář překvapen, že i na jejím vzniku se významně podílel tatínek Bačovský. Z kroniky obce je známo, že ihned po založení obce, v těžkých začátcích, dbali občané o vzdělávání mládeže. Učilo se porůznu v největších světnicích v obci. Až kolem roku 1912 se hospodáři dohodli, že na vlastní náklady vystaví moderní školu a byt pro učitele. Pozemek pro školu a budoucí hasičskou zbrojnicu věnoval **Josef Lajnvebr**, největší sedlák v obci. Kámen pro základy věnoval ze svého kamenolomu dědeček František Bačovský. Všichni hospodáři přispěli finančně podle výměry vlastních pozemků. Dodavatelem stavby se stal Leopold Bačovský přesto, že mu byly teprve dvacet čtyři roky. Snad nikdo starší si na to netroufl, možná, že k tomuto rozhodnutí přispěl starosta obce **Jan Janko** (*1869), jehož byl tatínek švagrem – oba si vzali sestry Duškové z Velkého Špakova. (J. Janko Annu a tatínek Marii). Tatínek se zhostil svého úkolu výborně. Prostorná stavba, s velkými okny, byla celá z bílých, šamotových cihel. Její součástí byl pohodlný byt pro učitele, jehož část by šla využít pro rozšíření školního prostoru v případě, kdyby přišly úrodné roky na školní drobotinu. Tatínek mi vyprávěl, že za 1. světové války

byl v nedokončené škole nejdříve lazaret a pak v ní kozáci ustájili koně. Koně ohryzaly rámy oken a poničily podlahu. Škola byla dokončena brzy po válce, ale definitivní krytinu dostala až kolem roku 1923, protože předtím nebyl k dostání pozinkovaný plech. Soudím, že tatínek na stavbě školy poprvé výrazně prokázal svoje podnikatelské vlohy.

ROVNO září 1934 – prosínek 1939

Končil školní rok 1933/34 a po prázdninách jsem nastoupil do páté třídy **sedmileté základní školy v městě Rovno**. Rovno patřilo ke třem základním městům západní Volyně. Nejstarší byl Luck a po něm následovalo Dubno. Rovno založil kterýsi z knížat Lubomirských na svých pozemcích a protože prý tato jeho latifundia byla v pořadí rovnou stá, tak zámek a město nazval Równa (čti Ruvne). Žili v něm Poláci, Židé, Ukrajinci, Rusové v celkovém počtu asi třiceti tisíc a také několik stovek Čechů. Průmysl zde byl pouze místního významu: pivovar, výroba mýdla a na předměstí Cegelnia byly cihelny, zaměstnávající kolem dvou tisíc dělníků. Byla zde velká vojenská posádka asi tak v síle divize. V současné době je Rovno důležitým průmyslovým centrem a poblíž funguje Rovenská atomová elektrárna.

Jak jsem již uvedl, tatínek v tomto městě na ulici Pięknej 16 postavil nájemní dům a v rodině správce tohoto domu **Kazimierza Dąbrowskiego**⁶⁾ jsem bydlel.

Do rovenské sedmitřídky jsem tehdy nenastoupil sám. Tatínek se dohodl s dvěma dalšími otci o možnosti zajištění vzdělání jejich dětem. Byl to **V. Stárek**, velký statkář z blízké ukrajinské obce Peredily (žily tam jen čtyři české rodiny), který do školy v Rovně poslal dceru Marii (*1923, zemřela při svém prvním porodu dítěte ve svých dvaceti letech) a syna Vladislava (*1925, padl na Dukle dne 20.9.1944), k nimž přidal babičku Stárkovou, aby nám vařila. Dalším otcem byl **Fr. Dvořák** z Martinovky, který poslal svoji dceru Emilku (*1923, odstěhovala se v roce 1937 s rodiči do Kanady). Kromě toho poslal tatínek také sestru Emilku (*1923). Nás pět dětí, babička Stárková a manžele Marie a Kazimierz Dąbrowskich jsme se tísnili v malém bytě, děckám, zejména děvčatům, příliš učení nevonělo, zkrátka asi za měsíc či dva bylo naše společenství zlikvidováno a u Dąbrowskich jsem zůstal sám.

Brzy jsem si na manžele Marii a Kazika zvykl a oni na mne a nejen to, přilnul jsem k nim a oni, zatím bezdětní, mne opravdu vychovávali jako svého syna. Pan Kazik mi nahrazoval starší bráchy, které v takovém věku kluk potřebuje a když je nemá, mají držet pohromadě s tátou. Pan Kazik byl přes nelehký život optimistou. Byl zdrojem nepřeborného množství krátkých příběhů, úsloví, říkánek k různým životním situacím v jazyku polském, ruském, ukrajinském a některé z nich používám dodnes.

Velkou vášní pana Kazika byl rybolov. Pani Marii se nezamlouvalo, že v sobotu ihned po obědě jsme pěšky šli asi dvanáct kilometrů na řeku Horyň. Asi osm kilometrů sice bylo možno jet vlakem, ale my jsme neměli peníze a průvodčí byli bdělí jako ostříži. Jako dnes vidím zarmoucený obličej paní Marie, když říkala: „že nepůjdete na Horyň, že ne, já vás nepustím“ a za chvíli jako reakce na naše zaryté mlčení bylo slyšet: „kolik té slaniny vám mám dát a stačí vám tolik chleba?“ Domů jsme přicházeli utrmácení v neděli pozdě večer a jen někdy s významnějším úlovkem.

6) Stručné osudy Dąbrowskich jsou uvedeny v knize Hofman. J., Vaculík, J., Širc, V.: *Volynští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, v článku *Partyzánský pomocník* na str. 202.

Udice a další nádobičko měl pan Kazik uložené u ukrajinského datka (strýce), u něhož jsme také na seně přespávali a který si na oplátku k nám na dvůr dával povoz s koňmi, když přijel do Rovna.

Kolik nádherných večerů a nocí jsme na Horyni zažili! Lovili jsme i pytláckým způsobem pomocí mnohovidlicové harpuny, kdy na lodičce byl před přídí na ocelové tyči vysunutý koš z ocelových drátů a v něm hořely smolné třísky a oheň prosvětloval vodu do hloubky asi jednoho metru. Lodička se pomocí vesla pomalu a tiše sunula podél břehu (to byl můj úkol) a pan Kazik s harpunou, uvázanou k ruce dlouhým provázkem slídl po rybách, které odpočívaly v mělké vodě, otočené hlavou ke břehu. Šlo o to vzít v úvahu lom světla ve vodě a správně zamířit. To pan Kazik uměl! Naším úlovkem touto metodou byli sumci, plotice, okouni a největším byla asi pětikilová štika. Její usušenou hlavu jsme měli dlouho přibitou na vratech kolny na dvoře. Samozřejmě jsme lovili i normálními způsoby, ale úlovky byly nižší.

V pozdním podzimu a v zimě jsme na Horyň nemohli. Chodili jsme tedy do potůčků na periferii města, kde pan Kazik košem potůček přehradil a já jsem poodešel proti proudu několik desítek metrů a tyčí, na jejímž konci bylo kus gumové podrážky jsem prudkým ponořováním takto vyzbrojeného konce tyče plašil rybičky směrem ke košíku. No, ulovené rybičky byly jen o něco větší než sardinky, ale paní Marie z nich uměla připravit znamenitou polévku.

Když jsem se již zmínil o jídle. Rodiče vždy na podzim přivezli pytel pšeničné mouky, v průběhu roku pak nějaké uzené štricky, slaninu, škvarky, sádlo, vajíčka podle potřeby a jak kdy kdo do Rovna jel. Pan Kazik, zřejmě za přispění tatínka, na podzim koupil fůru brambor a fůru hlávek zelí od známých hospodářů v okolí Rovna. Brambory se vysypaly do sklepa pod kuchyní, k ním postavil sud nakrouhaného zelí a bylo na zimu vystaráno. Od známých hospodářů kupoval proto, aby měl jistotu, že si nenechávají hnojit pole fekáliemi, vyváženými z města. Když se nádherně velké brambory nebo krásné zelí, sklizené z takto pohnojených polí vařilo, tak v kuchyni to „vonělo“ jako by fekálie právě vezli kolem.

Někdy naši posílali potraviny a prádlo po Icikovi, židovském sousedovi, který bydlel ve stejné ulici. Živil svoji rodinu tím, že v českých vesnicích vykupoval máslo a vajíčka. Matinovkou projížděl pravidelně ve středu. Jako dnes ho vidím, jak na maminku volával: „tetičko máte dneska něco pro mne.“ Prodávala mu máslo, když bylo potřeba poslala mi něco, nebo alespoň vzkaz. Telefony nebyly, Icik byl moje spolehlivá spojka s domovem. Když z domova zásilka dlouho nešla, chodíval jsem vždy ve středu večer se k Icikovým zeptat.

Icik měl ve městě okruh stálých zákaznic a těm dodával máslo od zcela určitých českých hospodyň, protože městským paničkám nebylo po chuti jakékoliv máslo. Vybíraly si až si vybraly a žádaly pak zboží jen od těchto hospodyň. Maminčino máslo patřilo k žádaným.

Z Rovna na Martinovku to bylo dvacet kilometrů. Když jsem měl ve škole volno a nemohl jsem se s nikým svézt, tak jsem šel domu pěšky a v zimě na lyžích. Někdy jsem šel, když se to hodilo, ve středu brzinko ráno k Icikovi a on mě svezl. Podobné to bylo, když jsem se vracel a do Rovna nikdo zrovna z Martinovky nejel. Icik mne ochotně vzal.

Cestování s Icikem bylo pro mne lákavé také proto, že v průběhu cesty, která trvala téměř tři hodiny, jsme vedli rozhovory o různých věcech, včetně o zásadách judaismu, židovských svátcích, zvycích apod. S překvapením jsem zjistil, že některé židovské a křesťanské svátky připadají na stejná období. Po seznámení se v dospělosti s nejstaršími dějinami Evropy, Středního východu a zejména Mezopotámie jsem zjistil, že mají základ ještě starší – starší než judaismus a křesťanství. Icik nebyl žádným řečníkem, ale dovedl mi věci přiblížit, osvětlit i některé etické zásady judaismu, které se do křesťanství nepřenesly. Jazykové potíže jsme

neměli, kde bylo třeba, pomohli jme si polštinou nebo ukrajinštinou. Zahynul spolu se statisíci volyňských Židů za německé nacistické okupace⁷⁾.

Szkoła powszechna imienia Henryka Siemkiewicza patřila v Rovně k prestižním. Ředitel a značná část učitelů byli bývali vojáci, kteří v první světové válce bojovali v polských jednotkách a zasloužili se tedy o poválečnou obnovu samostatnosti Polska. Školy v Polsku byly od pátého ročníku koedukační, tj. třídy chlapců a děvčat byly oddělené. V naší třídě bylo nejvíce Poláků, asi tak polovina, další polovina byli přibližně rovným dílem Ukrajinci a Židé a já jediný jsem byl Čech.

Rovno, 1965. Školní dvůr.

Po celé tři roky jsem v této škole neměl problémy s učením. Mnoho jsem četl. Již předtím na Martinovce jsem přečetl,

soudím, většinu knih v obecní knihovničce. Jako raritu uvedu, že jsem tehdy četl poprvé Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka v ukrajinštině*.

Nyní došlo na díla H. Sienkiewiče, A. Mickiewiče, J. Slowackého, ale také na množství překladů cizích autorů. Z tohoto hlediska s vděčností vzpomínám na učitele polského jazyka a literatury Boleslava Białego, který nenápadným způsobem povzbuzoval chlapce s podobnými sklony.

Nezapomenu na náš první slohový úkol, který nám zadal brzy po nástupu. Nadiktoval asi třicet slov a všechna zapsaná slova jsme měli v tomto slohovém cvičení použít. Napadlo mne, abych se podíval na naše město a okolí z ptáčích perspektivy jako letec. Asi se mi článku podařilo, protože pan učitel ho celý před třídou přečetl. To bylo velké, nečekané a povzbuzující uznání, zejména proto, že jsem byl Čech.

Brzy jsem se s některými kluky skamarádil. Je pravdou, že jistá národnostní netolerantnost polských úřadů měla vliv na to, že kamarádství některých polských kluků se omezovalo na danou národnostní skupinu a dívali se na příslušníky ostatních národností, zejména Židů, hodně spatra. Ovšem pro mne měly při vzniku kamarádství význam společné zájmy a nikoliv národnost. Bylo to, tuším, až v sedmé třídě, kdy jsme se s jedním židovským klukem, který bydlel nedaleko nás, sblížili natolik, že jsem se ho začal vyptávat čím a proč se liší jeho náboženství od křesťanského. No, moc jsme toho nevěděli oba, takže místo teorie nastoupila jakási praxe. Zemřel mu nedávno tatínek a on byl již micve (obdoba katolického biřmování) a nejstarší syn. Byl tedy povinen periodicky chodit do synagogy a odříkávat kadiš – modlitbu

7) Volyňští Češi výrazně pomohli při záchraně Židů v době jejich pronásledování i když riskovali životy svoje a svých rodin. Jména **230 Židů** a jména volyňských českých rodin, které přispěly k jejich záchraně jsou uvedena v knize Hofman. J., Vaculík, J., Širc, V.: *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, počínaje stranou 353 kde jsou také **23 příběhy** židovských štvanců, zapsaných podle údajů zachráněných nebo zachránců.

za klid tatínkovy duše, při čemž musí být alespoň dva židé. Dělal jsem mu občas toho druhého a jelikož jsem slova motlitby neznal, tak jsem jen něco mumlal a předepsaně kýval trupem dozadu a dopředu.

Školní rok 1936/37 se blížil k závěru a tím i moje docházka do základní školy. V roce 1965 při návštěvě Rovna jsem se na ní šel podívat. Nezměnila se, pouze u vchodu do areálu velká kovová deska hlásala, že je zde Střední odborná škola, pojmenovaná po nějakém významném sovětském pedagogovi. V roce 2007 jsem na ní přečetl, že to je základní škola č. 3 a přibyla na ní deska na počest kosmonauta **Leonova**, který se v ní také vzdělával.

Již v zimě 1937 jsme na popud tatínka spolu zvažovali do které střední školy bych měl jít. Lákala mne technická, ale ta nejbližší byla v Křemenci a ten byl ve volyňských poměrech velice daleko. V Rovně byl tento výběr: státní gymnázium, ruské soukromé gymnázium podporované státem a soukromá obchodní akademie. Polské státní gymnázium bylo výběrové, ale spíše pro Poláky. Do ruského gymnázia chodili děti kdysi bohatých Rusů, kteří uprchli ze Sovětského svazu – to nebyla lákavá společnost a navíc možnosti uplatnění po dokončení i tohoto gymnázia nebyly jasné. Tatínek mi doslova řekl: „maturanti z gymnázií teď kopou podél silnic příkopy.“ Byla to pravda. Za světové hospodářské krize, která na Volyň dorazila se zpožděním byla v Rovně krutá nezaměstnanost a v důsledku toho bída i v rodinách některých středních vrstev, které byly závislé na výdělcích dělnictva. Cihelny všechny stály a to představovalo s rodinnými příslušníky kolem šesti až osmi tisíc lidí bez prostředků, protože podpora v nezaměstnanosti na Volyni žádná nebyla. Následky této krize zde odeznávaly velmi pomalu.

Jiřík, 14 let. Nastupuje do obchodní akademie.

Tatínek nakonec řekl: „půjdeš do obchodní akademie, v nejhorším budeš dělat prodávče a pak se uvidí, snad se zmůžeme i na nějaký obchod.“

Teprve po letech jsem v plném rozsahu ocenil toto tatínkovo rozhodnutí. O mne, pastorka se staral určitě přinejmenším jako o vlastní dítě, když poznal, že mi to ve škole uspokojivě jde. Neváhal platit v soukromé obchodní akademii třicet zlotých měsíčně školného, kromě knih, povinné uniformy, nákladů na občasné exkurze atd. Navíc vyjádřil názor, že „snad se zmůžeme na nějaký obchod.“ Zároveň a při této příležitosti rád zdůrazním, že také maminka přistupovala ke svým nevlastním dětem podobně. Pro jeden z příkladů přeskočím dopředu až do roku 1945.

Po válce jsem v září přijel z Československa na Martinovku na měsíční dovolenou. Ve vojenské uniformě. Civilní šaty, které jsem jako důstojník koupil na poukaz jsem ještě nepoužité přivezl v kufru. Jenda a Vláška se vrátili ze sovětských vojenských stavebních praporů v polních opotřebovaných uniformách. Jejich šatstvo a boty za nacistické okupace nám ukradli banderovci – obrali nás tehdy v noci dokonale, tatínkovi vzali i kalhoty, které měl na židli u postele. Vláška se měl ženit a neměl co na sebe, protože nic nebylo ke koupi. Maminka s jistou ostýchavostí mi řekla: „Vláška nemá na ženění šaty“. Nezaváhal jsem ani chvíli a prostě jsem mu řekl, aby si je vzal, protože je potřebuje víc než já, který mám uniformu. Za měsíc,

když jsem se z dovolené vracel do Československa mi maminka, chudák, vtiskla do dlaně zlatou carskou pětirublovku. Jako za ty šaty. Když jsem se za tři roky ženil já, nechal jsem z ní udělat svatební prstýnky.

Ba, po mnoha rocích zpytujeme svědomí, zda jsme my děti vraceli rodičům, když to již potřebovali, takovou péči, jakou oni věnovali nám. Ostýchali se nám o ní říci a my jsme se občas nedovtípili. Tak je to!

Po mnoha letech jsme se sourozenci svorně konstatovali, že oba rodiče svým spravedlivým vztahem k nám, „trojím dětem“ dosáhli toho, že nejen my jsme drželi pohromadě jako jedna rodina, ale že se to přeneslo na naše děti a co je potěšující, že se tyto vztahy přenášejí do generace našich vnuků, pokud naše roztroušení po celé České republice to umožňuje.

Soudím, že ukončením školní docházky do sedmitřídni školy v Rovně končilo moje „Dětství“ a přejdeme k další části, kterou jsem nazval **Jinošství**.

3. Jinošství

Vraťme se nyní do Rovna ve školním roce 1937/38, kdy jsem poprvé vstoupil do **Gymnazjum kupieckiego przy ulicy Topolowej**.

Vstupní zkoušku jsem udělal úspěšně. Ve třídě byli vesměs polští kluci, jeden Litevec, jmenoval se Poluboczko (hledí jen půlkou – asi jeho praprapředek na jedno oko neviděl), který byl o čtyři roky starší než ostatní a kromě mne byl zde další Čech, **Tonda Šlisík** z blízkého Českého Kvasilova. Žid nebyl v celé škole ani jeden.

Z profesorů mi utkvěli v paměti tři. Polský jazyk a literaturu a také dějepis přednášel **Tadeusz Tomaszewski**, který byl šlechtického rodu, nadšený polský patriot, ale nikoliv zaslepený. Vštěpoval nám znalosti a lásku k starověkým dějinám Řecka, Mezopotámie, Egypta, Říma ale především Polska. Pomoci ukázek drobných předmětů poutavě volně vyprávěl a vtahoval nás do děje. Jindy nám na hodiny nosil rodinné památky např. široký ozdobný pás, kterým si šlechtici opásávali kontuš, jež podle města Sluck, kde se takové pásy tkaly, se jmenoval slucki. Vyzval dobrovolníky, aby nakreslili nástěnnou mapu Polska, na niž budou uvedeny jeho hranice asi v pěti nebo v šesti zadaných letopočtech. Přihlásili jsme se s **Olkem Antonowiczem** – seděli jsme v jedné lavici, bydleli poblíž sebe a dobře jsme si rozuměli. Když jsme svůj výtvar asi za měsíc přinesli, pochválil nás, zapsal každému do svého notýsku dvě pětky (nejlepší ocenění, nejhorší byla dvojka). Mapa byla vzata do inventáře školy.

Národní hospodářství přednášel profesor **Bordziński**. Poutavě vyprávěl o ekonomických souvislostech ve vazbě na politiku. Vrylo se mi do paměti, že „kdyby slovanské státy držely pospolu, nemusely by se Německa bát“. Věru velmi nebezpečné tvrzení, kdy beckovské Polsko se drželo Hitlera proti Sovětskému svazu a Československu.

Německý jazyk vyučoval bývalý důstojník rakouské armády. Levou ruku měl, zřejmě po zranění, sotva pohyblivou, ale hodiny vedl různě vojensky. Jeho tvrdé Viederholen Sie! – opakujte, kdy v odpovědi byla sebemenší chyba, se stala přezdívkou – viderhol.

V druhém ročníku nás několik kluků mladičká kantoříčka, která přednášela zbožiznalcetví, přesvědčila, abychom jaksi navíc a zadarmo, psali na stroji a rozmnožovali ručním sítiskem jakási skripta. Pracoval jsem v této skupině hlavně proto, že jsem se dostal k psacímu stroji. Psaní na stroji bylo zařazeno do osnov až ve třetím a čtvrtém ročníku.

Vcelku jsem studoval úspěšně, až na jeden předmět, chemii. To bylo tak. Probíralo se chemické složení umělých hnojiv a já jsem pro nemoc asi týden chyběl. První den po nemoci mne profesorka zkoušela právě z této látky. Profesorka moje ospravedlnění nemocí brala jako výmluvu. Nasolila mi dvojku a druhý den druhou, protože jsem to sice mezitím četl, ale obsahu neporozuměl. Tak jsem na chemii zanevřel a po válce, když jsem se připravoval k externí maturitě jsem musel velmi bičovat.

Rodičovská sdružení v Polsku nebyla zavedena. Tatínek si proto občas za ředitelem zašel, aby se přesvědčil jaký jsem žáček. Mně ale nikdy nic neřekl. V druhém ročníku jsem se nějak oklikou dověděl, snad přes pana Kazika, že ředitel tatínkovi řekl, že pokud jde o prospěch, přístup k učení a chování jsem ve třídě třetí. Neopovážil jsem si to u tatínka ověřovat, ale takové ocenění mne velmi hřálo.

Na podzim roku 1937 tatínek podnikl v Rovně jednu ze svých dalších aktivit. Nepatřila k úspěšným. Proberme to ale od začátku. Rozhodl se, že na našem dvorku zavede **prodej paliva** a pan Kazik, že bude prodavačem a vedoucím v jedné osobě. Nikdy mi neřekl, co ho k tomu vedlo, že by snad, když budu studovat na obchodní akademii, tak bych měl mít zde obchodní praxi? Nebo to byla součást snahy, o které se zmínil před rokem „snad se zmůžeme na nějaký obchod?“ Nevím.

Na Polesí, které bylo zásobárnou palivového dříví nejen Volyně, objednal vagón olšového dříví. V Katovicích, kde byly uhelné doly, objednal vagón černého uhlí, antracitu. Na pořezání dříví najal tátu a dva dospívající kluky, kteří utekli před bídou Polesí, aby třeli bídu v Rovně, kde přetrvávala krutá nezaměstnanost. Někdy v říjnu byl bez slávy a fanfár obchod zahájen. Dříví se kupovalo a prodávalo na váhu a rodiny ho často kupovaly po náručkách. Tatínek šel trošičku s cenou dolu, oproti okolním Židům a vagón dříví se asi do konce února rozprodal. Podobně to bylo s uhlím, kde zagitoval martinovské hospodáře, aby místo dřevem zkusili topit uhlím a ti ho kupovali po metrácích. Však pod kotly na vaření brambor a ve sporácích hořelo dobře.

Objednal další vagón březového dříví a vagón uhlí. V únoru došlo na rovenské nádraží dříví. Jeli jsme tam spolu a s námi tři povozy „balagulů“, kteří se živili dopravou nákladů. Tatínek nakoukl do vagónu, který byl jakoby poloprázdný. Pozval „pana dráhu“ a ten prokázal že váha vagónu došlého souhlasí s vahou, uvedenou odesílací železniční stanicí. Vlezli jsme do vagónu a bylo jasné, že velkoobchodník neznámé firmě, nebo na žádost svých stálých obchodních partnerů v Rovně, nechal naložit snad speciálně vybrané sukovaté březové oddenky a navíc obalené tlustou vrstvou ledu. Tatínek zafuněl a prohlásil: „na tomhle, Jiříku proděláme kalhoty“ a dal povozníkům pokyn, aby začali svoji práci. Asi za týden došel z Katovic vagón tentokrát „antracitu.“ Černé to bylo jako uhlí, ale bylo v tom spousta těžkých kamených plátů a zuhelnatělých naplavenin zvaných švartna. Tatínek tentokrát komentář trochu pozměnil: „a na tomhle vagónu přijdeme i o košili.“

Tak dopadl obchod palivem – mezi zavedené firmy se tak hned nikdo neprosadí. Březové sukovité oddenky se dlouho válely na dvorku, než je Polešuk se svými dvěma syny jeden po druhém s obtížemi rozštípal. „Uhlí“ se všelijak zbavovalo kamenů, ba i drtilo na mour, který paní Marie namáčela, balila do papíru a s takto udělanými briketami dlouho topila, protože prodat to nešlo. Měla-li to být moje obchodní praxe, tak to dopadlo dobře, že neměla dlouhého trvání, protože, jak jsem si mnohokrát později ověřil, obchodník bych byl velice, velice špatný.

Zlověstný podzim roku 1938, kdy Československou republiku spojenecká Francie a Anglie obětovaly nacistickému Německu, jsme prožívali těžce. Tehdejší vládě Polské republiky dal Hitler z Československa jidášský groš – kousek Těšinska za řekou Olší. Nejsmutnější bylo, že se našli Poláci z našeho okolí, kteří se pro tento jidášský groš přidali k protičeskoslovenským štvanicím a vyřvávali: „Pepików na piachy“. (Pepik, byla hanlivá přezdívka Čechů a piach je písek. Údajně existoval plán vystěhování Čechů z Volyně na písčnou část pomezí Volyně a Polesí. Podle jiné verze prý někam do hloubi Polska, aby se popолštili). Katastrofa přišla 15. března 1939, kdy německá nacistická armáda okupovala zmrzačené Československo – naši starou vlast. To již, myslím, většina myslících Poláků pochopila, že na řadě bude nyní jejich země – Polsko. Jen vláda plukovníka Becka srkala hlavu do písku a dokonce pronásledovala ty, kteří veřejně na nebezpečí poukazovali. Není ovšem účelem tohoto soukromého povídání, abych do něj vkládal obsáhlé popisy a komentáře k mezinárodním událostem. Zde jsem se jich dotkl jen proto, že byly předejrou k nejničivější válce v dějinách lidstva, kterou sice zahájilo nacistické Německo, ale umožnily mu to Anglie a Francie svojí dlouhodobou neprozíravou mezinárodní politikou. Vrátime se raději do doby konce školního roku 1939, na obchodní akademii v městě Rovně.

Pro vybrané žáky obchodních akademií, kteří právě absolvovali druhý ročník, připravilo ministerstvo školství a osvěty Polské republiky odbornou stáž v městě Poznaň. Týkalo se to obchodních akademií ve východních oblastech Polska, které byly na nižší civilizační úrovni než oblasti západní. Z každé obchodní akademie byly vybrány dva až čtyři žáci, ale z naší rovenské nás bylo vybráno jedenáct — jsme na první fotografii.

Poznaň, 1939.
Jiřík stojí
uprostřed

Mezi nimi jsem byl také já a další dva spolužáci, o nichž jsem se již zmínil Polubočko a Antonovič.

Sraz skupin z jednotlivých škol jsme měli na hlavním nádraží ve Varšavě a odtud jsme do Poznaně již jeli společně. Bylo nás celkem čtyřicet pět. Stáž byla plánována na červenec a srpen.

Poznaň, 1939. Všichni stážisté z východního Polska. Jiřík stojí vzadu uprostřed.

Ubytování a stravování bylo zajištěno v jedné ze škol a na stáž jsme byli rozděleni do různých soukromých obchodů.

Byl jsem přidělen do obchodu s metrovým textilním zbožím, v němž kromě majitele byli ještě dva prodavači. Zboží zde bylo od renomovaných firem – anglické vlněné panské šatovky, polský ložní textil a co mne zvláště potěšilo značná část sortimentu byla z Čech. Potíž byla v tom, že zboží bylo sice dost a kvalitního, ale nebyli zákazníci. Když za jedno půldne přišel jeden, mohli se oba prodavači úslužností strhat. Vzpomínám si na dvojici zákazníků – selská máma se synem, který si měl pořídit látku na svatební šaty. Byli velice nesmělí a nerozhodní a prodavači z nich již byli nešťastní, protože když byla koupě již na spadnutí milí zákazníci odešli, že si to ještě rozmyslí. Když se to opakovalo za půlden asi čtyřikrát, ujal se jich odpoledne sám majitel a pro mne to byla stáž, jak se má se zákazníkem pracovat. Kdepak kvalita zboží a jeho cena, ty přijdou až nakonec, v první řadě šlo o to, aby zákazník nabyl důvěru v prodávajícího, že mu maximálně vychází vstříc a chce mu opravdu nezištně poradit a pomoci. Nejdříve přišla řeč na to jaká byla letos úroda, pak došlo na koně, krávy, jak se celkově v jejich obci daří, atd. Pokud si dobře pamatuji, tak tato lekce předvedená majitelem mne utvrdila v přesvědčení, že se pro obchod svoji přímočarou povahou nehodím.

Poznaň, 1939. Obchod v němž jsem praktikoval.

Všichni jsme měli dlouhou chvíli a majitel dost času věnoval rozhovorům se mnou na nejrůznější témata. To bylo velmi užitečné, protože jsem si rozšiřoval všeobecný obzor. Obchodní komora křesťanských obchodníků v Poznani měla zřejmě nad námi jakýsi patronát. Pozvali nás na přátelské posezení (s jednou limonádou pro každého – časy byly zlé), zajistili nám exkurze do výrobních podniků potravinářských, strojírenských, kožedělných. Nevím zda jejich zásluhou se konal dvoudenní zájezd do Biskupina, kde bylo nedávno objeveno a zčásti již zpřístupněno opevněné sídliště pro 1000 až 1200 obyvatel, umně zbudované na ostrově jezera před více než 2500 lety. V průběhu více než dvaceti staletí pak leželo zakonservované v bahně pod vodou. Tato archeologická lokalita je nyní v Evropě velmi známá a přisuzuje se „lidu popelnicových polí“. Prohlédli jsme si také zajímavý zámek-tvrz v Poznani.

Koncem srpna přijel nečekaně představitel ministerstva školství a osvěty a již večer se rozšířily chodbové fámy, že naše soustředění bude ukončeno předčasně. Druhý den se fámy změnilly ve skutečnost – dostali jsme půlden na rozloučení s pracovišti a na sbalení svých svršků a odpoledne jsme ve vyhrazeném železničním vagónu jeli do Varšavy. Ve Varšavě jsme pak pokračovali do různých koutů „kresów wschodnich“ (východní pohraničí), které měly asi za tři týdny své názvy změnit na Západní Bělorusko a Západní Ukrajinu, ale o tom zatím nejen nikdo z nás, ale i vysoce postavené osobnosti ve světě zatím nevěděly. Do vlaku směrem do Rovna jsme se dostávali těžko, protože z Varšavy utíkalo směrem na východ spousta lidí, zejména Židů. Informovaní lidé věděli že válka vypukne co nejdříve a zřejmě také byli informováni o naprosté převaze německé armády nad polskou. Z Rovna jsem šel na Martinovku pěšky a potkal jsem martinováky, kteří na základě mobilizace vedli do Rovna koně, ale protože komise pro odvod koní nefungovala, nebo spíš ji chlapi moc nehledali, přivedli koně večer domů. Z Martinovky již předtím v rámci mobilizace mužů nastoupili asi čtyři záložníci.

31. srpna 1939 jsem přijel z Martinovky do Rovna, abych 1. září nastoupil do 3. ročníku obchodní akademie. Tentýž den před svítáním **přepadlo nacistické Německo Polskou republiku a začala druhá světová válka**, nejkrutější v dosavadních lidských dějinách. Školní rok byl sice zahájen, ale vyučování nepokračovalo, proto jsem se ihned vrátil na Martinovku.

Trošku odbočím do minulosti. Po první světové válce v roce 1919 a 1920 na Martinovce a v jejím okolí byl rozmístěn polský jezdecký pluk a tři důstojníci se oženili s třemi martinovskými děvčaty. Dva z nich se vrátili po demobilizaci na Martinovku a hospodařili na pozemcích, které manželky dostaly věnem. Byli to **Józef Kwiatkowski**, který si vzal Emilku, dceru Františka Bačovského, bratra tatínka Leopolda Bačovského a jejich usedlost s naší sousedila. Další byl **Józef Zbierajewski**, který si vzal Annu, dceru zmíněného již dědečka Jana Dvořáka a jeho ženy Anežky. Zbierajevský byl zpravodajským důstojníkem a po demobilizaci mu armáda nabídla, aby dále pracoval ve svém oboru, dokonce prodělal přípravu a byl vyslán do zahraničí jako pomocník vojenského přidělence, kde byl spolu s manželkou. Nelíbilo se jim tam, vzdal se kariéry a spolu s Annou se vrátili na Martinovku hospodařit. Byl to skvělý člověk a v tomto vyprávění se k němu nejméně dvakrát vrátím.

Nyní jsem se k němu chodil dívat na nástěnnou mapu Polska a oba jsme před ní smutně konstatovali, že praporečky označující postup německých vojsk se znovu posunuly dále na východ, že támhle se asi chystá, soudil, úder do boku polských vojsk nebo dokonce obkličovací operace. Několik dnů po zahájení války přes Volyň utíkalo dále na východ a do Rumunska spousta civilistů, zejména Židů, ale také polských důstojníků v uniformách, s rodinami na služebních automobilech. Strýc mé budoucí ženy Arnošt Janko, zmobilizovaný řidič, rodinu vojenského pohlavára zavezl až k rumunským hranicím a utekl domů. Přišel až asi za měsíc, teta ho již oplakávala.

17. září 1939 se jako blesk rozšířila vesnicí zpráva, že po strategické silnici Kyjev-Lvov, která probíhala asi čtyři kilometry od naší vesnice, se nepřetržitým proudem přesunují **sovětská vojska**. Druhý den bylo známo, že nepostupují proti Německu, ale **zabírají ukrajinské a běloruské území Poláky nazývané „kresy wschodnie“ a sovětskou stranou Západní Ukrajina a Západní Bělorusko**. Polská armáda byla rozdrčena, pouze Varšava se zoufale bránila nějaký týden. Po téže silnici brzy proudily opačným směrem kolony zajatých polských vojáků, aby zanedlouho tutéž silnici pomáhali rozšiřovat na asfaltovou magistrálu Moskva-Kyjev-Lvov a z německé strany byla rozšířena až do Krakova. Také o této stavbě se v dalším krátce zmíním.

Asi 20. září 1939 jsem se jel podívat, zda bude pokračovat vyučování. Pokračovalo, dokonce ředitel a profesorský sbor zde působil v kompletní sestavě. Někaké veřejné slavnosti, myslím výročí říjnové revoluce, se sbor korporativně zúčastnil s obrovskými červenými kordami na levé straně hrudí. Po pololetí se mnohé změnilo. Zmizeli spolužáci, děti polských důstojníků — po válce jsem se dověděl, že byli vyvezeni, obchodní akademie byla změněna na *Seredniu torhovu školu* s ukrajinským vyučovacím jazykem, z profesorů zbyli jen jedinci a ti ukrajinští profesori, kteří nahradili zmizelé nás, žáky, vůbec nenadchli. Asi týden po pololetních prázdninách jsem se vrátil na Martinovku a zůstal jsem v ní pomáhat naším sedlačit. To byla jakási věčná, nikoliv časová hranice mé přeměny z jinocha na mladého muže.

4. Zemědělcem a vojákem za války.

MARTINOVKA prosínek 1939 – únor 1944

Ustálené pořádky se příchodem Sovětů prudce změnily. V tomto vyprávění však věnuji pozornost především těm změnám, které se týkají naší rodiny a obce Martinovky.

Po celý rok 1940 jsme hospodařili na naší usedlosti, bez Anny, která se provdala v roce 1931 za Václava Pavlína v blízkých Dědkovicích, Boleslava, o jehož osamostatnění již byla řeč a Boženy, která si vzala v roce 1933 Stanislava Báču, který kromě hospodaření, byl varhaníkem hrušvického kostela. Hospodařili na Martinovce a dědeček Báču, moudrý, rozvážný člověk, spolu s babičkou byli u nich na výměnku. Boženě dali naši jako věno osminu rovenského domu a toto věno pomohlo vyplatit Stanislavova bratra **Václava Báču**, který byl v polské armádě rotmistrem z povolání a nyní zůstal bez zaměstnání.

Jednou z velkých změn, která se dotýkala všech, bylo rozvrácené a jen pomaloučku se obnovující zásobování měst potravinami a venkova běžnými průmyslovými výrobky. Na Martinovce byl sice zřízen kooperativní obchod, ale zboží dostával k prodeji velmi málo. Například o tři došlé beranice potřební žadatele, myslím, losovali. Jednu koupil můj budoucí tchán a sloužila mu čtyřicet let. Zato sladké kořalky, zvané Alaš, bylo dost.

Rozmohlo se vaření kořalky z mouky, cukrové řepy, bramborů, z cukrovarnické melasy. Znalci žertem tvrdili, že se kořala dá uvařit i ze ševcovské stoličky, ale musí se k tomu něco přidat. Již v únoru 1940 strýc Arnošt Janko, zmínil jsem se o něm jako o řidiči polských vojenských potentátů, zaškolil nás, kluky do technologie přípravy brahy, pálení kořalky přes suchopárník a do jiných fines oboru. Braha nám zrála v teplém chlívě a kořalku jsme z ní pálili v sušárně. Maminka nám však zakázala brát palivové dříví z dřevníku. V blízkém státním lese jsme našli snad dvacetileté borové smolné pařezy, nedobyté, většinou skryté v křovinách. Tak jsme je jezdili dobývat a štípat. Nebyli jsme sami a jelikož „samovarečný kořalkový průmysl“ kvetl na Volyni i za nacistické okupace a dokonce dlouho po válce, odnesly to lesy. Samozřejmě, že jsme se naučili kořalku nejen vařit ale také pít a někteří dokonce chlastat. To byla škoda ještě větší, než vykácené lesy. Smutný, kořaleční odstavec ukončím dvěma příběhy.

S Jendou jsme se rozhodli, že si musíme udělat jakousi lihovou nedotknutelnou zásobu „pro strýčka příhodu.“ Asi pět litrů prváčku jsme nalili do skleněné nádoby a zakopali pod švestku, proti označenému sloupku v plotě, do hloubky dvou rýčů. Nejsem si jist, zda jsme na tom místě nepřísahali, že nádobu vykopeme jen když... – no, měla to být velmi vzácná příležitost, asi taková, jako povolení konsumace „železné zásoby“, kterou za války má mít každý voják. Dopadlo to velmi prozaicky. Najednou se sešlo více žíznivých krků, ale plná fľaška nebyla po ruce. Po jistém vnitřním boji každý se sebou a po vzájemné mimické dohodě Jenda vzal lopatu a šel pod švestku a já jsem se nenápadně bavil s kluky. Najednou slyším Jendův řev: „Jirkoo, honeem vědrooo“. Pochopil jsem, že se rýč nešetrně dotkl skla a stalo se neštěstí, prváček se vylil do jámy a rychle vsakoval do země. Do vědra jsme, za asistence těch žíznivých kamarádů, vybrali všechno bláto, které jsme později převarili. Nebylo to k pití, ale k blití.

Druhý příběh musím nejdříve uvést informací o tatínkové další aktivitě. Před mnoha lety se likvidoval v Hrušvici jeden ze šlechtických velkostatků a tatínek koupil mohutný žentour, do kterého bylo možno zapřáhnout i dvě trojice koní. Při normálním mlácení jsme

zapřahali dva, stejně jako se zapřahalo v ostatních usedlostech do malých žentourů. O uplatnění tohoto stroje se zmíním poněkud později. Kromě toho koupil mohutný podvozek od mlátičky. Měl čtyři litinová kola, asi metr vysoká a dvacet centimetrů široká, mohutný rám z profilového železa. Stal na okraji našeho dvora, většinou zarostlý kopřivami, mnoho let. Najednou si tatínek vymyslel, že na podvozek postaví dřevěnou boudu, bude z toho marinogotka a prodá ji cestářům, nebo komediantům. Neprodal, protože válka byla na spadnutí a potenciální zájemci měli jiné starosti. „Bouda“ stála trochu dál od „chátě“ a proto se nám velmi hodila na naše mládenecké sedánky, většinou spojené s popíjením samohonky. Celé série sedánek se po sobotních večerech zúčastňovala také skupinka polských vojenských zajatců, kteří pracovali na rozšíření zmíněné silniční magistrály Kyjev-Lvov, která vedla nedaleko od naší obce. Nevím, který z kluků je poprvé přivedl, ale byli to vzdělaní, příjemní společníci a měli zřejmě dost volný režim, protože mohli chodit do sousedních obcí na propustku. Kde asi chlapci skončili? Nejspíš v Adersově armádě a pak v Itálii nebo v Anglii.

Když již jsem se zmínil o polské Adersově armádě, která se formovala na území Sovětského svazu a v době stalingradské bitvy se na žádost polské vlády v Londýně přesunula přes Irán na Střední východ, nemohu nevzpomenout jediného martinovského rodáka, který byl příslušníkem této armády. Jmenoval se **Roman Ševčík** a pocházel z polské rodiny, která měla na Martinovce malé hospodářství a tak dokonale s námi splynula, že jsme ji vnímali jako českou. Však bratr Romana, Adolf nastoupil s námi do čs. jednotky a byl u Dukly velmi těžce raněn. Roman byl vyučený zámečník, ale na založení své dílny prostředky neměl. Tatínek mu zdarma umožnil, aby v suterénu naší „staré chátě“ vyráběl martinovským hospodyním ocelové sporáky. Byly výborné, však některé hospodyně si je při reemigraci přivezly do Čech. K práci se železem jsem měl vztah již od dětství, tak jsem v každé volné chvíli k Romanovi zašel pomáhat – na stojanové ruční vrtačce vrtat díry do plechů, brousit plechy, pomáhat řezat plech a nebo něco rozžhaveného kovat na kovádlině. Velmi jsme si rozuměli přesto, možná proto, že Roman byl mnohem starší.

Za „prvních Sovětů“, jak jsme říkali období 1939 – 1941, sporáky nikdo neobjednával a Roman se dal na pálení kořalky v poněkud větším měřítku. Zřejmě na něčí udání byl zatčen, odsouzen do vězení v Dubně, odkud byl těsně před přepadením Sovětského svazu nacistickým Německem odvezen do hloubi Ukrajiny. Tak se dostal do Andersovy armády, zúčastnil se bojů v Itálii, byl lehce raněn a po válce zůstal v Anglii, kde se oženil a pracoval jako dělník v gumárenském průmyslu. Všechno toto jsem se od něj dověděl, když kolem roku 1965 přijel spolu s manželkou, navštívit bratra Adolfa, který žil s manželkou na Krnovsku a byl jako těžký válečný invalida trvale upoután na lůžko. Přišli jsme se švagrem Stanislavem Báčou na jejich dvorek ve chvíli, kdy obě švagrové Angličanka a Češka právě škubaly zabitou husu. Zajímavé, že ačkoliv neznaly společný jazyk, dokázaly celý měsíc jejich pobytu v Čechách spolu hospodařit a dokonce si sdělovat jak v té Anglii žijí. Roman jim překladatele dělal nerad – prý jsou to samé „nedůležité věci“.

Zmínil jsem se o špatném zásobování měst potravinami. Ve státních obchodech zboží bylo málo ale potravinami se na tržišti volně obchodovalo. Tatínek mne a především Jendu již dříve zaučil provádět veškeré práce spojené se zabijačkou. Mimochodem, naposledy jsem tyto své dovednosti uplatnil někdy kolem roku 1960, když tchýni a tchánovi v Hlubočanech, kam jsme s manželkou a se syny jezdili na dovolenou, nepřišel řezník a zabijačka musela být – tak jsem ji s využitím rad tchýně provedl.

Pamatuji se na jednu velkou akci. Tatínek koupil dvě asi stopadesátikilová prasata a několika metrákového býka a z nich jsme s Jendou udělali především klobásy a vše ostatní jsme zpracovali zabijačkovým způsobem. Těch klobásů bylo tolik, že pro jejich využití jsme

připravili zvláštní udírnu – fasuňek od vozu, postavený nad zákopem, který jsme vykopali kolmo na břeh strže. Do fasuňku jsme dali na tyče klobásy, přikryli pytli a v zákopu jsme udělali ohniště. Když bylo zboží připraveno, zapřáhli jsme tatínkovi do lehkého kočáru jeho oblíbeného černého hřebečka, říkali jsme mu Karý, naložili do mnoha košů masné výrobky a tatínek je jel do Rovna na tržiště prodat. Přivezl asi pytel soli, cukr, petrolej, kamínky do zapalovačů a další zboží, které jsme potřebovali my a naši blízcí. Tatínek také bral v úvahu, že má doma čtyři děvčata, z toho dvě dorůstající nevěsty a ty potřebují výbavy.

Jednou po žních v roce 1940 maminka mi jen tak prohodila: „co teď Jiříku z tebe bude.“ Měla pravdu, půlrok byl pryč, do školy jsem nechodil. Zřejmě, že o tom s tatínkem mluvili, protože nějak koncem srpna mne tatínek poslal do Hrušvice, kde byla právě otevřena střední desetiletá škola s ukrajinským vyučovacím jazykem, abych se na ní zapsal. Podle počtu absolvovaných školních tříd bych měl patřit do deváté třídy, ale zapsali mne do sedmé, zřejmě podle nějaké centrální směrnice. Většina kluků a děvčat ve třídě byli Ukrajinci, ale také několik českých dětí z Hrušvice a z Dembrovky. Učení mi šlo dobře, kromě ruštiny, protože jsem vůbec neznal některá ruská slova. Se spolužáky jsem si rozuměl, však jsem se již předtím zmínil, že jsem dokonce působil při vytváření nástěnných novin, ale nedovedu ani nyní říci proč jsem v pololetí rodičům řekl, že raději budu pracovat v hospodářství, než chodit do této školy. Asi velký vliv mělo celkové ovzduší v zemědělských obcích, protože na tvrdý příkaz se již na podzim začalo chystat zakládání zemědělských družstev, kolchozů.

V lednu 1941, po dvou schůzích všech hospodářů, byl na **Martinovce založen kolchoz** a hospodáři a jejich manželky podávali písemné přihlášky, které začínaly slovy: „Přeji si, abych byl přijat ...“ – to lidé brali jako černý humor. Věděli, že „musíme tam všichni,“ kromě největšího sedláka v obci J. Lajnvebra, jehož přání bylo odmítnuto, stejně jako **Václava Vendolského**, který hospodařil u Zběrajevských (vzal si za ženu jejich starší dceru Boženu), protože na schůzi se otevřeně postavil proti založení kolchozu. Do vedení kolchozu nebyli sice zvoleni velcí, tudíž zkušenější hospodáři, ti byli pro úřady nepřijatelní, ale rozumní, slušní lidé. Předsedou byl **Arnošt Herblich**, hospodářským vedoucím **Jaroslav Janko**, vedoucí dvou brigád byli Stanislav Báča, náš švagr a **Vladimír Košátko**. Účetním se po krátkém zaškolení stal Josef Zbierajevski, o němž jsem se již zmínil a ten potřeboval pomocníka a pokladníka. Tím jsem se stal já. Moji vrstevníci, kteří pracovali normálně na poli se kupodivu ke mě nechovali, jako ke „kancelářské kryse,“ protože o mně věděli, že se žádné práci nevyhýbám. Pro úplnost bych dodal, že do dvou společných stájí byli svedeni pouze koně. Jedna stáj byla u strýce **Josefa Bačovského** a druhá u nás, tatínek a strýc se stali nočními hlídači koní. Ostatní domácí zvířectvo, krávy, prasata, drůbeží havěť, po podstatném snížení počtů, si každý hospodář pěstoval sám, žádné povinné dodávky neměl a krmil ho z výnosu záhumenku a loňských zásob. Pro mne je dosud záhadou, proč nestačilo krmivo pro koně, ačkoliv každý hospodář spolu s koňmi odvedl oves, seno a slámu pro jejich krmení. Došlo to tak daleko, že před jarními pracemi koně byli z hladu vyhublí a zesláblí, ani slámy na řezanku nebylo dost a kolchoz ji kupoval od úřady zavrhaného nedružstevníka Lajnvebra. Směšný a ve svém důsledku tragický byl státní dozor nad fungováním kolchozu, který měli dva političtí pracovníci, jež neměli ani ponětí o zemědělství a tím zesměšňovali před lidmi nejen sebe, ale zřízení. Okamžitě se po obci rozšířily pravdivé a možná i smyšlené historky, jak se některými „rozkazy“ ztrapňovali před pracující mládeží. Další, třetí, byl poručík v uniformě a měl dohlížet na účetnictví. Byl to slušný mladý muž odněkud od Uralu, zde nerozuměl ničemu, ani práci ani lidem. Pletl se nám tedy v kanceláři, která byla u Arnošta Herbliche a užitek z něj byl jen ten, že jsem se rozhovorem s ním učil rusky – pan Zběrajevský ruštinu

ovládal dokonale. Byl to moudrý, citlivý a nekonfliktní člověk nikoliv proto, že konflikty nezpůsobil, ale že již vzniklé uměl citlivě vyřešit. Společná práce s panem Zběrajevským byla pro mne velmi užitečná přesto, že trvala jen několik měsíců do doby, než nacistické Německo přepadlo Sovětský svaz a kolchoz jsme během půldne zlikvidovali tak, že jsme si odvedli domu koně. Pravda, po žních se muselo navzájem vyměňovat obilí, protože někteří hospodáři měli na svém pozemku pouze oves a jiní ječmen, protože na jaře se selo na velkých, scelených lánech.

V dubnu 1941 přišla znenadání další rána. Do stavebních praporů Rudé armády byli **odvedeni bratři Vláda a Jenda⁸⁾** a kromě toho bratranec, syn Josefa Bačovského, také Vladimír. Když napsali, že jsou nyní v Maněvičích, poblíž města Kovel, tak naše Marianka, spolu s dalšími sestrami odvedenců za nimi jela na návštěvu. V této době již byla Marianka vdaná, vzala si **Stanislava Herblich**a, krejčího s kouskem pole, bratra předsedy kolchozu Arnošta Herblich

O bráscích jsme až do jara roku 1944 nic nevěděli, protože v neděli **22. června 1941 nacistické Německo přepadlo Sovětský svaz** a již ve čtvrtek do naší obce přijela německá průzkumná četa. U našich sousedů, starých Dvořákových, se uvelebili, na dvorku se vlečení do trenek ve studené vodě myli, pak na zahradě odpočívali a my kluci jsme je okukovali. Když jsem si ze svých velmi skromných znalostí němčiny, získaných na obchodní akademii díky profesoru „viederholovi“, sestavil v duchu několik vět-dotazů, dovolili jsme si k ním s kamarády přisednout. Dohodli jsme se, že se budu ptát, jak se v Německu žije. Začal jsem dotazem na mladého muže jaké má zaměstnání, kolik si vydělává a kolik stojí, no, například boty. Stručně odpověděl, když jsme nerozuměli trpělivě opakoval, ale rychle změnil téma hovoru — začal chválit německé tanky a děla, ukázal na kulomet, umístěný na motocyklovém přívesu, který zřejmě obsluhoval a s rozzářeným zrakem nám vysvětloval, že tímto kulometem může prostřít kmen támhle té hrušky a porazit ji. To byl můj jediný, první a poslední pokus hovořit s Němcem za nacistické okupace Volyně. Brzy jsme poznali jak ti kulturně vypadající, vymydlení mladíci dovedou být krutí a plnit nelidské rozkazy svých nadřízených. Zejména jsme to viděli na osudu několika desítek tisíc sovětských zajatců v městě Rovně. Zajatecký tábor byla ostnatým drátem a strážemi ohraničena holá plocha, kde přes zimu 1941/42 pomřeli hladem, chladem a vražděním prakticky všichni. Na jaře jich zůstalo kolem dvou tisíc, kromě těch, kteří byli na podzim „vyreklamováni“ starosty okolních obcí coby rozpoznání manželé některých žen. Odhadem jich mohlo být jen několik stovek.

Několik kilometrů na sever od naší obce, v dědkovickém lese, byl Němci obklíčen pěší prapor Rudé armády. Zachránili se z něj jen čtyři vojáci, kteří se vydávali za mrtvé. Přišli do naší vesnice, tatínek je rozmístil u martinovských hospodářů a jeden z nich, **Semjon Černych⁹⁾**, pocházející od Uralu z okresu Nižnij Tagil ve Sverdlovské oblasti, zůstal u nás až do osvobození obce Rudou armádou v únoru 1944.

Se Semjonem-Seňkou se celá naše rodina brzy spřátelila a brali jsme to asi tak, že u nás je místo Jendy a Vládi, kterým možná v hloubi Sovětského svazu také někdo pomáhá. Spávali jsme spolu na jedné posteli, pracovali jsme stále spolu, vařili kořalku, chodili mezi martinovskou chasu, jako předtím s Jendou. Přibyla ještě jedna činnost. Postaral se o to tatínek

⁸⁾ Stručné osudy bratrů a bratrance jsou uvedeny v knize Hofman.J., Vaculík,J., Širc, V.: *Volynští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, v **doplňku článku Služba ve stavebním praporu** na str. 184.

⁹⁾ Více je uvedeno o něm a dalších v knize Hofman.J., Vaculík,J., Širc, V.: *Volynští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, v článku **Žádný dům není tak malý, aby nepojal mnoho přátel** na str. 349.

svojí další aktivitou. Předtím musím ale stručně uvést jaké pořádky nacisté brzy po okupaci nastolili, protože s tím tatínkova aktivita úzce souvisí.

Němci zavedli barbarský, nazvu to koloniální, vykořisťovatelský režim. Dodávky obilí a jiných zemědělských produktů vymáhali nevybíravým způsobem, později dokonce tak, že určité vojenské části dostaly právo v jim přidělených obcích násilím vymáhat zásobování. Každý hospodář dostal záznam o mletí obilí v mlýnech a směl semlít jen třináct kilogramů na osobu měsíčně, včetně šrotu pro prasata. Běda mlynáři nebo hospodáři, kdyby mlel na černo. Zásobování pro civilní obyvatelstvo nebylo žádné. Naučili jsme se doma vyrábět mýdlo, místo cukru vařit z cukrové řepy syrob, vydělávat kůži na kožichy, na podrážky i na usně bot, pouze sůl, petrolej, kaménky do zapalovačů, některé šatstvo a později zbraně se musely opatřovat výměnou za potraviny. Bujel výměnný obchod, který byl podle Němců trestný, ale všechno uhlídat nemohli. Rozmohla se výroba různých druhů ručních žernovů na mletí obilí, z nichž kamenné se považovaly za vrchol dokonalosti. Ty nejjednodušší byla dvě válcovitá plechová struhadla, jedno upevněné na pevném kulatém dřevěném sloupku s hroty směrem ven a druhé posazené hroty směrem k prvnímu, vsazené do otáčivé rukojeti. Na takových žernovech se udělal jakýsi šrot a z toho měly naše mámy péci buchty! Němci v tomto směru vrátili svět o nejméně čtyři tisíciletí zpět, kdy ženy lovců mamutů pekly na rozžhavených kamenech placky, udělané z podobného šrotu. Ovšem nástroje na zabírání cizích území a zotročování jejich obyvatel měli tehdy Němci nejmodernější ve světě.

Nyní mohu uvést tatínkovy aktivity, které propukly na podzim roku 1942. Tatínek měl v mlynářském oboru hodně známých a tak jednou mi poručil zapřáhnout koně a přivezli jsme mlynářské **válcové složení**. Vážilo kolem tři metráků, průměr válců byl asi patnáct a délka dvacet centimetrů. Ustavili jsme je ze Seňkou do stodoly, zapřáhli do našeho mohutného žentouru naše tři koně a tatínek mne zaškoloval na mlynáře. Po každém projiti zkušebního množství mletého obilí válci jsme je proseli na velmi jemném sítu a získávali jsme mouku sice bílou, ale trochu připomínající krupici. Výtěžnost byla kolem třiceti pěti procent bílé mouky (výrazkové). Ve mlýně je kolem šedesáti, ovšem dohromady výrazkové a druhé mouky.

Scházejí tomu mlynářské pytle, řekl tatínek a hned druhý den ze staré mlátičky, která roky stála nepoužívaná v koutě stodoly začal „konstruovat“ přesívání a pytlování mouky. Opatřil dokonce mlynářské pytlivé hedvábí. Byl to mohutný velestroj, který potřeboval pro svůj pohon také tři koně v žentouru, to by nevadilo, ale měl malou chybičku – mouka byla sice jemná, ale výtěžnost byla nepřipustně malá. Tatínek, za moji spíše statické účasti, ještě nějaký den experimentoval, ale výsledek byl nevalný, takže jsme zůstali u ručního přesívání, jen síta jsme opatřili o něco jemnější. Do této doby byl celý projekt přísně utajen před veřejností, ale nyní přišli první mléči od sousedů, ti to řekli dalším a já jsem do Vánoc strávil všechny dny a večery ve stodole, dokonce štědrovečerní večeři mi Emilka do stodoly přinesla, protože mléč-soused mi řekl, že bez mouky nesmí domu přijít, jelikož ženě slíbil, že ráno bude moci zadělat na vánoční koláče.

Dělal jsem mlynáře a obilí nebylo ještě všechno vymláceno a trnuli jsme, aby si Němci při kontrole nevšimli, že nemáme splněné dodávky. Po Vánocích jsme vymlátili pšenici, celou fůru jsem odvezl do Rovna a dostal jsem za to barevný Hitlerův portrét o výšce kolem osmdesáti centimetrů. Tatínek ho pověsil v kuchyni proti vchodovým dveřím, aby si ho každý všiml. Portrét byl asi speciálně dělán pro okupovaná území, protože Vůdcův pohled byl tak tvrdý, nenávistný a strašný, že kdybychom měli doma malé děti, tak bychom je místo čertem strašili tímto strýčkem.

S prvními zimními mrazíky přibyl do naší rodiny další člen. Byl to asi šestitýdenní židovský chlapeček, kterého někdo nad ránem položil před naše vchodové dveře. Maminka

uslyšela dětský pláč, rozbalila ho na stole a nám rozespalým dětem řekla: „**tady máte dalšího bratříčka, bude se jmenovat Josef**“. Starala se o něj hlavně Emilka. Koupáním v heřmánku ho zbavila boláků po celém tělíčku a pravidelným krmením ho postupně zbavovala pod-výživy. Brzy jme se dově-děli, že je to syn Eshoma Danckera a jeho manželky, kterou ukrajinská policie brzy po porodu zastřelila. **Josef Danzker** se po válce přestěhoval do Izraele a udržuje styky s naší rodinou, s rodinami našich synů a s rodinou vnuka Michala. V této jediné větě je skryto období dlouhé téměř padesát let. Osudy Josefa jsou stručně popsány jinde¹⁰⁾. Zde ale krátce naznačím jak jsme se snažili Pepika najít a jak nakonec našel on nás a co pak následovalo. Po převratu v roce 1989 a po obnovení diplomatických styků mezi Československem

Martinovka, 1945. Josef a Emilka Bačovská, která se o něj nejvíce starala.

a Izraelem, jsem z popudu sestry Lidky zaslal velvyslanci Izraele dopis s prosbou o vyhledání Josefa v Izraeli. Asi za půl roku došla odpověď, že takový člověk v Izraeli není. Josef na to šel jinak. V roce 1992 se bez jakékoliv přípravy vydal do Československa, přišel na úřad evidence obyvatelstva a požadoval, aby mu sdělil adresu MARIE Bačovské. Když mu řekli, aby přišel za týden tak jim vysvětlil o co jde a že za čtyři dny se musí vrátit domu a do této doby se z úřadu nehne dokud mu adresu nedají. Úřednice výjimečnost případu pochopily, za hodinu měl adresu někam do okolí Šumperku kam se ihned vydal. Marii Bačovskou našel, ale ouha, naše maminka byla ANTONIE.

Naštěstí se nic nestalo. Jistě právem se žertem říká, že kdy se sejdou čtyři Češi z Volyně, kteří se předtím neznali, pak po půlhodinovém rozhovoru zjistí, že je mezi nimi nejméně šest příbuzenských vztahů. Takže Vladimír Mach z Loštic druhý den přivezl Josefa do Hlubočan k Lidce a Josefu Bačovskému. „Vezu Ti Lidko hosta, jestlipak víš koho“ začal Vladimír. Lidka na hosta jen hodila okem a s pláčem se k němu vrhla „náš Pepík.“ Poznala ho okamžitě po padesáti letech!

Musím zde poznamenat, že na Volyni se s pomoci Čechů zachránilo před zavražděním nacisty nebo banderovci více než dvě stovky Židů. Jména zachráněných a zachránců, pokud se je podařilo zjistit a také jejich svědectví jsou zveřejněna.¹¹⁾ Někteří, podobně jako Josef, své zachránce i s daleko větším úsilím vyhledali jen proto, aby jim poděkovali.

Někteří z nich, a Josef byl mezi nimi, navrhli *Výboru pro jmenování spravedlivých při Yad Vashem (Památníku obětí a hrdinů holocaustu)* ,aby jejich zachráncům udělil medaili a čestné uznání *Spravedlivý mezi národy* a jejich jména byla vyryta na Zdi cti v zahradě spravedlivých v tomto památníku.

¹⁰⁾ Jeho životní příběh je v knize Hofman. J., Vaculík, J., Širc, V.: *Volynští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, v článku *Jak jsem se s tatínkem scházel a zase rozcházel* na str. 374.

¹¹⁾ c. d. str. 354 až 423.

Ve dnech 9. – 15. srpna 1995 jsme byli v Izraeli – já, Jiří Hofman a vnuk Michal Hofman, abychom za rodiče převzali tuto vysokou poctu. Slavnostní akt Michal zaznamenal na video stejně jako další zajímavosti z Izraele, včetně návštěvy kibucu, kde pracovala a bydlela Josefova dcera Naama s manželem Galem. Josef se o nás pečlivě staral a umožnil nám, abychom navštívili nejdůležitější památná místa v Izraeli a zvláště pak v Jeruzalémě. Odmítal však s námi navštěvovat některá místa, obydlená Araby, např. Arabskou čtvrt v Jeruzalémě a biblickou horu Tabor. Michal s televizní kamerou v ruce a se svojí částečnou znalostí arabštiny (dva roky žila celá rodina v Sýrii) se nebál, tak jsme brouzdali městem sami.

Považoval jsem za správné, aby paměť na tak vysokou poctu naším rodičům Bačovským byla výrazněji podpořena a zachována v povědomí i příštích pokolení rodu. Nechal jsem zhotovit jedenáct kopií medaile (na setkání jsem navrhl, aby originál zůstal u nejmladší z nás, tj. Lidky Bačovské v Hlubočanech) a stejný počet pamětních svazečků, obsahujících kopie Čestných osvědčení nejdůležitějších fotografií s komentáři a seznam nás, jedenácti dětí, spolu našimi přímými potomky. Pamětní svazeček velmi pěkně graficky vyřešila a zhotovila Marie, manželka Jiřího. Na dny 6. až 8. října 1995 jsem pozval všechny své nevlastní sourozence, jejich manželky a všechny koho si s sebou ze svých blízkých vezmou. V jednom z pražských hotelů se nás sešlo 43. Náklady jsem plně hradil z „odměny“, kterou jsem dostal za svoji práci ve prospěch podniku 2N s. r. o.

Dne 11. srpna 1995 u Zdi cti. Zprava Josef Danzker, teta, která pomáhala vychovávat Josefovy tři dcery, dcera Naama, její manžel Gal a Michal Hofman.

Předvádím vlajčku, kterou byla deska se jmény našich rodičů zahalena.

Josefův projev: „kdybyste nebyli Vy, nebyl bych ani já“

Na této fotografii jsou všichni účastníci setkání. Josef Danzker, všichni příslušníci rodiny Hofmanových, sestry a bratři rodiny Leopolda Bačovského. Jejich děti, švagrové, švagři. Nemohl přijet jen Josef Černý, vdovec po sestře Josefě a nepřijeli proto ani jejich potomci: Božena, Václav a Vladimír.

Josef do naší země jezdil téměř každý rok. Procestovali jsme spolu nebo jen on s Maruškou a Jiřím nebo s jejich synem Michalem naši republiku křížem krážem a vždy navštívil Emilku Šindelářovou a Lidušku Bačovskou. V roce 2006 přijel se svými dvěma dcerami (třetí na poslední chvíli odřekla, protože manžel musel jako voják v záloze narukovat do armády v boji proti Libanonu). Domníváme se, že mu jeho zdravotní stav již neumožní tak náročné cestování.

Praha 1996. Josef Danzker s Hofmanovými před domem v ul. Lounských 8.

Praha 1996. Josef Danzker a dámy Hofmanovic sledují zápas košíkové, v němž exceluje Jiří Hofman nejmladší.

Michal byl se svoji manželkou Věrou na svatbě jedné z Pepíkových dcer a přivezli si domu nezapomenutelné zážitky nejen z vlastní svatby, jejíž průběh se dost liší od svateb u nás.

Vrátím se o více než padesát roků zpět, z Prahy na Martinovku.

V lednu a únoru 1943 jsem stále dělal mlynáře, ale na válcích se natolik sbrousily rýhy, že nakonec se obilí nemlelo, ale pouze mačkalo. Zavézt válce někam na frézku a provést nové rýhování nebylo možné. Tatínek tuto situaci zřejmě předvídal, protože již dávno od někoho koupil mohutný šroubový hever, který původně patřil k výbavě sovětského tanku. Odhaduji, že tímto šroubovým heverem bylo možno zvednout více než dvacet tun. Zatím stál v koutě. Jednou si nás se Seňkou tatínek zavola a předestřel svoji další aktivitu. „Budeme dělat olej z řepky a hlavně z lenky“ prohlásil a pokračoval „válce se brzy obrousí, budou hladké a na nich budeme olejninu mlít. Uděláme lis, na kterém budeme z rozemleté olejninu lisovat olej“. Na kusu papíru načrtl jak by měl lis vypadat. Byl to z dubových klád vytvořený rám. Jeho dolní stranu tvořil kus kmene mohutného dubu a v něm byla obdelníková prohlubeň, do které se v plachtě z rezného plátna vkládala dávka asi šesti kilogramů rozemleté olejninu, prohřáté v plechovém bubnu nad ohněm ze slámy. Vrch dávky se zakryl rohy plachty, na to se položil upravený dubový špalík, na nějž se tlačilo šroubovým heverem, rozpínajícím se mezi špalkem a horním břevnem lisu. Olej vytékal otvorem, který byl vyvrtán do dna prohlubně.

Musím zdůraznit, že všechny zavedené lisovny oleje Němci totiž zavřeli, aby donutili rolníky k dodávkám olejnin. Takže tatínkova aktivita měla perspektivu, přinejmenším do doby, než nás Němci odhalí. V tom případě bychom asi přišli o život.

Mezi tím, kdy já jsem stále dělal mlynáře, Seňka pod tatínkovým dohledem dělal lis. To mu vyhovovalo, vždyť se dřevem pracoval od raného mládí. Když bylo vše hotovo a odzkoušeno, začala dřina. Jarní polní práce zastával Stanislav i když jsem musel na pole také a já se Seňkem jsme vyráběli do pozdních večerních hodin olej. Zákazníci se rozmísťovali po dvorech sousedů, aby se naše výroba neprozradila. Poplatek za výrobu jsme vybírali v oleji, takže tatínek mohl občas zajet do Rovna a za olej získat nezbytné věci pro domácnost, oděv a boty pro Seňku a pro další děti, Emilce věci do výbavy apod.

Když jsem se již zmínil o Emilce coby nevěstě, tak to musím doříct. Dlouho za ní chodil Pepík Samců z Dembrovky. Hodný, tichý chlapec. Hospodařili s tatínkem sami, maminka jim zemřela. Nevím proč se nevezali, ale soudím, že ho Emilka „odkázala“, jak se u nás říkalo. Brzy se u nás začal objevovat Pepík Šindelářů z České Janovky a v letě 1943 byla svatba. Velká, s hasičským „zastavováním“. V těchto letech jsem již v hasičském sboru dělal při zastavování svateb řečníka, takže i pro Emilku a Pepíka jsem plnil svojí povinnost. Přece jen na svatbě nám velmi scházeli Jenda a Vláda, o nichž jsme nevěděli nic. Pravda, v naší rodině přibyli dočasně Josífek Danzker a Seňka Černých, takže počet byl stejný, ale...

Na jaře roku 1943 se na Volyni velice exponovali příslušníci **Ukrajinské povstalecké armády**, všeobecně nazývaní banderovci nebo melnikovci – podle toho ke které znesvářené části podle jmen svých vůdců patřili. Zvěrstva při vyvražďování Židů, Poláků, také Čechů¹²⁾ a Ukrajinců, kteří vyslovili byt slůvko nesouhlasu s takovými metodami boje za „svobodnou a samostatnou Ukrajinu“, jsou nyní všeobecně známy. Téměř každou noc bylo vidět požáry banderovci ničených polských samot. Obávali jsme se, že dojde řada na nás. Až do začátku července jsme my jinoši a mladší ženáci obec střežili. Ženy s dětmi většinou spávaly společně

¹²⁾ Jmenné seznamy volyňských Čechů, zavražděných banderovci viz c.d. str 313 a další.

ve zděných domech, byly rozvěšeny kusy kolejnic pro vyhlášení poplachu, opatrovali jsme si u maďarských, ale i u německých vojáků za potraviny zbraně. Tak jsme získali několik pistolí, pušek různé výroby, dokonce sovětský bubínkový samopal.

Nemohu nevzpomenout svůj zážitek, kdy jsem v Rovně za máslo koupil nějakou belgickou pušku s náboji a nesl jsem ji v pytli po hlavní ulici, směrem k našemu domu. Najednou se mi zdálo, že se po mně nějak lidé ohlíží. Podívám se za sebe a vidím, že dírou v pytli trčí ven hlaveň pušky. Zahnul jsem do nejbližší boční ulice a jelikož jsem tento prostor důvěrně znal, proklíčkoval jsem přes dvorky, zahrady a dokonce přes židovský hřbitov do bezpečí.

V obci fungovala **buňka odbojové organizace volyňských Čechů Blaník**. Její iniciátory a vedoucími byli Stanislav Báča a Václav Vendolský syn Josefa, o nichž jsem se již zmínil. V této době k ozbrojenému střetu s banderovci nedošlo, ale k tvrdému jednání mezi nějakým místním velitelstvím a vedením buňky Blaníku došlo několikrát a to u nás na Martinovce. My, kluci jsme prostor jednání se zbraněmi v ruce zabezpečovali. Jednáním bylo dosaženo závazku banderovců, že v noci nebudou do naší obce vstupovat, ani projíždět na vozech do dalších vesnic.

Existence a působení odbojové organizace Blaník a jejího tiskového orgánu *Hlasatel* měla velký morální význam pro ty, kteří o ní věděli¹³⁾.

V červenci naše bdělost polevila. Byly žně a všichni byli pořádně udřeni a kromě toho se spoléhalo na výše uvedený banderovský slib. V jedné červencové noci přijely do obce dva povozy banderovců a vyrabovaly asi sedm rodin. Naši rodinu to neminulo. Ze skříní vybrali veškeré mužské a část ženského oblečení a obuv. Tatínkovi dokonce vzali kalhoty přeložené přes opěradlo židle u postele. My, kluci jsme spali na seně a o „návštěvě“ jsme se dověděli až ráno. Hospodáři, pokud to již neudělali, kvapem schovávali cennější věci do podzemních skrýší. Vedení buňky Blaníku sdělilo případ místnímu vedení banderovců a žádalo navrácení věci. Po urgencích sdělili, že to udělali bandité a že byli potrestáni. Zda lhali nebo nikoliv to nikdo neví, ale z ukradených věcí nebyl vrácen ani hadřík.

Když jsme odešli do čs. armády, banderovci zavraždili šest občanů. Vládli v noci a sovětská vláda ve dne. Stanislav Báča, který byl starostou obce až do reemigrace v roce 1947 obstál jen díky své rozvaze a schopnosti se domluvit na přijatelném kompromisním řešení.

Dosud jsem se věnoval popisování práce, problémů, starostí apod. Nyní alespoň ve stručnosti uvedu, čím jsme se my mladší i starší zabývali **ve volném čase**, kterého bylo trochu více po večerech na podzim a v zimě. Samozřejmě, že před válkou to bylo jiné, než za okupace. Před válkou se již na podzim nacvičovaly divadelní hry, aby se mohly hrát o vánocích a o masopustu, pěvecký kroužek nacvičoval svá působení na kůru hrušvického kostela o vánocích a pak o velikonocích, dechová kapela byla vždy připravena, ale nacvičovat nové skladby a zacvičovat nové hudebníky se mohlo také jen po ukončení polních prací. Na přelomu roku 1939/40 na Martinovce a také v okolních vesnicích uspořádali příslušníci „kvasilovské skupiny“¹⁴⁾ několik koncertů českých a slovenských písní a krátké divadelní výstupy, zejména z her Voskovce a Wericha. Přinesli nám tím na Volyň kousek staré vlasti!! Byl to pro nás velký svátek a obrovské povzbuzení.

¹³⁾ **Stručná informace** o této odbojové organizaci volyňských Čechů je knize Hofman. J., Vaculík, J., Širc, V.: *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, str. 80 a další.

¹⁴⁾ Názor na volyňské krajany jednoho z nich, Benáka, je v c. d. v článku *Vzpomínky na volyňské krajany* na str. 96.

Za německé nacistické okupace tyto činnosti prakticky odpadly. Co pokračovalo to byly společné schůzky mládeže, přičemž se vytvářely jako vždy, skupinky podle stáří. Hrály se různé společenské hry, našli se i zajímaví vypravěči, sem tam se i zazpívalo, občas se ve škole spontánně uspořádala beseda-taneční zábava při harmonice, děvčata chodila s ženskými drát peří a kluci občas mezi ně přišli udělat nějakou taškařici. Co za okupace přibýlo to byla hra karet kluků, bohužel, s popíjením samohonky.

Karty nehráli jen kluci. Jak byla zima dlouhá, tak téměř denně u nás hráli karty náš tatínek, děda Janků, který bydlel přes cestu naproti a můj strýc Václav Cmunt, který bydlel na opačném konci vesnice. O dvou posledních jsem se již zmínil. Žádný hazard, hráli o drobátky a jedinou hrou hodnou jejich důstojnosti a důvtipu byla česká darda, která se poněkud podobá mariáši. Také vyžaduje bystrost ducha a plné soustředění. Scházeli se odpoledne a vydrželi až do večere a někdy si mamince i o tu večeri řekli. Zejména tehdy, když místo hry „louskali politiku,“ jak jsme my mladí říkali. Že to Hitler projede o tom nepochybovali ani v době, kdy byla jeho vojska pod Moskvou. Děda Janků k tomu tehdy poznamenal: „Napoleon byl i v ní a sám pak utíkal na saních, armádu tam nechal a mužici ji vytloukli.“ Pamatuji, že když staré karty dosloužily a nové nebyly k sehnání, tak táta mi nesměle poznamenal: „dovedeš nám namalovat nové?“ Různobarevné tuše jsem měl, péra také, tvrdý papír se někde sehnal a já, absolvent dvou ročníků obchodní akademie, jsem se nedal zahanbit a asi za týden naši karbanici měli na stole nové karty. Spokojeně vrněli. Táta byl na dardu mistr a tak jednou, když strýc přišel o něco dřív, tak se na dědu Jankového domluvili. Táta měl vymyšlené takové rozdělení karet, že ten, kdo má v „ruce padesát s bejlou“ tj. jistou výhru, musí prohrát, když třetí hráč vynese poprvé určitou kartu. Jakmile oknem uviděli dědu že již jde, začal strýc rozdávát karty takovým tempem, aby až děda vkročí do světnice právě ukončil rozdávání. S obvyklým oslovením místo pozdravu „to je dost, že už jdete“ položil strýc na stůl poslední kartu. Zasedli na svá obvyklá místa, strýc první vynesl a děda s jistou výhrou v ruce partii prohrál. Poprvé a snad naposled jsem ho viděl vyvedeného z míry. Dvakrát přepočítal oči, pak dvakrát za sebou nechal opakovat hru a když mu ti dva dobrodinci podvakrát s nevinnými tvářemi a dobře hraným údivem opakovali, že opravdu „to je zvláštní náhoda“ děda kapituloval, ale celý večer byl nesvůj. Rozdělení těch karet mi pak tatínek nadiktoval a pro případ, že by některý ze čtenářů se dardu naučil a chtěl svého spoluhráče podobně pošádlit po šedesáti dvou letech toto tajemství předávám dál:

1. hráč – **žaludy:** král NESE; **zelený:** 7, 8, 9 (darda), dáma, král; **kule:** 7, 10, dáma;
2. hráč – **žaludy:** 10; **zelený:** 10, eso; **kule:** eso, král; **červený:** eso, král, dáma, spodek (padesát a bejle);
3. hráč – **žaludy:** 7, 8, 9, (darda), eso, spodek; **červený:** 7, 8, 9, (darda), 10
spí – **žaludy:** dáma; **zelený:** spodek; **kule:** 8, 9, spodek.

První hráč vynáší žaludského krále, to je podmínka. Druhý hráč má v červených padesát a bejle, červený jsou trumf. Přesto prohraje. Přeji příjemnou zábavu a vzpomeňte na ty naše tři milé karbaníky.

Zima končila, přišlo náhle jarní tání a po cestě rozdělující usedlosti obou švagrů, jak jsem již poznamenal, tekla potok z tajícího sněhu. Strýc Cmunt bydlel na takové straně, že nemusel přes vodu, proto v obvyklou dobu přišel. Děda Janků přišel k cestě-potoku a hned věděl jak na to. Vrátil se domu, zavola syna Václava, který byl z dětí nejmladší, aby vyvedl z chléva koně a vzal dlouhé opratě. Když se začal Vašík ptát proč to má dělat, děda jen zavrčel „neptej se – uvidíš.“ Přišli k cestě, děda si sedl na kobyly, přešel přes vodu, přehodil konec opratí

Vaškovi na druhou stranu a řekl jen „v devět večer ať jsi s kobyloou tady.“ Ve stanovenou dobu se vše odbylo v obráceném pořadí. A to se opakovalo do doby než mohl děda cestu přebrodit v hlubokém blátě. Jo, povinnost je povinnost. Darda se bude hrát i v době, když z janovických kopců vtrhne do vsi pravidelná povodeň.

Pro charakteristiku dědy přidávám ještě jednu epizodku. Stalo se to v době, kdy jeho nejmladšímu synovi Vaškovi bylo asi 17 let. Děda s babičkou nebyli na výměnku i když jejich děti, až na Vašíka, měly již své rodiny. Vašíkovou povinností bylo také pást krávy. Považoval to za potupu – pasení krav přece patřilo dětem a on se již díval po děvčatech – tak se snažil pasení krav vyhnout, jak mohl. Jednou to udělal tak, že místo aby hnal krávy na pastvu tak šel v sousedství k bratrovi Josefovi na besedu. Zrovna napůl stál, napůl ležel na břiše na truhlářském „ponku“ a besedoval se svým synovcem Stanislavem, když do dílny vstoupil děda Janků s lískovkou v ruce a bez jediného slova pořádně Vaška švihnul přes záda a pochopitelně také přes pěkně vyšpulenou zadní část těla, otočil se a opět mlčky odešel. Od tohoto dne byly krávy „starejch Jankovech“ paseny jak se sluší a patří, až do doby, kdy děda s babičkou odešli na výměnek a pasáckou hůl převzal od nejmladšího syna děda.

Když jsem již začal s historkami, přidám jednu o martinovských muzikantech z dob hlubokého míru. Šli hrát na pouť na Špakov. Bylo teplo, švestky zrály, nadrbali si jich za martinovskými stodolami nejen plné kapsy, ale kam se dalo, protože cesta na Špakov je dlouhá. Když ušli asi kilometr ke Krčmovic bořince, byli švestek plni i uvnitř a tak se jim nechtělo ty další švestky s sebou táhnout. Vysypeme je tady na hromádku, řekl jeden. Vysypali. A víte co, počuráme je, ať si někdo smlsne, řekl bubeník. Postavili se poslušně dokola a také též provedli. Šlo se jim znatelně lip. Na Špakově hráli dvě odpoledne vždy až téměř do rána a třetí den po vyspání se z opice šli unaveně domů. Horko jako v létě, cesta dlouhá, nástroje těžké, hlava pobolívá, aspoň kdyby se bylo čeho napít, nebo nějaká kyselá okurka byla po ruce. Takto trpící přišli v Krčmovic bořince k hromádce švestek. Byly by dobré, ale co s nimi, když jsou pochcané a pomalu odcházeli. Bubeník odcházel poslední, kopl mírně do hromádky a vykřikl: „tuhleta byla dál od hromádky, ta není počuraná“ a sblajznul ji. Hoši se ohlédli, viděli a ruče pochopili, že těch švestek, které nebyly na hromádce je víc, tak se jich ujali. No, za chvíli hromádka zmizela. Dříve jsem se zmínil, že bubeníkem v martinovské kapele byl známý žertě Jaroslav Havlíček, truhlář, který stavěl naši „novou chát“ a zemřel v kavkazské nemocnici jako československý voják raněn na Dukle.

Začal rok 1944. Rudá armáda hnala nacistické armády a blížila se k Volyni. Zima byla nijaká, v lednu deště, na začátku února hluboké volyňské bláto a na Hromnice dne 2. února se na Martinovce objevily první skupiny rudoarmějců, vybavených pro sníh a zimu – ve válenkách a se saněmi. Saně nám nechávali, brali si vozy a místo našeho hřebečka Karýho a kobyly Nervy nám nechali své unavené sibiřské chlupáče. Další naše kobyłka Kaštanka již pro ně byla příliš stará. Nepatrná maličkost proti tomu, že skončila nacistická krutovláda a my jsme již čekali, kdy budeme moci nastoupit do československé armády, o níž jsme se dovídali z *Hlasatele*. Novin, které vydávala odbojová organizace Blaník.

Asi za tři týdny byli vyzváni všichni muži od 18 do 50 let, aby se v určený den dostavili do Rovna na vojenské velitelství. Bylo nás pět bratrů, ale Vláda a Jenda byli od roku 1941 v Rudé armádě ve stavebních praporech. Jeli jsme do Rovna k odvodu tři. Boleslava a Stanislava poslali doktoři domů (zdědili po mamince slabá srdíčka), takže jsem narukoval jen já. Šel jsem se k sousedům Jankovým rozloučit a to kvůli té žábě, kterou tetička Janková na vedlejší fotografii drží na klíně. No, a jak dále uvádím, po více než čtyřech letech, v roce 1948 jsme se stali manžely.

Po jedenácti dnech jízdy vlakem jsme přijeli k československému náhradnímu pluku do města **Jefremova** v Tulské oblasti¹⁵⁾. Tam jsme byli dne 11.března 1944 prezentováni a 447 z nás bylo odvedeno. Zahájili jsme tak hromadný spontánní nástup volyňských Čechů do čs. vojenských jednotek v Sovětském svazu.

Ze zemědělece jsem se stal vojákem.

Martinovka, asi 1928. Anna a Josef Jankoví se svými dětmi: Jaroslavou (1926 – byli jsme si souzení), Stanislavem (1923) a Libuší (1922).

Martinovka, 1978. Usedlost Josefa a Anny Jankových, postavená kolem roku 1922.

Dříve, než budu pokračovat o této další etapě svého života, sdělím své dojmy ze svých návštěv milé Martinovky a tím se s ní rozloučím. Z Martinovky jsem odešel a jednou jsem se do ní vrátil po válce na dovolenou o čemž jsem se již zmínil, ale ještě jednou se k mé první poválečné dovolené vrátím. Pak již jsem ji navštěvoval jen jako turista.

Člověk z milých mu míst odchází spíše se smutkem v duši. Martinovka mi byla po dobu dvanácti let nejen milým místem, ale životní jistotou, kde se vlivem rodiny, kamarádů, učitelů, sousedů formovaly moje charakterové vlastnosti, vztah k lidem a povinnostem.

„Kde se kdo zrodí, tam se i hodí“ praví přísloví a lze ho vyložit také tak, že každého člověka něco nutká, aby se alespoň podíval tam, kde prožil kus svého života, zejména v dětství.

¹⁵⁾ Stručná informace o průběhu cesty a o dalších okolnostech je v článku nazvaném **Jak jsem do války rukoval aneb Harmonika** v knize Hofman. J., Vaculík, J., Širc, V.: *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*. 2. vydání. 2004. Praha, str. 111.

Volyn a tudíž i Martinovku jsem **navštívil celkem pětkrát**:

- v roce 1965, sám tak, že jsem se při služební cestě do Lvova na čtyři dny uvolnil;
- v roce 1967, vlastním autem jsme jeli s naším starším synem Jiřím a hlavně s oběma rodiči manželky Annou a Josefem Jankovými, kteří ve svém mládí postavili na Martinovce usedlost, která byla přímo vzorová;
- v roce 1978, vlastním autem jsme jeli s manželkou Jaroslavou, rozenou Jankovou, jejím bratrem Stanislavem a naším mladším synem Miroslavem;
- v roce 1995, s autobusovým zájezdem s nejstarším vnukem Michalem, sestrou Lidkou a jejím manželem Josefem Bačovským, praprapravnukem Bačovského s přídomkem Krejčovi;
- v roce 2007 při odhalování v Rovně *Pomníku volyňským Čechům, symbolického válečného hrobu* o jehož postavení jsem se dost zasloužil.

V tomto mém povídání o návštěvách Volyně se budu věnovat pouze Martinovce.

Při moji první návštěvě v roce 1965 byla obec plně osídlena emigranty ze Slovenska, Polska a také místními Ukrajinci.

V obci působila farma obrovského kolchozu, jehož ústředí bylo v Hrušvici. Úroda na polích byla pěkná, chmelnice zlikvidované, stodoly a další budovy usedlostí, kromě zděných, byly zbourány. Prý byly použity jako palivo pro parní kotle při mlácení obilí, protože uhlí byl po válce zoufalý nedostatek. Škola plně fungovala, omladiny bylo dost. Obec byla elektrifikována, byl zaveden telefon. Každoroční zátopy části obce byly vyřešeny položením skružového trativodu o velkém průměru podél cesty, jejíž úroveň byla vyzvednuta. Byly vysázeny lesy na martinovských a sousedních katastrech, které byly za války poničeny nebo vykáceny. Velmi kopcovité pozemky na martinovském katastru, na nichž naši předkové neuváženě vykáceli les, byly zatravněny a byl zaveden chov ovcí, protože lesní stromky se na této půdě nějak nemohly ujmout.

Občané mne velmi vlídně, s radostí vítali a s některými z nich jsem si několik let dopisoval. Ředitelka školy, jmenovala se Tatjana Bessarab, která psala nějakou literární práci o volyňských Čechích, mne požádala, abych ji poslal *Kroniku obce Martinovka*, kterou jsem napsal ve svých asi dvaceti pěti letech. Poslal jsem ji aktualizovanou podle objektivně zjištěných poznatků, avšak v češtině. Co mne velmi potěšilo a dojalo bylo to, že všechny hlavy rodin, s nimiž jsem tehdy na Martinovce hovořil a bylo jich mnoho, znali příjmení a křestní jméno původního vlastníka usedlosti nejen své, ale většiny v obci, takže mi říkali svéráznou adresu některého z obyvatel: „vin žive u Jozifa Herbicha“ (on bydlí u Josefa Herbichového) – a já jsem perfektně věděl, kde mám dotyčného hledat.

Martinovka, 1978. Zadní schůdky usedlosti Jankových. Na nich ti dva sedávali (trochu blíž k sobě), když jemu bylo necelých dvacet let.

Při druhé návštěvě v roce 1967 jsme s tchánem a tchýní a starším synem viděli již některé domy zanedbané, protože jejich obyvatelé Rusíni se vrátili do Československa a místní Ukrajinci, většinou z Polesí, nebyli dbalými hospodáři. Tehdy jsme se zajeli podívat také do Kyjeva a pantáta si připomněl mladá léta, kdy nastoupil do čs. legii v Rusku. Navštívili jsme také jednu z neteří mé tchýně a tchána **Annu Jankovou**, která se provdala za Ukrajince a tudíž nemohla do Československa reemigrovat. Bydleli na rozmezí Volyně a Polesí ve vesnici Močulky, kam jsme za nimi jeli vlastním autem. Při další návštěvě jsme tam již svým autem nesměli, jeli jsme taxíkem – poblíž byly rozmístěny nějaké rakety.

Při třetí návštěvě v roce 1978 jsme zjistili, že v obci zůstávají jen staří rodiče, případně prarodiče a mladí se stěhují do měst. Bylo to způsobeno rozsáhlým zavedením mechanizace v zemědělství, což v něm podstatně zvýšilo produktivitu práce a obrovským rozvojem průmyslu. Nastal proto odliv venkovského obyvatelstva do měst. Tehdy jsme absolvovali s manželkou, mladším synem Miroslavem a švagrem Stanislavem Janko okružní jízdu přes Kyjev až do Oděsy a přes Moldávii a Besarábii zpět do Československa.

Při čtvrté návštěvě v roce 1995 jsme všichni, zejména sestra Lidka zažili přímo šok, když v celé obci bylo jen několik domů udržovaných. Naše milá „nová chát“ měla přes vchodové dveře přibitá křížem dvě prkna. Babička zemřela a mladí byli bůhvídkde ve světě. Měl jsem o sestru Lidušku starost, aby z žalu neměla na místě infarkt. Kolchoz se prakticky rozpadl, většina půdy ležela ladem. Starší rodiče s pomocí mladých z města sázeli na kousku půdy brambory a zeleninu, protože ve městech byl nedostatek základních potravin. V obci byly jen čtyři děti školou povinné. Proto byla škola zrušena a využívána pouze pro občasné promítání filmů.

Lidé i tentokrát byli velmi přívětiví, pohostinní, předávali si nás z jednoho konce vesnice na druhý jako štafetu a když jsme se šli podívat na hřbitov, několik žen šlo s námi, vzaly s sebou něco k jídlu a pití, abychom mohli také my na hrobech svých blízkých provést „pómin-ky“, což je prastarý ukra-jinský obyčej, který se provádí týden po veliko-nocích. Tato péče nás dojala k slzám. Na druhé straně nás šokoval stav hrobů, které byly rozkopány. Provedl to jeden z našich vrstevníků, Ukrajinec Kovalčuk, který bydlel poblíž hřbitova. Hroby rozkopával proto, aby získal zlato ze zubů nebožtíků!

Cesta přes vesnici nám trvala několik hodin, než jsme se dostali k poslední usedlosti a tam jsme asi hodinu besedovali s místními významnějšími lidmi: učitelkou, která učila v Hrušvici, místními písmáky a dalšími občany. Při této besedě mne překvapil náš vnuk Michal, syn Marie a našeho staršího syna Jiřího. Paní učitelka se ho zeptala: „chtěl byste

Kyjev, 1978. Manželé Hofmanovi a Stáňa Janků u brány Sofijské katedrály. (Postavena v 11. století).

zde bydlet natrvalo“. A on, tehdy osmnáctiletý mladík bez váhání vyhrkl: „ano a vzal bych si tu nejzanedbanější usedlost a kdybych měl slušné zaměstnání, pak do pěti let by byla přinejmenším v takovém pořádku, jako nejlepší usedlost v obci. S jednou však podmínkou – že by na ostatních usedlostech jejich hospodáři provedli totéž.“ Jelikož to vyhrkl spontánně, bez jakéhokoliv přemýšlení byla to věc citu. Jsem tedy přesvědčen, že se mu příroda, místo, snad i lidé zalíbili a cit převážil nad rozumem.

Při páté cestě v roce 2007 jsme s kolegou v podstatě jen obcí najatým autem projeli a z časových důvodů jsem stačil promluvit jen s několika lidmi. Potěšilo mne, že usedlosti stále jmenují po českých majitelích projeli, ale zpustlost obce je nepředstavitelná a smutná.

JEFREMOV březen a duben 1944

Vrátíme se časově zpět do města Jefremova v Tulské oblasti, kde prostředí do něhož jsme se dostali bylo pro nás přinejmenším ze dvou důvodů neobvyklé. Prvním důvodem byl, dosud nám neznámý vojenský režim, tomu jsme se rychle přizpůsobili. Druhým byly celkové podmínky ubytování a života. Německá armáda okupovala Jefremov sice jen tři týdny, ale stačila ho dost poničit. Například naše jednotka byla ubytována v mateřské školce, kde pro otop ve vojenské kuchyni němečtí vojáci vytrhali parkety, okna, část dveří a vykáceli celou ovocnou zahradu. Ústřední topení bylo nefunkční. Spali jsme na holé zemi, okna utěsněná pytli se slámou, které byly připevněny prkny, svítilo se, jako později na frontě, „koptilkou“, mrazy při tom dosahovaly v noci až 20°C.

Je pravdou, že Rudá armáda předtím, než z města ustoupila některé velké objekty trhavinami poškodila tak, aby byly neobyvatelné. Např. u některých mnohoposchoďových domů bylo zničeno schodiště – stěny a podlahy zůstaly neporušené.

Kromě náhradního pluku, do něhož jsme byli po příjezdu zařazeni, se v Jefremově formovala 2. čs. samostatná paradesantní brigáda. Její jádro tvořili vojáci slovenské armády, které Slovenský štát poslal pomáhat nacistickému Německu bojovat proti Sovětskému svazu. Většina příslušníků Prvej slovenskej pešej divízie 30. října 1943 přeběhla v prostoru Melitopole (severovýchodně od ostrova Krym) k Rudé armádě. K tomuto jádru brigády nyní přibyla většina volynských Čechů z našeho transportu, hrstka Čechů z Ukrajiny a Podkarpatských Rusínů.

Byl jsem sice také zařazen k paradesantní brigádě, ale po prvním seskoku jsem byl z ní vyhozen a zařazen mezi sto padesát vojáků, kteří zdravotně neobstáli a byli určeni k odeslání k 1. čs. samostatné pěší brigádě na Volyn. Z nich si někteří náčelníci vybírali vojáky pro jednotky svých služeb a mne si vybral budoucí náčelník všech spojařů 1. čs. armádního sboru do roty spojařů, která se zde také formovala.

Zatím jsme prodělávali velmi intenzivní základní výcvik, spojovací materiál jsme zatím žádný neměli. Vlivem okolností a také vlivem mně vlastní sveřepé snahy řešit problémy, které nás trápily, jsem na sebe upozornil poddůstojníky roty. To bylo tak. Základní výcvik byl tvrdý a navečer jsme přicházeli uondaní a s promočenými botami a onucemi, které nebylo kde usušit. Výkonný rotmistr si toho nevšímal. Měl jsem službu dozorčího roty a napadlo mne, abych požádal výkonného rotmistra o půjčení kamínek z místnosti poddůstojníků, jediných, které v objektu byly. Poddůstojníci bydleli beztak v soukromí. Bylo mi to dovoleno za dvou podmínek: nesmím použít dřevo na topení z místnosti poddůstojníků a ráno k začátku zaměstnání musí být místnost poddůstojníků vyhřátá. Dřevo jsme s pomocníkem v okolí nasbírali a když utrmácení chlapci přišli z výcviku, byli překvapeni rozžhavenými kamny, která byla za chvíli

obložena botami na sušení tak dovedně, že to byla téměř kruhová stěna do výše stojícího muže se vztyčenou paží. K začátku zaměstnání byla kamínka nejen na původním místě, ale místnost poddůstojníků byla vyhrátá. Výkonný rotmistr zůstal netečný, sušení bot zůstávalo na iniciativě dozorčího roty a všichni nebyli sverepě snaživí, aby kamarádům pomohli.

Dříve, než uvedu čím jsem na sebe upozornil podruhé, něco musím říci o tom, s jakými návyky poddůstojníků z armády Slovenského štátu přišli do čs. armády. Byli zvyklí na drill, absolutní poslušnost, která byla vymáhána nevybíravými prostředky a poddůstojník byl vůči vojínům všemocný pánbů. Kromě toho slovenští vojáci nosili nadále uniformy Slovenského štátu, které byly značně opotřebované. Vyměnily se pouze knoflíky a hodnostní označení. My, nováčci jsme nosili nové čs. uniformy. I řekl si dotyčný výkoný rotmistr, že by místní děvčata si ho všímala daleko více, kdyby místo obnošené slovenské měl novou čs. uniformu. Smůlu jsem měl v tom, že si pro výměnu uniformy vyhlídl mne – asi jsme měli podobné postavy. Skladník mne zavolal do skladu a nařídil mi, abych si vysvlékl uniformu, že dostanu jinou. Na dotaz proč, začal skladník – svobodník na mne řvát. Odmítl jsem rozkaz splnit a tu vystoupil z přístěnku výkoný rotmistr – rotný a začal na mne řvát také. Pochopil jsem o co mu šlo, polooblečený jsem vběhl do místnosti roty a klukům vychrlil, co se přihodilo. Kluci korporativně běželi do skladu, rotný zmizel, ale svobodník dostal nadávek, co se do něj vešlo. Bylo to pro ně první závažnější školení, že v čs. armádě jsou vztahy jiné než ve slovenské. Tím to neskončilo. Rotný si mne nechal druhý den zavolat do místnosti poddůstojníků a určil mne k raportu pro neuposlechnutí rozkazu a já jsem mu řekl, že se hlásím k raportu se stížností na něj. To již do místnosti nakukovalo několik kamarádů. Řvát si již nedovolil, ale rozhodl, že nejdříve se musím hlásit k raportu určený a pak se stížností.

Pro neznalé, co to je raport, několik slov na vysvětlení. Před rozvodem do zaměstnání velitel roty přijímá raport. V řádce stojí nejdříve službu dozorčích odevzdávajících, pak službu přijímajících, následují vojáci žádající, vojáci stěžující a nakonec, na levém křídle stojí vojáci k raportu určení, tj. které čeká trest. Raport sestavuje, veliteli představuje a rozhodnutí velitele zapisuje výkoný rotmistr.

Hlásil jsem se sice k raportu určený, ale aniž bych řekl kým a proč jsem spustil, že si stěžuji na rotného a uvedl podrobně, včetně scény ve skladu a řvaní na mne obou poddůstojníků. Nezamlčel jsem ani rotného pohnutky. Rotný rudl a velitel, kpt. **František Skokan** se násilím zdržoval smíchu. Na místě určil můj trest: tři dny práce mimo střidu, tj. práce, které určí výkoný rotmistr. A rota měla další zábavu – rotný mi navečer uložil vyčistit do rána chodbu tak, „aby sa do rána blýskala jako zrkadlo a kútičky vyčistit zubnou kefou (kartáč-kem)“. Při tom na chodbě bylo alespoň pět centimetrů bláta. Okamžitě jsem sdělil vydaný rozkaz klukům a téměř celá rota vyrukovala mi „pomoci“, ovšem nikoliv „kefou“ ale zpěvem a improvizovanými říkánkami na adresu rotného. No, aféra šla i bez kefy do ztracena a onen rotný, asi rok po válce, kdy jsme jako důstojníci oba studovali v zdokonalovacím kurzu, se mi omluvil. Nerad, pozdě, ale přece.

Došly první telefonní přístroje a radiové stanice. S návody k obsluze v ruštině, které slovenští poddůstojníci nedovedli ani přečíst. Musím připomenout, že díky Seňkovi Černých jsem rusky hovořil velmi dobře a azbuka mi nedělala potíže. Najednou jsem byl velmi užitečný voják, který si návody k radiovým stanicím prostudoval a klukům, za netečného přihlížení některého poddůstojníka, o přístrojích něco řekl, ba i dotazy dokázal buď zodpovědět na místě, nebo po dodatečném přečtení návodu.

Ke konci dubna se rozkřiklo, že v naší rotě byl proveden výběr nováčků, k odeslání do důstojnické školy. Bylo vybráno pět mužů a já mezi nimi. Nepochybuji, že k tomu přispěly výše uváděné příběhy. Řekli si asi: kluk je sice drzej, nebojí se, bouřil by nám tady rotu

a navíc není blbej a rusky umí dobře, snad nám ostudu neudělá. Přijeli k nám další čtyři muži z Volyně od 1.čs. brigády a byli jsme komplet: čtyři volyňští Češi, V. Kremzer – od Lucka, Vl. Klígl – ze Zdolbunova, Vl. Menšík – od Žitomiru, J. Hofman, tři Slováci Milan Havlíček, Josef Šulo a jméno třetího jsem zapomněl, dva Podkarpatští Rusíni A. Lelekač, jméno druhého jsem zapomněl a jeden Žid (po válce přijal příjmení Lom). Velitelem naší pětice byl určen svobodník **Milan Havlíček**, selský synek od Šaštína (říkali jsme mu Milan Havlíček Šaštínský, abychom ho odlišili od Havlíčka Borovského); dostal cestovní rozkaz a suchou stravu na čtyři dny a jeli jsme.

Než opustíme Jefremov dvě historečky, v nichž vystupuje jednak Milan zvaný Šaštínský a jednak voják Mlkvý.

Voják Mlkvý měl velmi přiléhavé příjmení. Slova z něj lezla jak z chlupaté rukavice ale co slovo to skvost. Posuďte sami. Přišel jednou na světnici a soukal ze sebe: „mal som tu také ondzidelko a kdosik mi ho zondzil, keby som ho pri tom priondzil, tak by som ho rozondzil“. Uznáte, že při takových školitelích jsem se musel slovensky naučit i kdybych nechtěl.

Milan zase byl naopak činorodý chlápek. Když se v půli dubna oteplilo, na tržišti prodal nejdříve fufajku a pak také brjuky (typicky ruská vatovaná bunda a kalhoty) a utržené peníze projedl za pirožky a blinčiki (placičky). Ale ouha, jen si otřel mastnou hubu tak přišel rozkaz: odevzdat zimní výstroj. Celá rota odevzdala jen Milan neměl co. Byl k raportu určený. Raport držel zástupce velitele rotý poručík Gondol, způsobem myšlení trochu připomínající Mlkvého. U raportu se rozvinul asi tento dialog. Gondol: „Prečo ste Havlíček neodovzdal fufajku“ Havlíček: „Predal som ju“. G: „A prečo, Havlíček“. H: „Lebo som bol hladný, kristušáne aj teraz som hladný, pán poručík“. G: „Vietie, že ju musíte zaplatit?“ H: „Ja niemám peniaze, pan poručík“. G: „Čo robí Váš otiecko, Havlíček?“ H: „Je sedliak, pán poručík“. G: „Havlíček, Havlíček, keď budie po vojne, prídete domov a exekutor prídě ku otieckovi vymahať zaplattenie fufajky. Čo urobi otiecko? Otiecko zoberie vidle a svojho syna legionara budie po dvore honiť, Havlíček, vietie!“ To se již asi polovina přihlížející rotý, včetně výkonného rotmistra chechtala naplno. A podobný tyátr dokázal Gondol vyvolat při výcviku v Sadaguře ba přímo v dukelských bojích. Jednou prý za svými podřízenými jel v ukradeném kočáře, bloudil a mohl děkovat jen průzkumné hlídce, která ho zachránila před německým zajetím.

Jeli jsme. V Moskvě přenocovat a další den do staroslavného města **Murom** (z ruských bylin si připomeňme Ilju Muromce), kde bylo taktéž ve staroslavném klášteře nad řekou Oka umístěno Muromskoje učiliště svjazi – **Muromské spojovací učiliště**, které sem bylo evakuováno ze Stalingradu při jeho ohrožení. Na nádraží v Moskvě jsme byli překvapeni obětavostí moskvičů. Slyšel jsem, že v míru přes Moskvu každý den projíždělo tranzitem kolem jednoho milionu cestujících vlakem. Za války to bylo jistě víc a velká část z nich potřebovala přenocovat. Na výzvu městské rady obyvatele Moskvy chodili spontánně k vlakům a brali si vojáky-nocležníky. Před nádražním velitelstvím, kam vojáci přicházeli si orazítkovat doklady a získat ubytování, stála vždy fronta občanů. Nás pět z Jefremova vzala k sobě starší paní, která se zde zastavila cestou z práce. Bydlela v jedné světnici s malou kuchyňkou. Z naší suché dávky jsme připravili večeři a při ní nám vyprávěla. Zůstala jsem sama. Pracuji v továrně na výrobu padáků jako šička. Manžel mi padl při obraně Moskvy. Syn je někde na frontě, již dlouho od něj nemám zprávy. Dcera odjela s továrnou, která byla evakuovaná na východ. Ráno nás doprovodila k nádraží, protože měla před směnou trochu času. Vše nejlepší chlapci, bojujte jak nejlépe, ale zůstaňte na živu, popřála nám na rozloučenou.

Z Moskvy do Muromi to je asi třista kilometrů. V kupé s námi jako šestá seděla zdravotní sestra, která doprovázela z nemocnice, v níž pracovala, těžce raněného vyléčeného vojáka domu k manželce. Je to velmi nevděčný úkol, říkala, stane se, že manželka svého manžela bez

nohou nebo rukou nepřijme a pak já musím v neznámém městě řešit jeho umístění. Někdy si ho vezme matka, jindy to zařídí místní úřad. Tentokrát to dopadlo dobře.

Na první zastávce od Moskvy přistoupila do vagónu babička se spoustou košíků, uzlů a uzlíčků, k nimž bylo popřívazované kuchyňské nádobí. Zřejmě jela za svými blízkými někam daleko na východ. Místa k sezení byla obsazena, tak jsme ihned babičce nabídli své místo. Překvapila nás. Poděkovala, že to nestojí zato, že se zařídí zde na chodbičce, beztak zítra navečer, nejdéle v noci bude na místě!

MUROM květen – srpen 1944

Do Muromi jsme přijeli 1. května 1944 po ránu. Na nádraží nás čekal staršina s gazikem, do kterého naložil naše věci a poslal ho do kasáren a nám sdělil, abychom se dali do pucu, že půjdeme v prvomájovém průvodu, který se již ve městě formuje. Přivedl nás k veliteli, představil a ten nás zařadil do čela průvodu, ať prý muromci vidí, že zde budou studovat českoslovenští spojenci! Svobodník Milan Havlíček coby velitel již celé skupiny šel vpředu a za ním my, dvě čtveřice vyplašených bažantů. Milan nám dal jen povzbuzení: „Držat krok a zakryt, boha vašho, chalani!“

Brzy poté, kdy jsme se takto slavnostně muromcům představili přišla vedra a my jsme se v našich soukenných kabátech silně potili. I rozhodli jsme se, že napíšeme dopis našemu vojenskému atašé do Moskvy, co všechno k úspěšnému studiu potřebujeme. M. Havlíček, když nás na této slavné poradě poslouchal tak prohlásil: a hodinky z vodotryskom bystě, chalani, nechceli? Seznam požadavků se proto zkrátil na jedinou položku: letní blůzy, zvané gimnastorki. Dopis jsme odevzdali na podatelně a místo odpovědi pana atašé jsme asi třetí den vyfasovali blůzy (zvané gimnastorky), které sice ke zbytku oblečení barevně neladily, ale rádi jsme je používali až do odjezdu z učiliště.

Zde se trochu časově vrátím zpět. Před námi v Muromi studovali polští vojáci Andersovy armády. Muromští občané si je neoblíbili a oni sami o to nestáli. Byli arogantní, nafoukaní, nepřístupní, svoji nenávisť k carizmu a k sovětské moci dávali najevo prostým lidem a ti jim opláceli stejnou mincí. Tragedie nejen slovanská! Uniformy jsme měli barvy khaki jako oni a tak si nás občané při zběžném pohledu s nimi pletli. Brzy se omyl vysvětlil a bylo nesmírně milé, když při nedělní odpolední vycházce do města – každou druhou nebo třetí neděli, tak velel učilištní řád – se s námi občané dávali do důvěrných hovorů a jména Beneš a Svoboda byly všeobecně známy. Občas jsme při takové vycházce chtěli loknout kultury na divadelním představení. Vždy bylo zoufale obsazeno. Když jsme tak tři čtyři zašli do divadla kluci mne popostrčili k pokladně kvůli mé ruštině. Ta by nepomohla, stačilo ale strčit do okénka pani pokladní hlavu s lodičkou a lvíčkem a již volala svého šéfa. Dal nám do rukou sedačky a jen nás nabádal, abychom při nutnosti evakuace návštěvníku rychle uvolnili průchody. O placení vstupenek nechtěl ani slyšet.

Spojovací učiliště v míru připravovalo důstojníky dva roky. Byli vyřazováni v hodnosti poručíků. Za války byl cyklus přípravy zkrácen na osm měsíců a frekventanti byli vyřazováni v hodnosti podporučíků. V době, kdy jsme my nastoupili, učiliště již přešlo na mírovou, dvouletou, přípravu svých frekventantů. Pro nás, československé vojáky, byla doba přípravy stanovena na čtyři měsíce. V důsledku toho jsme měli vyučování třináct hodin denně a kromě toho dvě hodiny povinné samostatné přípravy. Sobota byla plně pracovní, v neděli dopoledne byl hospodářský půlden a doháněly se studijní resty; odpoledne měla třetina až polovina stavu propustku do města.

Studium bylo k zbláznění intenzivní, ale asi za dva týdny jsme si na něj zvykli. Hlavní předměty byly: základy elektrotechniky a radiotechniky, radiové stanice, telefonie, příjem a vysílání morzeových značek, organizace spojení telefonního a radiového, topografie a taktická příprava. Profesori byli výborní po odborné i lidské stránce. Vesměs frontoví vojáci, proto se zaměřovali na to, co takový velitel spojovací čtyř radiové nebo telefonní v poli potřebuje znát. Velmi jsem si vážil kapitána **Plochotněva**, který přednášel základy elektrotechniky a radiotechniky tak přístupně, že jsem přesvědčen, že to byl on, který mne „nakazil“ tak důkladně, že jsem se tomuto oboru věnoval po zbytek života. Obdivoval jsem naše spolutrpitele-Slováky, kteří nejen neuměli rusky, ale neznali ani azbuku, proto ruský výklad psali latinkou a jak to pak luštěli na to jsem nepřišel. Pro oživení sdělím zajímavůstky z vedlejších předmětů.

V rámci taktické přípravy jsme absolvovali také přepravu přes řeku Oka „na pomocných prostředcích“, což byly prázdné sudy, otepí chroští, kusy dřeva apod. Takto se přepravovali někteří vojáci na podzim 1943 přes Dněpr! Nás doprovázel záchranný doprovod na normálních lodicích. Bylo to v horkém letě, takže cvičení bylo příjemné. Horší by to bylo, kdyby to muselo být provedeno v chladnu a za ostřelování nepřitele.

V Muromi je typické kontinentální podnebí: v zimě kruté mrazy, v létě velká vedra. V jednom takovém vedru jsme vyrazili na celodenní usilovný pochod s plnou polní. Stravu s sebou, pití také. Zkušený staršina nám v kuchyni nechal připravit slanou vodu. Žádný čaj, nebo studenou vodu; přesvědčili jsme se, že slaná voda uhrazuje úbytek soli a proto je únava menší.

V náplni topografické přípravy bylo čtení mapy, to se konalo na učebně, ale také pochod v terénu podle zadaných azimutů. Podplukovník nás pozdě večer vyvedl k bráně nějaké továrny, rozdělil nás po dvojicích (poslední byla trojice), každá skupina dostala na papíru napsané údaje o tom, kolik dvojkroků má ujit podle každého azimutu z deseti zadaných. Délka pochodu asi deset kilometrů. Vyrazili jsme každá skupinka jiným směrem, poctivě jsme počítali dvojkroky (jejich délku s námi podplukovník ve dne nacvičil), stále jsme za pochodu pečlivě na buzole sledovali správnost azimutu a proto jsme se sešli u brány téže továrny, u níž podplukovník s vrátným seděli na lavičce, pokuřovali a besedovali. Do ubytovny jsme přišli nad ránem.

Ubytování jsme byli spolu s ostatními žáky v obrovském sále, kde byly čtyřposchodové pryčny – obsadili jsme dvě a velitel Milan Havlíček spal dole na další. Na tuto pryčnu nám vždy v sobotu odpoledne vyvěšovala sympatická dívka ze studijního oddělení rozvrh hodin na příští týden a také přinášela papír, z kterého jsme si dělali sešity.

Sousední pryčny měla obsazené četa dvaceti sedmi Hrdinů Sovětského svazu. Byli to spojaři, kteří toto nejvyšší vyznamenání obdrželi za zřizování přechodu přes Dněpr a osvobození Kyjeva. Brzy jsme se sblížili a často jsme s některými vedli dlouhé besedy. Nás žertem nazývali „samostatná, autonomní československá republika.“ Byli to vesměs prostí, odvážní a přímí chlapci, z nichž velení chtělo mít mírové důstojníky. Oni však vytrvale chodili se žádostmi na velitele učiliště, že chtějí zpět na frontu, protože je učení nebaví.

S jedním z nich, jmenoval se Voloda, jsme se sblížili natolik, že jednu neděli odpoledne jsme šli spolu navštívit Marusju, to byla ta dívka ze studijního oddělení a její maminku. Uvítala nás sama, protože maminka ještě z ranní směny z továrny nepřišla. Mimochodem kolem Muromi bylo třináct „stankopatronnych zavodov“ a všechny pracovaly na tři směny svátek - nesvátek. Marusja postavila na stůl samovar, jenže místo čaje se dávalo do skleničky kousek cikorky a kostkový cukr, rozsekaný na malé kousíčky se vkládal do úst „na prikusochku“, no a pečivo, či nějaké pamlsky nebyly. Světnička čistounká, všude byla patrná ženská

péče. Na stěnách fotografie rodičů a dalších členů rodiny. Podle nich nám je představovala: tatínek je na frontě, nedávno psal, podobně mluvila o svých starších bratrech a u jednoho poznamenala, ten již nenapíše a utřela si slzu. Přišla maminka. Od dveří nás již vítala a vysvětlila kde se zdržela. Před koncem směny závodní rozhlas hlásil, že po řece Oka připlula nákladní loď naložená solí, kterou je třeba ihned vyložit a vyzval osazenstvo, aby se přihlásili dobrovolníci. „Šly jsme všechny“ řekla „přímo od strojů, některé pak až po nás a myslím, že teď je již sůl v suchu“. Podíval jsem se na maminku pozorněji. Typická ruská žena – statná padesátnice, nic zvláštního na ní nebylo, ale našich měřítek snad přece něco. V průběhu dalšího rozhovoru vyšlo najevo, že tu sůl nosily z lodi v zástěrách. Projevil jsem nepatrný údiv. Řekla něco v tomto smyslu: loď přišla nečekaně, lidé na sůl čekají a my máme čekat, až nám opatří nějaké vhodnější nádoby. V dalších letech jsem se v myšlenkách k tomuto vysvětlení vracel a pochopil jsem, proč sovětsí vojáci dokázali např. překročit Dněpr nejen na pontonech, ale také „područnými sredstvami“ nebo přepravit přes okraj pinských blat těžkou bojovou techniku a uskutečnit obchvat nepřítel necestami, které nacističtí generálové považovali za neprůchodné.

Někdy v červnu se veškeré osazenstvo vystěhovalo ze spacího sálu, všechny matrace a příkrývky byly odmořeny a spali jsme po několik dnů na trávníku. Sál byl vyklizen, dřevěný nábytek spálen, zalepeny všechny skuliny zejména u oken a dveří, dovnitř byl napuštěn nějaký plyn a ten měl otrávit ty tisíce, možná miliony štěnic, které nás dosud trápily. Na některé kluky však štěnice nelezly, nechutnala jim jejich krev.

Pomsta je sladká – jsme si na trávníku lebedili. Byly přivezeny nové železné postele s matracemi a nastěhovali jsme se dovnitř. Někaký den nám bylo dobře. Než se z vajíček štěnic, kterým plyn neublížil vylíhly nové štěnice. Ty, ač bez návodu rodičů, věděly co mají dělat. Udělali jsme experiment: důkladně jsme venku veškeré lůžkoviny zbavili štěnic, nohy železné postele postavili do nádob naplněných vodou a ejhle, štěnice zahájily padákový desant – lezly v noci po stropě a když ucítily výdechový vzduch spáče, bez padáku se na něj ze stropu vrhaly. Příroda je svým genetickým dědictvím mocná! Tito nesmrtelní paraziti zamořili nejen luxusní hotely na černomořském pobřeží, ale stejně dokonale, jak jsem nedávno četl, i v daleké Austrálii.

Pro úplnost povím také něco o stravování. V jídelně byly stoly pro dvanáct osob a roty a čtyři byly pro tento účel rozděleny, takže ke stejnému stolu zasedalo stejné osazenstvo. Nás bylo jen devět a měli jsme také svůj pevně určený stůl. Stravování bylo na směny, podle přesného časového rozdělovníku. K snídani a k večeři bylo vždy něco hutnějšího, pak chléb a čaj. K obědu navíc vydatná, typicky ruská polévka. To hutnější byla kaše různě upravená, z různých obilovin a k ní kus ryby nebo v poledne hovězí maso. Kuchařky pro každou směnu měly v pocínovaných vědrech připravených dvanáct porcí a vědro s polévkou pro dvanáct osob stálo na stole při vkročení strážníků do jídelny. My jsme z toho těžili, protože kromě masa a ryby jsme všechno dostávali pro dvanáct osob. K jídlu a od jídla se chodilo v semknutém tvaru a se zpěvem, chodili jsme s „gerojami.“

Po snídani byl nástup všech příslušníků učiliště, rozdělených podle učebních jednotek „k rozvodu do zaměstnání.“ Nás devět tvořilo samostatnou učební jednotku. „Rozvod“ byl krátký a měl ustálený rituál. Náčelník přijal hlášení, pozdravil nastoupené jednotky, hromadně jsme vyštěkali odpověď – „zdravja želajem tovarišč polkovnik“, zástupce náčelníka nebo politruk přečetl sdělení, bylo-li jaké a následoval rozkaz „po jednotkách odchod.“ I stalo se jednou, že po ukončení nástupu, ale před podáním hlášení náčelníkovi učiliště, se nad námi, devíti Čechoslováky vznášel vzhůru cigaretový kouř, což byl nepředstavitelně těžký přestupok. Náčelník to zahlédl, mírným pokynem ruky zastavil hlášení a hlavou dal jemný pokyn

svému politickému zástupci. To součástí rituálu nebylo, takže veškeré osazenstvo se ohlédl po příčině, uvidělo obětní dým nad našimi hlavami a také politruka, který pomalu a důstojně šel k našemu hloučku. Kdybychom se tak mohli schovat pod zem! Trnuli jsme jak přísně budeme potrestáni. Podplukovník přišel před náš houfeček, zastavil se a mírným hlasem, ale dostatečně hlasitě řekl: „u nas v stroju nie kurjat“ (u nás se v nastoupené jednotce nekouří) a stejně důstojně odešel. Sebe přísnější trest by na nás výchovně nezapůsobil účinněji!!

Patří se, abych o tomto politickém pracovníkovi řekl trochu víc. Mnohokrát jsme slyšeli jak přesvědčoval naše „geroje“. S jakým výsledkem nevím. Občas dělal zajímavé přednášky speciálně pro nás, například o roli, snahách a cílech spojenců zejména Velké Británie (a nebyly to žádné agitační pomluvy, spíš předvídání poválečné situace Britského impéria) a jaksi o životě vůbec. Po létech jsem si uvědomil jeden detail z jeho besedy, když v odpovědi na dotaz některého z nás vyjmenovával národnost členů politbyra a vlády. U příjmení ministra Beriji jaksi sklopil zrak a úsečně řekl jevrej (Žid). Věděl asi více, než mohl říci.

Z ničeho nic jsme někdy v letě zažili trapný „konflikt s mocí.“ Zavolal si nás náčelník učiliště a po zdvořilém dotazu jak se nám studuje a žije (mlčeli jsme jako ryby), uhodil na nás kvůli „protisovětské agitaci,“ kterou prý provádíme. Naše překvapení bylo velké a mlčení ještě hlubší, zdůrazněné pohledy do prázdna. Vzpamatoval se náš velitel M. Havlíček. Svým slovanským esperantem začal vysvětlovat, že to je nějaký omyl a možná pomluva. Někteří z nás mlčky přikyvovali. Velitel ho vyslechl, vysvětlení nekomentoval, rozloučil se s námi „nu, smotritě, rebjata“ (dejte si pozor, hoši). Po létech jsem si akci náčelníka zhodnotil asi takto: když dostal od „bystrého oka“ hlášku, tak provedl „opatření“ a oba byli z obliga. Jsem přesvědčen, že „bdělé ouško“ u přijetí u náčelníka nebylo, jinak by se podobné slyšení určitě opakovalo, protože „bdělá ouška“ všech režimů jsou zpravidla velmi příčinlivá.

Kupodivu, že při tak intenzivním zaměstnání jsem ještě našel čas na psaní dopisů rodičům a sestrám a také Slávce na Martinovku. Sestry mi poslaly adresu Jendy, který byl stále poblíž města Ulan-Ude a Vládi, který byl v Kyjevě a také s nimi jsem navázal oboustranné spojení. Vyměnili jsme si několik dopisů také s Marusjou, manželkou Seňky Černých. Nejen to. Seběmenší časovou skulinku jsem využil na zdokonalování čtení v ruštině, zejména náročnějších textů.

Přicházel konec srpna a s ním i konec našeho školení v učilišti. Žádné závěrečné zkoušky, připomínající maturitu, se nekonaly, protože kromě průběžného zkoušení profesory, nás každé dva tři týdny navštívili jejich představení – vedoucí oborů, ale byly to spíše pohovory, než nějaká zkouška. Jistě si udělali dokonalou představu co každý z nás zmůže a podle toho napsali hodnocení a doporučení na naše zařazení.

Koncem srpna velitel svobodník Milan Havlíček dostal společný cestovní doklad, zapečetěnou obálku se zprávou pro naše nadřízené, suchou stravu na čtyři dny a poukázky na stravu pro další dny. Vyrazili jsme vlakem po trase Moskva – Kyjev – Žitomir – Novohrad Volyňský – Rovno – Zdobunov – Brody – Lvov – Krosno a sbohem Murom. Do Kyjeva jsme jeli rychlíkem na místenky. V Kyjevě jsme měli trochu času, tak jsem šel vyhledat našeho Vladimíra. Snadno jsem našel jeho pracoviště, ale Vláda byl na služební cestě – v této době řídil práci asi stovky lidí, kteří pomáhali obnovovat Kyjev. Z Kyjeva jsme již místenky nedostali, cestovali jsme vlaky osobními a také nákladními, nakonec jako stopaři vojenských nákladních aut. Museli jsme občas přestupovat a to také nebylo snadné pro velké návaly cestujících.

V Novohradu Volyňském jsme měli čekat na vlak až do rána. Místo v čekárně nebylo, tak jsme si lehli na trávníku blízko nádraží. Brzy ráno mne probudil řev kamaráda Josefa Šuly: „boha jeho, zobrali mi celý batoh“. V polospánku mu říkám: „měl jsi si ho nechat na zádech jako já.“ Proberu se zcela a cítím, že od batohu mi zůstaly na ramenech břitvou uříznuté po-

pruhy. Také mně batoh ukradli a v něm nejen moje veškeré civilní doklady, ale také všechny sešity z učiliště, takže i rozumy byly pryč. Ještě, že mi Vláda Klíglů půjčil cestou svoje, takže nějaké ty stručné výpisky jsem cestou pořídil.

To jsme již snědli potraviny, které jsme dostali a na poukázky jsme na nádražních velitelstvích dostávali konzervované dávky různých druhů kaše: jáhlové, pohankové, z ječných krupek a ze zcela záhadných obilovin, k tomu chléb a ryby. Muselo padnout rozhodnutí, kdo bude vykonávat povinnosti kuchaře. No, dopadlo to tak, že jsem ho plnil já. Někde jsme získali čisté vědro, to byla naše univerzální kuchyňská a domácí nádoba, lžíce jsme měli své, nosili jsme je zastrčené v holince boty a ti fajnovější ji nosili v náprsní kapse. V příhodné době a na příhodném místě jsem nad volným ohništěm vařil kaši. Kolem vědra se nás všech devět vešlo, jen kruh byl poněkud větší, takže jsme se pro každou lžici museli natahovat.

Takto jsme přijeli na Volyň a ve Zdolbunově, kde jsme měli nějakou hodinu čekat na vlak, Vláda Klígl navštívil rodiče. Od místních Čechů jsme se dověděli o nepodařeném boji u Vrocanky a Machnuvky na Dukle, kde mnoho čs. vojáků padlo a bylo raněných. Ze Zdolbunova to bylo na Martinovku pouhých dvacet kilometrů, někteří to ovšem měli dál. Váhali jsme — nemáme na den nebo dva zaskočit domů? Odolali jsme a dobře jsme udělali. Někteří hoši, kteří studovali v jiných učilištích: dělostřeleckém, pěchotním, ženijním neodolali a o dva až tři dny přijeli k útvaru později. Místo jmenování podporučíky byli za trest posláni jako vojíni do trestanecké roty. Z trestanecké roty byly tři cesty: hrdinský čin a významování, vážné zranění a nebo... padnout. Tou poslední cestou se dostal z trestanecké roty **Alexandr Kolář**, manžel Libuše Jankové, sestry mého děvčete Jaroslavy. Jeho žena čekala potomka, zajel se na ní podívat. Děťátko přišlo na svět mrtvé právě v době, kdy Jarča vezla koňmi Alexandra na silnici, aby se nějakým vojenským autem dostal k útvaru.

Ze Zdolbunova do Lvova jsme jeli vlakem, ale dál jsme museli stopovat vojenská auta. Po smutné zkušenosti z Novohradu Volyňského, kde nás při spánku okradli, jsme se snažili nocovat u sovětských vojenských útvarů. Na jeden takový nocleh u vozatajského útvaru nikdy nezapomeneme. Po předložení dokladů nám velitel určil místo pro nocleh, kde nás měl strážný v dohledu. Sesedli jsme se kolem ohniště, na němž jsem vařil večeři. Všimli jsme si, že vojáčky, byli to většinou šikmoocí Asijci, si nás chodí okukovat, asi je zaujaly jim neznámé uniformy. Jeden přišel blíž, stál a díval se, nemluvil a stál. Pozvali jsme ho, aby přisedl k ohni. Přisedl, ale jen na bobek, ruce vztažené směrem k ohni. Dlouho mlčel a pak najednou vyhrkl s dotazem: „kakož narod?“ „Čechi“. Dlouhé mlčení, asi o takovém národu nikdy neslyšel. Další náhlý dotaz: „boh jest?“ „Jest.“ Znatelně ožil: „oh, značit Kazach!“. Někdo z nás ho opravil: „Nět, Čech.“ Upadl do hlubokého zadumání a najednou přišel na správnou otázku. „Katak rezat?“ a mezinárodním posuňkem naznačil obřízku. Se smíchem a s gestikulací jsme mu řekli: „nět“. Zasmušil se a otráveně řekl: „značit russkij“. No, zřejmě v jeho aulu (vesnici), z kterého ho válka donutila odejít, škola sice byla, ale on nebyl pilným žákem, když znal jen takovéto znaky pro rozlišování národů.

U 1. čs. armádního sboru září 1944 - květen 1945

Po jedenácti dnech jsme přicestovali k 1.čs. armádnímu sboru a náš nový domov byla fronta, nebo se často píše – pole.

Hlásili jsme se u náčelníka spojení sboru, kterým nebyl nikdo jiný, než major František Skokan, náš velitel roty z Jefremova. Nejdříve nás nechal jmenovat podporučíky a pak nás, s hvězdičkami na ramenech přijal, poblahopřál a přečetl rozkaz o zařazení. Mne jediného

zařadil u spojovacího praporu sboru, ostatní odešli ke spojovacím jednotkám brigád a pěších praporů.

Byl jsem jmenován velitelem kombinované telefonní a radiové čety s úkolem zabezpečovat spojení ze štábu sboru na některou z pozorovatelů velitele sboru gen. **Ludvika Svobody**. Nemusel jsem tedy těžce strádat na předním okraji, jako mnozí jiní, ale kromě této funkce, jsem plnil další. Každý druhý den jsem po dobu dvaceti čtyř hodin vykonával funkci dozorčího spojení celého sboru. Střídali jsme se s podporučíkem **Štefou Galbavou**, která začínala již v Buzuluku a ta mne maminkovským způsobem do práce zaučovala. Na spojovacího zelenáče toho nebylo málo a nevím jak bych dokázal bez její vlídné pomoci se rychle do funkce zaučit a kromě toho se starat o svoji čet, sestávající z družstva telefonistů a tří radiových stanic s dvoučlennou obsluhou. Celkem téměř dvacet vojáků. Opakuji, že ohrožení života v této vzdálenosti od předního okraje bylo menší, protože německá letadla musela velmi šetřit benzinem a německé dalekonosné dělostřelectvo nás ostřelovalo jen sporadicky. V tom jsem to měl od svých kamarádů ze spojovacího učiliště lepší, protože oni byli k přednímu okraji blíže.

Povinností dozorčího spojení bylo: znát v každém okamžiku stav spojovací sítě do úrovně velitelů pěších praporů a praporů druhů vojsk, při poruchách spojení znát do kdy bude pravděpodobně porucha odstraněna, který spojovací velitel za odstranění zodpovídá, jaké jsou oklikové spoje k dispozici a umět poradit jak jich používat. Totéž o stavu spojení se sousedy vpravo a vlevo, s přidělenými sovětskými posilovými jednotkami a s nadřízeným sovětským velitelstvím. Kromě toho zajišťovat jak nejrychlejší předávání dešifrovaných telegramů z pracoviště sovětských šifrantů příslušnému veliteli (pro tento účel a další úkoly měl dozorčí k dispozici tři vojiny-spojky). Pro řešení provozních spojovacích problémů se sovětskými nadřízenými a sousedními štáby, jakož se štáby posilových sovětských jednotek byla nutná dokonalá znalost odborné ruštiny.

Někteří funkcionáři štábu sboru si zvykli, že když jim nefungoval telefonní přístroj, tak ho jejich vojín-spojka jednoduše přinesl k dozorčímu spojení, místo aby nechal zavolat telefonního mechanika. Jeden čas telefonním mechanikem byl svérázný chlapec napůl Slovák napůl Maďar, který se do telefonu hlásil „Žigo-mechanik“. Nuže, když mi přinesli vadný telefonní přístroj, pamatuji se, že to byl americký EE8A v koženém futrálu, parádní, ale do našich podmínek méně odolný než sovětské v dřevěných bedýnkách, tak jsem Žigo-mechanika zavolaal, aby si vzal nářadí a u mne ho opravil. Žigo dlouho nad přístrojem mudroval, já jsem si ho nevšímal a dělal svoji práci, ale když to trvalo příliš dlouho, tak jsem se mu přes rameno nakoukl. „Pán podporučík to nie je možné opravit“ ohlásil. Tento přístroj jsem viděl poprvé v životě, ale uvnitř bylo naštěstí schéma zapojení. Podle něj jsem během dvou minut odstranil banální závadu a najednou jsem v očích nejen Žiga-mechanika, ale u lidí v jeho dosahu vyrostl – to jsem se dověděl až později. Skutečností je, že po celou dobu, kdy jsem byl u bojových útvarů jsem ve své důstojnické brašně měl, kromě lžice, mapy a baterky, také základní nářadí pro opravu radiových a telefonních stanic, včetně cínu a malé páječky, ohřívané v ohništi, také základní náhradní díly jako elektronky, žárovky a jeden druh přepínače, který zlobil. Mnohokrát se mi to vyplatilo, protože jsem téměř všechny závady na spojovací technice u své podřízené čety a později radiové roty dokázal odstranit sám.

Se svými podřízenými jsem chodil na pozorovatelnu velitele jen v tom případě, kdy se očekávalo, že z dané pozorovatelně bude miništáb velitele sboru řídit boj. V takovém případě musel být po ruce spojař, který dovedl při poruše zajistit oklikové spojení a také jako hromosvod. Běžné rčení důstojníků operačního oddělení štábů všech úrovní po nezdařené operaci bylo: „...a spojení také nefungovalo.“ Na to byl dobře trénovaný spojař zvyklý. Na druhé straně v nějaké volné besedě nás v Jefremově kapitán přes organizaci spojení zaučoval:

„spojář musí být přívětivě drzý – když ho ze štábu vyhodí dveřmi, musí, usmívaje se, vlézt oknem nebo třeba komínem, důležité je, aby zajistil spojení.“

Němci všude nakladli hodně min, takže lidé a koně hynuli nejen na předním okraji. Zásadně se v terénu chodilo a jezdilo na koni podél telefonních linek. Jednak kvůli minám a jednak kvůli tomu, že když šel osamocený vojáček-spojka podél drátů tak došel na nějaký náš štáb, pokud nedržel v ruce telefonní drát německý – i to se stávalo! To byl hlavní důvod, proč jsme v bojovém pásmu trofejní německé telefonní kabely nepoužívali. V terénu, kde telefonní linka ještě nebyla položena, telefonní kabel zásadně rozvínoval spojař sedící na koni a stávalo se, že kůň šlápl na minu a musel být zastřelen.

Nelze se divit, že koní byl stálý nedostatek. Generál Svoboda přísně zakázal cokoliv u obyvatelstva pro potřeby vojsk rekvírovat. Stalo se ještě před dobytím čs. hranic, že poručík Gondol, nám známý z Jefremova, polskému gazdovi sebral dva koně pro svůj kočár. Nevím, zda o předchozí koně přišel tak, že „šlápli na minu“ nebo je vůbec neměl. Jezdil, nyní již nadporučík, jako pán, ale jen do té doby, než mu nějaký známý ze štábu sboru prozradil, že gazda si písemně stěžoval „na neznámého pachatele“ a generál Svoboda toho pachatele nařídil najít. Gondol spěchal ke gazdovi, koně mu vrátil výměnou za antidatované potvrzení, že mu je gazda dobrovolně dočasně půjčil. Kulíšek!

Zde je místo, abych něco řekl o tom spojařském chlebíčku, zejména v těch podzimních a zimních dukelských podmínkách. Budou to jen postřehy, nikoliv vyčerpávající hodnocení. O stavbě telefonního vedení s hlediska nebezpečí min jsem se již zmínil. K tomu je nutno si představit v tomto podzimu mimořádně vytrvalý déšť, bláto, nemožnost se ohrát, osušit oděv a boty, telefonní ústředny pracující v bunkrech, do kterých neustále pronikala voda a děvčata je obsluhovala s patami položenými u ústředny, protože pod ní bylo neustále několik decimetrů vody. Byl znám případ spojařky, obsluhující blíže k přednímu okraji tranzitní ústřednu po dobu nepřetržitě více než dvaceti hodin, protože pro časté nepřátelské minometné přepady se k ní nemohli dostat se stravou a ani na vystřídání. Nenaříkala, nebrečela a přepojovala!

Když již bylo telefonní spojení zřízeno, šlo o jeho udržování. Jako dozorčí spojení sboru jsme měl vedle sebe v dohledu tři sedící-ležící telefonisty, dva sovětské a jednoho čs., kteří hlídali neporušenost spojení k nadřízenému štábu a k oběma sousedním sborům. Každý z nich měl telefonní sluchátko uvázané tak, aby bylo stále u ucha a snad každou půlminutu zafoukal nebo řekl jedno slovo do mikrofону. Jakmile mu jeho protějšek, podobně uvázaný ke sluchátku telefonu, fouknutí neopětoval bylo podezření, že linka je přerušena. Po ověření poruchy velitele obou konců příslušného směru byli vyrozuměni a ihned proti sobě vysílali poruchovou hlídku, ve dne, v noci, do bláta a deště. Pokud jste se pozastavili nad tím, že vedle dozorčího spojení byli dva sovětští a jeden náš spojař, tak dodávám, že podle spojařských zásad nadřízený odpovídal za spojení k podřízenému a levý soused za spojení k pravému sousedovi, proto ti sovětští spojaři byli dva. Velkými ničiteli telefonních kabelů, položených po zemi byli vlastní tankisté. Když svými železnými rakvami projeli poblíž telefonní ústředny, u níž se sbíhalo více spojů, způsobili doslova pohromu a spojaři vyhlašovali „stav nouze“ jako při povodni.

Radisté nemohli odstraňovat poruchy na své elektromagnetické lince, ačkoliv vzájemného radiového rušení tam bylo požehnaně a překonat ho šlo pouze odbornou dovedností a trpělivostí. Zejména v noci a za elektromagnetických bouří bylo na krátkých vlnách, které jsme používali, nesnadné nejen navázat spojení, ale udržet již navázané. Nešlo o fyzickou, ale psychickou zátěž a zde musím potvrdit, že děvčata byla odolnější. Chlap místo přemýšlení jak na to často do svého rušeného kanálu zasakroval, ale děvčata trpělivě číhala na volnou nerušenou minutu nebo dvě, nebo zaprosila: „uchodi z dorožki, milyj, uchodi z dorožki“

(uvolni mi cestičku, milý, uvolni cestičku). V době klidu na frontě radisté navazovali spojení v tzv. relacích každé půl hodiny, nebo po hodině podle situace, nebo byli trvale na příjmu a po vzoru svých kolegů telefonistů stále „profukovali kanál“ a nebo při zákazu vysílání byli jen na příjmu a pod přísným trestem nesměli vysílač zapnout. Když k řečenému přidáme, že radiové spojení vyžaduje zvolit správnou anténu, vybrat vhodné místo v terénu a řadu dalších dovedností, pak přece jen radista toho musel vědět víc. Ale fyzicky musel mít také dobrou, protože dvojbřemenou nejpoužívanější stanice představovalo kolem třinácti kilogramů a nosili ho dva. V dělostřelectvu se pro spojení baterie s pozorovatelnou používalo radiových stanic na velmi krátkých vlnách, které se „neohýbají,“ takže v zásadě musela být mezi stanovišti přímá optická viditelnost. Odměnou bylo, že radiové kanály v tomto pásmu nebyly tak silně rušeny provozem dalších stanic. Ovšem, když na trase spojení byla terénní překážka a spojení bylo chatrné, pak radisté žertovali: „vidím tě, neslyším tě.“ Také zde chci zdůraznit, že nejen děvčata-zdravotnice, ale také děvčata-spojačky odváděly výbornou práci. Však o úloze děvčat na frontě byly napsány knihy, plně si tohoto morálního uznání zaslouží a nejsem si jist, zda se tento dluh dá vůbec děvčatům splatit.

Major František Skokan potřeboval občas řešit náhle vzniklé problémy. Například vyskolit obsluhu pro provoz polního letiště pro kurýrní-spojovací účely. Velitel spojovacího praporu sboru mu asi tvrdil, že v tom šibeničním termínu a podle rusky psaných příruček to nelze zajistit. Přepokládám, že na něj jen zavrčel „dej to Hofmanovi“, protože si vzpomněl na Jefremov a první radiové stanice. Takže jsem, kromě svých povinností, na půdě jediného nezničeného domu v obci teoreticky a pak prakticky připravoval skupinu asi deseti děvčat na obsluhu signalizačního Popchenova plátna, pomoci kterého se ze země sdělovaly kurýrnímu letounu nejnutnější informace. Radiovou stanicí letoun neměl! Z dnešního hlediska doba kamenná.

Někdy v prosinci 1944, to již sbor bojoval na území Slovenska, dostali všichni náčelníci druhů zbraní mimořádný úkol. Sbor byl velmi početně oslabený a kromě toho bylo třeba budovat nové bojové jednotky. Československé politické a vojenské vedení proto rozhodlo, aby na území Podkarpatské Rusi byla vyhlášena mobilizace, kterou by řídilo *Velitelství osvobozeného území* a které již v městě Chustu fungovalo pod vedením generála **Antonína Hasala-Nižborského**.

Mjr. Skokan si mne znenadání zavolal do svého velitelského bunkru, kde mi představil ppor. **Vasila Koneviče** jako velitele, mne určil jeho zástupcem a dále představil rtm. **Josefa Berece** jako třetího člena skupiny. Vydal stručný rozkaz: „zítra předáte své funkce, převezmete nákladní automobil Studebaker, na něj ve skladě vyzvednete kompletní výstroj pro tři stovky lidí, pojedete s dalšími představiteli ve společné koloně do Chustu, společně se ohlásíte na *Velitelství osvobozeného území* a do konce tohoto roku provedete mobilizaci alespoň tři stovek nováčků, podle možnosti s nimi budete provádět základní výcvik a pak je přivezete k náhradnímu pluku armádního sboru. Odjezd pozítří v 08.30 od štábu sboru.“ Dotazy? Nebyly. Odchod.

Před bunkrem jsme se navzájem rychle představili co jsme zač. Vaska Konevič v roce 1940 utekl z rodné země do Sovětského svazu, byl odsouzen za nedovolené překročení sovětských hranic, pracoval v Gulagu, byl vyreklamován jako čs. občan, vstoupil do 1. čs. brigády, bojoval u Kyjeva, nyní byl u 3. pěší brigády velitelem spojovací čety v podřízenosti kpt. Miroslava Šmoldase, náčelníka spojení brigády. Jožka Berec pocházel z Čachtic u Nového Mesta nad Váhom, v Slovenskom štáte byl povolán do armády, po ukončení poddůstojnické školy byl zařazen do 1. Slovenskej pešej divízie, s kterou u Melitopole přešel na sovětskou stranu, do čs. armády vstoupil v Jefremově. Druhý den při přebírání nákladního auta, ame-

rické výroby, jsme se všichni seznámili se čtvrtým členem skupiny, řidičem vojínem **Ickem Kestenbaumem**. Jeho osudy byly složité, protože se zachránil před holocaustem a o tom nám nikdy nevyprávěl, ale jeho některé jiné zajímavé příhody uvedu později. Složení naší skupinky bylo s hlediska národnostního reprezentativní: Žid, Slovák, Podkarpatský Rusín a Čech k tomu navíc volyňský.

CHUST – konec roku 1944 - začátek roku 1945

Cestou východním Slovenskem a zejména pak Podkarpatskou Rusí do Chustu nás obyvatelé vřele při zastávkách vítali, obdarovávali vínem tekutým i hroznovým. Na *Velitelství osvobozeného území* to bylo striktně úřední: nám, spojařům přidělili nová kasárna asi čtyři kilometry od Chustu, vydali osobní doklad-potvrzení, že jsme čs. vojáky a...o vše ostatní se hoši postarejte sami! U komandantury města jsme vykoledovali zařízený byt, který patřil nějakému vysokému maďarskému činovníkovi. Ručně jsme napsali v ukrajinštině a v češtině výzvy k dobrovolnému vstupu do čs. armády a rozvěsili je v Chustu a po okolních vesnicích. Okamžitě se přihlásilo několik mužů, kteří sloužili v čs. armádě před válkou. Znali místní poměry, proto nám pomohli nejvíce. Asi za čtrnáct dnů jsme měli v kasárnách přes tři sta nováčků a navíc v Chrustu v samostatné ubytovně asi čtyřicet děvčat. Při tom žádná mobilizace¹⁶⁾.

Stravování nováčků nám *Velitelství osvobozeného území* ani městská vojenská komandatura nebyli schopni zajistit. Situaci vyřešil hned od počátku jeden z těch, kteří se přihlásili v prvních dnech. Jmenoval se rotmistr **Petr Makuši** a za první republiky dělal proviantního. Zeptal se Vasil Koneviče zda máme razítko, kterým můžeme orazítkovat prosbu všeobecně adresovanou starostům obcí, mlynářům, pekařům, sedlákům o poskytnutí na dluh základních potravin nebo potravinových surovin s uvedením jejich množství, aby mohly být po válce čs. úřady proplaceny. Kromě toho jsme na zabaveném psacím stroji napsali formuláře příslušných potvrzení. Petr si dal napsané žádosti a formuláře do brašny, do ruky vzal hůl a šel. Již druhý den navečer přijížděli do kasáren hospodáři nebo jen povozníci, kteří přivázeli a proti potvrzení, které jsme Vasil nebo já podepisovali, nám předávali maso, mouku, pečený chléb a jelikož to bylo před Vánoci, tak potom také ořechy, jablka, vinné hrozny, tekuté víno, aby chlapci měli vánoční nadílku. Tak to trvalo až do našeho odjezdu. Petře ještě jednou dík!¹⁷⁾

¹⁶⁾ Situace byla složitá, protože již tehdy bylo na nejvyšších státních místech zřejmě dohodnuto, že Podkarpatská Rus připadne Sovětskému svazu jako Zakarpatská Ukrajina. To jsme nevěděli a nedovedli jsme si vysvětlit jakým právem Rudá armáda „konkurenčně“ nabírá dobrovolníky do svých řad, při čemž nábor měl charakter mobilizace. Po mnoha letech jsem si uvědomil tehdejší právní stav tohoto území: podle mezinárodního práva to bylo až do uzavření příslušné mezistátní dohody československé území, proto čs. armáda měla právo provádět mobilizaci a Rudá armáda mohla verbovat dobrovolníky a nikoliv obráceně, jak se to v tehdejší praxi dělalo.

¹⁷⁾ Jak je ta zeměkoule malá! Dlouho po válce jsem mohl P. Makušimu poděkovat a to dvakrát za sebou s odstupem asi dvaceti let. Poprvé to bylo v době berlínské krize, kdy generální štáb, kde jsem pracoval, byl asi dva týdny stále „na kolech“ mezi vojenskými cvikovými prostory. Stravování bylo špatně organizované a náčelník generálního štábu gen. **Otakar Rytíř** nařídil, aby stravování štábu bylo okamžitě svěřeno proviantnímu důstojníkovi posádky Praha. Byl to k mému překvapení major Makuši. Hned nastalo výrazné zlepšení a já jsem mu mohl poděkovat za Chust a společně jsme si zavzpomínali. Podruhé jsem mu mohl poděkovat, kdy jsme oba byli již nejméně patnáct let v důchodu a sešli jsme se v místě bydliště na schůzi odbojářů. Pak jsme se stýkali častěji. Konstatovali jsme, že nebylo v naší moci dosáhnout toho, aby byly po válce zaplacené potraviny, které nám dali na dluh dobří lidé na Podkarpatské Rusi. V tom jsme měli svědomí čisté.

Jakmile jsme dosáhli v náboru nám stanoveného počtu nováčků, hlásili jsme mjr. Skokanovi, že může poslat auta. Sdělil nám, abychom prováděli základní výcvik, protože autokolony budou nováčky odvážet postupně a až na nás dojde řada, že se včas dozvíme.

Pro provádění základního výcviku jsme organizovali nováčky do praporní struktury s veliteli rot, čet a družstev. Zkušených vojáků bylo jako šafránu, takže veliteli družstev a některých čet byli určeni nováčci, kteří dosáhli vyššího než základního vzdělání. Pro základní výcvik byl prapor rozdělen na tolik skupin, kolik bylo instruktorů. Horší to bylo s výcvikem děvčat – nebyly instruktorky. Proto ty vzdělanější vedly hodiny čtení, besed apod.

Život a práci jsme si zorganizovali tak, že v kasárnách byl po celý den minimálně jeden z nás tří, častěji dva. Bydleli jsme všichni čtyři v bytě zabaveném po maďarském funkcionáři a pro jízdy mezi kasárnami a bytem nám jeden přihlásivší se šikula opatřil auto Opel a motocykl s přívěsem. Řidičské průkazy jsme, kromě Kestenbauma, neměli, ale to tehdy příliš nevadilo.

Večery, pokud nebylo nezbytné zůstat v kasárnách, jsme trávili společně v bytě. Kestenbaum byl svérázný chlapík a i když jeho řeč byla česko-slovensko-maďarsko-ruská s příměsí jidiš a němčiny jsme mu rozuměli dobře a vyprávěl nám například, proč byl z funkce osobního řidiče náčelníka operačního oddělení sboru uvrhnut do potupné funkce řadového řidiče nákladního vozidla. Vyprávěl: „Vezem raz kapitan Dočkal s jeho madam do štadt Černovice. Šose rovna, ja vidět daleko. Proti jede ruska cisterna, velka krava, a jede levá strana cesta. Ja jela lankzam a koukala. Ruska mašina furt leva strana. Ja udělala stop a vystoupit z auta. Kapitan na mně řvat proč ja zastavit. Povidam pan kapitan ja rekomendovala, aby vystoupila a madam uns. On řvat pořad a ja už stat na sait cesta, když Rus bac do moje auta a převratit ho do rova. Šlach dlouho rovny, on usnula a jela lankzam, lankzam. Kapitan a madam na hromada v rova, ale nic bolet.“ Když jsme se ho zeptali proč neuhnul doleva, tak nám řekl, že by to bylo proti předpisům a kdyby Rus na poslední chvíli přešel na svoji správnou stranu, tak by byl vinen on, protože byl na nesprávné straně. Takhle se hájil při vyšetřování a proto trest byl poměrně mírný.

Pochopitelně, že kromě místních lidí s kterými jsme se setkávali u nás v bytě a sem tam i popíjeli, jsme se seznámili i s jinými. Například s Janem Kopeckým, synem budoucího ministra informací, který byl starý jako já a dobře jsme si rozuměli. Byl v uniformě a něco dělal na *Velitelství osvobozeného území*, které bylo za rohem. Po válce jsme se náhodou setkali v Praze v sousední loži v cirkuse. Vřele se ke mně hlásil, pozval domu na oběd, setkali jsme se pak několikrát a přemlouval mne, abych se věnoval humanitním vědám. Naše cesty se pak rozešly. Honza se humanitním vědám věnoval a jak jsem slyšel, tak se ve funkci kulturního ataše na našich vyslanectvích postupně uchlastal.

Další okruh našich známých byli sovětské důstojníky z vojenské komandantury města. Snažili se nám vždy pomoci. Dva další se nějak snažili o těsnější sblížení a při druhé nebo třetí návštěvě u nás v bytě, si začali pozorně prohlížet velký rozhlasový přijímač Big Ben. Když jsme trochu upili zapředli rozhovor o tom, že jsme spojaři a zda v této veliké bedně nemáme také vysílač a z jednoho vyhrklo – s kterým udržujete spojení s Anglií. To bylo zábavné a my jsme pochopili, že těmto důstojníkům bezpečnosti nařídili takové spojení odhalit a oni nevědí jak. Tak jsme jim to osvětlili. Spojení do Anglie nemusíte složitě hledat. Provozuje se z vedle stojící budovy *Velitelství osvobozeného území*, protože v Anglii je československá vláda, které je toto velitelství a my všichni podřízeni. Zírali, asi jim tyto základní informace nikdo z jejich nadřízených nedal.

VÝCHODNÍ SLOVENSKO AŽ PRAHA leden – květen 1945

Kolona aut konečně dorazila a my jsme v prvních dnech ledna 1945 celou skupinu nováčků přivezli do Humenného, kde byla provedena jejich řádná prezentace. Celkem to bylo několik tisíc mladých mužů, které bylo nutné vycvičit pro plnění bojových úkolů. Nebyl to úkol snadný. Bylo zřízeno několik výcvikových středisek v zásadě pro různé druhy zbraní.

Pro výcvik budoucích spojařů bylo výcvikové středisko ve vesnici Sninské Hamry, (nyní Zemplinské Hamry) několik kilometrů od města Sniny. Dne 11. ledna 1944 ve čtvrtek jsme dorazili pěšky do vesnice a spolu s rtm. Jožou Berecem a ppor. **Fedorem Ivančovem** jsme se ubytovali v místní škole. Početní stav: tři důstojníci, jeden rotmistr, jeden rotný **Jaroslav Král** (dvakrát degradovaný na vojína a za skvělou spojařskou práci znovu povyšován, zanedlouho na podporučíka), jeden četař aspirant, čtyři desátníci, sto čtrnáct nováčků a asi dvacet elévů. Při tomto zoufalém nedostatku instruktorů jsme prováděli základní výcvik včetně pořadového.

Byli jsme rozmístěni po chalupách, při čemž některé z nich neměly hospodáře. Tehdy jsem se o to nezajímal, ale zřejmě chalupy patřily Němcům, kteří před Rudou armádou utekli dále na západ. Z našeho asi třítydenního pobytu v této roztroušené vesnici schované v lesích a kopcích stojí za zaznamenání některé příběhy.

Do moji podřízenosti bylo mimo jiné přiděleno asi dvacet chlapců ve věku od deseti asi do čtrnácti let (vojenská hodnost – elév). Jejich osudy byly těžké a různé: byli i s rodiči u partyzánů a rodiče zahynuli, ve válečném zmatku se rodičům ztratili, utekli z německých transportů nebo z koncentračních táborů apod. a vzhledem k tomu, že jejich rodiče a tudíž i oni byli občany předválečného Československa, ujala se jich čs. armáda. Měli na míru šité slušivé uniformy a potřebné vojenské propriety, k nimž především patří lžice a kotlík na jídlo. Plně na ně platil vojenský denní režim, jako na jiné vojáky. Ti, kteří byli u partyzánů, uměli zacházet s ručními zbraněmi. Svěřil jsem kluky do péče rtm. Jožovi Berecovi. Byl velmi rád a již v prvních dnech si získal jejich důvěru. Poslouchali ho jako tátu, ale to jim nebránilo provádět různá klukovská alotria. Například. Bydleli ve dvou chalupách a z jedné z nich večer přiběhla spojka: „strýko Jožo u nás na povale hori, lebo dole je plno dýmu“. Jožo se přesvědčil, že skutečně v místnosti není pro kouř vidět. Vyšel ven a viděl, že komínem dým neodchází. Když se od pece podíval nahoru do komína, viděl hvězdy a komín přesto nebyl průchozí. No jasně – kluci ze sousední chalupy položili kamarádům na vrch komínu sklo.

Za Jožou přišla delegace: „strýko Jožo, dovoľte nám urobiť polovačku, zídě sa voľačo do kuchyne“. Joža orodoval nejdříve u mne, pak jsme šli orodovat spolu k veliteli a dopadlo to tak, že instruktoři-poddůstojníci a také dva nebo tři kluci od partyzánů dostali samopaly s náboji, chlapci šli jako honci a uspořádal se v neděli hon. Sněhu bylo po kolena, účastníci však byli nadšení a hon se vydařil, přinesli myslím dvě srny. Chlapci žili celý další týden vzpomínkami na hon, kdo co neudělal a udělat měl a obráceně. Připomenu, že v rámci vojenského rozvrhu měli také školní vyučování – za tímto účelem nám byl přidělen zmíněný četař aspirant, učitel.

Do třetice ještě jedna vzpomínka na Sninské Hamry. Jožo Berec se nám zde oženil! Doma v Čachticích ženatý byl, ale asi měl pádný důvod pro to, aby přišel z války znovu ženatý. Na podrobnosti o příčinách, o rozvodu apod. jsme se neptali. Za účelem svatby dostal dovolenou, manželka byla podle zavedeného pořádku zařazena do armády a když nás potom novomanžele dohnali, nemohli jsme Zorku ve slušivé uniformě ani poznat. Když při psaní těchto řádků jsem se podíval do svého tehdejšího deníčku, zjistil jsem adresu jeho tchána: Josef Pohl, Sninské Hamry 100, poslední pošta Snina. Příjmení **Pohl** napovídá, že to původně možná byla německá rodina. Představte si další náhodu.

V srpnu 2005 přišel k nám na *Československou obec legionářskou* mladý muž. Hledal informace o svém příbuzném, který padl jako automatčík u tankistů. Poslali ho za mnou, informace dostal a moje překvapení neznalo mezí, když mi na můj dotaz sdělil, že pochází ze Zemplinských Hamrů. Ptal jsem se, zda zná Pohlovy. Který, těch je třetina obce. Řekl jsem mu že v čísle 100. Vždyť to jsou sousedé mých rodičů, vykřikl.!!! Já málem také! Potvrdil mi, že v obci žilo mnoho německých rodin a některé z nich před Rudou armádou skutečně uprchly na západ.

Jožo Berec to přátelství s místními obyvateli přivedl až k oltáři (nebo k oltáři byl přiveden naopak on?). Někteří z nás udržovali přátelství s místními obyvateli poněkud jiným způsobem. Na důkaz pravdivosti nechť poslouží tento etnografický skvost, občas deklamovaný při zahájení „utužování přátelství“:

Vejdzi do života mego a nieškodź
Do priekopy ma niehodź
My za tieba davame sriebro, zlato
A ty nas hadzieš tam, gdzie je błato.
Patri sa to?
Marš do hareštu za to!

Fronta postoupila dále na západ a výcviková střediska se měla přisunout blíž k bojující 1. a 3. čs. pěší brigádě, které měly být cvičenými nováčky doplněny. Kromě toho bylo rozhodnuto vybudovat další brigádu, 4. čs. pěší, která se měla formovat v městě Levoči, vzdáleném kolem sto čtyřiceti kilometrů. Naše výcvikové středisko se mělo stát základem spojovacího praporu této budované brigády. Do Levoče jsme se přesunuli pěším pochodem za šest dnů tak, že hypomobilní ubytovací skupina (koně neměla a její velitel, rotný Jarda Král – výše zmíněný průserář, vždy přesvědčil místní hospodáře, aby je svými koňmi dopravili na další nocležiště) vyrazila vždy po našem příchodu a v dohodnutém místě noclehu připravila ubytování a teplou stravu na příští navečer pro celou naši jednotku. Zasvěcený čtenář vytuší, že velitel ubytovací skupiny musel být velmi zkušený a schopný vyjednávač a organizátor, aby vše bez pomoci „eráru“ místní obyvatele našim vojákům poskytl.

Při tomto pochodu jsme z mně neznámých důvodů dostali rozkaz zdržet se v městě Vranov nad Toplou po dobu pěti dnů. Přičítám si za zásluhu, že jsem v tomto městě zaučil několik mužů pálit kořalku! Než tento příběh vyličím, musím čtenáři představit svého pomocníka při této apoštolské činnosti.

Jmenoval se desátník **Antonín Toth**, byl Podkarpatský Rusín, který v předválečné československé armádě byl vycvičen jako radiotelegrafista. K nám se přihlásil v Chustu. Byl, spolu s dalšími o nichž bude dále řeč, oporou při zajišťování radiového telegrafního spojení zejména s nadřízeným velitelstvím. Nejen to. Měl dar snadného navazování přátelských kontaktů s lidmi a dokázal svojí argumentací a výmluvností dosáhnout překvapivých úspěchů. Byli jsme v nějaké obci jen několik hodin a už mne informoval – támhle v čísle 15 mne hospodář pozval na 16.00 hodin na uzené, vypivku přinesu já; v čísle 32 mne hospodyně pozvala na 13.00 na vaječný smažák, prý ji nějak stůně kráva, tak jsem slíbil, že se ji na ní podívám, a tak to šlo dál.

Ideový základ této bohubilé, výše zmíněné činnosti vznikl hned při vstupu do Vranova, kdy na stěně rozbombardovaného pivovaru jsme viděli viset chladicí zařízení se spoustou stočených měděných trubek. Za chůze jsem Tothovi poznamenal, že by z toho byly výtečné chladiče pro pálení kořalky. „Pán podporučík a vy to vietie robiť“, zněl nevinný dotaz. Bezděčně jsem přisvědčil a to jsem neměl. Za necelé tři hodiny po tomto rozhovoru se

dostavil Toth a tři místní chlapi s žádostí o zaškolení. Žebrouli. Podlehl jsem. Toth si na to vzal tužku a papír. Celý postup jsem popsal, vysvětlil finesy a zvláště jsem zdůraznil, že braha, mělo se to vařit ze zmrzlé řepy, musí být v teple, nejlépe přímo v chalupě u pece. Byl jsem pak svědkem nesmírného zanícení a obětavosti hodné ušlechtilější věci, kdy chlap sekerou vysekával zárubně ve dveřích vlastního domku, protože sud, v němž se měla braha kvasit byl o dva centimetry širší než dveře! Braha nebyla ještě vykvašená a úřední moc by málem znemožnila blahodárné dílo dokončit, protože jsme měli pochodovat dál. Antonín Toth na žádost zaučovaných experimentátorů mne přemluvil, že zde musí zůstat až do finále, tj. vypálení kořalky. Po dohodě s velitelem jsem mu dal nějaký papírek, za čtyři dny nás dohnal a v ruce vítězoslavně držel půl litrovou flašku. Aby s tím lumpy trestal!! Bylo to něco mezi octem, fujtajblovou kyselinou a snad v tom byl cítit i terpentýn s petrolejem. Vždyť já, trouba, jsem si neuvědomil, že sud, který použili byl prosáklý kyselinou z vína, která se s těmi kvasinkami, které mění cukr na alkohol naprosto nesnáší. Kvasinky holt trucovaly.

Přibližně v půli února 1944 jsme na evangelické faře v **Levoči** dokončili organizaci spojovacího praporu, zahájili teoretickou odbornou přípravu radistů-fonistů (telegrafisty Morse nebylo reálné ve vymezeném čase vycvičit) a v dalších rotách kolegové zahájili výcvik telefonistů. Kromě toho jsem měl za povinnost, spolu se svými podřízenými zkušenými radisty, které nám od sboru přidělil mjr. Skokan, připravit radisty pro všechny další spojovací jednotky brigády, tj. pro pěší prapory, dělostřelce a ženisty. Zároveň s výcvikem jsme zajišťovali radiové telegrafické spojení s velitelstvím armádního sboru, s náhradním plukem a s formujícími se podřízenými jednotkami. Radiovou stanici SEVER (byla vyvinuta pro sovětské jednotky v týlu nepřítele) obsluhoval Toth. Další zkušení radisté ho střídali a zároveň učili nováčky.

Byli to rtm. **Mäkký**, des. **Hrajnoha**, des. **Markovič**, des. **Cuper** a jediná žena u radiové rotě des. **Margareta Sarkaničová**.¹⁸⁾ Později, přímo v boji, byli také mojí oporou, ale o tom se ještě zmíním. Další děvčata i z Volyně, byla v telefonních rotách.

Dlouho jsme nemohli zahájit praktický radiový výcvik, protože nám nedodávali radiové stanice. Prý naše brigáda byla stavěna nějak mimo plán, proto se nám nedostávalo i jiného materiálu, například nákladní automobil měl spojovací prapor jen jeden a na tom se vozil sklad. Později, po zasazení do bojů jsme při delších přesunech vždy poprosili ve vesnicích strýce, aby nás svými povozy odvezli někam dál. Nikdy nás neodmítli! V bojových akcích jsme nosili potřebný radiový materiál na vlastních zádech.

Pro přípravu radistů a jiných odborností byly nadřízenými orgány sestaveny programy a metodiky přípravy. Pro odbornou přípravu radistu-fonistů bylo vymezeno dvacet jedna pracovních dnů. Konečně došly radiové stanice. Mně podřízená jednotka měla celkem osmáct radiových stanic, které jsem mohl zasadit a dvě záložní. V jednotce bylo čtyřicet výkonných radistů a čtyři velitele včetně mně, kteří v případě potřeby pracovali také jako radisté. Program odborného výcviku byl v daném termínu splněn.

Levoča, 1945. Podporučík Jiří Hofman.

Boje o **Liptovský Mikuláš** probíhaly poměrně dlouho a dokonce město bylo jednou dobyto a znovu ztraceno. Velitel sboru gen. L. Svoboda při tom málem přišel o život. O urputnosti bojů svědčí velké počty padlých, pochovaných nad městem na pohřebišti Háje a svědectví účastníků, kteří tyto boje nazvali „druhá Dukla“. Nyní se chystalo jeho definitivní osvobození a naše brigáda se na tom podílela.

Celá 4. čs. brigáda byla po částech a utajeně přisunuta do záložních postavení k Liptovskému Mikuláši a radiová rota musela cvičit v reálných provozních podmínkách daleko od fronty, aby se nová brigáda nepříteli neprozradila. Konečně 29. března 1945 večer jsem své radisty rozeslal k obsluhovaným jednotkám, protože byl vydán rozkaz, že příští den, **30. března ve 4.00 hodin začne všeobecný útok na Liptovský Mikuláš**. Odzkoušet radiové spojení z reálných stanovišť jsme nesměli, trval zákaz radiového vysílání a já jsem starostí nespál. Po signálu pro všeobecný útok – salva gardových minometů kaťuši – a v následné dělostřelecké přípravě radisté zapnuli vysílače a já se na své kontrolní radiové stanici přesvědčil, že všechny sítě pracují normálně. To byla úleva – výsledek poctivé práce všech při výcviku. Důležité bylo, že **radiové spojení, zajišťované mně podřízenými radisty fungovalo bez závad až do konce války**.

První útok 4. brigády neproběhl hladce. Nováčci jednoho z pěších praporů zakolísali. Po dobytí nepřátelských zákopů a protiútoků Němců se dali na ústup až útek. Telefonisté, podřízení rtm. J. Berece, kteří srdnatě natáhli telefonní linku téměř až do dobytých zákopů se dali na útek spolu s pěšáky, což je pochopitelné, ale nechali tam telefonní přístroje a bubny s kabelem, což jim Jožo tolerovat nemohl a nechtěl. Nařídil, aby provinilci si vypůjčili od pěšáků dva lehké kulometry a pro zanechaný materiál se vrátili. Jeden vždy z kulometu postřeloval nepřítele a druhý udělal několik přískoků směrem k němu. Tak se střídali, materiálu se zmocnili a podobně se, nezranění, vrátili zpět. Toto se dělo před zraky zaváhavších pěšáků a když se příhoda rozkřikla, spojaři i pěšáci pochopili, že se nesmí chovat bezhlavě i ve složitých situacích, o které v bojích není nouze. Jožo ovšem provinilce na vyznamenání ani na potrestání nenavrhl.

O Margaretě Sarkaničové patří abych napsal delší poznámku.

¹⁸⁾ Narodila se v roce 1926 ve Španělsku, španělským rodičům, kteří zahynuli v boji proti povstalcům gen. Franka. Sovětští vojáci ji přivezli do Sovětského svazu kde si ji osvojili a vychovali slovenští bezdětní manželé v INTERHELPU — v okolí města Frunze (nyní Biškek). V osmnácti letech se přihlásila do Rudé armády, po radiovém výcviku byla na svoji žádost odvelena k 1. čs. armádnímu sboru, kde se osvědčila ve spojovacím praporu sboru. Odtud byla převelena k nám a byla velmi platnou posilou. Dlouho po válce jsem byl zván k přátelským setkáním do Havlíčkova Brodu, kde bylo velitelství 4. tankové divize, jež byla nositelem tradic 4. čs. pěší brigády v SSSR. Při besedách jsem se zmiňoval o podřízených radistech včetně o Sarkaničové a vysoce jsem oceňoval její práci na frontě. Litoval jsem, že neznám místo jejího pobytu. Za rok nato mi přátele spojaři 4. tankové divize připravili překvapení. Z ničeho nic přivedli do místnosti paní středních let a bez představování jsme se poznali. Byla to Sarkaničová, nyní Baranovská. Přátele ji vyhledali na Zakarpatské Ukrajině, kam se po válce provdala a na setkání ji speciálně přivezli.

V květnových dnech roku 2007 byli čestnými hosty České republiky skupina deseti ukrajinských a deseti ruských válečných veteránů z druhé světové války. Při společné besedě jsem byl předsedajícím požádán, abych něco řekl. Když jsem se představil jako volyňský Čech ozvala se jediná žena-veteránka mezi Ukrajinci: „ty znám vždyť jsem volyňská děvčata cvičila jako radistky“. Přišel jsem k této dámě s dotazem u které brigády sloužila ke konci války. „Přece u štábu 4. brigády“. Já na to: „u spojovacího praporu této brigády byla jediná radistka a jmenovala se Margareta Sarkaničová, byla v mně podřízené jednotce a byla to skvělá radistka“. „Však já jsem Sarkaničová“ vykřikla! Divení přítomných nebralo konce, zejména když jsem s jejím svolením řekl o jejím španělském původu a činnosti jako radistky za války.

Následující den byl Liptovský Mikuláš osvobozen a brigáda již 5. dubna po krátkých bojích vstoupila do **Ružomberku**. Předpokládalo se, že nyní bude nepřítel rychle ustupovat a tudíž by si brigáda měla zlepšit své dopravní možnosti, abychom nemuseli spoléhat pouze na vesnické strýce a jejich povozy. Velitel spojovacího praporu dosáhl toho, že i já jsem mohl pro svoji jednotku získat jedno ze dvou aut, které byly v Ružomberku brigádou oficiálně zabaveny. No, vlastně jsem to předem dohodl s místními hasiči a celkem ochotně, i s benzinem, nám proti potvrzení předali dvě nákladní Tatry, červeně natřené. Jednu s nosností tři tuny a druhou menší. Tu jsem dostal pro svoji jednotku.

Bojové jednotky a štáby byly již hodně ve předu a já jsem v Ružomberku byl spolu asi s šesti radiostanicemi a s patnácti vojáky. Měli jsme jak nejrychleji dosáhnout velitelství spojovacího praporu v obci Gombáš (nyní je přejmenovaná a zmodernizovaná – po letech jsem ji nepoznal) vzdálené kolem deseti kilometrů. Když jsem zjistil, že z mých podřízených nikdo neumí auto řídit řekl jsem chlapcům, aby se nebáli, že za volantem budu já, ale spolujezdce jsem si pro jistotu nevzal. Chaboučké řidičské zkušenosti z Chustu a spolujízda ve Studebakru s řidičem Kestenbaumem se mi nyní hodily. Zařadil jsem jedničku a pak dvojku a na tomto převodovém stupni jsem dojel do Gombáše před velitelství spojovacího praporu, které bylo ve škole. S červenou Tatrovkou! Šel jsem podat hlášení a když jsem vkročil do předsíně zahvízdaly nepřátelské miny a když jsem otevřel dveře do třídy tak jsem nejdříve uviděl velitele praporu raněného úlomky skla z vysypaného okna. Zranění nebylo vážné, protože mne uvítal slovy: „ktorý somár (osel) tuna prišiel z tym červenym autom, však Nemci nám z kopcov pozeraju aj do taniera.“ Místo hlášení jsem rychle tatičku schoval za roh a minomety se již neozvaly – asi také šetřili municí. Za tím rohem jsem se doslova srazil s martinovským truhlářem Josefem Zembou, který mi předal dopisy od sestry a Slávky se slovy: „tahám je po kapsách již druhý měsíc, vaše Pepina mi je dala když jsem se vracel z krátké dovolené.“ I něco špatného může být na něco dobrého, když náhoda poslouží!

Naše pěší jednotky postoupily až za výběžky Velké Fatry a radiové spojení ze štábu brigády, který byl před vrcholy Velké Fatry bylo s nimi nespolehlivé. Navrhl jsem veliteli spojovacího praporu, že vezmu s sebou radiostanici s obsluhou a zřídím retranslační radiovou stanici na vhodném vrcholu. Okamžitě jsme se pěšky vydali do hor a asi po desetikilometrovém pochodu, stále do vršku, jsme našli hájenku, kde byla slyšitelnost obou našich koncových radiových stanic výborná. Ovšem v hájence již byla sovětská retranslační radiová stanice a její velitel měl rozhodné a umíněné námitky pro umístění radiové stanice naší. S jeho nadřízeným jsem spor rádiem rychle vyřešil. Naším koncovým radiovým stanicím jsem vydal kódované rozkazy pro tranzitování zpráv, obsluhu jsem nechal na půdě hájenky a sám jsem se vydal na dalších deset kilometrů horami do Podzámčí, což bylo místo budoucího velitelského stanoviště. Zatím tam byly naše pěší jednotky, které držely dotyk s nepřítelem. Navečer a v noci jsme zažili několik minometných přepadů, naštěstí byli jen lehce ranění.

Příští ráno, dne 11. dubna 1944 pěšáci naší brigády vyhnali německé krycí jednotky a spolu s dalšími brigádami čs. sboru a sovětskými jednotkami osvobodili město **Turčanský Martin**.

V Martině byla brigáda jen do rána příštího dne. Občané nás přijali velmi přívětivě a upřímně (zapsal jsem si tehdy – jako syny). Většinu důstojníků a rotmistrů si rozebrali na noc leh do rodin, hostili nás jako nejvzácnější hosty a pomohli nám v nejbližších dnech při plnění bojového úkolu. Dále se podrobněji zmíním, jak velkou pomoc nám poskytli.

To bylo tak. Pohled na mapu tohoto prostoru Slovenska a Moravy ukazuje, že silnice a železnice vedou podél řek, protože kolem jsou hory. Němci vždy přehradili svojí obranou údolí a naše velení používalo brigádu k tomu, aby se pěším přesunem přes hory dostávala

této německé obraně do týlu. Tak tomu bylo u všech význačnějších pohoří: Velká Fatra, Malá Fatra, Javorníky a Hostýnské vrchy, o jejichž překročení se v závěru války bojovalo. Nejtěžší byly boje o Malou Fatru a do ní jsme ráno 12. dubna 1945 z Turčanského Martina směrem na Rajec vyrazili. V cestě byly hory vyšší než tisíc metrů a na některých se Němci bránili v bunkrech a zákopech vytesaných do skály.

Hřebeny Malé Fatry byly od Turčanského Martina vzdáleny kolem osmnácti kilometrů po lesních cestách nebo stezkách. Příslušníci brigády nesli svoji veškerou výzbroj a materiál na zádech. Jen pro vytažení děl sehnali v okolních vsích volská spřežení, která se pro tuto velmi namáhavou práci lépe hodí než koňská. Ovšem rotní a dokonce i praporeční minomety dělostřelci také tahali na zádech včetně nábojů. Nepřítel měl v lesích ukryté skupiny o síle až kolem čtyřiceti vojáků a ty naše postupující jednotky přepadávali. Bylo nutno pročešávat les a při tom padli nebo byli zraněni také spojáci našeho praporu. To bylo první a druhý den, než jsme vystoupili na hřebeny. Průzkumné skupiny nepřítele ale po celou dobu lesem pronikaly do našeho týlu, přerušovaly telefonní vedení a číhaly na poruchovou hlídku. On totiž zajatý telefonista je výborným „jazykem“, protože zpravidla toho ví víc, než řadový pěší voják. Na hřebenech mrzlo a sněhu bylo více než půl druhého metru. Dělali jsme si v něm zákopy a nocležiště. Potravin jsme s sebou mnoho nepřinesli, takže nastal jednoduše hlad. Zapsal jsem si do zápisníčku – tři dny jsme nejedli.

Naši týlaři se však činili. Martinčané byli vyzváni, aby se přihlásili jako nosiči zásob pro bojující jednotky. Hlásili se velmi ochotně. Po dobu šestnácti dnů, kdy trvaly boje o vrcholy Malé Fatry dobrovolníci denně nosili těch osmnáct až dvacet kilometrů do hor vše co vojáci potřebovali: jídlo, náboje, baterky pro radiové stanice, spiritus (pro vojáky, ředil se roztaveným sněhem), zimní výstroj apod. Po válce jsem se z literatury dověděl, že to bylo více než šest tisíc obětavých civilistů! Bez nich bychom v horách nevydrželi – díky jim! Zde bych jen poznamenal, že se mi i zde velmi osvědčila moje v brašně přenášená „opravářská dílna.“ Závad nebylo sice mnoho, ale náhradní radiové stanice za námi nosit nemuseli.

Z tohoto období bych zde zaznamenal jen některé konkrétní události. Dne 20. dubna měl Hitler narozeniny. Poznali jsme to podle toho, že v údolí ve vsi na štítu domku Němci vyvěsili velikánský červený prapor s černou svastikou. Naši brigádní kanonýři se začali dohadovat, zda by šel nebo nešel sestřelit. Náhodou šel kolem velitel brigády plk. **Markus** a dohadování slyšel. Každý náboj byl velmi cenný, tak se zeptal kolik nábojů by na to vyplývali. Hoši zmlkli a jeden rotmistr po chvíli řekl, že mu stačí tři rány. Kamarádi měli námítky, tak se vsadili o dvě denní dávky vodky všech, kteří se debaty zúčastnili (dostávali jsme 100 gr. Denně – pokud ovšem vůbec byla. Když nebyla, tak nárok zanikl!) Velitel ty tři rány povolil a již bylo kolem více čumilů. Rotmistr mířil dlouho a první ránou se sice do štítu strefil, ale prapor zůstal viset. Druhou ránou prapor sundal. Potlesk na otevřené scéně ale mistr-autor si především hlídal, aby se některý z jeho kolegů v tichosti nevypařil, aby mu nemusel přinést vyhraný dvoudenní příděl vnitřního paliva. Němci ze vzteku palbu opětovali, ale nebyla nijak účinná.

O den později naši průzkumníci přivedli asi tři stovky maďarských vojáků i s důstojníky, kteří se jim vzdali. Putovali přes štáb dolů do zajetí, ale jejich výzbroj jsme si nechali nahoře. Vyzískal jsem z toho německou pistoli Parabellum, kterou jsem nejčastěji nosil v holince, protože byla ve větší pohotovosti, než v pouzdře na opasku.

23. a 24. dubna naši dobyli zbývající a rozhodující opevněnou horu Polom. Němci zde měli ve skále vytesaná palebná stanoviště pro kulomety a děla a také úkryty a sklady. Dělostřelci přímou palbou doslova vytloukali každé objevené palebné stanoviště již několik dnů. Zde platilo dvojnásob, že pot dělostřelce šetří krev pěšáka. Finále při dobytí měli naši pěšáci.

29. dubna se brigáda konečně probíjela na druhou stranu Malé Fatry a přes Kunerád, v boji s ustupujícím nepřítelem, jsme 30. dubna navečer dorazili do obce Velká Čierná kde jsme po delší době nocovali pod střešou. Čekalo nás překročení řeky Váh, kde nadřízení předpokládali silnou německou obranu a pak boj o slovensko-moravské hranice. K řece Váh jsme dorazili v Puchově v noci a k překvapení všech západní břeh řeky nebyl bráněn, takže ženisté již druhý den navečer postavili pontonový most, po němž jsme přešli na druhou stranu.

Na předmostí jsem se asi dvacet minut zdržel, protože jsem dostal rozkaz, abych řídil nájezd jednotek na most. Po této době jsem úkol předal dalšímu důstojníkovi. Mezitím jsem byl svědkem úsměvné příhody. Řeka zde nebyla hluboká, ale dravá a proto most drželo proti stržení několik kotev zachycených v kamenitém dně. Ženijní velitel zodpovídal za to, že se některá z kotev neuvolní a postupně most nepoplave po proudu. Jinou možnost neměl, než tu, že ve studené vodě stali na kotvách jeho podržení a kdyby se některá pohnula měli vyvolat poplach. Strídali se snad po čtvrthodinách a na obou březích stály těplušky kde se ohřívali a sušili. Každý voják dostal dvě kompletní oblečení, jedno měl mít na sobě ve vodě a druhé suché si měl natáhnout v těplušce. Právě jsem byl svědkem toho, jak se jeden cikán-ženista rozčiloval, že se nemá do čeho převléknout a na dotaz kde má druhé oblečení vykřikoval: „natiahol som si obe, aby mi bolo vo vode teplo“. Mudřec.

Po lesních cestách jsme celou noc z 2. na 3. května pokračovali, za vytrvalého deště, přes Javorníky na druhou stranu moravských hranic. Naše brigáda měla „šťěstí“, protože ji po lesních cestách vedli partyzáni spolu s lesáky prakticky do týlu německého armádního sboru. Ovšem naše 1. a 3. čs. brigády se opozdily a dne 3. května brzy ráno byl štáb naší brigády v horách, asi 8 km jihovýchodně od Vsetína, nepřítelem prakticky obklíčen.

Zaujali jsme kruhovou obranu a odráželi dotírající Němce. Velitel brigády plk. Markus osobně přišel k hlavní radiostanici a nařídil mi odeslat otevřenou řečí telegram veliteli sboru o vzniklé situaci. Tak důležité zprávy se otevřeně odesílat nesměly. Měl jsem námitky a požádal jsem velitele, aby převzal mikrotelefon a vedl „velitelský hovor.“ Po kratičkém zaškolení v obsluze radiostanice můj návrh přijal a já jsem byl z obliga. Mezi tím štábní pracovníci připravili kódované rozkazy našim pěším jednotkám, aby nám pomohly. To jsme již asi tři hodiny na sebe navzájem s Němci stříleli, ale útočit se ani jedné straně nechtělo. Najednou se Němci stáhli a příčinu jsme se dověděli až druhý den ve Vsetíně. Několik odvážných partyzánů přepadlo štáb nacistického německého armádního sboru, způsobili zmatek ve velení a tím zřejmě došlo ke stažení jednotek, které nás držely v šachu. Pěší jednotky naší brigády, ani jednotky poslané velitelem čs. armádního sboru gen. **Karlem Klapálkem** nestačily zasáhnout.

Ráno 4 května 1945 jsme sestoupili z Javorníků u obce Halenkov a jen s malými rušivými přestřelkami jsme šli směrem na Vsetín. Před obcí Hovězí již přestřelky ustály, protože nepřítel nasadil rychlejší tempo ústupu. Přes tuto obec jsme již pochodovali v sevřených jednotkách. Lidé nás bouřlivě pozdravovali, mládež se připojovala k řadám vojáků a viděl jsem jak děvčata umluvila (uprosila) kulometčíky, aby jim nechali kulomety aspoň kousek nést a sami si od té tíhy odpočinuli. Chlapci jim zase říkali, že stále je jen Hovězí, Hovězí a žertem se ptali, kdy že již bude vepřové. Je dobře když jsou lidé schopni „tvořit“ situační humor, pak snadněji překonají různé svízele. Mne zastavil mladý muž a doslova donutil, abych vešel dovnitř domu. Radili se tam na ustavení národního výboru a mne, smrkáče, se ptali podle čeho mají do něj vybírat členy. Bez rozmýšlení jsem odpověděl: „pocitový moudrý lidi, kterým věříte a nezapomeňte při tom kdo vás osvobodil“ a spěchal za svojí jednotkou.

Před obědem jsme vstoupili do Vsetína. Ano vstoupili, zástupce velitele praporu v čele a dvě telefonní spojovací roty za ním. Na nadšení a úžasnou pohostinnost vsetínských občanů jsme všichni vděčně vzpomínali přesto, že jsme tam pobýli jen asi tři hodiny. Uvedu pouze

jednu epizodu, která je pro vztah k našim vojákům charakteristická. K veliteli spojovacího praporu přišel ředitel místního pivovaru a nabídl nám celý povoz soudků piva. Na námitku, že to nemůžeme přijmout, protože za chvíli pokračujeme v pochodu a soudky mu nemůžeme vrátit prohodil: „nechávejte je hoši prázdné u pankejtů – my si je posbíráme.“

Nocovali jsme mimo město a 5. května brzy ráno jsme začali překonávat Hostýnské vrchy. Podřízený radista zachytil v obci Hošťálková volání Prahy o pomoc! Jak pomoci, když jsme tak daleko? Přesto se impulsivně každý snažil jít dopředu jak nejrychleji. Obcí jsme jen procházeli, ale ve špalíru vítajících občanů, kteří nám za svých skrovných zásob nabízeli co mohli. Ještě dnes vidím babičku s několika děvčátky, která mazala sádlem krajíce chleba a pomocnice je rozdávaly. Poprosil jsem jednu z nich, aby se mi, za pochodu, podepsala do zápisníčku: Školáckým písmem mi napsala: **Huňová Jindra** – jak se Ti daří babičko Jindřiško?

V obci Hošťálková jsem prozíravě zanechal retranslační stanici s velitelem desátníkem Cuperem pro zajištění spojení s nadřízeným velitelstvím sboru. Uplatnila se jinak.

Odpoledne asi po dvanáctikilometrovém pochodu velitel brigády zastavil štáb a některé jednotky na kopci Čerňava, předělu Hostýnských vrchů, kde stojí hospoda Na tesáku. Zanedlouho se ozval vzrušený hlas desátníka Cupera: „přes Hošťálkovou prochází kolona asi tři set německých vojáků SS“. Ohlásil jsem to veliteli brigády. Následovalo další Cuperovo sdělení: „odpočívají kolem silnice, asi kilometr za obcí“. Po tomto hlášení velitel nařídil zastavit minometný oddíl, který jel kolem, radil se s jeho velitelem, zda může svými minomety proti nim zasáhnout. Úspěšnost podmínil korekcí účinku palby. Spojil jsem se proto s Cuperem a zeptal se ho, zda si troufne přesně popsat místo německého táboření a řídit korekci naší minometné palby. Prý s radostí. Radista minometčíků vstoupil do Cuperovy sítě (retranslační s nadřízeným velitelstvím) a radista na radiové stanici sboru se asi divil, když slyšel typickou kanonýrskou hantýrku a Cuperův hlas. Pro amatérského dělostřeleckého pozorovatele to dopadlo na výtečnou. Druhá rána dopadla na německé tábořiště, následovala minometná salva a úprk dezorientovaných esesáků do lesa. Cupera jsem navrhl k vyznamenaní. Tím, ale celá avantýra neskončila.

K večeru začalo vytrvale pršet, takže kromě stráží všichni zalezli pod střechu. Nějak po půlnoci nás všechny zvedla na nohy střelba ze stanovišť strážných, prý Němci! Dovtípili jsme se, že to jsou titiž, kteří včera dostali minometnou spršku. V lijáku, který nepřestával a v husté tmě byla zaujata kruhová obrana. Spolu s několika volnými radisty jsme vytvořili část řetězu a zalehli. Vedle mne ležel četař **Stojka**, chlap jako hora, jeden z poddůstojníků předválečné čs. armády, který se dobrovolně k nám přihlásil v Chustu. Sporadicky bylo z různých směrů slyšet hluk zápasu muže proti muži, nadávky ve čtyřech řečech (byli mezi námi také Slováci a Rusíni) a sem tam ojedinělý výstřel. Došlo i na naši část řetězu. Slyšíme před sebou sípavý dech a čvachtání v blátě. Stojka, po chlapovi skočil, za moji asistence ho srazil k zemi, držel pod krkem a tlačil do louže. Ten najednou zařval: „Ich bin kommunist“ (jsem komunista) a Stojkův komentář: „až teď“. Chlápek ještě dodal: „Hitler kaput“ a odpověď: „to už ty holomku esesácká víme“. Podobným způsobem se do rána dostalo do zajetí asi čtyřicet esesáků, několik jich bylo na místě mrtvých a bohužel také kpt. **Pupák**, npor. **Vágner** (bydleli jsme s nim v Levoči ve stejném bytě) a čtyři vojáci, z toho jeden můj podřízený radista. Originálním způsobem získali svého zajatce naši kuchaři. Když se rozednilo, šli do svého krytého povozu pro proviant na snídání a ve voze spokojeně vyspával Němčík. Jemně ho probudili. Zíral.

Bohužel tentýž den došlo na tomto kopci k události, která se rozhodně stát neměla. Bylo zastřeleno několik německých zajatců. V této době jsem byl s částí svoji jednotky, spolu s velitelem brigády a částí štábu, již na další cestě a očividci mi vyprávěli, že je zastřelil partyzán

Vašek Martínek, který se k nám přidal ve Vsetíně. Přivezl z některé moravské zbrojovky nákladní auto naložené granáty. Kdo ze štábu velitelství brigády toto vraždění připustil nevím. Opakuji – byl to zločin a neměl se stát!!

Až do 7. května jsme v krátkých, ale urputných bojích, postoupili přes Bystřici pod Hostýnem k Holešovu a dne 8. května kolem 10 hodiny dopoledne jsme vstoupili do obce **Obědkovice**. V obci již byl trén rumunských vojsk. Nestačili jsme se ještě rozhlédnout a moje osobní spojka mi přivedla místního občana, jak se ukázalo učitele a ten mne požádal o pomoc, protože rumunští vojáci vykrádali občanům šatstvo a obuv, které si ze strachu před frontou ukryli do sklepů. Vzal jsem si tři chlapce s nabitými samopaly a šli jsme vyhledat rumunského velitele trénu. Chvilu to trvalo, protože jsme se na něj nedovedli nikoho z rumunských vojáků zeptat. Vyvaloval se na pohodlně vystlaném povozu a trochu uměl rusky (rumunské armádě dali Němci v plen okupovanou Oděsu). Slušně jsem ho poprosil, abychom spolu prověřili obsah povozů jeho podřízených. Za asistence místních občanů jsme objevili a vrátili majitelům všechny pytle a rance s ukradenými věcmi. Velmi jsem si oddychl, že to šlo po dobrém!

Postup vojsk byl zastaven, chystala se ofensiva. Ve 22.30 hod. mně podřízený radista zachytil zprávu o podepsání kapitulace. Do rána jsme nespali nejen radostí, ale také proto, že dvanáct sovětských dělostřeleckých pluků, které měly ofensivu dělostřelecky podpořit střílely na oslavu až do rána.

A válce byl konečně konec! Níkolív však vraždění.

V mém životě končí kapitola „Zemědělcem a vojákem za války“ a začíná kapitola: **Vojákem v míru, manželem, tátou.**

5. Vojákem v míru, manželem, tátou

Ráno 9. května jsme po určené trase vyrazili za ustupující Schörnerovou armádou směrem ku Praze. Po překročení německých obranných pozic jsem viděl pro Němce typický způsob ukončení války. Vedle cesty na poli bylo do půlkruhu zabodnuto bodáky do země devět pušek, pažbami vzhůru a na každé z nich nasazena přilba. Desátá puška s přilbou, velitele družstva, byla zabodnuta uprostřed půlkruhu. Ano. Konec války na rozkaz velitele družstva. Ve všem i v kapitulaci musí být německý pořádek až do nejnižšího stupně velení!

Druhý den, 10. května, jsme se po ránu přiblížili k obci, z níž k nám naproti vyběhl celý houf plačících žen. Přivedly nás do zahrady na okraji obce, kde na stromech viselo za nohy kolem deseti bestiálně povražděných mužů. Jejich těla ještě nevystydlá. Radiem jsem vyrozuměl velitele brigády, který nařídil pěším praporům obklíčit a pročešat blízký les do něhož vrazi utekli. Naši vojáci zajali asi padesát z nich. Na obou stranách však byli ranění a padlí, protože nacisté se fanaticky bránili. Závěr jsem na vlastní oči neviděl, protože jsme museli jít dál, ale vyprávěli mi to kolegové. Kdyby zde se opakovalo to, co naši štábní důstojníci připustili u hospody na Tesáku, tak bych to chápal i když bych s tím nesouhlasil.

Tento den, 10. května večer, nám velitel nadiktoval trasu pochodu na den příští a já jsem s radostí a udivením konstatoval, že trasa vede přes obec **Bohuňov** na okrese Polička. Jak jsem již na začátku mého vyprávění uvedl, z této obce se naši dva prapředkové bratři František a Josef Bačovští přestěhovali na Volyň. Nebyli sami. Z okresu Polička se tehdy vystěhovalo dvacet rodin, které na Volyni, v lese, založily obec **Martinovku** a připomínám, že v této obci jsem v rodině Bačovských vyrostl.

Vraťme se však, do večerních hodin dne 10. května 1945. Po ukončení porady jsem požádal velitele spojovacího praporu, abych směl spolu se dvěma vojáky vyrazit na koních již za svítání napřed, abych se po příbuzných v Bohuňově poptal.

Byli jsme dne 11. května 1945 prvními čs. vojáky, které bohuňovští po okupaci viděli – vítání, slzy, dojetí, ale já se především ptal na příbuzné. Poslali nás k řeznictví. Starší pán, podobou jako by z oka vypadl strýci Gustavu Bačovskému, který po jaru 1944 zemřel jako voják v Kamenci Podolském, mi řekl: „jo děda vyprávěl, že se jeho bratranci vypravili do Ruska, ale že se jejich prapotomci přičiní o naše osvobození to nás nikdy nikoho nenapadlo.“ Ano. Odešli hledat lepší život do ciziny a nyní jejich potomci přispěli k osvobození ujařmené vlasti. To měl starý pán na mysli, otevřeně to řekl a podle toho jednal. „Tak pojď chlapče, povyprávíš jak jste tam žili“ vybídl mne dědoušek. „Nemohu, brzy přijde moje podřízená jednotka a musíme dál.“ No, dopadlo to trošku jinak, protože když zjistil, že těch podřízených kluků je více než čtyřicet, řekl: „včera jsem zabil prase, místa je na zahradě dost, než přijdou tak to vše připravíme a však vy to zas doženete.“ Tak se také stalo. Velitel praporu spolu se štábem dostali také výslužku a moji zlatí kluci, o děvčeti Margaritě nemluvě, kteří po celou dobu bojového nasazení brigády ani jednou neztratili radiové spojení, to dědečkově prase snědli.

Po létech jsme do Bohuňova zavítali s manželkou Jaroslavou a s Jiříkem, prvním synem, ale dědoušek již nebyl naživu. V roce 2007 mne vyhledala jeho vnučka **Šimona**, která se provdala za **Stanislava Janků** z Vitojevse. Pěkně jsem si s manžely popovídali o rodových osudech..

Patří poznamenat, že na Volyni se rody obou bratrů košatě rozvinuly. Z Volyně reemigrovalo v roce 1947 do staré vlasti více než dvacet pět rodin a svobodných mužů toho jména a to nepočítám dva padlé při osvobozování Československa. Žírná volyňská země bohatě rodila nejen zemědělské plodiny, ale vytvářela podmínky pro rozmnožování lidských rodů, které ji svojí prací pilně zvelebovali a když bylo třeba, přispěli svým přiměřeným dílem k osvobození i své staré vlasti.

Vraťme se ale na trasu Morava – Praha, dne 12. května 1945. V prostoru Čech, s přesahem do sousedních zemí, byla umístěna německá nacistická armáda o počtu kolem jednoho milionu vojáků. Její velitel, polní maršál **Schörner**, odletěl z letiště v Žatci do Německa, aby se vyhnul sovětskému zajetí. Jeho podřízení zběsile utíkali na západ, nechávali na místě výzbroj, zásoby, vše co by brzdilo rychlost jejich úniku. Do toho spousty německých civilistů, kteří taktéž prchali před postupující Rudou armádou. V tomto zmatku postupovaly sovětská a naše vojska, ovšem řízené s ohledem na komunikační síť. Naše brigáda, tradičně, měla určené trasy spíše na vedlejších a někde i na vesnických komunikacích.

V době od 12. května jsme po trase Polička, Chotěboř, Golčův Jeníkov, Čáslav, Kutná Hora a Uhřetěves u Prahy přišli dne 14. května 1945 do obce Koloděje, kde je zámek, jenž v současné době používá vláda pro svá několikadenní zasedání. Také zde jsme byli středem pozornosti občanů a já jsem požádal jednu copatou školačku, aby se mi podepsala do zápisníčku. **Jindra Doktorová**, napsala téměř kaligraficky.

Nastal stav horečných příprav na slavnostní pochod Prahou. Velitelé bleskově museli ověřit stav výstroje podřízených a nahlásit výstrojářům potřeby, při tom se nacvičovalo defilé po rotách, praporech a nakonec celá brigáda. Dne 16. května jsem poslal rotmistra a deset vojáků do jednotky, která se zúčastnila vítání prezidenta republiky dr. Eduarda Beneše. To byl den mých dvacátých druhých narozenin a samozřejmě nemohly zůstat neoslaveny. Nejvzácnější dárek, který jsem k nim dostal byl příští den **17. května 1945 slavnostní pochod příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR, včetně našich tankistů před prezidentem, vládou a hlavně před rozjásanými Pražany**. Tento slavnostní den jsem ukončil tím, že jsem večer stál u prvního sloupku na mostě u Národního divadla a dlouho se díval na panorama Karlova mostu, slavnostně osvětlených Hradčan, Malé strany. Mnohokrát jsem se v dalších letech v tichém zadumání na toto místo vracel a také přivedl některé ze svých blízkých i těch, bratrů, sester a jejích dětí, kteří nás přijeli do Prahy navštívit! Snažil jsem se jim beze slov předávat své tehdejší pocity.

PRAHA květen – září 1945

Náš spojovací prapor byl ubytován v Košířích ve škole. Důstojníci a rotmistři bydleli v rodinách. Bydlel jsem v rodině Maškových, kteří měli syna o něco mladšího než já (na foto drží harmoniku). Jsem jim vděčný za to, že mi oni a jejich známí značně pomohli se orientovat ve zvycích, mentalitě Pražanů a vstřebávat zvláštnosti české společnosti.

Ne všechny se nám v porovnání s volyňskými líbily, což by vyžadovalo hlubokou studii a to není účelem tohoto povídání. Každé odpoledne se u Maškových scházeli různí známí, vyprávělo se, poslouchal harmonikář, který nikdy nechyběl (dostal jsem od něj celou hromádku populárních písniček i s notami a přivezl jsem je na Martinovku při dovolené), popíjelo se pivo, které jsme s kolegy dostávali v soudcích protekčně koupit ve smíchovském pivovaru, suroviny pro přípravu nějakého občerstvení jsme zpravidla také přinesli my, vojáci. Jednou nám pani Mašková připravila guláš a tvářila se tajuplně z čeho je. Byl výborný a pak připodotkla, že jsme asi koninu nikdy nejedli – vysvětlili jsme ji, že se hluboce mýlí, ale takhle dobrý koňský guláš naši vojenští kuchaři dělat nedovedli. No, s Maškovými jsem pak delší dobu udržoval písemný kontakt i když jsem již v Praze nebyl. Leč nebylo jen krácení dlouhé chvíle v příjemné společnosti, ale také vojenské povinnosti.

Od příštího dne, 18. května mělo mužstvo zaraženou vycházku. Bác – to bylo překvapení po té slávě! 20. května na první den Zelených svátků přišlo a celý prapor musel jít na pořadovou přípravu na motolské cvičiště. No jo, voják leží nebo běží – roztrpčenost byla velká. Byly však ještě horší věci.

Praha, 1945. Rodina Maškových a dva sovětští vojáčkové.

Na písečku před školou, kde byli vojáci praporu ubytováni, si hrály malé děti. Z okna protějšího činžáku se ozval výstřel a jedno dítě padlo mrtvé. Ozbrojená četa našich spojařů prohledávala byt po bytu a násilím se dostala do bytu osamělé Němky, u které našli pistoli z níž vystřelila a ve skříních uniformy SS, patřící jejímu synovi. Pod tíhou důkazů se přímo v bytě k vraždě přiznala. Vedli ji z bytu na ulici, ale musela přijít posila dalších našich vojáků, aby vražedkyni uchránila před lynčováním košířskými ženami. Před domem na ní čekal celý dav. To se stalo již 18. května. Asi za dva dny na to, přiběhl kdosi z místních, že v továrně Waltrovce, která nepracovala, někdo uvnitř je. Četa spojařů našla tři skrývajících se německé vojáky. Rádi se vzdali. Kluci jim dali najíst, prý pět dnů nejedli.

Někde v Ružomberku nebo v Turčanském Martině jsem pro naši jednotku dostal výkonovou radiovou stanici RSB. Byla umístěna v bedně, která po otevření sloužila jako pracoviště. Používat jsme ji nemohli, protože byla těžká, pro její převoz jsme museli vždy opatřit povoz, vyžadovala mohutné akumulátory, ty se musely dobíjet – nejráději bych ji někde „zapomněl“. Nyní mi bylo líto ji nechat zahálet. Cestou do Prahy jsme někde sebrali nákladní Renoltku a s pomocí pana Maška jsem přesvědčil místního truhláře, aby na tuto Renoltku postavil pro radiovou stanici, podle mých „výkresů“, boudu. Za dva dny byla hotova, platili jsme ve vojenských naturáliích.

Abych se nudou neukousal byl jsem jako spojař určen do kořistní skupiny, která z Prahy a okolí soustřeďovala německou vojenskou techniku. Mým úkolem bylo stanovit k čemu nějaké spojovací zařízení slouží, jaký je jeho technický stav a rozhodnout, zda stojí zato ho zachránit nebo odvézt do šrotu. Vždy mne k objevenému krámu přivezli a zase odvezli zpět. Takže jsem na poznávání krás Prahy mnoho času neměl.

Dne 24. května 1945 jsem byl od spojovacího praporu přemístěn na spojovací oddělení štábu armády, jehož přednostou byl pplk. František Skokan. O připravovaném přemístění jsem neměl tušení, ale pplk. Skokan si asi pamatoval výřečného vojáčka z Jefremova, který se mu u raportu tak srdnatě obhajoval proti bezpráví.

Mým přímým nadřízeným byl kpt. **Fiala**, důstojník předválečné armády a měli jsme za úkol zavést na území Čech vojenskou dálnopisnou síť. Často jsem s mechanikem a několika dálnopisy jel postupně na několik míst instalovat přístroje, odzkoušet spojení a předat linku. Při jízdě džípem do Litoměřic jsme se i s dálnopisy vysypali do příkopu, ale naštěstí se nic nepoškodilo, ani naše tělesné schránky, takže jsme se k tomu nepřiznali. Tak jsem se v rychlosti a povrchně seznamoval se starou vlastí a jejími krásami včetně bájných hor Říp. Samozřejmě před jízdou kpt. Fiala prováděl telefonicky organizační přípravu. Pochytil jsem od něj, jak správně formulovanými větami lze i telefonicky projednat ty nejsložitější věci a v celém svém dalším životě jsem s vděčností na něj proto vzpomínal.

V průběhu května a června se uskutečnila řada setkání se známými a příbuznými. Již 27. května mne vyhledal bratranec **Josef Meduna** – jeho otec byl synem mé babičky z prvního manželství. Vrátil se z dovolené ve svém rodišti někde u Žitomiru. Byl poručíkem automobilní služby, bohém, flamendr, setkali jsme se pak ještě dvakrát, ale nebyl to můj typ. Mnohem později jsem se dověděl, že celá tato medunovská větev ustupovala zároveň s Němci a skončili někde na Západě. Krajané z obce Mirohošť mi sdělili, že se Medunovi při svém ústupu zastavili u svého příbuzného mirohošťského Meduny. Josef se k nim po letech připojil. Druhá medunovská větev žila v Mirohošti a statkář Meduna byl po dvě funkční období zvolen do polského sejmu. Jeho potomci žijí v Čechách.

Koncem května mne vyhledala druhá manželka mého zemřelého tatínka **Marie Hofmanová** s dcerou **Mílou**, kterou jsem svého času tak pilně kolébal, že vypadla z kolébky. Jejich ces-

ta do staré vlasti byla strastiplná. Po tatínkově smrti moje nevlastní máma žila s bývalým statkářem z východní Volyně **Jandíkem**. Zachránil se před vyvezením na Sibiř tím, že se dostal do Polska a jakmile Rudá armáda začala v září 1939 obsazovat Volyň, tak Jandík, moje nevlastní matka a třináctiletá Míla se vydali pěšky do Protektorátu Čechy a Morava.

Své svršky nesli s sebou. Uchytili se v Praze - Hloubětíně, kde Jandíkův vrstevník ze stejné obce, **Koníček** měl dům a povoznictví. Za Protektorátu dřeli a dva roky před koncem války Jandík propachtoval v Hloubětíně od obce asi hektar pole, postavil na něm boudu a „statkařil“ jak sarkasticky poznamenávala máma Hofmanová. Předběhnu čas a sdělím, že moje manželka, já a oba synové jsme se velice intenzivně stýkali s mámou Hofmanovou a hlavně s Mílou, jejím manželem Mílou Novotným a jejich dětmi Helenou a Vládičkem.

Ke konci května 1945 se u mne jednou odpoledne sešli zcela náhodně čtyři kamarádi z Martinovky. Po vyhlášení zranění přijížděli přes Volyň do Prahy a aniž by o sobě navzájem věděli mne vyhledali. Byl mezi nimi můj budoucí švagr Stanislav Janko a bratři Miloslav a Vladimír Bačovský (přídomek Krejčovní). Další, Vláďa Obrajtr mi přivezl dopis od Slávky Jankové, datovaný 30. prosince 1944. O něco později mi Karel Václavík starší (přišel na frontě

o ruku), přinesl dopis od sestry Josefy, datovaný 24. dubna 1945. Vítězství nad nacizmem a tuto obdivuhodnou náhodu jsme my, pět martinováků, šli zapít do známého pivovaru U svatého Tomáše. Kamarádi později nastoupili do *Vojenské skupiny Žatec* a kolem Měcholup bylo ve vsích více kamarádů z Martinovky a okolních volyňských vesnic. Proto v červenci a v srpnu jsem za nimi jezdil téměř každou sobotu navečer.

Praha, 1957. Maminky Jaroslava Hofmanová a Míla Novotná se svými dětmi v kočárcích. Ten druhý manžel fotí.

Praha, 1964. Děti Míly (roz. Hofmanové) a Míly Novotného Helena a Vládič, uprostřed mezi Jiřím a Miroslavem Hofmanovými. Na zahradě Novotných.

Již v květnu 1945 význačnější volynští činitele vytvořili zárodek budoucího *Svazu Čechů z Volyně*, který pak sídlil v Žatci. Kromě toho se snažili působit na naši vládu, aby se dohodla se sovětskou stranou o naši reemigraci. Některých schůzek jsem se také zúčastnil, ovšem jako bezvýznamný pozorovatel. Téma reemigrace bylo mezi námi velmi živé, jenže to rychle nešlo a netrpělivost byla velká. Každý z vojáků, který měl trvalé bydliště mimo ČSR se totiž musel rozhodnout, zda bude optovat pro Československo, nebo se vrátí do Sovětského svazu. Dopadlo to tak, že koncem srpna se vrátilo na Zakarpatskou Ukrajinu tisíc devět set devadesát vojáků, na Volyn dva tisíce tři sta třicet šest a do ostatních částí Sovětského svazu dvě stě sedmdesát vojáků (zjistil jsem a spočítal v srpnu 1990 ve *Vojenském historickém archívu* v Praze, **fond MNO 1996, 1. odbor, svazky 216 a 217**). Volynští Češi byli před odjezdem soustředěni v kasárnách v Ruzyni a tam jsem se s mnohými kamarády přišel v posledních srpnových dnech rozloučit. Ovšem to jsem měl již v kapse schválenou jednoměsíční dovolenku na Volyni.

Vyrazil jsem v prvních dnech září vlakem do Ostravy. Tam byl konec pravidelné osobní dopravy. Obcházel jsem proto s kufry v ruce strojvedoucí nákladních vlaků na jednotlivých kolejích a za cigarety lákal informace, zda jeho vlak pojedje směrem na Krakov, případně až do Lvova a dál a kdy vyrazí. Kam jedou věděli, horší to bylo se znalostí času odjezdu. Nakonec jsem se nastěhoval do vlaku, který vezl roury o průměru asi tři metrů, součást německé továrny, kterou Sovětský svaz dostal jako válečnou reparaci. Bylo nás v těch rourách mnoho: Poláků, kteří se vraceli do vlasti s kufry, batohy a batůžky, Ukrajinců, kteří měli spíše jen batůžky a také já se svými dvěma kufry. Také tam byli hoši sice bez kufrů a batohů ale s chutí je někomu ukrást. Na vagónu, v němž jsem seděl, byla ovšem četa rudoarmějců jako ozbrojený doprovod převážené továrny. Toho si hoši s chutěmi, sedící blíže k lokomotivě, ke své smůle nevšimli. Vlak jel velmi pomalu, ale když ještě víc zpomalil, zmínění šikulkové začali vyhazovat polské kufry a větší batohy z vagónů a za nimi pak asi tři seskočili z vlaku. Velitel čety, poručík, svému mužstvu nařídil nabit pušky ihned, když poškození Poláci začali křičet a jakmile šikulkové vyskočili na pole poručík četě velel „salvou pal.“ Šikulkové tam všichni tři zůstali ležet, mrtví nebo ranění a vlak jel stejnou rychlostí dál. Poručík mi pak řekl, že to je v těchto prostorách standardní situace. No nazdar! Standardní!

V Krakově jsem na nádraží v davu lidí viděl situaci, která byla daleko víc standardní, než ta co jsem viděl ve vlaku s rourami. Chlápek s břitvou v ruce se přitočil ke stařence nesoucí kufr, položil ji břitvu na hřbet zápěstí v němž kufr držela a něco ji zašeptal. Předpokládám, že to bylo: „pust nebo říznu.“ Babička ani nepípala a lidé kolem, kteří to viděli také ne. Když jsme byli z davu venku zeptal jsem se člověka, s kterým jsme to viděli, proč ji lidé nebránili. Poučil mne, že toho s břitvou zajišťuje celá banda a kdyby někdo měl námitky, tak mu svými břitvami „domluví“ a to naostro. Tak to byla situace superstandardní, že.

Takto jsem s přestupy do nákladních vlaků přicestoval přes Lvov do Rovna a **přišel dne 5. září 1945** do našeho domu v Rovně v ulici Pięknej 16. Dombrovští již byli pryč a nikdo o nich nevěděl. Zato tam byla manželka polského policisty, kteří v domě bydleli, byli vyvezeni v roce 1939 do Kazachstánu, manžel tam zahynul a ona,

Rovno, 1945. Jenda Bačovský jako výhybkář na nádraží v Rovně.

nikoho chudák neměla ke komu by se mohla vrátit, tak přišla do domu, v němž před válkou bydlela. Zkrátka vše vzhůru nohama, dům, kdysi tak milý mi byl naprosto cizí i s těmi vyměněnými obyvateli. Honem na Martinovku. Vypůjčil jsem si kolo, naložil na něj kufr a sám v uniformě s pistolí v pouzdře jsem šel vedle něj pěšky. Přišel jsem, pochopitelně neohlášen, navečer a pozítří 8. září byla martinovská pouť. To již byli doma oba bráchové Vláda (na dovolené z Kyjeva) a Jenda (sloužil v Rovně na nádraží jako výhybkář a stále ho nechtěli uvolnit) a kamarádi, kteří se rozhodli vrátit z Prahy na Volyň a s nimiž jsem se nedávno v ruzyňských kasárnách loučil.

Z Německa se vrátil, jako voják americké armády, bratranec Vláda Cmunt se sestrou, kteří tam byli vyvezeni na práci. Naše hospodářství měl na starosti nejmladší brácha Stanislav a neměl to lehké. Mamince pomáhaly neprovdané sestry Josefa a Ludmila. Samozřejmě, že druhý den jsem šel na besedu k Jankovým, podívat se na Slávku. No, nadřela se za ty roky holka, ale zkrásněla. Měl jsem našim pomáhat v hospodářství, bylo třeba podmítat, vybírat brambory ale my, holomci, jsme se navzájem spíše navštěvovali, radovali z toho, že jsme zůstali živi – měsíc utekl jako voda a práce jsem moc neudělal, jen tu nejnужnější.

Pravda všichni čtyři bráchové jsme měli již svá děvčata (Boleslav byl již ženatý) Vláda a Jenda si vybrali (nebo to je naopak?) své sestřenice Kristýnu a Stanislavu, dcery zahynulého strýce Gustýna Bačovského a Staňka brousil za Herbichovic jedinačkou Annou. To bylo také náročné na čas. Nejstarší bratr Boleslav zvěčnil tyto chvíle svým primitivním fotoaparátem na fotomateriál s proslouhlitou, pořízený za kořalku.

Na důkaz, že jsme se i později rádi setkávali poslouží série fotografií **po dvaceti** **dvou letech**. Vdávala se Maruška Pavlínová, provdaná Pancharská. Sestry, bratři, švagrové, švagři si částečně zopakovali foto z roku 1945. Drželi jsme spolu pohromadě dál, až nás začaly oddělovat odchody blízkých na věčnost.

Sestry s manžely (zleva doprava): Anna Pavlínová, Božena Báčová, Marie Herbichová, Ludmila Bačovská (vzala si prabratrance), Emilka Šindelářová. Maminku zapoměly dát dopředu.

Osoblaha 6. května 1967

Bratři s manželkami (příjmení za svobodna): Stanislav s Jiřinou Loukotovou, Boleslav s Emilkou Lipčákovou, Jiří Hofman s Jaroslavou Jankovou, Vladimír s Kristýnou Bačovskou, Jenda se Stanislavou Bačovskou (vzali si sestřenice).

Sestry (zleva doprava podle věku): Anna Pavlínová, Božena Báčová, Marie Herbichová, Emilka Sindelářová, Josefa Černá, Ludmila Bačovská.

Švagrové: Emilka, Jiřina, Jaroslava, Kristýna a Stanislava. Švagři se samostatně fotografovat odmítli a šli raději na pivo.

Bratři: Boleslav, Vladimír, Jenda, Jiří a Stanislav.

Fotografoval Jiří Hofman, ml., bylo mu 19 let.

Vraťme se ale zpět na Volyň a do roku 1945.

Nastal čas, abych se vrátil do vlasti. Staňka zapřáhl koně a vezl mne do Ozeran k vlaku. Předtím jsme spolu navařili dostatek kořalky, a tak dva kufry byly opět plné, jen druh nákladů byl jiný. Rychlík v Ozeranech stál jen minutu. Pokladní mi „nemohla“ prodat lístky, že prý je vlak plně obsazen. Staňka, znalý poměrů, to považoval za normální. Na jeho návrh jsme se oba postavili na nástupišti, každý s jedním kufrem v ruce a číhali na vlak. Vlak zastavil a náhodou průvodčí již za mírné jízdy otevřel dveře a zastavil s nimi přímo přede mnou (jinak je měli stále zamčené – důvody jsou ve „standartních“ příčinách). Cpal jsem se bez váhání do vlaku a průvodčí se mi v tom snažil zabránit, že je plně obsazeno. Namířil jsem na něj pistoli a zařval ať uteče nebo střelím. Vlak se již rozjížděl když jsem vnikl do vagónu a Staňka běžel s druhým kufrem na ramenu podle otevřených dveří a podařilo se mi kufr od něj převzít. Průvodčí zmizel a já jsem se posadil hned v prvním oddíle, kde mi spolucestující potvrdili, že dvě místa jsou volná. Za chvíli se objevil průvodčí s příslušníkem železniční stráže a začali na mne dotírat jako na diverzanta. Nechal jsem je oba vykřičet, vyhrožovat protokolem a vězením a když se vykřičeli, tak jsem se jich klidně zeptal zda takovéto chování k frontovému důstojníkovi spojenecké armády považují za správné. No, padlo ještě trochu slov, ale již mírnějších, zejména když jsem navrhl, abychom se na psaní toho protokolu všichni, kteří jsme v tomto oddíle přítomní trochu posílili a postavil jsem na sklápěcí stoleček půllitr kořalky, pak další, k tomu nějakou slaninu s chlebem. Družně jsme dojeli až do Lvova a tam mi průvodčí poradil, jak se dostanu do rychlíku, který jede přes sovětsko-polské hranice do Krakova. Tak to chodí na tom světě, každou chvíli jinak...

TURNOV říjen 1945 – srpen 1946

V Praze na velitelství jsem byl velmi překvapen. Řekli mi, že do konce roku se musíme rozhodnout zda budeme demobilizovat, nebo požádáme o zařazení mezi kandidáty na důstojníky z povolání. Jaksi nádavkem mi bylo sděleno, že jsem přemístěn do *Spojovacího učiliště*, které sídlilo v Turnově, jako učitel a zároveň překladatel a tlumočnick sovětských poradců.

Turnov, město polodrahokamů, jsem si brzy oblíbil. Krásy okolí jako Prachovské skály, Lázně Sedmihorky, horu Kozákov, Český ráj, hrad Valdštejn, Trosky jsem poznával jaksi služebně, když praktický provoz radiových stanic, který jsem vyučoval jsem plánoval právě v uvedených lokalitách. Kromě toho s kamarádem **Františkem Průšou**, předválečným poručíkem, který se zázrakem zachránil v nacistickém koncentráku a s **Čestmírem Šikolou** radistou-pařáduťistou, vysazeným z Velké Británie, jež zůstal na živu také skoro zázrakem, jsme navštěvovali letní karnevaly v okolí a šibřinkové a jiné večírky v Turnově. Náš čtyřlístek doplňoval **Michal Kodriš**, podkarpatský Rusín, který prošel sovětským Gulagem a v Jefremově byl jedním z poddůstojníků. V Jefremově se stal mezi námi vojáčky znám tím, že když nás vedl, (šel po chodníku a my ve tvaru po silnici) neváhal, bylo to před velikonocemi, jefremovská děvčata oslovovat: „děvuški pozovite menja na paschu.“ Krasavec byl, což o to, ale zda ho na ty velikonoce některé pozvaly to nevím. Vím ale, prozradili mi to jeho kamarádi, kteří s nim sdíleli trpký osud v Gulagu, že měl přezdívkou knot (fitil), protože byl tak zbědovaný, že jen zhasnout. Vida a za několik měsíců by šel k děvčatům „na paschu.“

S Frantou Průšou jsme si pořídili napůl motorku a jeden víkend jezdil on a druhý já. Čert mi napískal, abych jel do Liberce na výstavu *Budujeme pohraničí*. Při návratu mne přepadl na začátku cesty lijavec, motorka nešla nastartovat, nechat ji někde a přijet vlakem jsem se bál, tak jsem ji asi dvacet kilometrů do Turnova vedl, pravda s kopce jsem se vždy svezl, ale za to do kopce tlačil. Promočený, nesmírně uštváný a naštváný jsem se kolem půlnoci dostal do postele. Nelze se proto divit že druhý den jsem Frantovi nabídl, aby si tu moji polovinu odkoupil. Cenu jsem snížil úměrně mému včerejšímu naštvání. Plácli jsme si a Franta o nejbližším víkendu při jízdě lesem do Lázní Sedmihorek urval o kámen u motorky karter. Byla k ničemu. Ptal jsem se ho: „jestlipak bys, Františku, mi tu polovinu nyní zaplatil?“ Zavrčel: „houby s octem.“ Takže měl jsem štěstí, že mne a motorku ten lijavec přepadl. Franta od eráru dostal za levný peníz trofejní automobil, takže jsme mohli jezdit na ryby a také jinam.

Leč nebyla jen zábava, ale také povinnosti. Kromě výuky radiových stanic a radiového provozu jsem metodicky řídil výuku morzeových značek. Nešlo jen o zpracování a kontrolu plnění metodik, ale o návrh a zajištění realizace vybavení učeben. Žáků bylo mnoho, protože tehdy „nešťastný ročník 1923“, který byl Němci totálně nasazen, povolali do armády jako náhradní zálohu k několika měsíčnímu výcviku. Navázal jsem tam kontakty s řadou lidí, kteří se časem stali v oboru osobnostmi a v dalších letech mi leckdy pomohli. Stačilo, když jsem jim připomenul Turnov.

Turnov, 1945. Příprava na přednášku

Sovětským poradcem náčelníka učiliště byl plukovník **Slezunov**, zkušený pedagog, výtěčný, rozumný člověk. Kromě občasných vystoupení pro vojáky, byl zván nejrůznějšími organizacemi na besedy. Byl jsem jeho tlumočníkem a pro mne to byla náročná ale užitečná praxe. Jeho dva pomocníci zase připravovali písemné přednášky, které jsem překládal – zdokonaloval jsem se v psaní na stroji. Navíc jsem zjistil, že pro náročnější tlumočení mám nedostatečně květnatý repertoár českých slov. Českou gramatiku a nová slova jsem si osvojoval opisováním článků z novin, nebo knížek tak, že jsem si větu přečetl a pak po paměti zapisoval. Pro rozšíření rejstříku ruských slov jsem v originále po večerech četl Tolstého *Vojnu a mír* (mír je rusky svět a ten měl Tolstoj na mysli – občas se chybně píše *mír*, což znamená dobu mezi válkami), knihu úctyhodně tlustou a s dlouhatánskými francouzsky psanými rozhovory, které byly v poznámkách přeloženy. Také metoda, co .

Nedosti na tom. Ve spojovacím učilišti byla soustředěna německá kořistní technika, která byla tehdy u nás nejmodernější. Vícekanálové telefonní soupravy, zařízení pro fantómové telefonní linky, radioreléové (říkali jsme jim směrové) stanice na decimetrových a centimetrových vlnách a další. Jejich osvojení měla na starosti skupinka, vedená zkušeným a němčiny znalým majorem **Mísařem** a občas jsem s ním u zařízení strávil mnohou volnou hodinku. Bylo to velmi užitečné pro budoucnost.

Na Vánoce 1945 jsem jel do Hlubočan na Vyškovsku, kde můj budoucí švagr a kamarád, Stanislav Janko, spolu s dalšími kamarády z Martinovky dostali od státu zatím do nájmu a pak k odprodeji zemědělské usedlosti. Z Turnova do Vyškova je kus světa a já jsem zatím neuměl číst v železničním jízdním řádu. Vyzrál jsem na to tak, že cestou tam, jsem si opisoval z informačních tabulí na jednotlivých nádražích přípoje vlaků pro cestu zpět. Bylo to něco jako Adriadnino klubko nití, kterým vybavila Théseuse, když šel do knósského labyrintu na Krétě zabít netvora Minótaura, aby podle rozvinuté nitě cestou tam trefil zpět.

Cestou ve vlaku jsem se seznámil s nějakým obchodníkem, který ve velkém prodával slavnou jablonickou bižuterii. Když se dověděl co jsem zač (absolvoval jsem kousek obchodní akademie, uměl polsky, rusky, ukrajinsky) tak mne přemlouval, abych pověsil uniformu na hřebík a šel k nim, že do tří let budu zastupovat jejich firmu v těchto východních zemích, kde očekávali velký odbyt. Myslel to vážně, ale já jsem si včas připomněl svůj obchodní antitalent, vícekrát prokázaný a do Jablonce jsem nejel. Chtěl jsem studovat a to elektrotechniku, ale neměl jsem ponětí jak na to. Takže se o tom zmíním dále, až budu vědět víc.

Vánoce jsme strávili všichni chlapi pohromadě. Každý oběd a večere byla u jiného. Také do Lysovic a Zvonovic jsme se takto dostali. Zajímavé, že jsme to vše zvládli bez ženských a hladu jsme nebyli a bez pití teprve ne. Když jsem k Stáňovi přijel, zavedl mne do komory

Vyškov, 1945. Stanislav Janko

a ukázal na basu v níž stálo pět krát pět, tedy dvacet pět púllitrovek ořechovky, griotky, becherovky, myslivecké apod. Komentáře netřeba.

Nejožehavější téma byla reemigrace, ale my jsme věřili generálu Svobodovi a prezidentu Benešovi, že bude. Se Stanislavem jsme se proto dohodli, že jeho a moje rodiče usídlíme v Hlubočanech, já že si vezmu za ženu jeho sestru Jaroslavu – to se rozumělo samo sebou, vždyť jsem si o ní jaksi řekl při odchodu do armády – no a on si možná vezme moji sestru Pepinu, ovšem to se ještě uvidí. No, dopadlo to trošku jinak, protože když rodiče v květnu 1947 přijeli, tak Staňka byl otcem Aničky, kterou ho obdařila Julie Šurisová, dcera místních Němců, kteří jako antifašistická rodina nebyli odsunuti do Německa. Jen dodám, že podle mého soudu byla mu Julie velmi dobrou manželkou a dětem mámou. Vážil jsem si ji.

Hlubočany, 1946. Stanislav jako hospodář.

Tuším v lednu 1946 jsem dostal z ministerstva obrany dekret, že z poručíka v záloze se převádím do stavu poručíka z povolání. Jaro a léto 1946 nám uběhlo v práci a v srpnu přišla znenadání novina, že *Spojovací učiliště* se bude stěhovat do **Nového Mesta nad Váhom**. Nic nepomohly nesmělé protesty náčelníka učiliště, různé petice starosty a jiných místních a okresních potentátů na ministerstvo obrany a *Ústavodárné shromáždění* (ještě v roce 2005 jsem v archívu Parlamentu ČR viděl tehdejší protesty adresované brannému a bezpečnostnímu výboru), až jsem se divil jak si troufají. Zasněnci mne tehdy uvedli do situace – nařídily jim to jejich manželky! *Spojovací učiliště* zde bylo již před válkou a jelikož se zde školili jako záložní důstojníci také vysokoškoláci, maminky vdavekchtivých dívek snadněji pro ně našly výhodné partnery. Inu, za vším hleděj ženu, tvrdil nejeden klasik dávno před námi.

Přeprava do Nového Města byla provedena několika vlakovými soupravami. Ke každé soupravě se přišli někteří turnovští občané rozloučit se svými vojáčky; převažovalo mladé ženské pohlaví. Měl jsem tu čest, že jsem byl velitelem posledního transportu. Dostal jsem četu vojáků na stěhování a motocykl Harley o objemu válce 750 cm³ k osobnímu použití, ač jsem řidičský průkaz neměl. Původně měl motocykl přívěs, ale ten se někde ztratil a bez přívěsu se motocykl choval jako bujný oř: stačilo mírně přidat plyn a už se stavěl na zadní kolo, nebo prováděl horší věci.

NOVÉ MESTO NAD VÁHOM září 1946 – září 1947

Můj příjezd do kasáren v Novom Meste byl impozantní, hodný kovboje na býčím rodeu. Po příjezdu tohoto posledního transportu z Turnova, jehož jsem byl velitelem, jsem zjistil, že nákladní automobily nás na nádraží nečekají. Nechal jsem tedy vlak vyložit na rampu pod řízením svého zástupce a sám jsem jel na motocyklu do kasáren dojednat vše potřebné. Cestou městem jsem plašil hřmotem motoru chodce a u brány kasáren jsem najel do zatáčky vyšší

rychlostí než jsem měl, v ní jsem přibrzdil, Harley se položil na bok a já jsem se válel v prachu kousek od něj, naštěstí nikoliv pod ním. Že jsem od kamarádů vyslechl v příštích dnech vtipné i kousavé poznámky je samozřejmé. Jen velitele mlčeli, věděli, že mi, nezkušenému jelimánkovi, neměli dávat takový stroj do rukou.

Nové Město n/V, 1947. Absolventi aplikačního kurzu.

Druhý den jsem na nádvoří potkával známé chlapy z fronty a zanedlouho se vysvětlilo proč. Moudří lidé na ministerstvu rozhodli, aby všichni mladší frontovní důstojníci, kteří byli aktivováni a nemají příslušné vojenské vzdělání prošli desetiměsíčním aplikačním kursem v učilištích svých příslušných druhů zbraní. Tak se nás dvacet osm spojařů z čs. zahraničních jednotek, organizovaných v Sovětském svazu a ve Velké Británii sešlo v jedné z budov našeho učiliště, v níž jsme bydleli a měli svoji učebnu. Velitelem kursu byl rozumný major **Pitner**, takový trochu tatík a proto to s námi velmi dobře uměl. Matematiku a fyziku přednášel zkušený znalec dobrého vína a slovenských lidových písní, major **Ďurica**, které nás učil při občasných sedánkách ve vinárnách Nového Mesta.

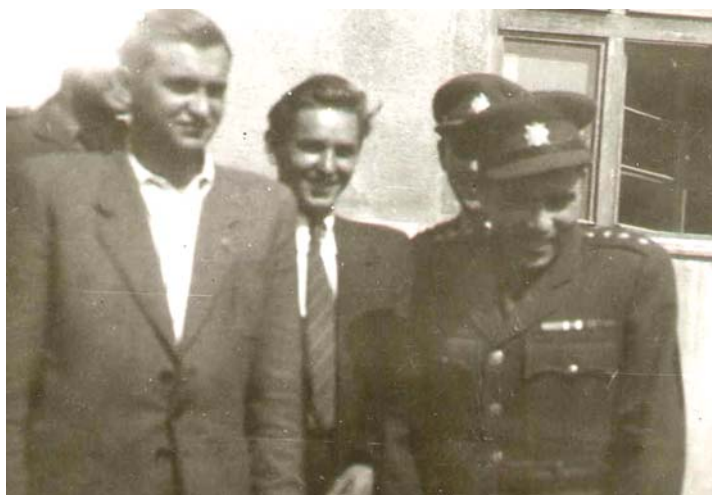
Na světnici č. 36 jsme bydleli tři: z Jefremova známý Milan Havlíček (uprostřed), nějaký **Ondrej Tuna** a já. Práce jsem měl dost, protože kromě studia jsem vypo-máhal jako učitel v našem kursu, chodil přednášet o radiových stanicích nejen budoucím záložním důstojníkům, ale také druhoročákům vojenské akademie spojovacího směru, kteří bydleli a měli učebnu ve stejné budově.

Světnice č. 36. Uprostřed M. Havlíček, vpravo od něj J. Tuna

To ale nebylo všechno čím jsme se zabývali. Nevím kdo přišel s tím rozumným nápadem, ale domnívám se, že to byli hoši z Podkarpatské Rusi mezi nimi Vasil Konevič, s nimž jsme mobilizovali nováčky v jeho domovině, že by bylo správné připravit se a na zdejším gymnáziu si udělat externě maturitu. Přihlásilo se nás šestnáct. Dohodli jsme se s ředitelem a asi s pěti profesory, kteří pětikrát týdně v podvečer chodili do kasáren nás, za sjednaný plat, od ledna do konce července, doučovat. Maturitní zkoušky jsme dělali v září 1947. Kdybych trochu lépe zvládl matematiku, měl bych vysvědčení s vyznamenáním. Aj tak som hrdý, že som robil maturitu vo slovenskom jazyke.

Sem tam jsme se ve skupinkách nebo jednotlivě jeli podívat po krásách kraje. Do lázní Piešťany, do hrůznými skutky známého hradu v blízkých Čachticích, nebo jen tak podél řeky Váhu. Na dvoudenní výlet, přesněji řečeno na posvícení do rodného Šaštína nás asi osm kamarádů pozval Milan Havlíček, nám známý z Jefremova v aféře s prodanou fufajkou. Milanovi rodiče hospodařili na středně velkém statku. Přijali nás velmi pěkně, nocovali jsme všichni u nich na seně, Milan s námi. Ptali jsme se o tiecka, zda ho již navštívil

„Maturitní tablo“

exekutor kvůli zaplacení fufajky, kterou Milan v Jefremově na bazaru prodal, peníze projedl v „blinčikach“ a při raportu mu velitel (poručík Gondol) vyhrožoval, že keď po vojne pridie exekutor otiecko zoberie vidle a budie syna legionara po dvore honiť. Ukázalo se, podle otiectových vtipných komentářů, že Milan měl po kom svoji veselou povahu zdědit. Večer byla posvícenská zábava, při které jsme byli středem pozornosti nejen starosty a jiných strýců, ale při dámské volence také mladých příslušnic lepší poloviny lidstva. Byli jsme totiž v uniformách, protože jsme nic slušnějšího na sebe neměli. Na tyto pohodové chvíle, strávené mezi srdečnými lidmi, jsme při náhodných setkáních po letech rádi vzpomínali.

Tam, kde se sejdou mužský, kteří toho mají trochu za sebou, nechybí nejen zajímavé vyprávění, ale také úsměvné až srandovní příběhy. Některé z nich jsem si zapamatoval.

Začnu rotmistrem, který měl nějakou funkci ve škole pro důstojníky v záloze. Šel jsem přednášet a na chodbě mne rotmistr, říkejme mu Jano, protože si příjmení již nepamatuji, oslovil: „pan poručík, poďte sa pozrieť, čo ty somári na doske napísali“. Šli jsme spolu do třídy, žáci seděli v lavicích jako nevinátka a na tabuli bylo hůlkovým písmem napsáno: „rotmajster Jano je vól“. Díval jsem se mlčky střídavě na nápis a na rotmistra a myslel jsem si své, vždyť jsem Jana znal. Rotmistr asi uhodl mé myšlenky, protože po chvíli vyhrkl: „pan poručík, keď je to aj pravda, ale **prečo to píšú...**“ Věru správně položená otázka. Celá třída to dotvrdila nevázaným řehotem. Před komisemi probíhala nařízená prověrka činnosti všech vojáků z povolání za Slovenského národního povstání. Na dotaz, zda se zúčastnil povstání, rotmistr Fero odpověděl: „v povstani som nie bol, lebo bolo ďaleko od mojho domova“. Na mlčící dotazy členů komise omluvně dodal: „ale keď teraz voľa aké povstanie bude, tak **zo mnou už rátajte** (počítejte)“. Tak vida, již tenkrát byli stoupenci třetího odboje.

Nové Město, 1947. Bez komentáře

Milan Havlíček studijní píli nevynikal. Když ještě před večerí se chystal do města, tak jsem mu občas domlouval, aby se učil. Sliboval mi: „Juro, v sobotu sa buďem učiť, vieš. Pomôžeš mi, hej?“ V sobotu se Milan chystal odejít ihned po obědě a na moje napomenutí reagoval: „no, čo, čo, celý týždeň sa drem jako somár, aj v sobotu budiem, nie?“ Síla tak promyšleného argumentu mi zavřela hubu. Někdy ovšem, když bylo „vysoké datum“ tak se šlo alespoň na plovárnu. V „civilu“ je Milan a ti dva vedle něj, s nejsmutnějšími pohledy jsou z Volyně: **Tonda Honzátka** a **Boris Malák**. Další tři jsou Slováci.

Nade všechny žertěře našeho kurzu vynikal náš známý již ze Sninských Hamrů **Fedor Ivančov**. Ten se šibalským úsměvem to je on. Vedle je **Michal Pohoriljak** – oba mí skvělí přátelé.

Jako studentu gymnázia mu těsně před válkou vyšla kniha veršů o jeho karpatské domovině nazvaná *Pod slaměnou střešou* (Pid solomjanoju strichuju). Utekl do Sovětského svazu, byl zavřen za nedovolené překročení sovětských hranic a z gulagu se dostal do 1. čs. brigády, bojoval jako spojař při osvobozování Kyjeva, pak v Karpatech, na Slovensku a Moravě a nyní v hodnosti nadporučíka nám rozdával radost, zejména při přípravě na maturitu. Z jeho nesčetných žertíků uvedu alespoň některé.

Jel jsem na sobotu a neděli do Hlubočan na Vyškovsku za rodiči a za Slávkou. „Jirko, jedeš do toho Vyškova, pozdravuj tam ode mne Štěpána Korytnikova, bydlí kousek od nádraží, nezapomeň Korytnikov, udělej to pro kamaráda“ žebronil svoji hrbolatou češtinou (používal ji jen občas, když něco chystal, jinak česky, slovensky, ukrajinsky a rusky mluvil perfektně) udal adresu a popsal cestu. Opravdu, od nádraží to bylo jen kousek. Domeček se zahrádkou, u vrátek jsem stlačil knoflík zvonku. Přišel pán, pro jistotu se ptám: „jste pak Korytnikov?“ Místo odpovědi se chlápek začne svíjet smíchy a když se uklidnil a otřel slzy, tak mi podal ruku a představil se: „Neckář je jméno mé, posílá Vás Ivančov, že“? A pozval mne dál. Při sklence vína mi vyprávěl, že ihned po válce pracovali s Ivančovem jako překladatelé na generálním štábu a při prvním seznámení mu Ivančov řekl: „ty, Štěpáne, to příjmení Neckář se mi špatně pamatuje. Víš necky jsou po našem koryto, Korytnikov se mi bude pamatovat lépe, že ti to nebude vadit?“ Kolik žertíků i téměř kanadských, na generálním štábu,

Nové Město, 1947. Spokojenost po ukončení kurzu.

v této důstojné vojenské instituci, anonymně provedli, se spočítat nedá. Většinu jich vymyslel Fedor. Nyní doběhl mne.

Ten druhý příběh. Šli jsme s Fedorem do jídelny, on napřed. Před dveřmi se zastavil, otevřel je, rukou naznačil a slovy doplnil „prosím, pane poručíku, běžte, jen běžte, až po Vás, až po Vás“. To, že mi z ničeho nic vykal jsem podcenil – mohlo mne napadnout, že chystá nějakou kulišárnu. Bezelstně jsem do dveří téměř vkročil a tu mne náhle trochu odstrčil dozadu a poučil: „kam se cpeš, hmyze, od čeho je tady víc“ a poklepal rukou na svůj nadporučický nárameník. Uznal jsem, že komu čest, tomu čest a pasákovi (tím jsem byl nyní já) bejkovec!

A další již jen jako malé doplňky. Přišel k nám na světnici, zastihl nás nad učivem a spustil poučení: „neučte se, volové, čím víc se budete učit, tím víc toho budete vědět, tím víc toho zapomenete a tím méně toho budete vědět.“ Uznáte, že to nemá logickou chybu.

Pěkně kreslil. Zejména psy a každý se jmenoval Bundáš. Na jeho světnici jsem omylem zapomněl svá podepsaná skripta. Dostal jsem je od něj celé pokreslené skupinami tři bundášů v nejrůznějších pohledech a situacích, včetně těch nejchoulostivějších. O to by nešlo. Dosud ale nevím proč ti tři bundášové měli místo psích hlav naše tři: Havlíčka, Tuny a moji. Ovšem uši jsme měli dlouhatánské, které se vyskytují jen u některých psích plemen. V rohu byl dotaz: ' ', ' '? (Proč jsou u nás tvoje rozumy, holoubku).

S Fedorem si občas píšeme, posílal mi čestné výtisky svých knih. Svoji prvotinu, rozšířenou na více než dvě stovky stran prózy, doplněných svými válečnými prožitky. Její titul přiměřeně pozměnil na *Do dálav zpod slaměné střechy*. Kromě toho řadu svých útlých, člověčím způsobem psaných knížeček o prešovských a Prešově, kde s manželkou zakotvil. Bohužel nyní již žije bez kapitánky jejich lodi Věry, bez syna Borise a milované vnučky Zorky. Není větší tragédie pro matku nebo otce, když musí pochovávat své přímé potomky a natož vnuky. Tyto rány osudu Fedorovi pomáhají přenášet jeho dcery s vnučaty a pravnoučaty. Vím že ho milují. Mám ho rád a moc si ho vážím.

Před dokončením tohoto povídání mi jeho dcera sdělila, že tatínek zemřel. Dopisují si nyní s ní. Její dcera je baletka, scenáristka a spisovatelka. V r. 2007 obsadila na celosvětové soutěži v Moskvě první místo v klasickém baletu! Její dědeček mi o ní psal coby o nadaném děvčátku. Škoda, že se jejího světového úspěchu nedomohl.

Několik vět o celkové charakteristice účastníků aplikačního kurzu. Složení naší skupiny bylo pestré: věkově od dvaceti asi do třiceti dvou let, národnosti, původ, osudy jsme měli různé.

Nejvíce zde bylo Rusínů – jedenáct, dále devět Slováků, osm Čechů a sice dva z domácího odboje, dva z Obrněné brigády ve Velké Británii a jeden, nejvzácnější, Čestmír Šíkola radista zpravodajské skupiny EVA CLAY, vysazené z Velké Británie, o němž jsem se již zmínil v souvislosti s Turnovem. Nakonec my tři volyňští Češi: Antonín Honzátka, Boris Malák a já..

Pochopitelně každý z nás se stal zahraničním vojákem za různých okolností. Slováci byli vládou Slovenského štátu posláni pomáhat německému Wehrmachtu bojovat proti Sovětskému svazu, ale mnozí z nich přešli dobrovolně k partyzánům, nebo přeběhli k Rudé armádě. Nejvíce, téměř tři tisíce, jich přeběhlo u města Melitopol z divize, která byla umístěna na Krymu. K této skupině patřili naši slovenští kamarádi.

Do Velké Británie se naši spolubojovníci dostávali z Protektorátu Čechy a Morava různými cestami: přes Polsko a Sovětský Svaz do Francie a pak do Velké Británie, nebo přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii do Libanonu a po účasti v bojích v Sýrii a v Severní Africe do Anglie — to byla cesta našich třech kamarádů ze Západu.

Lubý Jirko,

Srdcešně tě zdravím a naši horavěky.
Děkuji ti za pěkný dopis, který mně velmi
potešil. Těch dopis jsem odeslal Jirkovi to
který od r. 1968 žije v Kanadě s celou
svou rodinou. Zajisté ti napíše, jak se
vehni o sebe zajímal.

Těbe Jirko já si představuji jako našeho
poslušného a zároveň profesora. Ty jsi byl
žák - vynikající koutar. Divím se jenom
měl ne sice takový zájem, aby vypracoval
od našich spojů kdesi do postřadu
která nás ochudila o mnoho.
V tehdejší době jsem věřil, že by se to
velikým (naš.) spojovacího vojenským! Ne
byl jsi byl právě ten náš nejchopnější
nejvíce nadšenější i zároveň nejmladší
který sice všichni naši chlapci měli
důvěru, neboť jsi byl bratrský, čestný.
Nemám ani slova jak byl Těbe Jirko
nazval. Byl jsi vzácný a mystický
dnes, neboť svou dobrotu a sebe
jsem vykazoval.

Vzpomínám si jak šel. Šel m
slohem nám vyvětlit malíčkosti a

My z Volyně jsme nastoupili do čs. jednotek v SSSR buď v Jefremově u Tuly a nebo přímo na Volyni.

Nejsložitější a netrpčí osudy měli naši rusínští spolubojovníci. Desetitisíce chlapců i děvčat z rodné Podkarpatské Rusi, kterou v roce 1939 okupovalo Maďarsko, uteklo do Sovětského svazu s nadějí, že budou moci bojovat proti Německu a Maďarsku za obnovení Československé republiky. Místo tohoto byli odsouzeni na tři i více let nucených prací v neudržitelných životních a přírodních podmínkách, kde jich mnoho zahynulo. Ti šťastnější byli čs. velvyslanectvím v SSSR vyreklamováni a mohli se stát vojáky v čs. jednotkách. Nyní byli mezi námi.

Když jsem získal jejich důvěru vyprávěli mi své trpké osudy někteří z nich již na frontě. Po trpkých zkušenostech si dávali velký pozor, komu mohou věřit a komu nikoliv. Snad jsem je pochopil, rozhodně nezklamal jejich důvěru, bez lítostivých slov jsem s nimi cítil a snažil se zde v kurzu pomáhat s učením těm, kteří to potřebovali. Bez okázalosti, mentorování, divení se když něco ihned nepochopili. Vždyť někteří z nich, než odešli z rodného kraje sotva dosáhli základního vzdělání.

Původně jsem chtěl povídání o práci a životě v Novom Městě nad Váhom zde uzavřít. Po jistém váhání jsem se rozhodl zde uveřejnit dopis, který mi poslal kamarád, účastník kurzu, Podkarpatský Rusín **Štefan Antonij**. Po čtyřiceti sedmi letech nejdříve moji manželce telefonicky sdělil a pak mi poslal v tomto dopise mínění, které o mně měli jeho krajané a o němž jsem tehdy ani potom neměl tušení! Prostě pomáhal jsem kde jsem mohl a kde bylo třeba, což bylo mým celoživotním zvykem. Štefan brzy na to odešel na věčnost.

Dříve, než děj mého povídání přenesu na další moje působiště, povím stručně o nejdůležitější historické změně v životě volyňské menšiny – o **reemigraci** do staré vlasti. Nelekejte se. Nebude to historický rozbor, ale povídání jen o naší rodině.

Pouze připomenu, že jsme se s budoucím švagrem Stáňou Jankovým dohodli dlouho před jejich příjezdem, že budeme usilovat, aby oboje naši rodiče žili v Hlubočanech.

Martinovští občané jeli do Čech v jedné vlakové soupravě s občany sousední české vesnice Dembrovky. Na Vyškovsku bylo osídleno a čekalo na své rodiny asi deset bývalých vojáků z těchto obcí a vagóny s jejich blízkými byly již v Hranicích na Moravě odpojeny a přistaveny na nádraží do Vyškova. Hoši, včetně Stáni Jankovýho, s radostí své blízké stěhovali.

Já jsem pro rodiče, bratry, sestry a švagry obsadit zemědělskou usedlost nebo usedlosti nemohl, proto jsem za nimi jel až do Bochova v západních Čechách, kde byli dočasně umístěni ve shromažďovacím středisku, abych jim pomohl při hledání usedlostí. Vzal jsem si na to dovolenou, cestou jsem se zastavil v Hlubočanech přivítat Slávku a její rodiče a **1. května 1947** jsem se s mými milými v Bochově srdečně setkal. Oslava být nemohla, ale slzy radosti

Rovno, 1947 před reemigrací. Maminka, Ludmila a Josefa uprostřed.

ze shledání nescházely. Druhý den jsme se švagrem Báčovým vyrazili vlakem na Litoměřicko, Mělnicko, Lounsko, Žatecko a jinde v Čechách vyhledat možnost usídlení našich spřízněných rodin poblíž sebe. Bylo to beznadějně a doporučili nám jediné Krnovsko a Osoblažsko. Tam se skutečně usídlili, kromě rodiny Boleslava, která se usídlila na Chebsku spolu s příbuznými jeho manželky Emilky, rozené Lipčákové. Zde se poprvé přiznám ke škodě, kterou jsem způsobil *Československým státním dráhám*. Vojáci tehdy jízdenky nepotřebovali, protože stačilo, když se průvodčímu prokázali vojenským cestovním rozkazem s razítkem útvaru, vepsanými začátky a cíle cest, které si vojáci nechávali v nádražních pokladnách razítkem potvrdit. Průvodčí měli za povinnost porovnat příjmení napsané na rozkaze a na osobním průkazu. Měl jsem malý svazček takto připravených cestovních rozkazů nejen pro sebe, ale také dodatečně vyplněných pro „pana kapitána Stanislava Báču“. Když se průvodčí objevil ve vagónu švagr, „kpt. Báča“ okamžitě usnul div nechrápal a já, jsa v poručické uniformě, jsem dal průvodčímu k nahlédnutí oba cestovní rozkazy s něnou prosbou, aby pana kapitána nebudil, že má za sebou únavná jednání. Průvodčí s porozuměním tiše odcházel. Pane dráha, omlouvám se za podvůdek, tehdy se těch penízků opravdu nedostávalo.

Bochov, 5/1947. Kpt. Hovorka a Stanislav Báča.

Velmi složitě se v Hlubočanech usídlovali moji rodiče spolu se dvěma svobodnými sestrami, Josefou a Ludmilou. Tehdy se místní národní výbor velmi vzepřel a nechtěl jim uvolnit jeden ze dvou rezervních domků, které pro osídlence měl. Osobně jsem prosil nejdříve několikrát předsedu a radní v Hlubočanech a spíše jsem jim byl pro psinu. Šel jsem za předsedou okresního výboru, dobrý člověk, jmenoval se **Podaný**, dal mi do ruky příkaz nad kterým se hlubočanští vejboři jen ušklíbli, pro podobný glejt jsem si zajel na osídlovací komisi ministerstva zemědělství. Jen nad ním ohrnuli nos. Byl zde již konec léta a rodiče stále bydleli u Stáni Jankového na výměnku. Konečně se vše vyřešilo tak, že rodina, která v Hlubočanech osídlila č.p. 120 se rozhodla vrátit do své původní obce na Drahanské vysočině. Pak se již radní nemohli vymlouvat a kamarádi v Hlubočanech prosadili osídlení rodičů bez moji účasti. Celé roky se mi potom předseda národního výboru **Příbylík** styděl podívat do očí i když jsem mu jeho ošklivé chování ani jednou nepřipomněl.

Kde jsem musel opět zasahovat, bylo přidělení k tomuto domku kousku zemědělské půdy, protože k němu původně žádná nepatřila. To již vyřídil předseda okresního národního výboru Podaný v moji přítomnosti jediným telefonátem zemědělskému inženýrovi, který prováděl scelování rozdrobených pozemků – jmenovalo se to komasace pozemků. Když jsem ihned za inženýrem v Hlubočanech zašel, ochotně přede mnou předělal plán a přidělil rodičům asi jeden a půl hektaru pěkné rovinky asi sto metrů od domu. Když jsme se loučili dodal: „on mi předseda řekl, abych přidělil celkem tři hektary a tak ten zbytek musím ještě někde uždíbnout“. Na tom jsme se rozešli a já se o věc nestaral, jen jsem tatínkovi řekl, že místo

na osmnácti bude nyní hospodařit jen na třech hektarech. Zasmál se, že víc nepotřebují, protože už nás, děti, mají téměř z krku.

Jaké bylo moje obrovské překvapení, když asi v roce 1993 při prozkoumávání vlastnických práv na půdu mi Josef, manžel sestry Lidky sdělil, že v sousedním kučerovském katastru patří k popisnému číslu 120 v Hlubočanech jeden a půl hektaru půdy, kterou neobdělávali, protože o ní nevěděli. To byl ten inženýrův ždíbec. Zřejmě tatínek dostal vyrozumění z katastrálního úřadu na každý dílec zvlášť a ve velkém časovém odstupu, tak si nevšiml, že jde o dva různé díly v různých katastrech.

Martinovka, ?? Antonie a Leopold Bačovští.

V Hlubočanech ještě zůstaneme. Usídlili se v nich manželčini a mí nejbližší, proto se zde, ve staré vlasti, staly Hlubočany jakoby náhradní rodnou obcí z Volyně – Martinovky. Jezdili jsme sem s oběma syny k našim rodičům po mnoho let. Udržovala se tak soudržnost rodiny, prarodiče si užili vnuků a naopak, bratrance a sestřenice navazovali vztahy, které jim vydržely dodnes, kluci poznávali vesnický život.

Vdávaly se zde obě dosud neprovdané sestry: nejdříve Josefa a později Ludmila, také my se Slávkou jsme zde měli svatbu. Manželčini rodiče zde slavili šedesáté a pak šedesáté páté výročí své svatby. Tyto události a další pohodové chvíle zachycují následné fotografie.

Hlubočany, 1947. Svatba sestry Josefy a Josefa Černého.

Hlubočany, 1947. Družička Jaroslava Janková a mlád-nec Jiří Hofman na svatbě Černových.

Hlubočany, 1947. Míla Hofmanová (později Novotná) a Ludmila Bačovská. Obě jsou sestry Jiřího Hofmana, ale navzájem sestrami nejsou. Proč, asi snadno rozluštíte.

Hlubočany, 1947. Maminka.

Při svatbě Ludmily Bačovské se opět sešla celá rodina – Liduna byla poslední a nejmladší z rodiny. Za muže si vzala prabratrance Josefa. Jeho pradědeček František byl krejčí – odtud přídomek „krejčoví“ a Lídin pradědeček Josef byl jeho bratrem. Oba byli zakladateli obce Martinovky. Pocházeli z Bohuňova na Moravě. Ze svatebních fotografií jsem umístil tu nejzajímavější, kterou inicioval švagr Václav Pavlín.

Podle potřeby a možností jsem pomáhal manželčiným rodičům při opravách domu: s dědem jsme udělali nové podlahy, omítli dům, po velké povodni jsem usedlost uvnitř i zvenku omítl.

Se švagrem Josefem Bačovským (maminka s nimi bydlela) jsme udělali první nevelkou rekonstrukci domku. Když pak Josef přistavoval další byt a původní bydlení se zetěm Pavlem Rečkem zásadně rekonst-ruovali, na nesmělou žádost své sestry jsem v obou bytech provedl novou elektroinstalaci. Revizní technici z rozvodných závodů nejdříve prý nad prací nějakého amatéra ohrnovali nos, když ale nezjistili žádnou instalační chybu a přístroje naměřili předepsané parametry, tak protokol podepsali a byty připojili k rozvodné síti.

V průběhu vysokoškolských prázdnin v roce 1952 jsem pomohl panímámě a pantátovi Jankovým opatřit asi osm kubických metrů palivového dříví, což bylo topení na dva až tři roky. Příležitost vznikla nečekaně. Předtím byl nějak příznivý rok pro rozmnožení lesního

Hlubočany, 1949. Nemladší a nejstarší manželský pár. Novomanžele Ludmila a Josef Bačovští a Anna, rozená Bačovská s manželem Václavem Pavlínem.

brouka - kůrovce. Lesáci mu vyhlásili boj tím, že zvali dobrovolníky, aby napadené stromy jak nejdříve vykáceli. Přihlásilo se nás z Hlubočan, sousedních Lysovic a Rostenic celkem osm chlapů, vesměs Čechů z Volyně a navíc bývalých frontových vojáků. Nejstarší byl **Václav Kočina** (*1916) a tudíž byl pro nás přirozenou autoritou. Vlakem jsme dojeli do **Vrbna** pod Pradědem, ohlásili se hajnému a ten nás vedl asi dvanáct kilometrů lesními cestami k loveckému srubu, v němž jsme se ubytovali. Do přiděleného pásu lesa jsme to měli asi kilometr cesty. Ke studánce s čistou vodou jen kousek. Náradí a suchou stravu na dobu necelého měsíce jsme si přinesli s sebou, včetně chlebových sucharů, slaniny, uzeného, brambor, cibule, mrkve, petržele, atd. Petrolejová lampa s petrolejem a kuchyně se skrovným kuchyňským nádobím ve srubu byla, ale citelně scházela kuchařka, ba ani kuchař nebyl. Takže nevím jakým řízením jsem byl touto životně důležitou funkcí pověřen, samozřejmě bez nároku na jakékoliv pracovní úlevy o odměně nemluvě. Režim dne, svátek - nesvátek, byl jednoduchý: v 5.00 budíček (pro mne o 30 minut dřív

ve – vařil jsem hutnou snídani), po snídani odchod do lesa, suchý oběd a vodu s sebou a až do soumraku jsme ručními pilami káceli stromy, řezali je na metrová polena a vynášeli k cestám, které byly vedeny po vrstevnicích. Před soumrakem návrat, já jsem se postavil k plotně, chlapi se rozvalili ve svých peleších, vyprávěli příhody, vtipy, nezřídka si mne dobírali, že ta polévka-kaše, nebo co to vařím, nějak málo voní, kdopak ví jestli to bude vůbec k jídlu, já jsem se zas odsekával, že když jim to málo voní ať změní restauraci. Stávalo se, že jsem některého remcala s baterkou poslal pod blízké smrčky nasbírat nějaké hříby, na cibuli jsem je osmažil a hned jim všechno vonělo.

Tak nám ubíhaly dny, Vašek Kočina nad svým brlohem odškrtával kalendář, abychom se neztratili v čase. Za celou dobu jen jednou se hajný přišel na nás podívat a když uviděl, že ty dvě stovky kubických metrů dříví, které jsme měli udělat určitě budou, potvrdil nám splnění úkolu až při naší zpáteční cestě ve Vrbně (dokonce jsme udělali asi o dvacet kubíků navíc – měli jsme nakácenou zásobu).

Nějak ke konci jsem bezděčně vyslechl jeden drb o sobě, který mne potěšil. Po celou dobu jsme pracovali v páru s **Vládou Pospíšilem** z Lysovic. Předtím jsme se neznali. Šel jsem jednou za tmy ke studánce, kde jsme měli také improvizovanou umyvárnu, se před spaním umýt. Ve tmě jsem uslyšel jak Vladimír někomu říká: „člověče, ten náš studentík Jirka, mys-

lel jsem že to je nějaký uhejbáček a že budu muset makat za něj a on ti mne s tou pilou dost prohání, někdy toho mám skoro plný zuby a on jakoby nic a při tom to je takovej suchomel.“ Po vyslechnutí takového uznání jsme pochopil, že také jiní si mysleli totéž a proto si možná řekli: „moc té práci asi nedá, tak ať aspoň vaří.“

Poslední den jsme po snídani šli pomalu lesem podél cesty do Vrbna na vlak. Prý abychom domu přinesli nějaké hříby. Nejdříve jsme je dávali do vyprázdněných ruksaků, brzy byly plné. Z neprané košile udělal nějaký zlepšovatel provizorní pytel a tím dal příklad. Ani takové řešení nebylo dostačující. Zastavili jsme se, vybrali z dosavadních zásob velké hříby, nechali je na místě ležet a sbírali jen malé a maličké. Než jsme odpoledne vyšli z lesa měli jsme malými hříbky zaplněné kde co, snad nám čouhaly i z kapes. Ve vlaku jsme tím cestující doslova provokovali. Ten rok manželky a babičky v našich rodinách urychleně sháněly recepty na trvanlivou konzervaci hub! Měli jsme i na rozdávání hříbečky sušené, nakládáné na více způsobů, ba byla z nich nadělána také smaženice a zalitá sádlem – ledničky jsme ještě neměli. Hlavní ale bylo, že lesáci nechali každému pracantovi přivést z okolních lesů až na dvůr po osmi kubických metrech dříví. Na červenec roku 1952 jsem vzpomínal jako na nejužitečnější dovolenou a kdykoliv jsme se s některým z účastníků sešli, vzpomínali jsme nejdříve na tento nádherně strávený měsíc pod Pradědem a teprve pak na další společné prožitky.

Hlubočany, 1956? Maminka u mlátičky v zemědělském družstvu.

Na dobu žní jsem si vybíral dovolenou, abych mohl pomáhat sklízet úrodu na usedlosti Stáni. Když od 1. ledna 1949 si rodiče mé manželky Anna a Josef Jankoví koupili malé hospodářství (kolem 5 ha půdy), tak jsem pomáhal také jim. Brzy na to bylo založeno *Zemědělské družstvo I. typu*, kde se společně pouze sklízelo, takže šlo o organizovanou sousedskou výpomoc

Tehdy jsem pomáhal svázet mandele a mlátit. Stáňa měl výkonnou mlátičku s lisem na slámu. Byla to jedna z asi šesti souprav ve vsi, která byla tehdy do žní plně zapojena. Když se toto družstvo přetvořilo na *Jednotné zemědělské družstvo* stále jsem považoval za nepsanou morální povinnost při žních pomáhat. Až jednou... Druhý den po příjezdu na dovolenou jsem zašel jako obvykle za předsedou **Jardou Klíčem**, s žádostí, aby mne někam přidělil na práci. Podíval se na mne, zamyslel a řekl: „Jirko, vezmi si nějakou knížku lehni si na mez, víš na tu vysokou co vede k Hájku a pozoruj co se bude na tomto stohektarovém láně dít.“ Poslechl jsem ho, díval se a asi od deseti hodin zíral, když se do láně zakously postupně čtyři kombajny, od nichž dva traktoristé s vlečkami odváželi

obilí do vsi na čističku. Kolem poledne přijela dodávka, vyskočili z ní dva kombajneři, kteří na strojích směnili dva kamarády a na ně již čekala kuchařka s rozloženým stolečkem a teplým obědem. Než kombajny objely lán, stačili si po obědě i zakouřit. Pochopil jsem, že se od padesátých let, kdy JZD hospodařila nevalně a některé vyložené lajdácky se hodně změnilo. Navečer jsem zašel za Jardou. „Hospodaříme asi na 400 hektarech, dříve nás sklízelo úrodu asi 150, vždyť to znáš, byl jsi jeden z nich a nyní 16 včetně odvozu vyčištěného obilí do sil ve

ŠŤASTNÉ CHVILKY!

Hlubočany, 1954?

Babička s vnučkou

Jarmilkou, nyní

Rečkovou a maminka

Ludmila s dcerkou

Ludmilou, nyní

Vágnerovou

Vyškově nebo na půdu prasečáku a kravína“ – mi řekl. „Jak to je s obděláváním řepy?“ jsem se ptal. „Dříve jsme ženské prosili, aby ji chodily okopávat a nyní se mezi sebou dokážou i pohádat, když některá má přiděleno k obdělání větší kus než jiné.“

Od dob předsedování J. Klíče se hodně změnilo. V sedmdesátých letech vznikl sjednocením těchto poměrně malých družstev zemědělský podnik, který obhospodařuje více než 6 000 ha. Po převratu v roce 1989 nezakl, jako mnohé a mnohé jiné, ale naopak. Díky tomu že je veden vzdělanými lidmi, kteří umějí a chtějí, úspěšně hospodaří, přetransformoval se nejdříve na *Zemědělské obchodní družstvo Rostenice* a pak na *ROSTENICE a. s.* Také moje manželka Jaroslava je „akcionářkou,“ s 5 ha půdy, které zdědila po rodičích.

*Hlubočany,
1954? Babička
Janková se svými
dcerami:*

*Jaroslavou
s vnukem Jiřím,
po její pravé
straně je vnučka
Anička - dceruš-
ka Julie
a Stanislava
Jankových.*

*Po pravé straně
babičky je dcera
Libuše se synkem
Vašíkem a dce-
ruškou Zdenkou.*

Vrátíme se z Hlubočan roku 2006 do Nového Města v roce 1946/47. Úspěšně skončil náš aplikační kurs, udělali jsme externě střední školu, z Volyně přijeli a usídlili se mí blízcí, ale ty větší změny v životě mne teprve čekaly. Byl jsem jmenován zástupcem velitele radiového výcvikového praporu spojovacího pluku v Brně.

To, že právě v Brně byla trochu benevolence pplk. **Mattuše**, který mne znal z Turnova, kde byl zástupcem náčelníka učiliště a nyní byl náčelníkem spojovacího oddělení štábu vojenské oblasti se sídlem v Brně. Na naše vyřazení z aplikačního kurzu přijela tehdy do Nového Mesta řada vysokých funkcionářů spojovacího vojska, pplk. Mattuš byl mezi nimi (všimněte si jeho podpisu na památečné fotografii), hlásil se ke mně svým obvyklým bručounským a trošku obhroublým způsobem. Jinak zlatý člověk, ale navenek vypadal nepřístupně. Když jsem mu řekl, že bych rád zůstal na Moravě, jen něco zabručel ve smyslu uvidíme a když jsem řekl, že bych zde chtěl založit rodinu ihned přešel do lidského tónu a zeptal se, zda již mám povolení ke sňatku. Když jsem mu řekl, že jsem ještě ani nepodal žádost, tak se zarazil a ptal se, zda má moje nevěsta předpisy požadovaný majetek, tj. v hodnotě kolem třiceti tisíc předválečných korun. O tomto ustanovení jsem nevěděl a posmutněl jsem zase já. Utěšil mne. Prý se chystá zásadní změna nejen toho, ale také dalších předválečných předpisů. Žádost o povolení sňatku jsem asi za měsíc podal, ale opravdu jsme všichni my, „chudé kostelní myši“ museli počkat na změnu předpisu.

O Slávku jsem rodičům řekl, až když došlo kladné vyřízení žádosti, dříve jsem si netroufl, což bylo až na jaře 1948 a Slávka se již čekala. Než náš prvorozený přišel na svět, mnoho se v našem životě stalo a to musím sdělit přednostně.

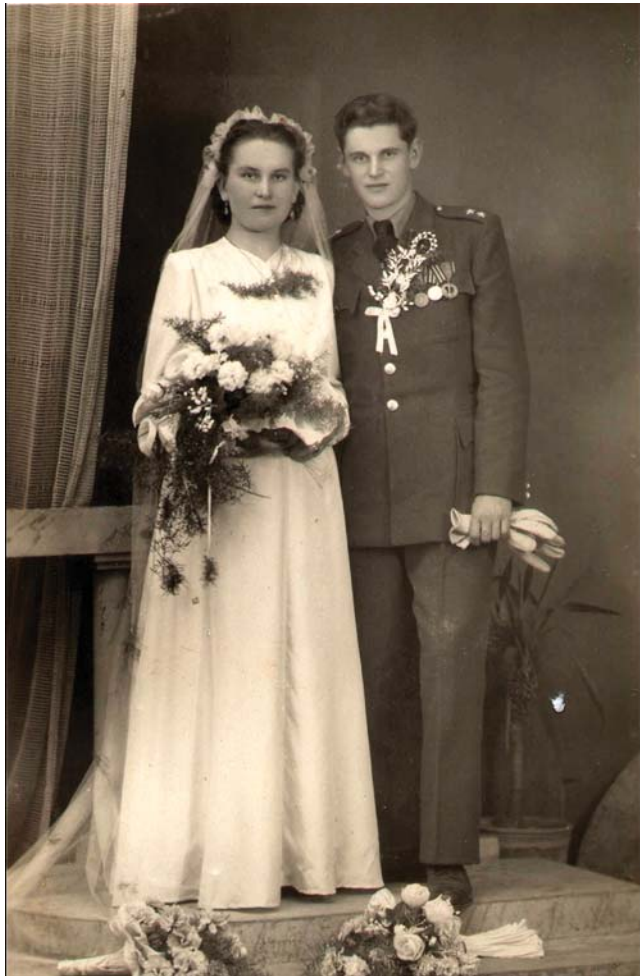
BRNO říjen 1947 – duben 1948

Jak jsem již řekl pplk. Mattuš dosáhl toho, že jsem byl jmenován zástupcem velitele radiového výcvikového praporu spojovacího pluku v Brně. Cvičili jsme radisty pro celou třetí Vojenskou oblast, tj. Moravu. Bylo to více než tři stovky vojáků, kteří u jednotek prodělali základní výcvik a k nám byli odveleni, abychom z nich udělali radisty. Zodpovídal jsem za odbornou přípravu. Vrhł jsem se na metodické propracování osnov a především na přípravu názorných pomůcek. Pro jejich realizaci jsem mezi vojáky získal dobrovolníky: kreslíře, modeláře, truhláře, elektroniky a další profese. Práce mne těšila, chytlo to i moje dobrovolníky a dařilo se nám dosahovat u mladých lidí zájem o získávání vědomostí. To je základ, aby z dlouhé chvíle a nudy nemysleli jen na roštárny.

Přišly únorové události roku 1948. Přes vzrušení v celé společnosti já jsem si hleděl výcviku a vojáci chodili s radiovými stanicemi do terénu a nacvičovali spojení jako v jiné dny. Již dávno předtím jsem pro tento účel vyrobil cvičné kódovací tabulky, pomocí kterých si chlapci v sítích předávali zprávy. Toho si všiml kpt. **Marek**, příslušník vojenské kontrarozvědky u našeho útvaru. Byl to muž, který přišel domu s naší obrněnou brigádou, vytvořenou ve Velké Británii. Zřejmě věřící katolík, protože si prý před nastěhováním nechal vysvětit biskupem byt. Vše toto jsem se o něm a o jeho vlivu na můj život ovšem dověděl později. Tento kapitán nahlásil, že zřejmě provádím nějaké podivné reakční rejdy, protože mí **podřízení zajišťují v okolí Brna kódované radiové spojení**, zřejmě pro reakční skupiny. Na základě toho jsem byl ze dne na den zbaven funkce a začátkem dubna 1948 přemístěn do *Vojenského výcvikového prostoru Milovice* do funkce náčelníka spojení.

MILOVICE duben – září 1948

Mezi tím byl zrušen předpis o povinném věnu nevěsty, obdržel jsem povolení a dne 29. března 1948 jsme se v kučerovském kostele s **Jaroslavou Jankovou** vzali.

Sláva byla veliká, při výstupu z kostela nás čekali hlubočanští a kučerovští myslivci a spustili kanonádu i když jsem myslivcem nikdy nebyl. Svatební hostina byla u nevěstina bratra Stanislava. Svatebních hostů bylo hodně a obzvlášť mne potěšili mí bývalí podřízení vojáci z Brna, kteří poslali delegaci s broušenou křišťálovou vázou, kterou koupili ze svého skrovného žoldu. Tento jejich svatební dar máme dodnes.

Manželka se mnou odjela do Milovic. Díky laskavosti rodiny mého podřízeného rotmistra **Šimůnka** bydlela u nich v podnájmu a já ve vojenské svobodárně. Strávili jsme spolu pěkné dva měsíce. Pak se vrátila do Hlubočan připravovat se na svoji velikou mateřskou událost – **Jiřík se narodil 2. srpna 1948.**

Shodou okolností jsem přijel na neděli domu a na doporučení skvělého vyškovského lékaře dr. **Hůly** jel jsem s ní sanitkou do porodnice v Brně a chtěl jsem si na oba počkat. Sestřička mi řekla, že „branka ještě není otevřená,“ že tomu nerozumím a vůbec ať jedu domu. Protestoval jsem, že moc nařká, odsekla, že to je v pořádku, protože maminky většinou nařkají.

Namítal jsem, že maminka (mínil jsem tchýni Jankovou) vůbec, ale vůbec nenařká. Pobaveně se na mne podívala a řekla něco v tom smyslu, že na tatínka jsem ještě nedozrál, což byla nepochybně pravda a polehčující okolností mi budiž vědomí, že to u mužů mého tehdejšího stáří ve většině případů platí od pravěků.

Vracel jsem se tedy se sanitkou do Hlubočan a řidič se mi přiznal, že když jsme jeli do Brna, tak v prudké zatáčce u Rousinova ho přepadl mikrospánek, protože byl po rušné noční službě. Neměl kdo jiný jet a jet bylo nutno! Zatrvalo mi, když jsem si uvědomil, že místo aby jeden človíček na svět přibyl, mohli někteří dospělí i ten nezrozený tvoreček, z tohoto světa odejít.

Volky nevolky jsem musel za svými povinnostmi do Milovic. Nebyly náročné, protože v táboře Wehrmacht za okupace zřídil kabelovou síť a tak jsme cvičící jednotky připojovali maximálně dvěma kilometry polního kabelu. Telefonní ústřednu ve dne obsluhovalo sedm žen, většinou vdaných, takže nebylo nutno řešit vážnější problémy. V krátkodobých kurzech pro budoucí důstojníky jsem mívával jednou někdy dvakrát týdně přednášku. Náčelník štábu,

můj nadřízený, mne zaměstnával pomocnými štábními pracemi. Tak jsem jednou dostal za úkol vyšetřit mimořádnou událost: nějaký letec shodil bombu místo na výcvikovou plochu na stodolu ve vsi sousedící s táborem. Pro mne to byl záhadný případ, protože jsem se s letcem nesměl při vyšetřování sejit! Záhadnost případu skončila, když jsem se mimoslužebně dověděl, že se v táboře cvičí nejen letci, ale také jiní odborníci **armády budoucího izraelského státu**. Tehdy to bylo proti vůli našeho spojence z války – Velké Británie – proto to bylo přísně utajováno. Navrhl jsem, aby škodu hradil čs. stát a protože nikdo nepřišel o život, ani nebyl zraněn, tím věc usnula.

Mimoslužební činnost byla zajímavější. Především na štábu kromě mne pracovali tři zkušení vojenští harcovníci, naši legionáři z Ruska. Vyprávěli nejen bojové, ale především soukromé historky z jejich transsibiřské anabáze. Ty zde uvádět nemohu. Proč nemohu, snad trochu vysvětlí ten fakt, že jeden z těchto důstojníků byl nestarším štábním kapitánem v čs. armádě – byl povýšen do této hodnosti v roce 1923! Pročpak asi měl tak dlouho zaražený postup? Přesto to bylo pro můj rozvoj významné období také z toho důvodu, že jsem se dověděl alespoň něco o působení našich legionářů od živých lidí.

V internátu bydlelo více mladých důstojníků, mezi nimi **Emil Zátopek**, takto velitel roty. Připomenu, že rok 1948 byl rokem jeho fenomenálního úspěchu na olympiádě v Londýně. Než k tomu dojdou, nejdříve si na Emila budu stěžovat. Bydlel ve třetím patře a já v přízemí. Pravidelně každý den v pět hodin ráno, Emil běžel po schodech v okovaných botách, všechny nás probudil a sám do snídane oběhl celý výcvikový prostor, což byla ta jeho denní dávka, kolem dvaceti kilometrů. Kompenzoval se nám tím, že vždy když se u mne na pokoji hrála večer ruleta (nelekejte se nebylo to Monte Carlo, byla šestáková) tak na pozvání přiběhl a ty jeho průpovídky a vtípky, kterými při hře vyloženě plýtvat stály za to ranní dupání.

Když to Emil v Londýně na celé čáře vyhrál, netrpělivě ho čekal u nás v táboře kde kdo, nejvíce po něm snad toužili vojákci jeho podřízené roty. V Praze nám ho zdrželi vysocí činitele. Konečně přišla potvrzená zpráva, že přijede vláčkem Lysá n/Labem – Milovice dnes k večeru (vláček byl přezdívaný Vlastička, kvůli děvčatům, která na nádraží v „Labé nad Lysem“, čekávala v sobotu nebo v neděli na své chlapce). Ve velkém společenském sále v táboře byla civilní a vojenská nejvyšší místní honorace a lidu vojenského bylo tolik, že na tanečním parketu zůstal neobsazený jen nevelký kousek. Chlapci z Emilovy roty čekali s dekami na nádraží v Milovicích. Z vláčku si ho vyndali oknem přímo do deky a v této dece ho nejen nesli, ale také z ní vyklopili na onen volný plácek v sále. Emil se rozhlédl asi tak, jako pověstná „vyoraná myš“ a již zde byl četař aspirant, jako fingovaný rozhlasový reportér s vojenskou obrovskou vařečkou coby mikrofonom a začaly padat různé otázky. Emil ihned přistoupil na hru a tak si tu vařečku-mikrofon navzájem při otázce-odpovědi předávali. Padaly různé otázky také z pléna. Na jednu z nich nezapomenu do smrti. Velitel tábora generál **Vladimír Přikryl**, mimochodem velel za války druhé paradesantní brigádě, požádal reportéra, aby mu umožnil přezkoušet Emila z vojenských znalostí. Otázka zněla: „jaký byste vydal rozkaz podřízenému pluku, kdyby měl zaútočit na bránici se pluk žen“ a briskní odpověď Emila byla: „bodák vztyč, útokem vpřed.“ Obrovský aplaus všech přítomných v sále dotvrdil, že Emil je nejen velmi zdatný sportovec, ale má také dostatečné vojenské znalosti, protože na tuto záludnou otázku pohotově a věcně správně odpověděl.

Již v Brně, na začátku roku 1948 jsem požádal, abych byl vyslán na vysokoškolské elektrotechnické studium. Dosud žádná reakce. Poprosil jsem generála Přikryla v této věci

o rozhovor. Závěr byl stručný: „zítra jedu autem do Prahy, pojeděš se mnou.“ Zavedl mne za pplk. **Vilémem Sachrem**, taktéž frontovým velitelem, nyní náčelníkem personálního odboru. „Viléme,“ začal „někde se u vás válí žádost tuhletoho poručíka, podíváš se na to?“ Za chvíli byla žádost nalezena, Sachr si ji přečetl a řekl: „přijdeš pozítří na psychotechnické zkoušky do *Ústavu leteckého zdravotnictví* a podle toho jak obstojíš, tak uvidíme.“ Ihned jsem, pro případ, že obstojím, drze poprosil, abych mohl studovat v Brně, protože mám tam poblíž rodinu. Podíval se na mne a zeptal kde jsem byl na frontě zařazen. „Jako spojař nejdříve u sborového praporu a pak u čtvrté brigády“ jsem hlásil. „No bodejť, spojař,“ reagoval na moji drzost. „Tedy u Franty Skokana?“ A hned změkčil. „Běž, chlapče, a koukej aby ti to vyšlo.“

K psychotechnické zkoušce se dostavilo asi osmdesát lidí. Přijímali dvacet, z toho čtyři posílali do Brna na *Vysokou školu technickou dr. E. Beneše*. **Byl jsem mezi nimi.**

BRNO říjen 1948 – říjen 1952

Hlubočany, 1948. K zbláznění jím to oběma sluší!!

V Brně jsem pochopitelně byt nedostal, tak jsem týdně dojížděl do Hlubočan, kde u Stáni Jankového manželka bydlela spolu se svými rodiči. Vzpomínám si, jak jsem Jiříkovi přivezl na Mikuláše maličkého plyšového medvídku. S mírnou podporou maminky už dokázal sedět a když jsem před něj posadil medvídku upřeně se na něj díval a za chvíli se rozplakal. Zjistili jsme, že se bojí červených medvídkových šlapek. To mi byl hrdina! Ovšem v letě (chodil již v desíti měsících) se nebál dohodnout s voříškem uvázaným u boudy, že bude občas v jeho boudě bydlet a voříšek ho po tu dobu venku hlídal. Babička Janková na dvoře kluka hledala a ti dva mlčeli ani nedutali.

V sobotu končily přednášky v poledne a ve dvě hodiny odpoledne jsem již seděl ve výškovské hospodě „U kočího“ a při sodovce zpracovával úkoly z praktických cvičení. V pět jsem jel autobusem do Hlubočan. Někdy jsem šel pěšky. To bylo tehdy, když jsem autobus zmeškal, protože jsem ve Vyškově sháněl to vybavení naší budoucí domácnosti, které mi žena svěřila – kočárek pro Jiříka, nábytek do ložnice, zhotovovaný na zakázku a podobně. (V průběhu jeho výroby jsem musel navštívit liknavého majitele dílny alespoň desetkrát, ale dělníkům - truhlářům všechna čest, ten nábytek obložený kavkazským ořechem nám slouží dodnes). Naštěstí jsem válečné peníze nerozházel, nyní byly na „vázaném vkladu,“ z kterého je stát pro podobné výdaje uvolňoval. Tento nábytek jsme již, s dovolením maminky a Lidky, zřídili v jedné světničce popisného čísla 120 a Slávka s klučinou se odstěhovali k jeho babičce a tetě.

Toto přestěhování umožnila velice bolestná událost a sice skon našeho starostlivého tatínka Leopolda Bačovského. Tatínek celý život trpěl nějakou žaludeční nemocí, snad nervového původu a zde i věhlasný a vážený praktický lékař Hůla z Vyškova byl bezradný. Tatínek od-

jel na Krnovsko do rodiny našeho Jendy, že mu tam prý bude lépe. Nebylo. Musel do nemocnice v Městě Albrechtice. O vánočním školském volnu jsme se Slávkou zajeli na Krnovsko navštívit naše početné příbuzenstvo a na Silvestra odpoledne 1948 jsme tatínka v nemocnici navštívili. Stěžoval si: „Jiříku, už ani na malou sám nemůžu, dělám to tady sestřičkám do nějakýho skleněnýho čajníku“. Od tatínka jsem šli smutní přímo na vlak do Vyškova a než jsme tam dojeli, tak **tatínek před půlnocí 31. prosince 1948 skonal**. Bylo to poprvé, kdy v Čechách smrtka sáhla do naší rozvětvené rodiny. Byl pochován na zdejším hřbitově.

Život šel dál a já v tomto povídání budu pokračovat tím, jaký jsem byl studentík. Především jeden z nejstarších v našem ročníku, vždyť mi bylo už dvacet pět let, ale to neznamená, že bych měl mít nějaké „stařecké úlevy.“ (Podle některých žertů se mužský věk dělí na dvě veliké části. V první většina mužů hlásá „už mi je přes dvacet let“ a v té druhé části pak ti optimističtější říkají „vždyť mi je teprve osmdesát“). Nejdříve musím něco stručně uvést o reformě školství v Československu, která byla zavedena ve školním roce 1948/49.

Snahou bylo sjednotit a zpřehlednit základní a střední školství. U vysokoškolského studia šlo o to, aby zmizeli „věční studenti,“ kteří místo čtyř let studovali sedm a více let. Zpravidla to byli synkové bohatých tatínků. Jednak počet bohatých tatínků rychle klesal a navíc šlo o to, aby vzdělání bylo přístupné nadaným dětem „z režného pytle.“ Země potřebovala nutně posílit inteligenci z velké části vyvražděnou okupanty. A potřebovala to udělat rychle! Studenti byli rozděleni do studijních kroužků, jejichž složení si sami vybírali. Jedním z účelů byla kamarádská pomoc studentů, kteří mohli za války soustavně studovat těm studentům, kteří v důsledku války měli přípravu všelijakou. To byl také můj případ. Zkoušky byly ke konci každého semestru a opravná zkouška se připouštěla pouze dvakrát. Však z asi 1200 studentů, kteří jsme zaplňovali posluchárnu při přednáškách z matematiky, zůstalo v druhém ročníku asi 800. Ostatní sítem prvního ročníku propadli. Úbytek v pozdějších letech byl nepatrný. Byla všeobecně zavedena civilní studentská stipendia. Já jsem dostával stipendium vojenské. Soudím, že studáci, kteří v Praze při manifestacích vyřvávali „naši vědě tříkrát běda, když ji vládne rudý děda“ (míněn profesor Zdeněk Nejedlý) neměli pravdu – časy se změnily, reforma byla nutná!

Po tomto uvedení hlavních cílů a metod reformy prozradím jaký jsem tedy byl žáček. Není divu, že mi matematika dělala potíže. Kolegové **Libor Drábek**, **František Peil** a další mi pomáhali dohánět středoškolské vědomosti, přesto jsem na zkoušku z matematiky prvního semestru řádně připraven nebyl. Hlavní důvod jsem viděl v tom, že vánoční prázdniny

Hlubočany, 1949. Jiřík povyrosl a tátu měl stále studentem.

v důsledku úmrtí tatínka jsem pro přípravu nebyl schopen psychicky i časově řádně využít. Profesor matematiky a logiky **Kaucký** byl důstojný, důsledný, nekompromisní a spravedlivý pán. (Nedávno jsem hovořil s jeho bývalým žákem, kterého učil ve „Slovenském štáte“, tedy za války. Již tehdy byl důkladný a přísný). Ze tří zadaných otázek jsem odpověděl jakž takž uspokojivě dvě, s třetí jsem nehnul a čtvrtou, dodatečnou, jsem zvládl s odřenýma ušima a jen za gestikulací a mimické pomoci asistenta **Zlámala**. Dostal jsem trojku! První a poslední za mého vysokoškolského studia. Umožnění studia jsem považoval za šanci, kterou musím využít tak, abych se sám před sebou nemusel stydět. Opět nastoupila moje sveřepá snaživost a doslova jsem bičoval. Nejen z matematiky.

U druhé zkoušky z matematiky z obou semestrů prvního ročníku jsem s potěšením viděl pana profesora Kauckého v roli překvapeného. Tři standardní zadané otázky jsem totiž zodpověděl – bylo to na tabuli bílé na černém. Pan profesor se v zápisníčku podíval na trojku z předchozího semestru a nevinně se mne zeptal: „copak jste, pane kolego.“ Mínil tím moje středoškolské vzdělání. „Nedodělaný obchodní akademik, pane profesore.“ Zavrtěl se na židli a nadiktoval mi diferenciální rovnici obsahující úkony s iracionálními čísly, o kterých se mělo přednášet až příští rok. Základ a vlastnosti iracionálních čísel jsem znal jen z matematické příručky a proto jsem se pomaloučku, s rozvahou a s usilovným přemýšlením do milé rovnice pustil. Oba s asistentem mne nejdříve pobaveně a pak se zájmem sledovali. Dospěl jsem k výsledku, pamatovat si ho budu do konce života – bylo to číslo jedna. „Hm, hm, obchodní akademik“ zabručel pan profesor a Zlámala se zeptal: „co tomu říkáte, pane kolego?“ „To je jasná jednička, pane profesore“ zněla rychlá odpověď. Zapsal mi ji, ale při zkouškách z dalších dvou semestrů neopomněl mi vždy dát navíc nějaký chytaček. Nenachytil mne, takže ta jedna trojka ze čtyř zkoušek z matematiky byla zprůměrována a já jsem studia skončil s červeným diplomem jako výtečník.

Byly starosti, které nás studenty tížily všechny. Nebyla skripta, takže učit jsme se mohli jen podle poznámek z přednášek, což bylo nedostačující. Po bouřlivé celofakultní schůzi nám profesori slíbili, že budou své ručně napsané přednášky mít připravené s dvoutýdenním předstihem, ale fakulta nebyla schopna zabezpečit tisk. Domnívali se, že trochu pobručíme a bude vše jako předtím. Zmýlili se. Založili jsme vydavatelskou skupinku, která dodané texty přepisovala na stroji, rozmnožovala na cyklostylu a kolegové je dostávali přímo před přednáškou, aby si do nich mohli kreslit obrázky. Pod hrozbou vyloučení ze spolku nikdo nesměl obrázky půjčit k okopírování kolegovi, který se jednoduše z přednášky ulil. My jsme fungovali dobře, ale páni profesori občas neplnili dané slovo. Ve většině případů mne kluci poštouchli, abych přímo na přednášce dotyčného pana profesora upomenul. Dělal jsem to velmi slušně, ale přesto mne jeden z profesorů, sedmdesátiletý mládenec, chtěl usadit tvrzením, že jako ženáč (jediný v ročníku) musím doma držet hubu, tak se musím vyvídat zde. Chlapci se mne zastali tím, že vstali a mlčeli, a stáli. Pan profesor to obrátil v žert a rukopisy pak dodával včas.

Náš spolek jsme nazvali Nyopuštum. Že je to nesmysl? Je. Při přepisování příjmení maďarského vědce v oboru elektrotechniky, který se jmenoval Nyquist napsal některý kolega-přepisovač Nyopušt a to se nám tak zalíbilo, že dodnes se scházíme v Brně, dříve každých pět let a nyní každý rok, jako spolek pod tímto názvem. Tak se navzájem dovídáme kdo co dělal nebo ještě dělá, komu se co zajímavého přihodilo. Zmíněný Libor Drábek se v Kanadě vypracoval na vedoucího pracovníka v oboru výstavby atomových elektráren a v Argentině postavil za pět let velikou atomovou elektrárnu. Totéž měl udělat v Itálii, dva roky tam pracoval a čekal, jak dopadne hlasování v parlamentu – italský parlament zamítl stavbu atomových elektráren na území Itálie – mají dost „modré energie“, vody z jejich hor. Jiný kolega,

když jako čs. odborník pracoval v Bulharsku na oživování systému řízení atomové elektrárny v Kozlodujích, tak při jejím slavnostním uvedení do provozu ho poznal a vřele se k němu hlásil bulharský ministr elektrotechniky **Angel Angelov**, který byl v našem studijním kroužku. Takových zajímavých příběhů vyprávěli kolegové desítky. Pro zpestření a důkaz, že nejen prací živ je člověk, natož člověk studující, uvedu jeden příběh z okruhu našich bulharských kolegů.

V našem ročníku jich studovalo asi šest a z toho dva byli v našem studijním kroužku: zmíněný Angelov, nejlepší bulharský student a **Noněv**, který procházel při zkouškách s odřenýma ušima. Někteří členové našeho studijního kroužku dělali opravnou zkoušku z mechaniky u pana profesora **Nedomy**, což byl zmíněný sedmdesátiletý mládenec. Než přejdu k vlastní příhodě nejdříve povím několik slov o tomto panu profesorovi. V sobotu odpoledne pravidelně jezdil ke své sestře do města Polička. Pokud měl svoji přednášku v pondělí, neopomněl alespoň několik minut v úvodu věnovat tématu „co je v Poličce nového.“ Byla to zřejmě jakási esence z toho, co mu o novinkách řekla sestra a on je zde svérázným způsobem komentoval. Byla z toho cítit lidskost až člověčina, ale ti méně přemýšliví mezi námi chápali tato vyprávění jen jako jakousi libůstku stárnoucího podivína a legraci. Tolik o panu profesorovi a nyní se vrátím k jednomu pozdnímu odpoledni, kdy všichni repetenti už byli v kabinetě pana profesora odzkoušeni až na Noněva, který se stále bál k němu jít. Odešel ke zkoušce jako poslední a Angelov, jako vedoucí celé bulharské skupiny a s ním asi tři další jsme čekali na chodbě jak zkouška dopadne. Šlo o hodně, protože kdyby neuspěl a dostal čtverku tak by vypadl ze školy. Asi za půl hodiny se Noněv objevil na chodbě, červený jako rak a bylo jasné, že hrozí katastrofa. Vyměnili si s Angelovem bulharsky několik slov a ten mu česky řekl, či spíše nařídil – sedni si tady na schody a plač, můžeš nahlas a připrav si dojmavé vyprávění. Noněv sedl na schody a my ostatní jsme se schovali. Pan profesor, chřstíc na chodbě klíči, uslyšel a zahlédl plačícího Noněva a s nepředstíraným soucitem se ptal co se stalo. Noněv spustil, že tatínka již nemá, maminka prodala už poslední kozu, že starší bráška dře v Bulharsku, aby on mohl studovat a po dnešní zkoušce u pana profesora je všemu konec. Pan profesor nad ním, stále plačícím a smrkajícím, chvíli stál v rozpacích, pak ho začal utěšovat a nakonec vyňal z kapsy klíče a řekl: „tak pojď chlapče zkusíme to ještě jednou.“ Za čtvrt hodiny byli oba venku a Noněv mohl pokračovat ve studiu. Studium dokončil. Nijak slavně, ale inženýrský diplom z československé vysoké školy v jeho otčině znamenal mnoho.

Studium v třetím a čtvrtém ročníku bylo již odborné, ale nebyla možnost užší specializace. Ke konci druhého ročníku jsem proto zašel za zmiňovaným již pplk. Mattušem a ptal jsem se ho na jakou užší specializaci se mám v posledních dvou ročnících zaměřit, tj. navíc studovat literaturu z takto určeného oboru. Přesto, že byl pověřen kontrolou mého studia, odkázal mne na velitele spojovacího vojska gen. **Teplého**, aby mi specializaci určil on. Při nejbližší kontrolní návštěvě brněnského spojovacího pluku jsem velitele spojovacího vojska poprosil o slyšení a ten mi jednoznačně řekl: „armáda potřebuje specialisty z oboru radiolokace, víš, copak nesleduješ průběh korejské války a nevidíš jak je radiolokace důležitá?“ To se hezky řekne, ale kromě dvou populárních příruček nebyla v češtině z oboru radiolokace žádná jiná literatura. Naštěstí jsem v prodejně *Sovětské knihy*, kam jsem pravidelně docházel sledovat novinky, našel dvoudílnou knížku autora V.V. Širkova: *Základy radiolokace*, což byla učebnice leningradské vojenské vysoké školy. Nejen jsem ji studoval, ale také přeložil, vydala ji *Vojenská technická akademie* v Brně a dlouhé roky byla jedinou oficiální učební pomůckou. Mnohem později byla přeložena z angličtiny mnohospazková „*Červená knihovna*,“ jejímiž autory byli angličtí a kanadští vývojáři a výzkumníci radiolokátorů za války, ale ta byla vhodná

spíše pro výzkumně-vývojové ústavy. Jak uvádím dále, tentýž gen. Teplý mne po ukončení studia k radiolokátorům neposlal.

Nevím, kdo k tomu dal podnět, ale gen. Teplý zařídil, abych o akademických prázdninách, kdy jsem měl měsíc dovolené a pomáhal v Hlubočanech ve žnících, strávil další dva měsíce v Praze, jako stážista na všech vojenských elektronických výzkumně-vývojových pracovištích. Byly to Kbely – telekomunikační technika, Ořechovka – přehledový a protiletadlový střelecký radiolokátor, Jenerálka – mikrovlnné elektronky, Tesla v Hloubětíně – elektronky a radioreléové stanice. Pobyl jsem tam celkem dvakrát dva měsíce a snažil se do sebe vstřebat co nejvíce praktických poznatků a současně jsem se seznámil s řadou odborníků, kteří mi později často ochotně poradili. Víím, že někteří pracovníci zmíněných ústavů se po straně divili, že mne všude takto pustili – z hlediska kontrarozvědného to byl zcela výjimečný případ.

V průběhu třetího ročníku jsem, kromě jiných povinností, pracoval ve výzkumné skupině na katedře elektrotechniky, která řešila elektronový mikroskop. Hlavní práce samozřejmě vedli starší studenti např. **Armin Delong**, který byl později hlavním spoluzakladatelem výzkumného pracoviště *Československé akademie věd* v Brně, kde byla vyvinuta a v *TESLA BRNO* vyráběna celá řada, těchto přístrojů. S radostí připomínám, že v roce 2005 obdržel A. Delong z rukou předsedy vlády prestižní ocenění *Česká hlava* za svoje celoživotní dílo v tomto oboru. Pokud vás překvapilo, proč v Brně studoval muž s typickým francouzským příjmením, vysvětlení je prosté. U blízkého Slavkova byla dne 2. prosince 1805 svedena „bitva tří císařů“ a ranění francouzští vojáci, kteří se v okolních vsích léčili, se oženili s moravskými děvčaty a proto je zde francouzských příjmení více. Mně známost s A. Delongem v pozdějších letech několikrát pomohla, protože když jsem něco nevěděl, tak on mi řekl kdo to ví a problém jsem řešil snadněji. Zatím jsme v počátcích naší odborné cesty a já jsem tehdy pracoval na řešení pomocných problémů, např. měřicí techniky. Kromě touhy po vzdělání mne vedl k přijetí této práce navíc i finanční zájem.

Jako stipendium jsem dostával 1500,- Kč, manželka zaměstnaná nebyla a pouze nájemné za byt, který nám byl v Brně přidělen na podzim roku 1950, obnášelo 900,-Kč. Pravda všechny potraviny a oděvy byly na lístky a proto levné, ale bez potravinové podpory rodičů manželky a manželčině hospodárnosti, bychom museli žít velice skromně, až asketicky. Takže po zkušební době, v níž jsem ve výzkumné skupině pracoval zadarmo, jsem dostával 300,-Kč, které mi byly vedoucím katedry profesorem **Bláhou** brzy zvýšeny na 500,-. Přišly rodině velice vhod vždyť jsme si zařizovali byt doslova po jednotlivých kouscích nábytku: jednou stůl do pokoje se židlemi, podruhé otoman s křesílky, pak stoleček pod radiový přijímač, šatičky klukovi a všechno jsme vybírali dlouho a pečlivě, protože moje žena si dodnes vše důkladně rozmýšlí. Při tom jsem nějakou tisícovku vydělával překlady odborné literatury z ruštiny nejen v průběhu studia, ale také později.

Připomenu, že ve školním roce 1951/52 naše *Vysoká škola technická dr. E. Beneše* byla usnesením vlády změněna na *Vojenskou technickou akademii v Brně*. Většinu našich spolužáků VTA převzala, oblékla do uniforem, vrátila je o ročník níže, ale mne jako vojáka na ní nepovolali. S dalšími čtyřiceti spolužáky elektrotechnického směru jsem studoval zbývajících rok a pak byl vyřazen jako absolvent *Vysoké školy technické dr. E. Beneše*. Diplomovou práci jsme si vybrali s kolegou **Bohoušem Procházkou** s názvem „*Navrhnete radiolokátor pro topogeodetické účely*“. To znamenalo, že dálku měl určovat s přesností několika milimetrů a úhel s přesností na úhlové vteřiny. Ačkoliv jsme navrhli originální způsob řešení (ještě ho mám schovaný – jak říkával Jan Werich), zadaných parametrů jsme nedosáhli a teprve asi po

dvaceti letech byl v Jihoafrické republice patentován princip, který takové použití radiolokátoru umožňoval. Však jsem v úvodu práce napsal, že zadání je sice jasné, naše schopnosti a možnosti také, ale použití této naší práce nám jasné není. Aspoň upřímné doznání, to se zpravidla netrestá.

Jako odměnu za úspěšné studium, jsme s man-želkou a synkem Jiříkem dostali měsíční poukaz na zotavenou do Mariánských Lázní! Strávili jsme tam srpen roku 1952. Kromě prvního v životě lázeňského lenošení jsem zde zažil nesmírně příjemné a překvapivé setkání s bratrem mé maminky **Vladimírem Cmuntem**, vzpomínáte, byl to ten, který postavil a provozoval mlýn v Poddubcích u Lucka. Po reemigraci se zde s manželkou usídlili a strýc, ačkoliv byl již v důchodu, se stal inspektorem všech mlýnů v západočeském kraji. Zřejmě mlynářskému řemeslu rozuměl. Že by zafungovaly zděděné geny! Možná, jak vyplýne z dalšího odstavce.

Nedosti na tom. Na lázeňském pobytu byl zde další příbuzný, MUDr. **Cmunt**, který působil zde v Čechách a jeho otec byl známým lékařem a profesorem, o němž se můžete dočíst v úsměvné lékařské sbírce žertovných příběhů *Medicina v županu*; autorem je Alarich a ti druzí.

Se strýčkem si dobře rozuměli a tak jsme společně besedovali nejednu hodinu. Vyprávěl mi, že rod Cmuntů je doložen jako **majitelů mlýna** v obci Sepekově na Příbramsku od XVI. století! Věnoval mi svoji fotografii s vnoučkem, synkem lékaře a náhodou jsem se asi před rokem s tímto „vnoučkem“, nyní šedesátníkem, setkal. Je odborníkem hematologie, takže nejdříve mlynáři a nyní již čtvrtá nebo dokonce pátá generace lékařů. Zda prapředkové mojí maminky pocházeli skutečně ze Sepekova se mi zatím nepodařilo prokázat, ale to mlynářské řemeslo v krvi, či v genech mých strýců tomu nasvědčuje.

Mariánské Lázně, 1952. Zatím jsme byli tři.

Skončilo lázeňské lenošení a já jsem téměř celý měsíc netrpělivě čekal, kdy mne náčelník spojovacího vojska pozve a zařadí k těm slibovaným radiolokátorům. Konečně mne náčelník kádrového oddělení spojovacího vojska předvedl generálplukovníkovi Teplému a ten mi sdělil, že jsem nestudoval špatně a proto mne posílá mimo spojovací vojsko, k jiné službě, kde mladé inženýry velmi potřebují.

Šel jsem tedy do druhého poschodí generálního štábu, sekretář náčelníka nějaké správy, které velel generál **Antonín Racek** mne k němu zavedl, ten mne bodře přivítal a další dva, kteří seděli u stolu mi začali říkat něco, čemu jsem nerozuměl, jen jsem pochopil, že někam zítra pojedeme a tam že se dozvím podrobnosti. Řekl jsem, že se velmi těším na práci u radiolokátorů. Ti dva se po sobě dlouze podívali a jeden z nich řekl: „mám toho na starosti hodně,

ale radiolokátory nemáme.“ „Když je nemáte, tak u vás nemám co dělat“ a zvedl jsem se ze židle. Generál řekl, že když u nich nechci pracovat, tak aby ten druhý muž, byl to kádrovák, řekl těm spojařům, ať mu pošlou jiného inženýra.

Šel jsem zpět ke generálu Teplému. V jeho kanceláři na mne již čekali spolu s nim kádrovák a politický pracovník. Vedl jsem stále svou, že když mi náčelník doporučil studovat radiolokaci a nyní mne posílá někam, ani nevím kam, kde radiolokátory nemají, tak tam nemám co dělat. Generál Teplý byl starší, spíš již starý mládenec, přísný na sebe i na jiné, zdrženlivý a odměřený, ale najednou jako by se změnil. „Podívej chlapče“ začal „vím, že se umíš učit a služba kam tě posílám takové lidi potřebuje,“ a pokračoval „je to služba důležitá, zpravodajská, a můžeš si to považovat za čest.“ Strnul jsem, zpravodajství, špionáž, nečistá práce, křivé charaktery to mi vše zavířilo hlavou a vyhrkl jsem: „já se na takovou práci nehodím, neumím se přetvářet a špiona dělat nechci.“ Zase se na mne tak nějak lidsky podíval a řekl: „posílám tě jako prvního inženýra k této službě, nebudeš žádným špionem, ale inženýrem, od kterého se očekává, že v **radiovém průzkumu** se budeš stále snažit o technická zdokonalení.“ Když mi konečně všichni tři vysvětlili, že radiový průzkum není žádná špionáž a že je náročný právě na nová technická řešení, tak jsem souhlasil, aby mne znovu ke generálu Rackovi poslali. A potření se generál Teplý projevil tento den jinak než jsem ho znal: „běž, chlapče a v rozumných mezích můžeš počítat s mojí podporou.“ Bylo to lidské, přímo tátovské a předem musím říci, že slovo plnil! Jeho podporu jsem žádal jen výjimečně např. při vývoji a výrobě prostředků pro zmobilnění radiového průzkumu. Však se ještě o tom později zmíním. U zpravodajské služby jsem pracoval dvacet šest let!

KRALOVICE říjen 1953 – říjen 1956

Druhý den po tomto zásadním rozhodnutí si mne velitel 55. radiového praporu kpt. **Ignác Podroužek** vzal z Prahy směrem na Plzeň do Kralovic, jako právě jmenovaného svého zástupce pro technické věci. Kapitán pracoval před válkou v radiovém průzkumu jako starší operátor v hodnosti rotmistra. Za nacistické okupace nešel jako mnozí rotmistři sloužit ve „vládním vojsku,“ ale na své rodné jižní Moravě raději po celou dobu okupace dělal kočího na velkostatku. Byl to uvážlivý, taktní, a přiměřeně náročný důstojník, s vysokou přirozenou inteligencí a tvrdými životními zkušenostmi, které s citem uměl předávat mladším. Dobře se mi s ním pracovalo. Než jsem přestěhoval do Kralovic rodinu často jsme trávili večery v jeho kanceláři, on vyřizoval „byrokracii,“ jak říkal, já jsem zpravidla něco studoval a kromě toho mi vyprávěl o vzniku a práci této služby před válkou. Získával jsem tak k této službě citový vztah, protože mne on a mnozí další jeho vrstevníci, kteří u útvaru pracovali svým zaníceným vyprávěním přesvědčili o užitečnosti této služby pro bezpečnost naší země. To bylo pro mne rozhodující.

Je na místě, abych tento druh služby stručně uvedl. Vynález a zavádění radiového spojení na přelomu XIX. a XX. století umožnilo odposlech předávaných zpráv nejen adresátem, ale kýmkoliv, kdo o ně má zájem. Jde tedy o legální činnost. Ve vojenství to byl základ radiového průzkumu, který představuje řadu spolu spojených činností: zjištění (vypátrání) kmitočtů žádoucích stanic, zjištění jejich umístění pomocí radiového zaměřování, záznam vysílaných zpráv, luštění jejich obsahu pokud jsou šifrované a konečně celkové vyhodnocení získaných poznatků z hlediska důležitosti pro rozhodování velitelů a zároveň pro úkolování jiných druhů průzkumu. Musí se provádět nepřetržitě, svátek, nesvátek, ve dne v noci.

Co představoval náš 55. radiový prapor? Vznikl doslova několik měsíců před mým nástupem sloučením samostatných odposlechových stanic, rozmístěných podél hranic od Košic po Cheb. Byl to pozůstatek z předválečné organizace, kdy se vedl průzkum na středních a dlouhých vlnách, šířících se pouze při zemi. Za války a nyní po válce byl vojenský radiový provoz veden na krátkých vlnách, které se šíří na poměrně velkou vzdálenost odrazem od ionizovaných vrstev atmosféry ve výšce od sto dvaceti do čtyř set kilometrů.

V Kralovicích jsme proto vedli radiový průzkum vojenských krátkovlnných radiových stanic *USA* na území *Spolkové republiky Německo*, francouzských vojenských administrativních sítí v mateřské zemi i v zemích závislých (říkali jsme jim rychlopalky, protože pracovaly rychlostí až 130 morzeových značek za minutu), jugoslávských, protože se nedávno vedení Jugoslávie a SSSR rozkmotřily (vést průzkum nebylo snadné, jugoslávští radisté pracovali v podmínkách partyzánské války a znali množství triků, jak účinně německému nacistickému radiovému průzkumu ztěžovat práci – nyní ztěžovali našemu, naštěstí se brzy šéfové jakž takž udobřili a přestali jsme je sledovat). Kromě toho naši luštitelé požadovali sledování diplomatického radiového spojení, různých exotů (např. Turecka, Číny), protože přes jejich rozluštěné šifry se dostávali k zajímavým informacím o státech, které byly „přirozeným“ předmětem zájmu naší země. Zkrátka to bylo pestré a pátrači na odposlechových pracovištích, gonisté na zaměřovací základně a operační důstojníci na vyhodnocovacím středisku se museli stále snažit. Musela se činit také technická služba, kterou jsem tehdy vedl a čekalo se ode mne, že podstatně přispěji ke zdokonalení jejího technické ho vybavení a tím i k lepším výsledkům.

Kolik že nás dohromady bylo? Podle tabulkových počtů 625 a kromě mužů u útvaru pracovalo kolem **500 děvčat!** Ten vykřičník je, uznáte, na místě. Nějaká moudrá hlava rozhodla, že některé práce mohou v armádě vykonávat poddůstojnice z povolání: v letectvu dispečerky, na štábech administrativní pracovnice, u spojařů radistky a u nás operátorky s nejrůznějším zařazením. Hlásily se dobrovolně. Měli jsme pro ně „holčičí školu“ nejdříve v Žamberku, když nás bratři letci odtud vypudili a usadili tam děvčata v modrém, pak v Klášterci v Orlických horách a nakonec v Plzni. Tam se již škola změnila z „holčičí“ na školu pro vysoce výběrové vojáky základní služby s předpoklady pro tuto práci, získanými již v civilu, zpravidla v radiových klubech Svazarmu. Rád konstatuji, že většina děvčat pracovala se zaujetím, dokázala být pečlivější a trpělivější než chlapci, měla až dětskou radost, když se jim práce dařila, ale co je to platné, vdávaly se a plnit současně mateřské a služební povinnosti šlo jen ve vynímečných případech. Takže cykly „přirozené obměny“ pracovníků byly jen o něco delší než vojáků základní služby. No a velitelských problémů je s děvčaty vždy více než s chlapci i když mohu potvrdit, že mezi nimi mnoho „fňukand“ nebylo. Po mnoha letech jsem se s některými náhodně setkal a rády na Kralovice vzpomínaly.

Dříve, než něco povím, jak se v Kralovicích moje rodina usadila a cítila, povím o některých základních technických problémech služby, jejichž řešení se ode mne očekávalo.

Doslova druhý den po mém nástupu jsem byl na velitelské poradě svědkem, že provozáři a operační důstojníci hlásili, že **zmizely sítě 7. americké armády ve Evropě**, její armádních sborů a dokonce některých divizí. Několik dnů a nocí zkušeni pátrači soustavně prohledávali kmitočtové pásmo a nenašli nic. **To byla katastrofa** a přítomní se ohlíželi po mně, že bych měl významně pomoci jejímu řešení! Jako výsledek mého večerního studování v kanceláři velitele útvaru jsem pojal podezření, že sítě prostě přešly z morzeového provozu na nějaký jiný druh modernějšího vysílání, pravděpodobně na radiodálnopisný, s nímž jsem páchal primitivní pokusy již na cvičeních v Turnově v roce 1946. Bylo tomu tak! Potvrdili mi to známí odborníci v Praze a hlavně, že gen. Teplý vydal na moji prosbu příkaz, aby *Oprávérenský závod 063 v Hradci Králové* problém výzkumně-vývojově urychleně řešil. Za tři měsíce (!)

jsme spolu se čtyřmi děvčaty ve dne v noci po dobu jednoho měsíce zkoušeli dva funkční vzorky přídavků k radiovým přijímačům, děvčata našla „ztracené“ síť, operační důstojníci jásali, protože zprávy nebyly šifrované a průběh probíhajících cvičení 7. armády mohli přímo z dálkopisů diktovat kresličům do mapy a já jsem mohl formulovat definitivní požadavky na vlastnosti „seriových“ výrobků. Dodané funkční vzorky a po nich dodávané finální výrobky jsme nazvali BODO na počest dvou inženýrů, kteří tyto přídavky realizovali: **BOguš** a **DObeš**. Navrhli jsme je na státní vyznamenání a obdrželi ho.

Na tomto úkolu jsem získal základní zkušenosti, že uživatel musí přesně vědět co potřebuje, umět potřebu technicky reálně zformulovat, nadchnout řešitele, že dělají užitečnou věc a musí je o tom přesvědčit nikoliv slovy, ale přiměřenou prezentací finálních výsledků společného úsilí. Předpokladů úspěchů je daleko víc, ale pro vyjádření principu postačí tyto.

V dalších letech jsem musel já a mí bližší spolupracovníci tyto zkušenosti uplatňovat při řešení mnohých problémů radiového průzkumu. Byly to velké a dlouhodobé úkoly: zmobilnění radiového průzkumu (skříňová vozidla V3S osmi typů), průzkum na velmi krátkých vlnách podél západních hranic, – výstavba a technické vybavení sedmi stanovišť na významných dominantách Šumavy a Českého lesa, – vývoj a výroba panoramatických přijímačů, radiových zaměřovačů, antén, anténních zesilovačů, – výběr místa, řešení koncepce a řízení výstavby nového moderního střediska pro odposlech na krátkých vlnách v Trnovanech u Litoměřic (pracuje dodnes a nedávno mne pozvali na besedu), – vyřešení radiového průzkumu družicového spojení a celá plejáda méně významných výzkumně-vývojových a výrobních úkolů. K tomu také patřila velmi rozsáhlá mezinárodní technická spolupráce v rámci armád států *Varšavské smlouvy* a *Rady vzájemné hospodářské pomoci*.

Úkoly technického zabezpečení byly rozděleny do pětiletěk. Vzpomínám si, že pro roky 1955-1960 jsem vypracoval velmi ambiciózní pětiletý plán a valnou jeho část měly zabezpečovat orgány správy spojovacího vojska. Projednal jsem ho s náčelníky příslušných oddělení a šlo o schválení generálem Teplým. Měl na mne jen asi půlhodinu, v níž jsme mu odříkal problémy a jejich řešení. Pozorně mne vyslechl, sem tam se na něco zeptal a jelikož již musel jít, vzal mne pod paždí, za pochodu ještě něco na chodbě upřesňoval. Zastavil se u okna, položil si milý plán na jeho parapet a přiložil na něj svůj rozmáchlý podpis. Po letech jsme s kolegy konstatovali, že tento plán byl nejen splněn, ale mnoho se udělalo navíc. Svůj slib, který dal armádní generál štábnímu kapitánkovi, když ho posílal do zpravodajské jámy lvové, plnil. Další pětiletky se plnily nesnadněji.

V posledním odstavci jsem čas značně předběhl, proto se vrátíme na podzim roku 1952 do Kralovic, abych pověděl jak se zde usídlila naše trojčlenná rodina. Bydlel jsem nejdříve v podnájmu u rodiny **Kunzových**, ale již 6. prosince 1952, na Mikuláše, jsem pozdě večer vedl manželku a nesl polospícího čtyřletého Jiříka z kralovického nádraží ke Kunzovým. Paní Kunzová na nás čekala s pozdní večeří a odestlanou postýlkou pro kluka, pan Kunz s něčím pro zahřátí. Nad ránem se stala hrozná věc. Manželka mne vzbudila a sdělila, že nutně potřebuje lékařskou pomoc. Gynekologa! Sanitním vozem od útvaru jsem ji vezl do vojenské nemocnice v Plzni. Spontánní potrat. Přivezl jsem ji za několik dnů a zlatá paní Kunzová Jiříka po tu dobu opatrovala. Bydleli jsme u nich ještě nějaký den, protože stěhovací vůz se zařízením našeho brněnského bytu se někde na železnici trošku zatoulal a tak se moje rodina sblížila s prvními kralovičáky.

Odbočím, abych přiblížil do jakého prostředí moje rodina přišla. Občané i kralovické úřady si našeho vojenského útvaru velmi vážili. Již v příštím roce velitel útvaru za pomoci našeho správce budov kpt. **Klímy** dosáhli toho, že v Kralovicích byla rekonstruovaná a podstat-

ně rozšířena vodovodní síť. Sláva byla zasloužená a veliká. Vzpomínám si, že starosta v nějaké relaci v rozhlase po drátě téměř doslova řekl: „když potkáte kapitána Klímu, tak smekněte a poděkujte.“ To už je co říct, ve srovnání s běžným pohrdavým názvem lampasáci! Když k tomu dále sdělím, že u útvaru působil divadelní kroužek, který v Kralovicích, v Kožlanech (rodiště dr. E. Beneše) a v dalších místech úspěšně hrál operetu *Tři dukáty pro Juana* a další náročné hry, že naše děvčata se svým recitačně tanečním kroužkem potěšily nejen kralovické občany, ale také v širokém okolí, tak se nelze divit, že naši posádka považovali za elitní. Když bylo třeba, chodili jsme my, důstojníci, na noční směny k mlátičce obilí do nedalekého státního statku, čímž jsme dokazovali, že nejsme žádné fajnovky. U útvaru jsme byli dva, kteří se zúčastnili vojenského zahraničního odboje. Tím druhým byl kpt. **Karel Vlček**, který byl v Itálii partyzánem. Kolik besed jsme na žádost různých místních společenských organizací a škol v okolí provedli, nedovedu počítat.

V roce 1953 začala vysílat čs. televize, ale Kralovice byly za horizontem petřínského vysílače. Něco jsme spočítali, provedl nějaké pokusy a přišel jsem s tím, že když postavíme na velitelské budově patnáctimetrový stožár pořádnou přijímací anténu, tak by měl být příjem možný. Velitel dal na mé výpočty a televizor pro útvar jsme spolu v Praze koupili, přivezli a ono to fungovalo. Pravda, s panem Kunzem, radioamatérem, jsme narychlo pro jistotu předem udělali anténní zesilovač. Ta radost! Ta pýcha útvaru, když jsme mohli na naši klubovnu zvát jednou klub kralovických žen, jindy žáčky ze škol o našich příslušnících nemluvě.

Vrátím se časově zpět a k naší rodině. Manželka se sblížila nejen se sousedkami v domě, ale působila také v klubu místních žen. Naše klouče zde začalo chodit do školy a provádělo první klukovské nezbednosti (pravda, nikdy jsem jako otec nemusel nic řešit!). Spolu, nebo s jeho kamarády jsme chodili do blízkých lesů na houby a menší výlety. Zkrátka přesto, že jsem byl dost vytížen, protože jsem ještě navíc spíše po nocích než po večerech překládal odbornou literaturu, byli jsme velmi spokojeni.

Moje spokojenost se začala měnit ve štěstí, když mi manželka naznačila, že nás asi bude víc! V té době přijela k útvaru pojízdná prodejna zlatých klenotů. Koupil jsem malinké náušničky – přece chceme dceru!! To jsem zřejmě dělat neměl. V krátké době musela být žena opět odvezena do plzeňské nemocnice – opět spontánní potrat. Jiříčka tentokrát opatrovala děvčata na vojenské ošetrovně a on si tety oblíbil a ony jeho. Další náš potomek, Mireček, se narodil až v roce 1957 a když oba synové dospěli, přivedli si manželky a ty nás obdařily dalšími pěti vnuky – kluky. Asi to způsobily ty předčasně koupené náušničky, protože i první pravnouče je Michal (zvaný Mišáček) a až v roce 2005 přišla na svět pravnučka Tamarka, takže náušničky se uplatnily až po **půl století**. Prababička je předávala Petře, mamince Tamarky s velkým pohnutím. Ty se načekaly a my s nimi. K tomu tématu se ještě později vrátíme.

Kralovice, 1954. Náš Jiřík a Lád'a Malátů jdou poprvé do školy.

Na podzim 1954 jsem funkci zástupce velitele praporu pro věci technické předal novému absolventovi VTA kpt. **Františku Douškovi** a byl jsem jmenován starším důstojníkem

pro technický rozvoj oddělení radiového průzkumu zpravodajské správy generálního štábu. Úřední titul jako hrom, ale práce byla stejná, dokonce jsme s Frantou pracovali ve společné kanceláři. Jedinou předností bylo to, že jsem vůči partnerům vystupoval jako příslušník generálního štábu a nikoliv pouhého vojenského útvaru s nějakým krycím číslem. Nevýhod bylo více a hlavní byla ta, že mi přibýlo podstatně více cest zejména do Prahy.

PRAHA od října 1956 do doby, kdy píší tyto řádky

Dopadlo to tak, že v říjnu 1956, v době maďarských událostí jsme si s manželkou vybírali jeden ze tří bytů v Praze, nabídnutých vojenskou správou. Jeden byl horší než druhý. Vybrali jsme, soudě podle našeho pozdějšího hodnocení, ten nejhorší – tmavý, studený, ale zato velký. Bydleli jsme ale v Praze. Je samozřejmé, že jsme se nikdy nestali pražáky (jen jsme v Praze bydleli) a ani rodině jsme se neodcizili. My jsme navštěvovali kromě rodičů, rodiny bratrů a sester a dalších příbuzných, roztroušených od Chebu po Krnov a Osoblahu a občas oni nás.

Je zde několik fotografií ze společných výletů. Vždyť máme oba s manželkou dvacet sedm neterí a synovců. Čtyři synovci sloužili základní vojenskou službu v okolí Prahy a chodili k nám jako domu.

Lidice, 1965. Maminka s rodinou Lidky.

...Babiččino údolí, 1966. S babičkou Jankovou.

Původní velký, ale studený a nevlídný byt jsme směnili až za osm let v roce 1964 a přestěhovali se do slunného, přiměřeně velkého. V jeho blízkosti se pak dvacet let stavěla dálnice, Nuselský most, Palác kultury ale také metro, které vynahrazuje všechny dřívější trampoty. Pravda - metro. Když bylo protaženo až do Dejvic, přišli jsme se spolubojovníkem **Ivanem Mohoritou** ze sousedního domu se skvělým nápadem: že budeme chodit z Nuslí do Dejvic prakticky podél linie metra, ale po ekologické trase, **pěšky**.

Od dveří bytu ke dveřím pracoviště to trvalo hodinu a dvacet sedm minut. Takhle jsme chodili plných **sedm let**, než šel Ivan do důchodu. Cestou jsme probírali nejrůznější témata a hlavně jsme si utužovali zdraví. Domu jsem se ale vracel metrem, abych nešidil rodinu o společně trávený čas.

Vrátíme se ale do prosince 1956, kdy stěhováci v pražském velkém bytě složili nábytek, já jsem

Braunův Betlém poblíž Kuksu, 1965. Marie Stryjová a děda Janků.

Julie a Stanislav Jankoví s námi na výletě v Praze

rozdělával oheň v kamnech, abychom nemrzli a udělali si také něco k jídlu a manželka s klukem seděli na gauči, objímali se a usilovně brečeli. Každou chvíli jeden z nich zaúpěl: „já chci zpátky do Kralovic!“ Má ty milá dobroto, co já s nimi – utěšování nechtěli ani slyšet.

Brzy ale manželka objevila sousedku, Polku, paní **Mrázovou**, trošku starší než ona a pak v sousedním domě babičku **Borskou**, dobrou, laskavou duši. Kluk pak ve škole kamarády, mezi nimiž dominoval **Jirka Štuchalů**, synek známého humoristy, sedávali spolu v jedné lavičce. Jen ať se vám pan Jiří, nyní již dvojnásobný dědeček přizná, jak se ti dva Jirkové spolu učili kouřit a naštěstí se z toho oba pozvraceli, takže toto školení nedokončili. No, a já jsem si mohl trochu oddechnout, že rodina si začíná v novém místě zvykat.

Praha, 1957. Mámini mazlíčci.

Tátovo potěšení

Zvládli jsme to i bez rodičů.

Když se nám **8. srpna 1957 narodil syn Mirek** (kde jinde než na Moravě, pod ochrannými křídly babičky Jankové), tak to s tím oddychováním bylo slabší, protože kluk od malička byl dost paličatý, ale přece se časem změnil na sveřepě snaživého. To již bylo trochu moje gusto, však se podívejte zpátky jak jsem se pětiletý topil v řece Ikvě. K starostem přibýly od obou synáčků i radosti. Pravda, věkový rozdíl je mezi nimi devět let, takže jsme vychovávali tak trochu dva jedináčky a navíc každý je povahově jiný. Jiřík

je povaha otevřenější, má větší smysl pro legraci, dovede společnost zaujmout a pobavit. Až mi to dělalo v období jeho dospívání starosti, aby se nechytíl nějaké nevhodné party a snažil jsem se ho trochu brzdit. Podle jeho tehdejšího názoru asi příliš.

Mirek je spíš zadumaný, vážnější, hloubavější a v nějaké veselejší společnosti je jen zřídka aktivním účastníkem. Jedno měli společné – k práci a povinnostem se stavěli odpovědně a Mirek navíc velmi vynalézavě. Ke knihám tíhne spíše jen Mirek. Když jsem již začal, tak snad zde trochu prozradím **jaké že nám dělali starosti a radosti.**

Hofmanovi svobodní fešáci nad nuselským údolím

Jiří u Baltického moře, 1966. Ve vypůjčené uniformě důstojníka hloubkového průzkumu.

Když **Jiřík** chodil do poslední třídy základní školy bylo nám jasné, že do střední školy se tlačit nebude. Snažil jsem se, aby šel do učiliště v *Kovoslužbě* a získal profesi alespoň slaboproudého opraváře. V učilišti působil jako vedoucí můj podřízený z války, říkejme mu Ondrej. Čekal jsem na chodbě před zkušební místností z níž vyšel nejdříve Ondrej, pokýval smutně hlavou a ukázal mi záznam ze zkoušky na němž předseda přijímací komise připsal „moc chytřej – nebrat.“ Prý se příliš sebevědomě zapletl v odpovědi na otázku „co to je televizní kanál.“ Nezbylo než aby kluk šel tam, kde ještě přijímají a to bylo učiliště ČKD, tříletý obor soustružník. Vedl si dobře – pečlivý, spolehlivý, pracovitý, mi říkali. Po ukončení byl zařazen do prestižní obrobny těžkých celků na vertikálních karuselech. S nadšením mi vyprávěl jaká je to odpovědná a krásná práce. Mistři byli k němu vlídní a kluka mi chválili. V podstatě by byl spokojen, jenže brzy za ním přišli z vedení, aby šel na strojní průmyslovku. Moc se mu od této práce nechtělo. Mírně jsem ho přesvědčoval, že študovat se má, když je člověk mladý. Později se to zmeškané dohání daleko hůř.

Strojní průmyslovku zdárně ukončil, odsloužil si základní vojenskou službu na letišti v Brně jako mechanik vrtulníků a k babičce Jankové do Hlubočan na Vyškovsku dost často jezdil na nudlovou polévku. Mysleli jsme, že si ho nějaké švarná moravská dívenka vybere za manžela, zakotví tam a my se s mámou do důchodu nastěhujeme na milou Moravu. Nestalo se.

Nejdříve pracoval v podniku TESLA v Hloubětíně jako konstruktér chladicí soustavy velkých rozhlasových vysílačů pro země severní Afriky. Nevím, kolik užitku jeho práce přinesla TESLE, ale vím, že pro něj to byl velký přínos, protože se tam vážně seznámil se svojí budoucí manželkou Marii Vackovou.

Už jsou sví. Právě to v Libeňském záměčku podepsali. Vedle ženicha stojí jeho maminka s tatínkem nevěsty. V pozadí dědeček Janků. U nevěsty je její maminka Vacková a po její pravé ruce stojí čerstvý pantáta Hofmanů.

... takhle jim to moc sluší.

Než se ale vzali, Jiří přešel do podniku *PRAGO-TRON* a poměrně brzy se zaškolil na servisně-montážního technika informačních systémů pro nádraží a letiště. Však to znáte – takové kovové lístečky s písmeny a čísly se rychle otáčejí a pak se zastaví tak, že lze v řádku přečíst kdy a kam co jede nebo letí. Mechanická část mu byla blízká, ale elektronickou študoval velmi vytrvale i doma a dokonce, světe div se, občas tátu požádal o nějaká vysvětlení. Táta zas s potěšením sledoval, jak syn postupně vniká do reléové, pak tranzistorové technologie a dokonce do využití integrovaných obvodů, čímž se živí dodnes a soudím, že mu to do důchodu vydrží. Po tomto zaškolení ho *PRAGOTRON* posílal nějaký rok po montážích do Polska, NDR, Maďarska a pochopitelně řídil montáže také u nás a nakonec řadu let vedl oddělení finální výroby asi o čtyřiceti lidech. Jak mi ředitel řekl, velmi úspěšně (dokonce mi poděkoval, že jsme s mámou takového syna vychovali – čtenáři dej pozor, ať se to Jirka nedozví!) a to až do doby, kdy byl *PRAGOTRON*, jako mnoho jiných podniků v naší vlasti, „úspěšně“ zlikvidován.

Časově se vrátíme do období, kdy Jirka občas vandroval po kousku Evropy a kdy si s Maruškou smluvili svoji svatbu.

Přišli k nám jednou v pátek navečer a z ničeho nic zašveholili: „maminko a tatínku my vás zveme na svoji svatbu.“ Bác!! „Bude ode dneška za dva týdny

Praha 1975. Naše dámy po svatbě.

v Libeňském záměcku, svatební hostina bude v Čajce (slušná restaurace v Domě sovětské kultury naproti Tylovu divadlu), hlavní menu jsme si právě dali k večeři, v pondělí Maruška rozesílá pozvánky a v pondělí také bude na úřadě žádat výpis moji matriky,“ dodal Jirka. „Jo, a kdyby měla nějaké potíže, prosím Tě táto pomoz ji, ano? Já totiž v neděli večer jedu montovat do Budapešti a vrátím se asi den před svatbou.“ V pondělí před polednem mi Maruška zavolala do práce a málem vzlykala, že svatbu asi budou muset odložit, protože výpis z matričních knih bude trvat moc dlouho.

Zde musím podat malé vysvětlení. Po válce byl zřízen matriční úřad pro reemigranty, kteří se narodili v zahraničí a v tomto úřadu se také soustřeďovaly matriční knihy od zrušených vojenských kaplanů. No, a náš Jirka přišel na svět v nemocnici v Brně, kde ho jako syna důstojníka z povolání okřtil a do své matriční knihy zapsal vojenský kaplan. To jsem ani nevěděl. Tato kniha spolu s ostatními byla v Praze ve zvláštním archívu – do něj jsem se druhý den vypravil.

Vyplnil jsem u vrátného žádost, za půl hodiny mi přišla dáma středního věku říci, že to je velmi složitá věc tuto matriční knihu vyhledat, že dříve než za dva týdny to nestihnou atd. atd. Tak jsem milé dámě vysvětlil, že tím znemožní jisté mladé dámě, aby jho manželské vložila na šíji našeho syna a zda si dovede představit, kdyby totéž jiná dáma způsobila právě ji a to osobně. Přidal jsem k tomu několik dalších podobných příměrů a argumentů, např. aby se nám nestalo rodinné neštěstí, že se někdo zasebevraždí apod. Měla smysl pro humor a pro moji nadsázku, vzala mne do úředních místností, jiná dáma středního věku mi s úsměvem přinesla voňavou kávu a než jsem ji dopil a chvíli poklábosil, výpis z matriční knihy mi třetí dáma středního věku, opět s úsměvem, přinesla. Všem třem jsem uctivě poděkoval a konstatoval, že ženy, pokud nejde o sokyni, dokážou udělat pro jinou ženu nemožné jen proto, aby nějakého mužského dostala pod pantofel (pardon, k oltáři). Zubily se a neprotestovaly.

... jak se z tátů stávají dědkové

Maruška s Jirkou založili rodinu. Když se jim **10. února 1976** narodil **Michal**, tak jsme to s pantátou **Vackovým** oslavili skotskou viskou tak důkladně, že Maruška právem zapsala výrok moji manželky, čerstvé babičky, že „dědek Hofmanů se zhulákal jako Ukrajinec“. Moje mírné námitky, že děda Vacků byl na tom stejně a do záznamu se nedostal byly zamítnuty s tím, že babička Vacková o ničem takovém nemluvila, ale moje žena ano. No, co se dá dělat, asi babička Vacková byla tolerantnější a možná ukázněnější. Nebo, že by děda Vacku byl lépe trénovaný než já? No, nevím, nevím. A nedověděl jsem se to ani v únoru 2006 při oslavách třicátých narozenin tehdejšího nemluvněte.

Po Michalovi se **9. září 1979** narodil **Jiřík** a obou vnuků jsme si dost s babičkou užili. Jezdili jsme s nimi také do Líšnice u Solenic na chalupu, kterou zdědili Maruščini rodiče po svých předcích. (Na půdě se uchovával kus trámu z předchozích stavení, na němž byl vysekán sekerou letopočet kolem 1365!). Na připojených fotografiích z roku 1979 je z toho něco zdokumentováno.

Dědové něco zhoršují a tváří se odborně.

Nejmladší Hofmáně (Michálek) podle návodu dědy Vacka zotročuje tátu a druhého dědka.

Zde se totéž Hofmáně tátovi chlubí, že mu to s dědem jde již líp.

se totiž k moři jezdívalo nejdál k Jadranu a nejbližší k Baltu. Nechal jsem své kolegy a kolegyně v tom, že šlo o ostrov Maltu. Při obědě na dotazy „jaké to tam bylo“ následovala moje stručná odpověď: „no, co, co nahazovali jsme barák, maltou.“ Talíř po mně nikdo nehodil, ani jiného násilí se nedopustil. Za další dva roky jsme ve stejné sestavě omítli zadní stranu domu a trošku zkulturnili nejbližší prostředí.

Starší syn přešel z péče maminky do neméně starostlivé péče naší snachy Marušky a je tedy na místě, abych nyní něco napsal o **radostech a starostech s mladším synem Mirkem**. Zde by těch příhod, které by stály za zaznamenání bylo daleko více.

Jeden delší pobyt stojí za zmínku.

Bylo to v srpnu 1991. Děda Vacků již nežil a bylo třeba chalupu omítnout a vůbec dát mnoho věcí do pořádku. Přizvali také mne a jeli jsme, čtyři chlapi, Maruška, přidala se také panímáma Vacková. Byly to skvělé dva týdny! Spousta legrace, ještě víc práce a velké potěšení z výsledku. Průběh byl zdokumentován videokamerou a navíc na přání **Jiříka** písemně ve verších a oboje bylo uloženo v rodinném muzeu. Např. soutěž při omítání zdi vyhrál jedenáctiletý Jirka, protože svůj díl omítl nejdříve a byl nejrovnější, Maruška dostala zcela právem zednický certifikát, protože celý den trochu z trucu omítala a dost svého pomocníka při podávání malty proháněla apod. Na své pracoviště jsem přišel opálený a svěží. Sekretářky se ptaly: „kde jste byl na dovolené pane Hofman, že tak pěkně vypadáte?“ Moje odpověď: „Na maltě, dámy, na maltě.“ Jé, takovou dálku, údiv, závistivé pohledy, zpráva se bleskově po oddělení rozšířila. Tehdy

Zpráva

*o některých zednických
pracích, konaných ve
dnech 16.-25.8.1991 na
lišnické chaloupce*

*Zprávu podává
Jiří Hofman
jinému Jiřímu
Hofmanovi*

Začnu pro mne nejtragičtější, která naštěstí dobře dopadla. Do školy začal chodit na Vinohradech, kde jsme v roce 1956 dostali přidělený byt. V první třídě začal nosit poznámky, že neplní své úkoly apod. Po návštěvě paní učitelky vyšlo najevo, že kluk je silně krátkozraký, nevidí na tabuli a proto slovíčka neopisuje. Šel jsem s ním k mému známému

očnímu lékaři. Řekl mi: "Jirko, léčit se to nedá, a ten zrak se mu bude stále zhoršovat a buď se to v pubertě zastaví, nebo ve svých devatenácti až dvaceti letech bude slepý." Nikomu jsem tento verdikt nesdělil a celé roky trnul!! Naštěstí se proces zastavil na osmi dioptriích, syn byl přesto odveden, pracoval jako radiomechanik a ve *Vojenské nemocnici* ve Střešovicích mu doporučili oční jógu. Pilným cvičením snížil krátkozrakost asi na pět dioptrií a brýlí se zbavil až v mužném věku operací s použitím laseru. To nebyl zrovna pohodový příběh, kdy jsem svojí starost po roky nemohl ani nikomu svěřit. Vraťme se raději o několik let zpět.

Průhonice, 1980. Starší bráška zaučuje mladšího ve výchově jeho budoucích synů.

Pani třídní učitelka nebyla s Mirkem spokojena. Podstata problému byla v tom, že náš synáček od útlého mládí věděl, které z vědomostí získávaných ve škole bude v životě potřebovat a které nikoliv. Dalo mi to práci, tento jeho postoj vůbec zjistit a myslím, že se pani učitelce a ani mně nepodařilo ho beze zbytku přesvědčit, že se mýlí. Dospělo to tak daleko, že, tuším, ve čtvrté třídě pani třídní učitelka nám sdělila, abychom Mirka dali do zvláštní školy. Objednal jsem ho proto postupně u dvou psychologek a jejich nálezy mám ještě schované. Obě shodně popřely, že by šlo o dítě se sníženým intelektem. Naopak! Jedna upozor-

-3-
*Bylo to teď na vršky
 Spolu s tátou, mámou
 Pomáhala babička
 I s nuselským dědou*
*Budeme se snažit křici
 Tak to všechno bylo
 Hlavy doplníme obráz
 Který je na video*
*Lešení si vypůjčene
 Kol chaloupky stavěli,
 že bylo dost kolikarů
 Na vědomí nebrali*
*Teprve když ve snu táta
 že s něj spadne lék se
 Provazů ho uvázali
 Ale jeh tak lehce*
*Chaloupečku obalili
 Kabici jak bavlnkou
 Tak se jen nemluvně balí
 Povíjáním s perinkou*

nila, že kluk je spíše humanitárně zaměřen, má výborné logické uvažování a k technice se prý přiklání vlivem otce (?). Zpráva druhé psycholožky byla podobná (bez toho vlivu otce) a na závěr mi řekla: „mám tři děti, ale tohohle kluka bych brala jako čtvrté.“

Praha, 16. 5. 1963. Služební fotografie čtyřicátníka.

Mirek byl přeražen k jiné třídní učitelce a ukázalo se, že kluk sice nevyniká ve studijní píli, ale má smysl pro řešení těch problémů, které si vezme za své. Dva příklady za všechny. Pani učitelka dětem vytkla, že do desek lavic píší, nebo dokonce ostrým předmětem vyrývají svoje glosy a že by měly nejen přestat, ale lavice upravit! Mirek dal dohromady skupinku dobrovolníků, mne přesvědčil, abych mu pomohl udělat jakousi frézu na dřevo, kterou si nejen sám vymyslel, ale také na ní opatřil součásti a po odpoledních dobrovolníci povrch poškrabaných lavic ohoblovali a natřeli bezbarvým lakem. Byla z toho menší třídní sláva.

Druhý příklad. Děti si asi daly závazek, že budou sbírat a do zoologické zahrady v Praze-Tróji odevzdávat krmivo pro zvířátka. Jednou v sobotu po ránu mi Mirek nenápadně sdělil: „nemáš tatí zdání, kolik je pod duby Na Jezerce (nyní tam je známé divadlo) napaďaných žaludů. Co kdybychom od-

poledne a zítra nějaké nasbírali?“ Nasbírali jsme jich půl velkého pytle a při tom mi prozradil, že to je pro srnce v Tróji, aby neměli v zimě hlad. V pondělí ráno jsme žaludy, rozložené do dvou pytlů, přivezli autem do školy, spolužáci je Mirkovi pomohli dopravit dovnitř. Později jsem se dověděl, že Mireček byl někým, snad spolužáky kritizován, že nepřispěl ke sběru a svůj sběr přinesl, až když od ostatních dětí byl před několika dny odvezen do Tróje. Přesto byl paní učitelkou pochválen – žaludů bylo překvapivě hodně.

Před závěrem docházky do základní školy bylo jasné, že ani Mirek není studijní typ. Velmi mne to mrzelo, protože jsem vzpomínal na zásadu tatínka Bačovského, že otec se má postarat „aby děti nejen byly, ale aby měly.“ Co jsem jim mohl dát do života kromě přispění ke vzdělání?

Mirek udělal přijímací pohovory do *Středního odborného učiliště Závodů průmyslové automatizace* v Praze Košířích. Velmi ho to bavilo v dílně i v učení, které bylo účelně zaměřeno. Vzpomínám, že prodělával praxi při montáži moderních zařízení ve *SPOLANA NERATOVIC*, kam se dobrovolně přihlásil a domu přijížděl na sobotu a neděli. Vždy si přivezl hromádku technických popisů k různým montovaným zařízením a s nadšením mi vyprávěl co se vše nového dověděl a každou chvíli se odvolával na svého mistra. Asi to byl rozumný člověk a pro kluky příslowečný mistr-táta. Také mi Mirek řekl, že povolání montéra by nechtěl dělat, protože to je cikánský život a chlapi znají jen hospodu, no a také tu práci.

Po dvouletém učení mu vedení nabídlo, aby nastoupil do druhého ročníku prestižní *Střední průmyslové elektrotechnické školy* v Ječné ulici. Trochu váhal, ale přesvědčil jsem ho. Při studiu, bez veliké slávy, se v menší míře opakovalo jeho rozhodování o tom co bude potřebovat v životě a co nikoliv. No, a matematika byla právě ta věda, která podle něj nezasluhuje jeho pozornosti. Jelikož pan profesor, jak již profesori matematiky bývají, byl přísný a nesmlouvavý pán, došlo podle současné terminologie „ke střetu zájmů“ a Mirek byl při maturitě ohodnocen čistou pětkou s odkazem, že v září může být připuštěn k opravné zkoušce.

Nastal rodinný poplach. Na dovolenou jsme, jako obvykle, jeli všichni do Hlubočan k babičce a dědovi Jankovým a Mirek s učebnicí matematiky v tašce. V ní bylo uvedeno asi padesát vzorců, které mohou být zadány k řešení při opravné zkoušce. Při moji třítydenní dovolené to znamenalo, abychom společně procvičili řešení tří až čtyř příkladů denně. Za tím účelem jsme po snídání, vždy s velkým Mirkovým otálením a nechutí, vylezli po žebříku na půdu, kde měl děda uložené seno a kde jsme s Mirkem také spali. Učení nám šlo jako voda do kopce a příliš nepůsobily ani sliby, že odpoledne půjdeme k rybníku. Dovolená byla před koncem, zůstaly čtyři poslední příklady a Mirek si to zařídil tak, že jsme se na ně ani nepodívali.

Po příjezdu do Prahy jsem Mirka přesvědčil, aby šel vykonat k panu profesorovi „zdvořilostní návštěvu.“ Mirek zazvonil, já jsem se schoval tak, abych viděl co se u dveří děje, ale byl jsem příliš daleko na to, abych jejich dialog slyšel. Byl krátký a odbyl se doslova mezi dveřmi. Sotva Mirek pozdravil a snažil se panu profesorovi sdělit jak pilně se připravoval, pan profesor se zeptal na výsledek řešení poslední rovnice z učebnice. Když místo odpovědi začal Mirek s omluvami, pan profesor beze slova zavřel dveře a jeli jsme mlčky domu. Opravná zkouška dopadla na známku čtyři. Jako z ostatních maturitních předmětů. No posuďte sami, zda kterýkoliv táta by v takové situaci prožíval pocit štěstí. Mohl by se těšit pouze tím, že to mohlo dopadnout hůř. To je možné vždy.

Kluk již v šesté třídě si jako dárek k narozeninám nepřál nic jiného než „já chci dílnu!“ Tak si ji přál, až každou chvíli fňukal, ale neměli jsme možnost mu takový dárek poskytnout. Proto začal své elektronicko-mechanické výtvary dělat na jídelním stole v kuchyni a na vnitřní straně dvířek máminy kuchyňské skřínky jsme udělali úchyty a kapsy na náradí. Jsou tam z piety dodnes! Mámě zůstala plocha pro přípravu jídla asi pět decimetrů čtverečních. S podobným roztahováním krámů v kuchyni by manžela hnala, ale synáčkovi to trpěla a ani slovem po dobu několika měsíců nevytkla, než jsme přišli na to, že improvizovanou dílnu lze udělat v kóji (2,5 x 2,5 m) našeho sklepa. Na její zbytky se syn občas s nostalgií podívá. Tam „vyráběl“ nejdříve reléové a pak dokonce tyristorové ovládání barevné hudby, což byl hit tehdejších diskoték. Vzpomínám, že hlavním problémem používání tyristorů bylo v tehdejší době elektromagnetické rušení, které způsobovaly a účinná řešení se teprve hledala i na vysokoškolských katedrách. Kluk, odpůrce studia, si vypůjčil někde na technice kandidátskou práci na toto téma a pustil se do jejího studia. Najednou mu byly integrály dobré, ale jak mu tehdy pomohly nevím!

V sousední ulici vegetoval klub *SVAZARMU*, kde se kluk se svými kamarády uchytil a postupně ho změnili na smysluplnou organizaci. Asi po třech rocích získali na *Obvodním národním výboru* za symbolickou cenu pronájem pěti suterénních místností v u ulici **Na Nivách** (název ulice stojí za zapamatování) a brigádnickou prací v nich vyměnili podlahy za shnilé, provedli odvětrávání vlhkých stěn, zkrátka udělali z nich provozuschopné místnosti. Na vše si vydělávali tím, že vyráběli zesilovače a hlavně směšovací pulsy pro diskžokeje a také pomocné práce pro organizaci *SVAZARM*. Z podniku *KOVOŠROT* odkoupili soustruh, frézu, vrtačku, nůžky na plech a další stroje, které renovovali zase jiní chlapci, členové téhož klubu, kteří byli od „černého řemesla.“ Duší celého podnikání v rámci organizace *SVAZARM* byl Mirek.

V této době byl Mirek odveden a nastoupil základní vojenskou službu u útvaru radiového průzkumu v Litoměřicích. Mimochodem, byl tam přidělen bez jakéhokoliv mého vlivu a byl to tentýž útvar, jenže již pluk, u něhož jsem zahajoval svoji inženýrskou odyseu a mnoho, mnoho jsem pro rozvoj jeho činnosti udělal. Syn dostal na starost servis techniky na učebně jazyků. Nechodil po hospodách, ale stále něco vymýšlel a kutil. Pro útvar a také pro svoje potěšení vymýšlel a s využitím útvarové technické hrabošárny realizoval pro sebe přesně dvacet dvě účelná udělátka, např. svářečku, cirkulárku apod. Kolik jich udělal pro útvar nevím. Když končil základní vojenskou službu a chtěli jsme jeho udělátka převést do svazarmovského klubu, tak se nám to sotva vešlo do naší škodovky.

Na doporučení útvaru pak za nim přišli, aby nastoupil jako občanský pracovník na oddělení technického rozvoje v Praze. Na totéž oddělení, jak uvádím jinde, jehož jsem byl spoluzakladatelem a dlouholetým náčelníkem. O tom, že tam náš syn nastoupil jsem se dověděl až když to bylo hotovo. Zřejmě zde zapůsobil můj přítel, zástupce velitele pluku pro technické věci pplk, ing. **Josef Holeček**, který klukovu mimoslužební činnost podporoval.

Nejzdařilejší akce, které v rámci klubu po návratu ze základní vojenské služby plně sám organizoval, byly dvě.

Na *Vysoké škole chemicko-technologické* v Praze vyřešili vědci čidlo pro zjišťování stop pár rtutí v ovzduší, ale nedovedli údaje z toho čidla zpracovávat. Mirek našel odborníky a společně navrhli účelovou elektroniku a konstrukční řešení celého přístroje. Ve zmíněné svazarmovské dílně realizovali funkční vzorek a pak dva prototypy. Tyto prototypy byly vystavovány na bratislavské výstavě *INCHEBA* a byl o ně celoevropský zájem, protože rostoucí nároky na ochranu životního prostředí takové přístroje potřebovaly. Výměnou čidla bylo možno analyzovat i jiné škodliviny. Výrobu předali do *Závodů průmyslové automatizace Děčín* a nynější soukromý majitel tohoto podniku se výrobou uvedených zařízení docela dobře živí.

Jednotné zemědělské družstvo Slušovice pod vedením předsedy doc. **Čuby** bylo symbiózou Baťova systému řízení podniku v podmínkách socialistického hospodářství. Byla to štika v rybníce také v oboru elektroniky. Doc. Čuba získal předběžnou zakázku na vybavení našich škol šestnáctibitovými stolními počítači (tehdy u nás vládly osmibitové). Vývoj mělo provést jejich vývojové oddělení v Brně a výrobu elektronický úsek ve Slušovicích. Za celý projekt odpovídal vedoucí elektronického úseku a ten zjistil, že se páni vývojáři v Brně nějak zpožďují a to by ho mohlo stát místo. Docent byl nesmlouvavý – ať to byl pátý nebo Devátý, když neplnil co měl, tak šel – jako u Baťi. Nevím jak se vedoucí elektronického úseku dověděl o Mirkovi nebo Mirek o něm, ale v prosinci 1987 se dohodli, že Mirek v lednu 1988 předloží kompletní nabídku na realizaci vývoje stolního šestnáctibitového počítače a jeho zavedení do výroby ve Slušovicích. Podmínkou bylo, že dne **22. dubna 1988** předvede ve Slušovicích čtyři prototypy, které budou vzájemně propojeny do sítě a budou si předávat informace.

Na slovo vzatým odborníkem na konstrukci stolních počítačů u nás v této době byl ing. **Edvard Smutný**, který vedl nevelkou, ale velice zdatnou skupinu. Mirek, který měl a dosud má obzvláštní cit na vyhledávání a zainteresování schopných lidí, uzavřel s ing. Smutným smlouvu a vzpomínám si jak o Vánocích 1987 jsme s Mirkem u nás doma kreslili *Harmonogram vývoje a zkoušek* jako součást zmíněné nabídky a kompletovali celou nabídku. Na ukázkou se dne 22. dubna 1988 dostavilo téměř celé vedení *JZD Slušovice*, protože nechtěli věřit, že se takový husarský kousek někomu může podařit a také proto, že v případě úspěchu oněch husarů, by to byl zároveň pohřeb jejich brněnského oddělení elektronického vývoje. Oboje se povedlo – předvedení počítačů i pohřeb. Zavedení do výroby proběhlo poměrně hladce a do doby, než „v zájmu věci“ byl udušen a pochován celý podnik *JZD Slušovice*, byly vyrobeny a dodány asi dva tisíce těchto počítačů.

Tak rozsáhlé aktivity ve *SVAZARMU* bylo obtížné sladovat s prací technika na vývojovém středisku armády. Nikoliv proto, že by Mirek své povinnosti zanedbával. Naopak, byl zvyklý řešit technické úkoly komplexně, ale náčelníci na pracovišti od něj žádali, aby jako pouhý technik, nikoliv inženýr, vymyslel nějakou destičku, nebo řešil dílčí věc a nemluvil do celkového způsobu zabezpečení úkolu nebo dokonce do koncepce řešení. Vzdal se proto poměrně dobrého místa a v rámci *Svazarmu* založil spolu se svými dalšími dvěma přáteli ing. **Romanem Pihanem** a ing. **Hanušem Brychtou** pracoviště pro vývoj a výrobu různých elektronických zařízení. Neúspěch bral na svá bedra, protože přátelé své pracovní poměry zatím nerozvázali. Co se z tohoto klubu po převratu v roce 1989 vyklubalo uvedu v části, nazvané *Pracujícím důchodcem*.

Vrátíme se nyní o nějaký rok zpět, abych něco pověděl o jiných, spíše radostech než starostech, které nám Mirek připravil.

Myslím, že na letním táboře, ale nejsem si s tím jist, se seznámili s **Janou Čechovou**, učitelkou, která byla na tomto dětském táboře vedoucí. Jana byla a je velmi aktivní, účinný a citlivý člověk, takže má mnoho přátel a známých. Mirka znala v klubu asi stovka jeho členů a hodně dalších nečlenů. Proto svatba v roce 1985 byla excelentní, protože jejich mladí přátelé chtěli přispět něčím zvláštním a také se jí zúčastnit.

Vyšehrad, 5. října 1985. Nevěsta se ženichem a bratry Zdenkem, Dušanem a Petrem. U ženicha stojí bratr Jiří.

Na stejném místě o 20 let později. Místo bratrů jsou zde synové Jan (*1987), Jakub (*1992) a Matěj (*1995).

Přátelé zařídili, že z oddávací síně na Vyšehradě novomanželé přes celou Prahu jeli do hotelu *Olympik* ke svatební hostině kočárem, taženým nádhernými koňmi. Když v sobotu po ránu náhodní turisté viděli ozdobený kočár, před ním auto s videokamerou (v roce 1985 vzácnost) a kavalkádu aut jedoucích krokem, domnívali se, že to je nějaká pražská turistická atrakce. Nebyla, jen auta postupně odpadávala pro přehřátí motorů! Další atrakce byla příští den, kdy tito mladí hosté se s novomanželou sešli v pronajaté velké hospodě. Jen koláčů naplekly Janiny přítelkyně asi padesát plechů, ty jsem zahlédl, když jsem tam na chvíli zašel. Vína jsem zahlédl dva soudky – červené a bílé. O ostatních přípravách nevím.

... jak se z dědků, stávají dědkové vícenásobní

Jak je v naší rodině tradicí, obdařili nás třemi vnuky – kluky. Narození prvního, **Jana**, dne **3. března 1987** jsem si pamatoval dlouho, kvůli první vycházce, kdy Jana Mirkovi a mně kluka svěřila na vycházku s kočárkem. Byly jarní zmrázky, na jednom z nich jsem uklouzl, narazil si kostrč tak, že mne přestala bolet až asi po deseti letech – to se pak pamatuje. Ovšem k jeho narození se váže ještě jeden příběh.

Panímáma **Eva** a pantáta **Zdenek Čechovi** byli oba učitele. V Praze se zcela náhodně seznámili s turistickým manželským párem z Leningradu. Byli to **Raisa** a **Petr Bogatych**. Tak si padli do oka, že se navzájem několikrát navštívili. Petr pocházel od jezera Bajkal, jeho tatínek byl Rus, maminka Burjatka, přijel koncem války do Leningradu studovat a dotáhl to na význačného vědce v oboru velmi nízkých teplot. Raisa je leningradská židovka, vystudovala knihovnictví.

Když se Jana vdala, Bogatych pozvali novomanžele k nim do Leningradu na svatební cestu a to v období bílých nocí. Přijeli zpět nadšení. Bogatych syn, velitel ponorky v Murmaňsku přijel s rodinou na dovolenou a plně se novomanželům věnoval. Jeho autem sjezdili mnoho památek bližších i dalších, tři dny byli pouze v Moskvě. Otec Bogatych jel s novomanželý do Estonska a navštívili jeho přátele. Dcera, redaktorka se jim taktéž věnovala. Prostě mimořádná pozornost a péče.

Do Leningradu jsem služebně jezdíval. Jana mne někdy koncem roku 1987 požádala, abych manželům Bogatych předal dost vzácný dárek. Petr mi přijel na letiště naproti, večery jsem trávil u nich. Když jsem sdělil radostnou novinu o narození Jeníka Raisa zpozorněla, přeptala se ještě jednou kdy se narodil, pak začala počítat a nakonec prohlásila „**LENINGRADĚC**“ Měla pravdu. V těchto věcech se ženy určitě nemýlí.

Další kluk, **Jakub**, se narodil ve stejný den, jako jeho bráška, jenže o pět let později v roce **1992**. Poslední **Matěj** je májový, narodil se **12. května 1995**. Neměli jsme možnost s nimi tak často pobývat jako s jejich bratranci, ale radost dělají rodičům i nám – vystupují v dětských rolích v operách, muzikálech a jako statisté dokonce ve filmu Oliver Twist, který Angličané natáčeli na Barandově. No, a ve škole to zatím ujde i když který dědek by si nepřál, aby vnuci studovali úspěšněji?

V povídání o radostech a starostech, které nám udělali kluci (tedy synové a vnuci, protože děti a vnoučata nemáme, až nyní pravnoučata) jsem poskočil desítky let dopředu a nyní se **vrátím o mnoho let zpět, abych ve svém povídání pokročil o své odborné práci.**

Již na podzim roku 1956 jsme v Praze-Kbelích založili vývojové středisko, jako další složku oddělení radiového průzkumu. Brzy jsem byl jmenován jeho náčelníkem a zároveň zástupcem náčelníka oddělení radiového průzkumu. Středisko mělo za úkol vyvíjet nebo řídit vývoj a výrobu ve vojenských nebo civilních podnicích různých zařízení pro **radiový průzkum** a také, a to bylo nové, pro **speciální radiové spojení**.

Několika větami přiblížím o co ve speciálním radiovém spojení jde. Zpravodajské správy všech významnějších států světa mají v důležitých zemích (není rozhodující zda jen svých potenciálních protivníků — ti se obratem mohou změnit na spojence, nebo spojenci se změní na protivníky) usazeny zpravodajské agenty. V míru jsou někteří z nich „spící“ a aktivují se až při hrozbě konfliktu. Agenti aktivní i „spící“ musí mít zabezpečeno spojení, včetně radiového. Za tím účelem jsme vyvíjeli a vyráběli pro agenty malé krátkovlnné radiové stanice s dosahem do dvou tisíc kilometrů. Na našem území jsme zabezpečovali výstavbu stacionárního vysílacího

a přijímacího střediska a taktéž vývoj a výrobu mobilních prostředků s vysílači o výkonu kolem pěti kilowatů pro spojení s těmito málo výkonnými stanicemi u agentů. Co scházelo na citlivosti přijímače a výkonu vysílače na straně agenta, muselo být kompenzováno vyšším výkonem vysílače a vyšší citlivostí přijímačů na našem území. Když k tomu přičteme, že vlastní vysílání muselo být kratičké, pak z toho plyne ohromný problém řešení prostředků pro superrychlé vysílání zpráv od agenta a jejich příjem doma. Pro jednostranné radiové spojení do obou Amerik jsme od *Správy spojů* pronajímali krátkovlnné velmi výkonné vysílače, ale pouze na dobu krátkých relací.

Takže na nedostatek práce a starostí jsme si stěžovat nemohli. Tento druh služby nadřízení přiřadili našemu oddělení radiového průzkumu ze dvou důvodů. Máme prý s těmi elektromagnetickými vlnami stále něco dočinění, tak si s nimi budeme rozumět a za druhé, to si myslím já, že se uplatnila zásada „který kuň dobře táhne, toho ještě bičem.“ Později se sice oddělení speciálního radiového spojení osamostatnilo, ale jeho technické zabezpečení mi zůstalo.

Přibližně v této době jsem absolvoval ve *Vojenské technické akademii* v Brně tříměsíční postgraduální kurs o polovodičových elektronických prvcích. Sešlo se nás, inženýrů, kteří techniku absolvovali v době éry elektronek, asi čtyřicet. Obnovil jsem tak známosti a vazby z dob studia s bývalými asistenty, nyní již docenty ba profesory a byl z toho oboustranný užitek. Přebírali pak k výzkumnému řešení některé dílčí úkoly, mne přesvědčili, abych působil ve zkušební komisi pro diplomní projekty na fakultě elektroniky. Působil jsem v ní do roku 1970, tj. asi deset let.

Jeden z těch bývalých asistentů, nyní prof. Ing. **Jaroslav Tichý**, Csc. mne přesvědčil, abych zahájil studia pro přiznání titulu kandidáta věd. Při zaměstnání, pochopitelně. Zpracoval a obhájil jsem všechny práce předepsané pro kandidátské minimum ale scházela mi zkouška z dalšího světového jazyka – angličtiny. Studoval jsem ji po večerech již dávno, ale chtělo to alespoň tříměsíční rychlokurz. *Zpravodajská správa* takové rychlokurzy dělala, ale náčelník mne odmítl do něj poslat s poznámkou „kdo by tu práci místo Vás po dobu kurzu dělal.“ Shodli jsme se o odkladu na pozdější dobu, ale události a úkoly se valily dál a aspirantura byla odsunuta do nekonečna. Přežil jsem i bez ní.

Někdy koncem roku 1959 postihl *zpravodajskou správu Generálního štábu Československé lidové armády* kolosální průšvih – její vojenský přidělenec ve Spojených státech amerických plk. ing. **Tišler zradil** – předal americké kontrarozvědce vojenské šifrovací klíče a seznam těch vojenských agentů, které dříve řídil. To se stává i v lepších (zpravodajských) rodinách: důležité je jak se problém řeší a jak hluboké jsou pro službu důsledky.

Zde, ale došlo k zanedbání, protože na charakterové vady Tišlera a touze po životě ve „vyšších sférách“ jeho manželky byl náčelník správy gen. Antonín Racek upozorněn. **Nastalo zemětřesení:** Racek byl degradován na vojína, jeho zástupci propuštěni nebo přeřazeni, všichni příslušníci správy byli opětovně prověřováni vojenskou kontrarozvědkou. Pro mne bylo přímo tragédií, že můj nadřízený náčelník oddělení pplk. ing. **Vojta Bayer**, s kterým jsme si velmi dobře rozuměli, měl být poslán jako náčelník spojovacího učiliště do Nového Města nad Váhom. Vojta prohlásil, že když má být bez důkazu takto postihován, odejde do civilu. Odešel a po doplnění vzdělání a získání zkušeností byl ředitelem stavařského učiliště a byl to on, kdo doslova ze země vydupal známý školní a ubytovací stavbařský komplex v Praze *Na zelené lišce*.

Od mně podřízeného vývojového střediska byl přeražen do VTA v Brně náčelník skupiny speciálního radiového spojení kpt.ing **Jan Hanuš**, který Tišlera před jeho odesláním do USA zaučoval na radiové spojení.

Na uvolněná místa přišli noví lidé a *Hlavní zpravodajské správy Generálního štábu Ozbrojených sil SSSR* bylo sovětskou vládou uloženo, aby skupině dvanácti nových vedoucích pracovníků naši zpravodajské správy poskytla asi desetidenní konzultaci. Do této skupiny jsem byl také zařazen. Nejen, že nám přednesli řadu velmi poučných přednášek, ukázali hotové i některé rozpracované technické prostředky, ale na naši žádost poskytovali po dva roky stáže důstojníkům našich útvarů u svých analogických útvarů v NDR.

V této době byla v Moskvě skvělá výstava československého skla (tančil na ní náš význačný mim pozdější národní umělec Fialka) a kousek od ní vystavovali trosky amerického průzkumného letounu typu U2, sestřeleného 1. května 1960 raketou ve výšce kolem dvaceti kilometrů poblíž Uralu. Její pilot **Powers** se zachránil a byl poté na hranici mezi východním a západním Berlínem vyměněn za plk. **Abela**, sovětského vojenské rozvědčíka, který asi patnáct let působil na území USA.

Moskvané o obě výstavy projevovali obrovský zájem, fronty čekajících byly velmi dlouhé, ale při náhodných rozhovorech nám návštěvníci říkali „vaše je lepší, to je mír, kdežto ta druhá, americká, rozdmýchává válku!“

Náčelník *Hlavní zpravodajské správy* genplukovník **Ivan Serov**, který konzultaci zahájil netušil, že zanedlouho zradí plukovník **Pěnkovský**, který předal Velké Británii dokonce výkresy nejtajnějších nových technických vojenských prostředků. Byl popraven a Serov degradován na vojína.

Poslední odstavce jsem zařadil proto, že trochu přibližují toto období studené války, v němž jsme museli žít a pracovat a byly věru ještě mnohem napjatější situace, např. berlínská krize v roce 1961 a kubánská v roce 1962, o kterých zde nepíši i když jsme jako aktivní vojáci a příslušníci prestižní správy generálního štábu zažili hodně napjaté situace..

Brzy po této zásadní konzultaci byl v roce 1960 novým náčelníkem zpravodajské správy generálního štábu Československé lidové armády jmenován pplk.PhDr. **Oldřich Burda**. Předtím byl krajským tajemníkem KSČ a proto byl přijímán pracovníky s velkou opatrností a v generálských kruzích se skrytým pošklebováním. Ukázalo se, že se pečlivě snaží pronikat do podstaty věci, kterou má řešit, že se usilovně učí, je taktní a slušný v jednání s podřízenými i nadřízenými, o skryté nedůvěře asi věděl, ale nedával to najevo.

S mým kolegou a blízkým přítelem pplk. ing. **Václavem Kroupou**, který byl u radiového průzkumu od poručických let, jsme se po tichu shodli, že z tohoto podplukovníka „se dá vychovat náčelník,“ protože vnímá co se mu říká a přemýšlí nad tím. (S Václavem jsme spočítali, že za dobu našeho působení na zpravodajské správě se vystřídalo sedm náčelníků a prvních zástupců náčelníka správy, kteří byli našimi přímými nadřízenými a každý se musel zapracovávat, protože o práci zprávy neměl ponětí — to byla ta zmíněná „výchova“). Svěráz Václav mi asi po roce sdělil, že: „Burda už skoro ví, kde to má popelník,“ tj. začíná rozumět problematice správy. Když Vašek o někom řekl, že „neví kde to má popelník,“ to znamenalo, že s ním nemíní ztrácet čas diskusí o nějakých problémech, protože jim nerozumí a rozumět ani nechce.

V této době jsem se již plně staral také o výzkum, vývoj a výrobu prostředků **pro radiový průzkum, speciální radiové spojení a radiotechnický průzkum**, což spadalo do mých funkčních povinností a navíc jsem také zabezpečoval spojovací a elektronicko-průzkumnou techniku pro útvary **hloubkového průzkumu** frontu, armád a divizí, což bylo nad rámec mých povinností. Dělal jsem to proto, že elektronika pronikala i do této oblasti, příslušné oddělení odborníka nemělo a jeho náčelník pplk.ing. **Jiří Hradil**, skvělý člověk, mne o kolegiální pomoc požádal.

Náčelník O. Burda se několikrát bez jakéhokoliv ohlášení objevil v moji kanceláři a chtěl po mně řešení různých svých radioamatérských problémů. Po několikáté návštěvě jsem pochopil, že mu jde asi o něco jiného než řešení jeho primitivních slaboproudých problémů. Skutečně, brzy mi řekl, že „technický rozvoj a zabezpečení průzkumnou a zpravodajskou technikou se nedá dělat brigádnicky.“ Výsledek byl ten, že byla založena **samostatná skupina** o šesti lidech, která byla zodpovědná za **vybavení speciální spojovací, průzkumnou a zpravodajskou technikou všech průzkumných a zpravodajských útvarů ČSLA a to výzkumem, vývojem, výrobou v tuzemsku a také nákupem v zahraničí.** Byl jsem jmenován jejím náčelníkem.

Nebudu v tomto povídání uvádět odbornou problematiku, kterou jsme se zabývali, protože by to bylo příliš rozsáhlé a nudné povídání. Uvedl jsem ji ve třech publikacích.

Ta první se věnuje radiotechnickému průzkumu, vyšla tiskem a jmenuje se ***Tajemství radiotechnického pátrače TAMARA***. Autoři Jiří Hofman a Jan Bauer. Praha 2003. Nakladatelství *Sdělovací technika*, stran 271. ISBN 80-86645-02-9. (Poznámka na okraj. Dne 24. října 2005 jsem její jeden výtisk předal osobně prezidentovi České republiky Václavu Klausovi při jeho návštěvě podniku 2N TELEKOMUNIKACE. Upozornil jsem ho na to, že je o něm v knize, jako o předsedovi vlády, také několik řádků). V roce 2007 vyšlo druhé vydání, protože první vydání v počtu 2000 kusů bylo rozebráno za půl roku.

Další dvě publikace jsou pouze interní. O radiovém průzkumu je: ***Vzpomínky, úvahy a některé zkušenosti z mé práce v naší službě***. Praha 1979. Stran 85. Byla a je (v roce 2005, byla) uložena v *Síni tradic* vojenského útvaru radiového průzkumu v Litoměřicích. O speciálním radiovém spojení jsem na žádost náčelníka výzkumně-technického střediska v roce 1997 sepsal třináctistránkový ***Příspěvek k historii vzniku VTS 08***, který byl zřejmě zlikvidován zároveň s tímto střediskem.

Nemohu nevzpomenout svých osobních zážitků po **vstupu vojsk Varšavské smlouvy** (kromě armády Rumunska) **do Československa dne 21. srpna 1968.** Že šlo o násilné potlačení reformního hnutí, které v roce 1968 vyvolala Komunistická strana Československa je všeobecně známo. Tyto své osobní prožitky jsem dosud nikde nesdělil a do tohoto povídání určitě patří.

V kritický den jsme byli spolu s manželkou a Mirkem na dovolené v rekreačním středisku armády *Bitov* na Vranovské přehradě. Jirka kdesi působil jako pomocník vedoucího dětského letního tábora.

Někteří z důstojníků přerušili dovolenou a také my jsme se vraceli domu a poprvé jsem se setkal se sovětskými vojáky. Staršina a dva vojáčky kousek za rekreačním střediskem zastavovali a kontrolovali každé projíždějící auto. Zastavili i nás. Tvářil jsem se, že nerozumím rusky. Staršina si dlouho prohlížel řidičský průkaz, prohrabal věci v autě, nechal otevřít kufr a hledal, jak říkal „kontrevolucionnuju literaturu“. Našel evidenční lístek z veřejné knihovny a stále mi na něm ukazoval dlouhé číslo desetinného třídění a vytrvale se ptal co to je za šifrovací kód. Krčil jsem rameny. Vojáčky stáli s napraženými samopaly. Za námi již stálo několik aut, protože se prohlídka protahovala. Zkrátil jsem ji tím, že jsem **rusky** pozval oba vojáčky blíž ke staršinovi a řekl jsem jim, že je jejich nadřízení balamutí, že žádná kontrarevoluce u nás není a že mi mohou věřit, protože jsme s jejich táty společně bojovali proti nacistickým armádám. Stáli s vytřeštěnými očima ještě když jsme odjížděli a všiml jsem si, že kolona aut, která stála za námi nás brzy dohnala.

Veliké překvapení nás čekalo doma. Z oken našeho bytu na rozhraní Nuslí a Pankráce vidíme na mohutnou budovu ruské školy, kterou nechala naše předválečná vláda postavit

pro děti ruských emigrantů, kterých v celé republice prý bylo kolem sto tisíc. Nyní v této škole sídlil vysoký štáb sovětských vojsk a doslova celé náměstí bylo zastavěno tanky, v nichž byly trvale osádky a vojáci se zbraní v ruce střežili jak štáb tak tanky. Stalo se, že jednou nad ránem se pod okny našeho domu ozvala střelba. Ráno jsme šel, v civilním obleku, na toto velitelství. U vchodu jsem se pouze strážce rusky zeptal, zda je zde nejvyšší náčelník a ta mne bez jakékoliv prověrky pustila, zřejmě v domněnání, že jsem Rus. Uvnitř jsem se podobným způsobem doptal na kancelář velitele. Na plukovníka jsem vznesl dotaz, zda mi může odpovědět jaké byly příčiny a následky noční střelby. Kdo jste? Byla první otázka. Občan Prahy pod jehož okny se v noci střílí, zněla rusky odpověď a prosím o vysvětlení. Proč vás to zajímá, se ptal dále. Byli jsme tam sami dva a přešel jsem do důvěrného tónu. Představte si, soudruhu plukovníku, že by ***Číňané stříleli v noci pod okny vašeho bytu, protože se Mao ce tungovi nelíbí Brežněvova politika a poslal do vaší vlasti své vojáky.*** Mlčel. Dlouho. A pak řekl něco jako „mno“. Na další komentáře jsem nečekal a bez rozloučení odešel.

Třetí zážitek jsme organizovali společně s pracovníkem vojenského vývojového ústavu nezapomenutelným pplk.ing. **Vítou Krudencem**. Začátkem září, kdy veškerá cizí vojska byla stále mimo pevné objekty, tj. v lesích apod. Jeli jsme autem tři důstojníci v uniformách – ten třetí byl pplk. Ing. Jiří Šíbal – navštívit prapor taktického průzkumu sovětských vojsk do okolí Tachova. Samozřejmě nic nebylo předem domluveno. Jako záminku jsme si vzali porovnání vlastností jednoho našeho důmyslného zařízení, které bylo určeno pro průzkumné skupiny taktického a operačního stupně (tj. divize a armády) a právě úspěšně prošlo vojskovými zkouškami, s podobným sovětským, pokud ho ovšem tento prapor má. U závory na lesní cestě jsme čekali snad hodinu. Zato k závoře přijela celá uvítací delegace: velitel útvaru, náčelník štábu, důstojník z nadřízeného velitelství a nezbytný politruk, major. Vyložili jsme účel naší návštěvy. Podobné zařízení neměli, ale pozvali nás, abychom se svezli v průzkumném obrněném vozidle, které dodávají naše závody podstatně modernizované oproti původním sovětským. „Jezdí se v něm jako v automobilu Volha a kolegové z jiných útvarů žádají, aby byli vybavováni vozidly vaší výroby a nikoliv naši“ sdělil velitel. Kontakt byl navázán. Byla doba oběda a pozvali nás na oběd. Poprosil jsem, abychom všichni poobědvali v jídelně mužstva. Stalo se. Jídlo bylo pod velkým stanovým přístřeškem, samozřejmě samoobslužná, obědvalo se v stoje u stolů, jejichž nohy byly kůly zaražené do země. Jídlo bylo velmi vydatné. Vojáci překvapeně koukali, někteří i ochotně navazovali rozhovor. S velitelem jsme se drželi spolu a brzy se ukázalo, že bojoval v Dukelském průsmyku a dokonce v době překročení našich hranic byly naše útvary blízko sebe. Další citová vazba.

Přidal se k nám náčelník štábu a vyprávěl jak prožili noc z 20. na 21. srpna 1968. Útvar byl posádkou v *Německé demokratické republice* poblíž našich hranic. Den předtím dostali bojový rozkaz obsadit část hranic v našem ašském výběžku, protože prý Američané chystají útok proti Československu. Za noci překročili v Krušných horách hranice a jeli podél nich do určeného úseku. Když se rozednilo a projížděli vesnicemi zaráželo je, že ačkoliv bylo brzy po svítání na ulicích chodilo mnoho občanů, shlukovali se do skupin, ženy měly černé šátky. Při tom se k nim občané chovali nevšímavě, nikdo jim ani nezamával a to bylo neobvyklé. Zavolal tedy radiem velitele, rozhodli se zastavit a poptat se lidí co se děje. Výsledek byl pro nás zdrcující, řekli mi oba.

Nabídli nám malé pohoštění, objevila se nějaká flaška, něco na zub, plechové hrníčky na vodku a na zároveň na čaj. Za stolem přibyli další důstojníci. Náčelník štábu mi pošeptal „kontráši z divize.“ Tož nic. Přípitky. Velmi plamenný o kontrarevoluci v Československu od politruka. Střídmé, lidské od velitele, náčelníka štábu a ode mne, žádné od kontrášů. Po straně mi pak velitel zašeptal: „našeho politruka musíte chápat, rodiče mu zahynuli za války,

vyrostl v dětském domově, pak suvorovské učiliště, nezná co to je dnešní skutečný život.“ Pevně jsme si stiskli ruce a rozloučili se.

To bylo v září 1968. V roce 1970 vypukla „normalizace,“ což znamenalo propouštění z práce všech, kteří se nějak v roce 1968 angažovali a nebo i neangažovali, ale političtí pracovníci museli splnit předem zadané kvóty propuštěných. **Takto byla postižena nejčinnější část národa a důležité je, že v této tvrdé zkoušce většina obstála se ctí.** Stručně uvedu jakým způsobem se toto dotklo i mne.

Pro zpravodajskou správu bylo stanoveno, že musí být propuštěno minimálně 30 % příslušníků!! Političtí pracovníci dostali za úkol u takového počtu osob najít dostatečné důvody k propuštění. Proti verdiktu prověřkové komise nebylo odvolání a ta v mém případě na začátku června 1970 rozhodla, abych byl propuštěn. Bez vnějšího popudu a natož žádosti „delikventa“ si to nějak rozmyslela a dne 25. června 1970 mne znovu předvolala. Verdikt byl změněn na maximální stranický trest. Jedinou výhradu, kterou mohli mít, ale do zápisu ji nedali, že s pplk. ing. Jiřím Šíbalem, mým podřízeným jsme se na jaře 1968 velmi angažovali na zpracovávání naší, odborné části, akčního plánu zpravodajské zprávy, který byl součástí tohoto dokumentu za celé ministerstvo národní obrany. Zkrátka postavili jsme se na stranu těch, kteří byli přesvědčeni o nutnosti změn. Je otázka jak si kdo v naší společnosti ty změny představoval. Jiří Šíbal byl propuštěn a odváděl pak mnoho let velmi dobrou práci jako vedoucí zkušebny v *n.p. Bateria Slaný*.

Uvedenou samostatnou skupinu jsem vedl až do svého odchodu do důchodu dne 30. prosince 1978. Svého nástupce, pplk. ing. **Vladimíra Edera** jsem si na tuto funkci u útvaru vybral již v roce 1973 a soustavně jsem ho (a také on se) po dobu pěti let na tuto práci připravoval. Vážili jsme si jeden druhého. Jak mi prozradila Vladimírova manželka, tak on mne si asi vážil podle mého soudu až moc, ale nikdy to nedal najevo. Zemřel náhle v červnu 2006.

Vzhledem k tomu, že odchodem do důchodu končí nejen jedna z etap mého života, ale také končí jedna z částí mého vyprávění sluší se udělat jistý souhrn.

Náčelník zpravodajské správy generál **Miroslav Brož**, který převzal velení po „odnormalizování“ předchozího náčelníka Oldřicha Burdy (do konce života dělal skladníka v *Obvodním podniku bytového hospodářství*), uvažoval, že mi nabídne, abych na správě pracoval nadále jako občanský pracovník. Nechtělo se mi do toho, ale moji podřízení mne přesvědčovali, že by to bylo velmi žádoucí. Přišel poslední den mé služby. Odpoledne mělo být oficiální rozloučení a generál Brož si mne zavolal hned po ránu a sdělil mi, že by velmi rád, abych zde nadále pracoval, ale v současné době to nemůže riskovat, protože ministr obrany **Martin Dzúr** nyní po něm jde a mohl by mu přičíst k tíži, že nechává prakticky ve službě potrestaného plukovníka. Ujistil jsem generála, že tento jeho důvod plně chápu. Snad z mých očí ironii nevyčetl. (S odstupem let se mu ani nedivím. Brávil si mne jako našeptávače na jednání kolegia ministra obrany při každoročním projednávání stavu technického zabezpečení zpravodajských a průzkumných útvarů. Pouhá účast na kolegiu pod řízením M. Dzúra byla věru velkou zkouškou nervů).

Odpoledne se tedy konalo oficiální rozloučení. Předal jsem generálu Brožovi přehled o padesáti pěti zařízeních pro radiový průzkum, radiotechnický průzkum, pro speciální radiové spojení a pro skupiny hloubkového průzkumu, jejichž vývoj, výrobu a zavedení do výzbroje jsem řídil. Byl jsem většiny z nich ideovým původcem a asi u čtvrtiny i spoluautorem. Za dvacet šest let služby to znamenalo, že v průměru **každého půl roku byl zaveden do výzbroje jeden typ zařízení z československé produkce.**

Generál Brož mi na oplátku předal děkovný dekret náčelníka generálního štábu a povolení nosit stejnokroj. Do dnešního dne jsem toto povolení nevyužil a stejnokroje odpočívají ve sklepě. Nikoliv proto, že bych si účelnosti svého působení v armádě nevážil.

Naprosto neúřední a srdečné bylo rozloučení se spolupracovníky (scházíme se dvakrát ročně dodnes). Velmi mne potěšilo, že mne před odchodem do důchodu pozval velitel pluku v Litoměřicích plk. ing. **Jiří Pisklák** na rozloučení také s pamětníky, s nimiž jsem začínal v roce 1952 v Kralovicích. Do síně tradic jsem tehdy předal svojí výše citovanou knihu vzpomínek.

Předběhnu na chvíli časový sled. V roce 2005, tj. po dvaceti sedmi letech mne vedení nástupnického vojenského tělesa pozvalo do Litoměřic, aby mne jejich podřízení odborníci seznámili s technickým pokrokem, kterého v této službě dosáhli a aby mne zahrnuli dodatečnými otázkami o historii služby. Schůzka probíhala ve specializovaném radiovém přijímacím středisku, jehož jsem byl před více než třiceti lety víc než duchovním otcem. Velmi mne potěšilo, že naši následovníci znají historii služby, oceňují tehdejší špičkovou technickou úroveň a co je hlavní, že velmi zdatně pokračují v jejím rozvoji. Některé naše ideje zůstaly tehdy jako výzkumné zprávy a zde jsem je viděl realizované a zavedené do praxe, protože to nyní technologický pokrok umožnil. To je zadostiučinění! **Povznášející je ale to, když se člověk může přesvědčit, že dílo, jehož byl spoluvůdcem se dostalo do správných rukou.** O mé návštěvě se pak naším společným známým vyjádřili v tom smyslu, že byli příjemně překvapeni, protože si mohli se mnou odborně popovídat „jako kdybych od útvaru odešel před rokem“. Takové ocenění hřeje.

Ukončím exkurz do dvacátého prvního století a vrátím se do minulého, dvacátého, abych uvedl údaje také o počtech typů dovezené techniky.

Za roky mé služby jsem se svými podřízenými zajistil **dovoz a zavedení do výzbroje**: z SSSR 29 typů zařízení pro radiový průzkum, 11 typů pro radiotechnický průzkum, 12 typů pro speciální radiové spojení a pro skupiny hloubkového průzkumu a z Maďarské lidové republiky 6 typů zařízení pro radiový průzkum.

Na všechna zařízení z vlastního vývoje nebo dovozu se zpracovávala důkladná analýza účelnosti (zvaná *Vojensko technický a ekonomický rozbor – VTER*) a další dokumenty. Zpracování a kontrolu jejich plnění zabezpečovala zmíněná samostatná skupina.

Mojí povinností bylo řídit zavedení do vojsk nejen techniku vyrobenou v Československu, ale také dovezenou. To vyžadovalo úsilí a znalosti daleko větší, než zpracování *VTERů*.

Po dobu sedmnácti let jsem se s pracovníky čs. dovozní organizace (*Hlavní technická správa ministerstva zahraničního obchodu*, která při jednáních mimo státy *Rady vzájemné hospodářské pomoci* se jmenovala OMNIPOL) zúčastňoval kontraktních jednání o koupi zařízení a o sjednávání pomoci zahraničních odborníků při jejím zavádění do používání v našich vojenských útvech. Při definitivním odchodu do důchodu jsem obdržel od náčelníka této organizace dopis, vysoce hodnotící moji spolupráci a charakterové vlastnosti. Ještě ho mám schovaný – by řekl klasik. Však zde je.

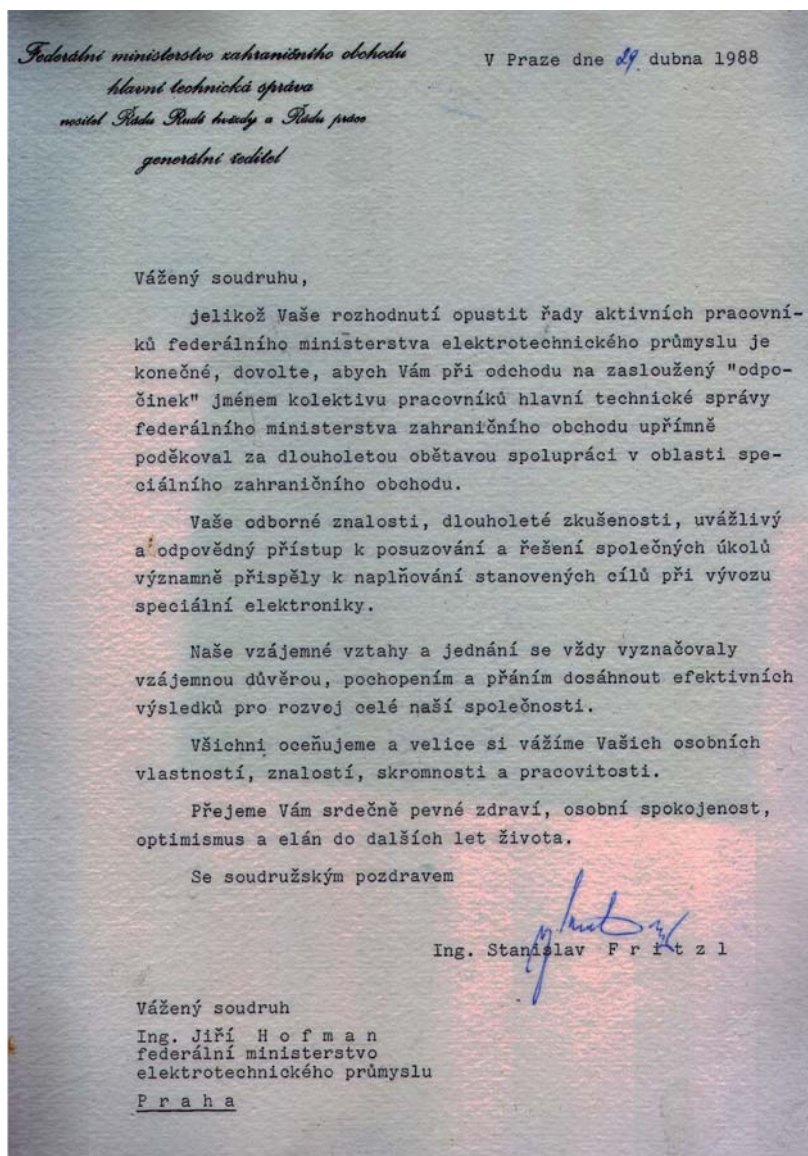
6. Zaměstnaným důchodcem

Končila další etapa mého ži-vota a s novým rokem 1979 jsem vstoupil do další. Bylo mi padesát pět roků, výsledky své dosavadní práce jsem předal do spolehlivých rukou a zvažoval jsem, jak bych mohl být nadále užitečný.

Doslova druhý den po novém roce jsem se náhodou setkal se známým důstojníkem, který byl „odnormalizován“ a ten mne vybídl, abych promluvil s jeho nadřízeným, ředitelem *Ústavu ekonomiky a řízení vědecko technického rozvoje* v Praze-Brániku dr. **Blahomilem Nemynářem**, CSc. Přijal mne do zaměstnání jako důchodce na částečný pracovní úvazek, tj. šest hodin denně. Podle obecně platných směrnic moje měsíční odměna byla omezena na 1500.- Kč hrubého.

Několik slov o tomto ústavu. Byl to servisní ústav *Státní plánovací komise* a měl za úkol rozpracovávat přístupy ke zdokonalování vědecko technického rozvoje a v tomto oboru provádět také mezinárodní spolupráci. Pracovalo zde kolem dvaceti erudovaných pracovníků a většina z nich byla v rámci normalizace zbavena původních funkcí. Až na dvě výjimky to byli velmi solidní lidé, kteří chtěli být užiteční. Velice brzy mne „vzali mezi sebe“ v pracovním smyslu slova a pomohli mi „hledat, kde to má popelník,“ abych citoval Vaška Kroupu. Pilně jsem se za jejich pomoci vzdělával z moudrých knih, ale převážně formou besed k odborným tématům. Myslím, že to bylo jakési užitečné propojení jejich teoretických a mých praktických znalostí.

Již za půl roku jsem byl vyslán na vědeckou konferenci do Budapešti, na níž jsem vystoupil s kritickým referátem k připravované knize, která měla navazovat na dílo akademika **Radovana Richty** *Civilizace na rozcestí*. Kniha svojí nekonvenčností a novými myšlenkami způsobilatehdyjakýsivtůvčírozruch a zaujala odborníky i v zahraničí. Referát, který jsem připravil a pak konsultoval

s tvůrčími duchy ústavu, zejména s ing. **Vlastou Hábovou**, Csc., zaujal nejen Radovana Richtu, ale také spoluautora zamýšlené nové knihy sovětského akademika **Korolenka**, který si referát nechal dodatečně poslat. *Ústav sociologie Akademie věd ČSSR*, který R. Richta řídil, mi z jeho popudu nabídl externí tématickou spolupráci. Brzy zahynula na úbytě, protože pracovníci ústavu se opravdu pohybovali v „jiných letových hladinách.“

Brzy nato jsem byl jmenován do mezinárodní pracovní skupiny vícestranné mezinárodní spolupráce (úkol s názvem Hvězda 3). Zúčastnil jsem se třech její jednání v Moskvě, ve Varšavě a dokonce (světe div se) v záměčku v Kolodějích u Prahy, kde nynější vlády konají svá výjezdní zasedání.

Ve společné kanceláři jsem postupně pracoval s doc. JUDr. **Milanem Čížkovským**, Csc. význačným odborníkem na ekonomickou mezinárodní spolupráci (po převratu v r. 1989 byl krátkou dobu poradcem místopředsedy vlády Vl. Dlouhého). Kdyby tehdy Václav Klaus vzal v úvahu jeho návrhy a dalších skutečných odborníků na transformaci národního hospodářství a mezinárodních ekonomických vazeb, nemuseli by naši význační „nepřítakající“ odborníci srovnávat nynější stav národního hospodářství se stavem po porážce na Bílé hoře v roce 1618! Zatím to ale dělají potichu, jaksi v koutě, snad časem vzniknou podmínky, aby se to osmělili říkat nahlas.

Za jeho pracovní stůl pak zasedl ing. **Josef Vavroušek**, obdivuhodný člověk. Jako student byl členem týmu a spoluautorem knížky o jejích humanitární výpravě do Lambaréne v Africe v roce 1968. Byl vášnivým horolezcem. Naším spolupracovním jako dárek k *Mezinárodnímu dni žen*, promítal diapozitivy a vyprávěl o svých výpravách do Himálaji, Alp, na Kavkaz a jinam. My, chlapi jsme se na tomto dárku také přižívovali a rádi! Po převratu byl prvním ministrem životního prostředí, ale brzy se odporoučel, protože, jak mi řekl: „s takovými lidmi nechci nic mít společného.“ Čirou náhodou jsem se seznámil s jeho maminku, která mi o něm hodně vyprávěla. Bylo to poté, kdy zahynul v Tatrách spolu se svoji „vyžehnou“ dcerou Kateřinou – vzal si, jako svobodný, za manželku vdovu po příteli, který zahynul na společné horolezecké výpravě.

Po celou dobu jsme sdíleli kancelář s ing. **Petrem Skalinou**, který jako třináctiletý byl zachráněn před holocaustem tím, že se dostal do posledního vlakového transportu čs. židovských dětí do zahraničí. Ve Velké Británii za války vystudoval nějakou uměleckou školu (věnoval mi svoje milé obrázky Prahy) a jako osmnáctiletý nastoupil do naší *Československé samostatné obrněné brigády* ve Velké Británii a zúčastnil se obléhání Dunquerku.

Ing. **Stanislav Vácha**, rozděloval svůj čas mezi roli spisovatele (např. jeho skvělá reportáž na bázi historie JZD Slušovice – od „odnormalizovaného“ odborníka zvláště zajímavá, nebo detektivka *Smrt v Bostonu*, což byla zároveň pozoruhodná reportáž z USA) a roli nekonvenčního výzkumníka, který ve svých zprávách říkal pravdu, za kterou ho Nemynář (to je ten první bezcharakterní člověk), záludně utiskoval a snažil ho dostat z ústavu. Uchránili jsme ho!

Ing. **Miroslav Zmeškal**, předseda ústavní pobočky *Vědecko technické společnosti*, s nimž jsme se výše uvedení a další dohodli, že společně zpracujeme *Slovník vědecko-technického rozvoje*. Cítili jsme potřebu sjednotit terminologií, abychom si všichni Češi a Slováci v tomto oboru rozuměli a navíc při jeho tvorbě si ve vzájemném posuzování předložených návrhů ujasňovali problematiku.

Když Miroslav přišel za Nemynářem s žádostí o podporu, vysmál se mu a téměř vyhodil (nebyl to jeho nápad a to nemohl přenést přes srdce). Využili jsme tedy stanov *Společnosti*, které umožňovaly využít nějaký pracovní čas a papír a udělali jsme v rekordní době necelých čtyř měsíců asi stostránkový návrh (ještě ho mám schovaný). Jaké bylo moje překvapení, když asi

za dva roky, kdy jsem byl již zaměstnán jinde, uviděl ve výloze nakladatelství technické literatury toto dílo, prakticky shodné s mým schovaným prvním návrhem, ale s jménem autora B. Nemynář a kol. Mirek mi to komentoval stručně: „ukrad to hajzl a nechal si to zaplatit.“ O druhém nečestném člověku mluvit nebudu – nestojí nám za to.

Asi po roce jsem seznal, že i kdyby se podařilo vymyslet, zdůvodnit a oponovat seberozumnější návrhy na zlepšení řízení vědecko technického rozvoje, tak mají vrozenou „malou chybičku“ — na *Státní plánovací komisi* a jinde, **je neberou, nebo spíše nemohou brát vážně.** Pochopil jsem, že práce zde je promarněné úsilí. Mohl jsem v tomto ústavu, mezi dobrymi lidmi, spokojeně trávit své důchodcovské dny, ale to nebyl můj styl. Snažil jsem se proto získat zaměstnání tam, kde by moje práce přinášela nějaký hmatatelnější užitek.

Příležitost se naskytla na podzim 1980, kdy vzniklo *Federální ministerstvo elektrotechnického průmyslu (FMEP)* a v něm **odbor speciální** (čti vojenské) **techniky**. Zástupce ředitele tohoto odboru plk. ing. **Emil Pastorek** Csc. mne znal z dřívější spolupráce a brzy mi navrhl, zda bych zde nechtěl trávit své důchodcovské roky. Důvod změny zaměstnavatele jsem na stávajícím pracovišti vysvětlil spolupracovníkům, myslím že mne pochopili a s gusem oznámil Nemynářovi (brzy na to zemřel a je charakteristické, že mu na pohřeb nešel z ústavu nikdo).

Na nové pracoviště jsem **nastoupil v říjnu 1980**. Pracovalo zde celkem asi patnáct lidí, kteří přišli z různých pracovišť a několik měsíců trvalo, než jsme se sladili. Odbor připravoval koncepce, zabezpečoval výzkum, vývoj, výrobu, koordinoval mezirezortní spolupráci vnitrostátní a prováděl mezinárodní spolupráci v rámci RVHP v oboru vojenské elektroniky a elektrotechniky. Byl to velmi široký záběr.

Velice brzy mi dali moji staronovou parketu a já jsem ji s povděkem přijal. Před odchodem ze zpravodajské správy jsem se spolupracovníky připravoval návrh vojenských zkoušek radiotechnického pátrače RAMONA, který na základě čs. patentů byl vývojově vyřešen v *TESLA Pardubice*. Tento úkol jsem ze stupně nadřízené složky uživatele řídil od roku 1960. Nyní bylo po vojenských zkouškách prototypu dodaného průmyslem, z kterých vznikla celá plejáda nejrůznějších připomínek a požadavků, které zasahovaly do všech kooperujících sedmnácti ústavů a výrobních podniků, které se na vývoji a připravované výrobě podílely. Šlo o světovou špičku v oboru a proto budoucí uživatele, zejména *Hlavní zpravodajská správa Ozbrojených sil SSSR* tlačili na urychlení dodávek. Na základě závěrů ze zkoušek byla zahájena a za pochodu realizována modernizace, z níž vznikla RAMONA-M. Za rok nato, v roce 1981, skončil výzkum třetí generace tohoto pátrače, nazvaného TAMARA (zadávali jsme ho ještě za mého působení na zpravodajské správě) a byl zahajován jeho vývoj. Šlo zkrátka o bouřlivý rozvoj oboru **pasivní radiolokace** v ČSSR a ve vši skromnosti mohu směle říci, že jsem byl ve středu tohoto dění.

Zmíním se pouze o nejzajímavějších částech.

Na základě doporučení sovětských odborníků, požádala Sýrie o prodej tří kompletů RAMONA, které bylo nutno přizpůsobit tamějším podmínkám. Ředitel uživatelské složky syrské armády generál inženýr **Salah Al-Din-Al Achram** byl velmi zkušený a odborně vzdělaný pán (kromě toho bezvadně ovládal ruštinu, angličtinu a francouzštinu), kladl nám oprávněné dodatečné požadavky, takže celá zakázka byla po technické, organizační i obchodní stránce velmi náročná. Zkrátka byla to složitá práce, ale účastníci na ní rádi vzpomínají. Měl jsem z úrovně FMEP na starosti v čs. průmyslu koordinaci přípravy a realizace této akce. Byl jsem aktivním účastníkem třech jednání se zákazníky a inspekce činnosti našich odborníků

Damašek, 1987. Rodinka na výletě, kdy Jiří pracoval poblíž Aleppo.

naši zemi znamenal prodej **čtyřiceti pěti** těchto pátračů do zahraničí přínos kolem **dvou miliard korun. Tehdejších.**

V *TESLA Pardubice* a v jeho podřízeném *Ústavu pro rozvoj radiotechniky* v Opočínku již před mnoha lety byl zaveden a úspěšně se rozvíjel obor letištních radiolokátorů. Do konce roku 1990 jich podnik dodal pouze do SSSR více než šest set kusů, různých typů a byl ne-li největším, tedy jedním z největších výrobců těchto radiolokátorů na světě. Jeho velmi zdatným kooperantem mechanických částí byl n. p. *LET Kunovice*. Pochopitelně, že pro

Michal a Jiřík před odjezdem do Sýrie.

udržení se na technické špici oboru se provádělo permanentní zdokonalování a vývoj nových prostředků. Nejnáročnější hlediska nových přístupů byla *Mikrovlnná přistávací soustava* (MLS – Mikrowawe landing systém). Na její ideové řešení vyhlásila mezinárodní organizace pro letectví (ICAO) celosvětovou soutěž, kterou vyhrála nějaká australská firma a *Všesvazový vědecko-výzkumný ústav radiotechniky* v Leningradě. Princip byl prakticky u obou navrhovatelů shodný

a nyní šlo o to, které výzkumně - vývojové řešení bude lepší. Leningradský ústav přizval ke spolupráci na vývoji *TESLA Pardubice* a ta zase *LET Kunovice*. Také tento úkol jsem za *FMEP* i mezinárodně zastřešoval. Rozvoj družicové navigace a družicového spojení však úkol pohřbil ještě před dokončením zkoušek prototypu, který byl velmi elegantně řešený a leningradští při polygonních zkouškách u nás nešetřili chválou. Holt i mezinárodní organizace, v tomto případě ICAO, nejsou dost zkušené v předvídání rychlosti technického pokroku.

Na nedostatek starostí jsem si tedy stěžovat nemohl.

Podle zásady o dobrém koni a biči mi náčelnictvo přidalo k řízení další tři, někdy až čtyři výzkumné úkoly v oboru radiolokace a radioreléového spojení, říkali jsme jim trvalky. Šlo o řízení skupinek špičkových pracovníků v daném oboru, kteří sledovali světové trendy

v Sýrii a všech jednání v tuzemsku. Na základě výběrového řízení a zkoušek náš syn Jiří působil jako odborník dva roky v Sýrii.

Byla tam celá rodina a Maruška oba synky učila jako v základní škole. Zvládla to výborně, protože kluci o dovolené rodičů udělali na poprvé na „svých“ školách zkoušky.

Na rozvoji tohoto oboru jsem se, v různém významném postavení, podílel jednatřicet let. V citované knize *Tajemství radistického pátrače TAMARA* je uvedena historie rozvoje oboru a zde jen zaznamenám, že pro

udržení se na technické špici oboru se provádělo permanentní zdokonalování a vývoj nových prostředků.

Nejnáročnější hlediska nových přístupů byla *Mikrovlnná přistávací soustava* (MLS – Mikrowawe landing systém). Na její ideové řešení vyhlásila mezinárodní organizace pro letectví (ICAO) celosvětovou soutěž, kterou vyhrála nějaká australská firma a *Všesvazový vědecko-výzkumný ústav radiotechniky* v Leningradě. Princip byl prakticky u obou navrhovatelů shodný

a novinky, vybírali z nich ty, které byly perspektivně vhodné pro naše podmínky, prováděli případně omezený výzkum možností realizace, zkrátka prošlapávali pěšinky perspektivám vědecko technického rozvoje v uvedených oborech. Zaměření a výsledky jejich práce bylo nezbytné posuzovat velice uvážlivě a s přehledem. Byl jsem předsedou oponentních rad pro tyto úkoly a výsledky jejich bádání se, pravda ve velmi okleštěné míře, uplatňují v praxi nástupnických podniků (pokud nebyly zlikvidované) dodnes.

Přicházely a to čím dále častěji, mimořádné úkoly. Uvedu z nich pouze dva. Začalo to tak, že v březnu 1983 měla přijet velká sovětská delegace, kterou vedl *místopředseda rady ministrů SSSR pro zbrojní průmysl Leonid Vasiljevič Smirnov*. Jeho partnerem byl *I. místopředseda vlády ČSFR ing. Ladislav Gerle*, který ve vládě zodpovídal za zbrojní průmysl. Návštěva se tedy týkala *Státní plánovací komise* a třech ministerstev: těžkého strojírenství, všeobecného strojírenství a elektrotechniky. Nějak se stalo, že ráno před příletem delegace nebyl tlumočník a překladatel pro hlavního hosta. Můj nadřízený E. Pastorek navrhl, abych to byl já a honem, honem mne hnál domu, abych se zušlechtil a za hodinu, že se jede na letiště. Představil mne Gerlemu a šli jsme s nim k letadlu delegaci uvítat. Všiml jsem si tázavých pohledů náměstků ministrů ba i všech tří ministrů. U oběda se vedly uvítací řeči a já jsem se vždy postavil za židli toho hlavního funkcionáře, kterému bylo tlumočení z ruštiny nebo do ruštiny určeno. To bylo proti stávající praxi, kterou jsem naštěstí neznal, ale osvědčilo se to. Po obědě mi chodili známí i z jiných ministerstev a ze *Státní plánovací komise* stisknout mlčky ruku, ale asi nikoliv za to, že jsem chodil od židle k židli. No, a měl jsem o další povinnosti postaráno, protože kromě znalosti jazyka jsem v potřebné míře znal technickou problematiku, uvedených ministerstev.

Za dvanáct dnů pobytu L.V. Smirnov a jeho doprovod navštívil snad všechny podniky, které se speciální technikou zabývaly a doprovázel jsem ho jako osobní tlumočník. Ředitelé podniků si nesmírně pochvalovali to, že problémy ve spolupráci s SSSR, které se na nižších úrovních řešily dlouho a složitě, byly najednou buď vyřešeny na místě a nebo po návratu hosta do Moskvy asi za dva týdny. Práce, včetně mé, měla tedy vysoký efekt. Soudím, že jsem u obou náměstků předsedů vlád, ministrů a jiných činitelů získal určité uznání nejen jako překladatel.

Mimochodem. V knize Henry Kissingera *Roky v bílém domě*, jsem se na straně 1131 dočetl, že autor při rozhodujících sovětsko-amerických jednáních zejména o SALT hodnotil L.V. Smirnova takto ...*patří k nejschopnějším a nejinteligentnějším sovětským představitelům, s kterými jsem jednal. Jakmile pochopil, že pompéznost není nezbytnou podmínkou diplomacie, projevoval sarkastický smysl pro humor. Po tomto nočním sezení jsme však čelili problému, že Smirnov ví všechno o zbraních a málo o diplomacii, zatímco o Gromykovovi (tehdejšímu ministru zahraničních věcí) platil pravý opak.*

Manželka Smirnova měla zvláštní program a doprovázely ji manželka velvyslance a dvou dalších vysoce postavených sovětských diplomatů. Do Bratislavy s námi ale letěly a Smirnov mne najednou pobídl, abych si k dámám přisedl, že se ho manželka ptala na nějaké věci o naši zemi a on neznal odpovědi. Tak jsem byl asi půl hodiny v palbě otázek všech čtyř dam a došlo i na kladrubské lipicány, protože paní Smirnovová, i přes svůj úctyhodný věk (no, manžel měl za sebou sedmdesátku, jeho erudici bych si přál mít, ale o věku manželky kavalířsky pomlčíme) měla ráda koně a prý byla dobrou jezdkyň.

V Bratislavě při jednání s místopředsedou vlády jsem se bezděky změnil z tlumočníka na experta. Hovořilo se o „ocelové linii“, která se u nás stále udržovala a Gerle argumentoval

jak je pro nás nevýhodná, protože všechny zušlechťující přísady do oceli kupujeme za dolary, které musí vydělávat jiné, nikoliv železářské komodity a najednou prohodil: „však vyslechněme názor Hofmana, on je od toho slaboproudu.“ To neměl. Jak je známo, aby naše země bez vážnějších problémů mohla prosperovat, více než třicet pět procent ceny toho co vyrobíme musíme vyvézt. Poukázal jsem na to, že v naší zemi je nezbytné se orientovat na obory, které se rychle rozvíjejí a v nichž můžeme uplatnit um a vzdělanostní potenciál našich lidí, při daleko nižších vstupech energie a hmoty. Tak bychom uvedeného nezbytného finančního objemu vývozu dosáhli snadněji. Jsem přesvědčen, že naši zahraniční obchodníci by se i přes silnou konkurencí dokázali uplatnit. Jedním z takových oborů je elektronika, která je však stále popelkou a ve stínu „ocelové linie.“ Drze jsem položil otázku. „Proč se například má v Bratislavě stavět automobilka, když jich máme dostatek?“ Obličej Gerleho se rozjasnil ale Colotkův (místopředseda vlády za Slovensko) zachmuřil, protože to asi pochopil jako „protislovenský výpad.“ Proto jsem dál ve svém rozumbradování nepokračoval a svůj nečekaný exkurz kulantně ukončil.

Za měsíc nato, byl zde na návštěvě ministr radiového průmyslu SSSR **Petr Stepanovič Plešakov**. Hlavním účelem návštěvy bylo projednat možnost uzavření smlouvy na úrovni ministrů, nebo vyšší, o spolupráci při výzkumu, vývoji a výrobě vojenské radiolokační techniky a radiotechnických pátračů. Nám šlo zejména o to, abychom mohli v SSSR nakupovat perspektivní mikrovlnné součástky pro tyto obory, aby naše výrobky brzy nezastarávaly. Jelikož ale takové součástky byly utajované, jejich dovoz z SSSR, ale také z USA, nebyl povolován. Některé jsme vyvíjeli sami, ale na vše jsme síly neměli, proto se pro etapu vývoje některé obstarávaly nelegální cestou. V sériové výrobě vojenské techniky se však používat součástky z nelegálního dovozu nesměly.

Tuto naši situaci, která byla škodlivá i pro sovětské odběratele jsme, spolu s kolegy z TESLA Pardubice, vysvětlili při jedné ze služebních cest do Leningradu řediteli *Všesvazového vědecko-výzkumného ústavu radiotechniky* **Genadiji Nikolajeviči Gromovovi**, s nímž jsme si velmi dobře i osobně rozuměli (byl mezi námi věkový rozdíl jedné generace a on nejednou prohlásil, že mezi námi dvěma vznikla „smyčka pokolení“ – porozumění generací). Stal se naším záníceným spojencem a velice rychle přesvědčil ministra Plešakova o oboustranné výhodnosti takové smlouvy. Jelikož ale šlo o věci utajované, měly do toho co mluvit „příslušné orgány,“ takže okleštěná smlouva byla ministry podepsána až za čtyři roky a nestačila se do převratu v praxi uplatnit. Takže velká práce, do níž jsem vložil i já dost energie, která šla do ztracena. Nešlo do ztracena jen to.

Mohu jen s lítostí konstatovat, že vlajková loď čs. radiotechnického průmyslu *TESLA Pardubice*, zaměstnávající šest a půl tisíce lidí **byla brzy poté zlikvidována. Jako mnoho, mnoho jiných našich podniků.**

Toto je stručný přehled mé služební činnosti na ministerstvu elektrotechnického průmyslu v letech 1980 až 1991. Kromě toho zde byla neméně důležitá činnost mimoslužební a sice **stavba chaloupky** v zahrádkářské kolonii na parcele, kterou přinesla do manželství s Mirkem naše snacha Jana Čechová.

Nejdříve několik vět o vlastní zahrádkářské kolonii. Leží mezi Hloubětínem a kbelským letištěm. Po dobu snad padesáti let sem podnik *Československá Kolben-Daněk (ČKD)* vyvážel strusku, za války zde nacisté zkoušeli tanky, vyráběné v ČKD. V roce 1984 se dalo dohromady přes sedmdesát zájemců o parcely a za vydatné finanční pomoci *Obvodního národního výboru (ObNV)* v Praze 9 byla na tomto suchopáru, skládce a smetišti založena

zahrádkářská kolonie. *ObNV* zaplatil oplocení, stavbu cest, navezení orné zeminy na každou parcelu a vyhloubení bagrem jam pro budoucí sklepy pod chaloupkami, které směly být, podle tehdejších celostátních předpisů, o maximálním půdorysu 4x4 metry a preferovaly se chaloupky typové.

V letě roku 1987 mne Jana s Mirkem přivedli nad jámu na jejich parcele a Mirek poznamenal, že by bylo užitečné vyzdít sklep těmi siporexovými kvádry, které Jana již dříve koupila a udělat strop sklepa z hurdisek a kolejnic, které již také dlouho na to čekají. Mezi svými kamarády má i dva zedníky. Tečka.

Pravda, zanedlouho s kamarády sklep vyzdili a zase mne, již nad vyzděnou jámu, přivedl. Dost jsem se podivil, že zedníci nevložili pod zeď izolaci proti vlhkosti a také na zeď sklepa. Prý se zdůvodněním, že „je zde sucho.“ Nedalo se nic dělat než dělat. Tak jsem nejdříve vyházel kolem celého sklepa úzký příkop, odhalil stěny vysoké 2,4 m o celkové délce 16 m (plochu zjistíte vynásobením). Na ní jsem asfaltem nalepil dvě vrstvy lepenky, celé základy pilou postupně ve sklepech podřezával a do spáry vkládal dvojitou lepenku Asi 150 hodin dřiny! Potom jsem namaloval a s Janou a Mirkem podle výkresu zkonzultoval, jak by chaloupka mohla vypadat. Předepsaný půdorys jsem musel dodržet, ale střechu jsem navrhl z jedné strany o více než dva metry prodlouženou a z druhé o jeden a půl. Z té delší strany proto, aby se pod střechu vešla také veranda (a pod ní vchod do sklepa) a z druhé byl přístřešek pro zahrádkářské krámy. Taková divná chaloupka s kloboukem trochu na stranu s širokými okraji (moje manželka, když ji poprvé postavenou uviděla, tak prohlásila, že chaloupka je nějak sešlápnutá – má pravdu). Chaloupka má tři podlaží: sklep s předsínkou, obytnou místnost s verandou a na půdičce noclehárnu s kapacitou minimálně šesti chlapů a v případě potřeby tam mohou mít (a také jsem zřídka měl – dokonce s počítačem) i trucovnu. No, a s tímto výkresem jsem šel na stavební úřad *ObNV* požádat o stavební povolení. Pevně jsem doufal, že mi ho nedají a budu mít pokoj. Člověk míní, úřad mění – stavební povolení mi na počkání dali a dokončenou chaloupku pak i zkolaudovali.

Pracovní úvazek na ministerstvu jsem měl podle celostátních směrnic zkrácený na šest hodin denně. No, a přímo z ministerstva jsem jezdil (kromě zimních měsíců) na další šestihodinové i delší šichty na stavbu chaloupky a založení zahrádky. Za tři roky v roce 1990 bylo vše hotovo. V příštích dvou letech jsem vybetonoval chodníky, vylepšoval interiér a okolí. Na celou stavbu nesáhla odborná řemeslnická ruka. Veškeré projekční, zednické, betonářské, tesařské, zámečnické, truhlářské, instalatérské, elektrikářské, kladečské a další práce jsem musel vždy nejdříve „vyprojektovat“, pak se je naučit dělat a co bylo zvláště mrzuté, že když jsem se to jakž takž naučil, tak byla zpravidla práce hotová a naučený fortel zůstal nevyužit. Synové a manželka mi pomáhali v tom případě, kdy práce vyžadovala čtyři nebo více rukou současně. Také Jana si odzkoušela svoji dovednost na montáži elektrických zásuvek a vnuci Michal a Jirka mi pomohli odvážet strusku (bylo ji celkem asi 200 koleček).

Na stavbě chaloupky a založení zahrádky bylo odpracováno celkem **2.621 hodina**. Nákup materiálu pro stavbu a založení zahrádky stál **25.258.- Kč** (v hodnotách měny do roku 1989). Nevěříte? Stavební deník se záznamem všech prací v hodinách a výkaz nákladů jsem řádně vedl a jsou ve složce ZAHŘÁDKA – takže se můžete přesvědčit.

Pouze krátce se zmíním o ještě jedné aktivitě. V letech 1979 až 1991 část své dovolené jsem trávil tím, že po absolvování příslušného školení a složení zkoušek jsem dělal průvodce turistů. Byli to Poláci a sovětsí občané na území naší vlasti – proto, abych si udržoval své jazykové znalosti. Jako průvodce československých turistů jsem navštěvoval poloostrov Krym, Dagomys a Chorvatsko, abych se sám někam podíval. S rodinou jsme byli na zahraničních

dovolených v Polsku, Maďarsku a Německé demokratické republice, kromě cest na Ukrajinu o nichž jsem již psal.

Jak jsem poznamenal předtím, Mirek s kolegy založili ve Svazarmu klub a mne do něho jaksi také trochu „vcucli,“ ale jak moc o tom se zmíním v dalším oddílu.

V roce 1991 v důsledku zrušení ministerstva bylo skončeno moje zaměstnání a ve svých šedesáti osmi letech jsem ze zaměstnaného důchodce se stal **pracujícím důchodcem**.

Zde je vhodné místo, abych se ještě jednou, naposled a trochu i v retrospektivě **vrátil do Hlubočan**, které se staly pro nás starší jakousi náhražkou naší milé Martinovky na Volyni a pro naše syny a nejstarší vnuky místem, kam se jezdí, zpravidla na prázdniny, k babičce a dědovi. Nechť těchto několik fotografií ty chvílky připomene.

Hlubočany 1981. Posezení na dvorku u babičky a dědy Jankových. Vnuk Jiří Hofman má na klíně pravnouče Jiříka a Maruška Michálka.

Hlubočany, 1980. Posezení před domem babičky a dědy Jankových se svými dětmi. Ve dveřích stojí Václav Kočina.

Hlubočany 1979. Rodiče slavili šedesáté výročí svatby. Dárky od blízkých, blahopřání a dárky od Místního národního výboru v Hlubočanech.

Oslavu výročí, kterou uspořádal Místní národní výbor. Za oslavenci v další řadě zprava Jiří a Jaroslava (roz. Janková) Hofmanovi, za dědem vykukuje její dcera Libuše, provdaná Šreková, vedle ní syn Stanislav s manželkou Julii, roz. Šurisovou. V dalších řadách vnuci a vnučky se svými rodinami a občané Hlubočan.

Hlubočany – Vyškov, 1984. Babička s dědem pět let po diamantové svatbě oslavili za účasti svých dětí, vnuků a pravnuků 65. výročí své svatby. Zet' Jiří Hofman měl při této příležitosti tu čest pozvat babičku k tanci.

7. Pracujícím důchodcem

Začnu **Svazarmovským klubem** a co z toho vzešlo. Pravda v předchozí části, kdy jsem se snažil sdělit jaké nám synové dělali starosti a radosti jsem o tom již psal, takže další povídání nechť čtenář považuje za určité doplnění.

Mirek klub objevil v sousední ulici když mu bylo asi čtrnáct let. Dali mu rozebírat vyřazené televizory. U toho dlouho nevydržel, je tvůrčí a nikoliv destrukční typ. Kutil proto raději mámě na kuchyňském stole, pak ve sklepě, ale u svazarmovců se občas objevil, něco zařídil, něco udělal, takže si tam vytvořil jakési renomé. Další „vývojový typ“ beden pro barevnou hudbu jsem mu proto pomáhal montovat již v klubovně. Občas tam přišel trochu mladší kluk, jmenoval Vladimír Štancl (později známý pod uměleckým jménem **Michal David z hudební skupiny Kroky Fr. Janečka**) a to co tam na hudebních nástrojích předváděl svědčilo o nesporném talentu. Je potomkem slavných cirkusových umělců, ale na klauniádu se nedal. Však dnes ho, jako autora muzikálů a skvělého interpreta znají nejen odborníci.

Než Mirek nastoupil vojenskou základní službu, již delší dobu kolem něj fungovala skupinka schopných nadšenců, kteří stavěli zvukové směšovací pulty pro diskžokeje, stmívací pulty nebo hudební zesilovače a tak si ozvučováním různých kulturních akcí vydělávali na strojové a přístrojové vybavení klubu. Pomáhal jsem s výrobou dřevěných kufrů pro tyto pulty. O přestěhování klubu do ulice **Na Nivách 20**, rekonstrukci suterénních místností, vývoji a výrobě jsem již psal. Zde jen uvedu, že jsem se na různých, spíše nádenických pracích, v klubu dost podílel.

Takto vypadala promáčená stěna, o podlaze nemluvě

Na měřicím pracovišti pro nízké kmitočty má Mirek rozhozený diskopult se zesilovači 2x 150 W.

Všelijakých zážitků a příhod bylo mnoho a pamětníci rádi vzpomínají na čas strávený v „noře“ jak suterénu říkali. Že tam byla tvůrčí atmosféra nejen technická, ale také literární doložím příkladem. Základní Parkinsonův zákon, který zní: „práce zabere veškerý čas, pro ní určený“ byl s ohledem na poměry v noře někým transformován do znění: „krámy zaberou veškeré místo pro ně určené,“ avšak někdo další formuloval podle zkušenosti doplněk: „...ale pro každý další krám se vždycky místo najde.“

V noře byl také společným úsilím definován pojem „průspěch“, který pro jeho univerzálnost jsem neváhal vtělit do citované knihy o pátrači TAMARA, kde zájemce na straně 30 najde rozsáhlou formulaci doloženou životní praxí. Uznáte, že v takové atmosféře individuálního intelektu nic jiného nezbývalo, než aby se rozvíjel. Kromě směřovacích pultů pro diskžokeje vyvinuli a téměř sériově vyráběli nízkofrekvenční koncové zesilovače nejen pro diskotéky v uzavřených prostorách ale i pro divadla a jinam.

Příkladem jsou dva obrázky, kdy svými zesilovači a směšovacími pulty ozvučovali studentskou akci u strahovského stadionu. Rok 1981 jedna z prvních soutěží „jezdící prkno“. Zesilovač 8 x 60 W.

HiFi klub uzavřel pro „Chmelovou sezonu 1978“ dohodu o technickém zabezpečení kulturních akcí v oblasti vesnic Kněževes na Rakovnicku.

Na obrázku je příklad pohodové chvíle při této činnosti. Vysilující práce na chmelnicích se těchto „členů HiFi klubu“ netýkala. Značka na pultu MTM je **Martin Vysušil**, **Tomaš Taler** a **Mirek Hofman**.

V době, kdy dveře do „nory“ již byly reprezentativně zvelebeny tak, jak je zdokumentováno na vedlejším obrázku, byla v HiFi klubu vyvinuta různá zařízení z rozličných oborů.

Mirek, jako hlavní „hybatel“ těchto snah, vzpomíná.

Pestrost byla dána ani ne tak marketingovým záměrem, ale prostě ...no nezkuste to. A tak v HiFi klubu souběžně působilo několik skupinek „aktivních deviantů“. **Mirek Thér** a **Jarda Moravec** měli blízko k obrazové technice. Opravovali a k radosti pražských vexláků upravovali již od roku 1982 videorekordéry a TV. Později vyvinuli a vyrobili pro řadu profesionálních video studií titulkovací zařízení HDM. To co se dováželo za milion, bylo ze suterénu Na Nivách za 150 tisíc. Vysoká škola chemicko-technologická si u party **Hofman – Brychta** zadala vývoj a výrobu elektroniky pro, na tu dobu, špičkový analyzátor škodlivin pocházející z podniků zpracovávajících rtuť. Výnos kolem 600 tis ze sériové výroby byl „spotřebován“ v zájmových skupinách které se na-

zývaly KULTURA. Někdy to byly náhodné veselice a klubové mejdánky. Také ale seriózní „sekce“: sekce Scifi klub, sekce Divadlo hudby, nahrávací studio a jiné. Například Scifiklub pořádal asi jedny z prvních klubových videoprojekcí nejen v Praze. A tak projekce kultovních filmů Hvězdné války, nebo Vetřelec měly nabito – 200 lidí na 4 barevné TV a videopřehrávač systém BETA (Sony). Scifi časopis **Ikárie** založil **Olša** a kolektiv cca v roce 1983. Po roce 1989 ho převzal **Ondřej Neff** a vychází (prozatím) dodnes. **Tomáš Kočiš** přišel po roce 1989 s vydáváním edice -21, tj. Disidentská literatura po 21 letech. Atd.

V sekci školení od roku 1987 **Jiří Verner** a **Ondřej Landa** pořádali vzdělávání manažerů (čti ředitelů národních podniků). Po roce 1989 založili veleúspěšnou společnost Inventa, kterou Ondřej úspěšně vede dodnes.

V sekci elektroniky bylo nejvíce živo po té kdy jsme se složili na první osobní počítač. Brzy byl opentlen různými dodatečnými sběrnicemi a byl to „vývojový prostředek“. Přibýlo programátorů, konstruktérů počítačového hardware (HW).

Proto bylo kde brát snad ty nejšikovnější lidi kteří v tomto oboru v Praze byli. Nejprestižnějšího zákazníka té doby (doba slávy a rozvoje od 1980 – 1989) jsme měli tu drzost oslovit s nabídkou vývoje na klíč v roce 1986. Byl to JZD agrokomplex Slušovice divize výpočetní techniky. Po krátkém ověřování a smluvním martýriu nám zadali kuriózní zakázku vývoje výukového softwaru (SW). M. Hofman sestavil skupinku ze studentů a praktiků ze Státního statistického úřadu. S analytikou uspěli studenti **Aleš Kugler** a kol., realizaci zajistil **Novák** a kol. ze zmíněného úřadu. SW POLYUK učil čerstvé majitele stolních počítačů z JZD jak se je nebát ovládat.

Systém byl úspěšně vyvinut, předán a skupina Novák a spol. použila systém grafiky a animace pro vyhodnocování voleb v Československu. Je potřeba si uvědomit, že Microsoft právě sklízel dolarové ovoce ze svého operačního systému DOS a se svými grafickými produkty, využívající systémem oken ještě nezačal.

Další zakázky byly pro výrobu HW stolních počítačů. Byla to nová jednotka centrálního procesoru a tu navrhoval **Luboš Rybár** (pozdější geniální programátor jednočipových procesorů telefonních ústředen ATEUS 280. Ale to bylo až v roce 1991).

Největší úspěch manažerský i podnikatelský pak nepochybně byl nečekaný požadavek Závodu výroby počítačů JZD Slušovice. Po předchozí masáži ...proč budou vyrábět 8 bitový a ne 16ti bitový školní počítač, nám zadali vývoj a zavedení výroby na klíč. Měli jsme 4 měsíce na sestavení týmů, vývoj a výrobu 4 vzorků a předání podkladů pro výrobní linku v JZD Slušovice. Bylo hotovo v srpnu 1988. V dubnu 1988 Mirek Hofman nastoupil jako zaměstnanec č.1 do Hifi- klubu na plný pracovní úvazek. Termín byl dodržen, prezentace funkčních vzorků byla na dni otevřených dveří výroby pro všechny vývojáře JZD Slušovice, kteří nedokázali pro výrobu včas vyvinout to, co si pak zadali sami u nás. Přidali jsme „film o filmu“, což byl na profesionální úrovni vytvořený videopořad o tom, jak **počítač HC 16-2N** vznikl.

Na tomto projektu se potkali všichni ti, kteří pak o několik let později měli možnost vytvořit vlastní „mezioborový“ projekt. Byly zkušenosti z oboru výpočetní techniky a telekomunikací. Výsledek pak byly telefonní pobočkové ústředny ATEUS, kterých se vyrobilo několik desítek tisíc kusů a daly tak dobrý základ vzestupu firmě 2N spol. s r.o. Ta byla Na nivách založena 2/ 1991 a zakladatelé byli Miroslav Hofman, Roman Pihan a Hanuš Brychta, spoluzakladatele ale další — např. **Oldřich Stejskal**.

Zde končí autentické Mirkovy vzpomínky.

Intelekt se tedy dále rozvíjel, což brzy po převratu v roce 1989 vyústilo do založení **společnosti 2N spol. s r.o.** (Zájemcům o vysvětlení původu tohoto označení jsem občas tvrdil, že to znamená „dvakrát nic“, místo se dvakrát opakujícího písmene **n** v názvu ulice Na Nivách).

Po založení společnosti 2N jsem poměrně brzy mohl pomoci i odborně. Někdy v roce 1993 začala společnost usilovat o prodej svých výrobků na zahraničních trzích. Uplatnit se již tehdy na trzích v západní Evropě bylo nemyslitelné, proto se zkoušelo uplatnění na trzích východních. Pro Ukrajinu a Rusko jsem překládal a připravoval pro tisk průvodní technickou dokumentaci, servisní návody, katalogy sortimentu výroby (obsahující padesát i více výrobků), občas obchodní dopisy. Bylo to poměrně mnoho práce, ale bohužel obchodní efekt z toho byl malý.

Nejzajímavější byl projevený iniciativní zájem *Centrální ruské banky* a účast v jejím výběrovém řízení na dodávky pobočkových ústředen typu *ATEUS - DELTA* pro její úřadovny v celé Ruské federaci. Za tím účelem přijel jednat v podniku 2N ředitel jejího telekomunikačního úseku. Precizně formuloval technické požadavky, které se pak na polygonu banky ověřovaly za účasti ředitele 2N Mirka Hofmana a technika firmy ing.**Miroslava Lehoučky** na kusu, který do Moskvy přivezli. V té době pouze v resortu ministerstva financí fungovalo v České republice již více než šest set ústředen tohoto typu a menších typů ústředen pracovalo u různých uživatelů více než deset tisíc. Sériově dodávaná ústředna *ATEUS - DELTA* při zkouškách v *Centrální ruské bance* plně obstála, ale zřejmě při rozhodování hrály roli jiná hlediska. Kdož ví, co by podnik čekalo, kdyby toto výběrové řízení vyhrál? Rozhodně obrovský úkol. Nestrhal by firmu?

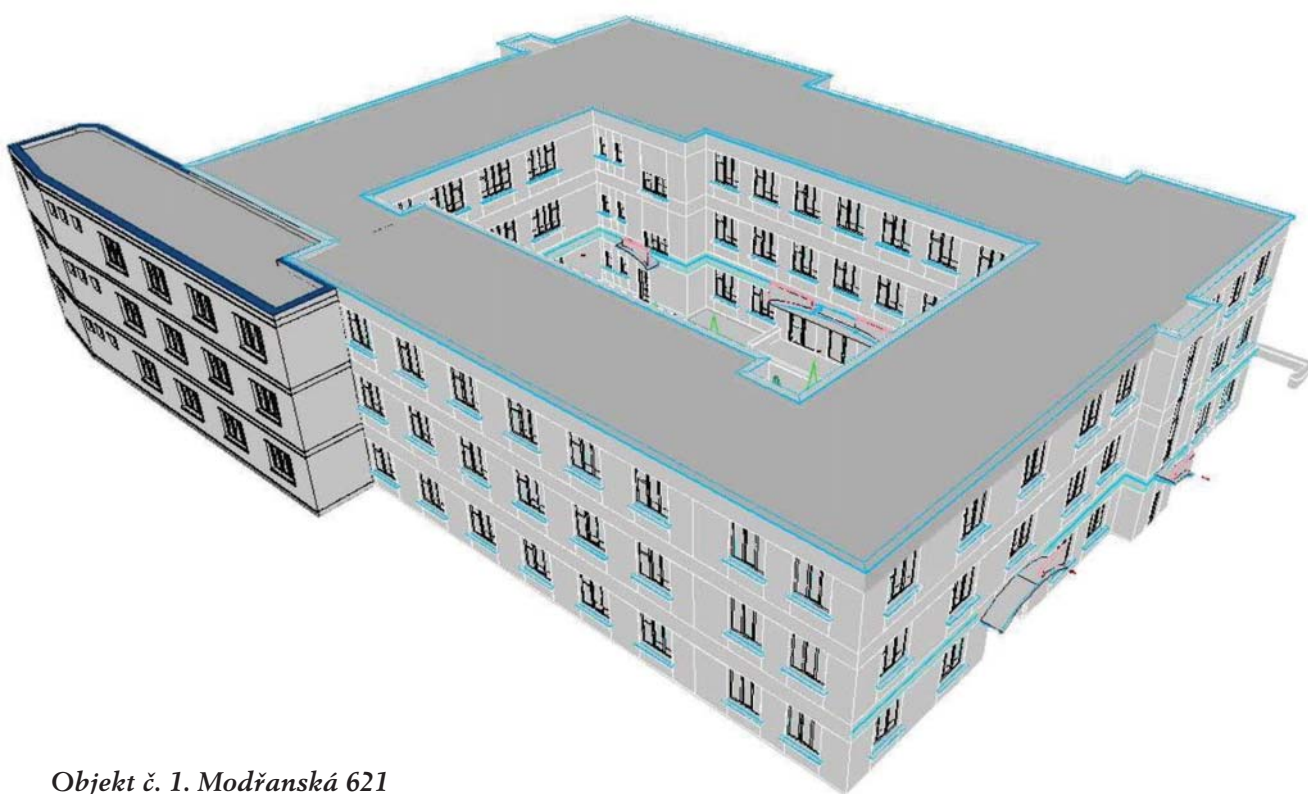
Za tuto moji práci mi HiFi klub Svazarmu a pak firma 2N spol. s r. o. umožnila ve svých prvopočátcích přístup ke svému xeroxu a pak k jedinému počítači, který vlastnila (většinou ve dnech pracovního volna a po večerech). Když se trochu zmohla, to již koupila, skvěle renovovala a v roce 1995 začala používat objekt v Modřanech, domu mi zapůjčila počítač s tiskárnou. Tím mi umožnila, abych se mohl věnovat dalším užitečným neplaceným činnostem.

Dnes (v roce 2007) výrobky této české firmy, pod registrovanou značkou **2N TELEKOMUNIKACE** a. s. (Mírek je předsedou představenstva) znají v několika desítkách zemí celého světa od Polska, přes Německo, Portugalsko, Střední východ také v obou Amerikách a v Rusku. Nikoliv na Ukrajině, protože obchodní kultura tam zatím není na výši i když pobočka **2N UKRAINE** v Kyjevě ještě dnes vegetuje. Od roku 1997 je podnik zařazován mezi nejúspěšnějších sto českých firem – s výjimkou roku 1997, kdy byl asi na devadesátém místě, se udržuje mezi 30. a 40. místem. Výsledky se vyhláší na Hradě v přítomnosti předsedy vlády České republiky.

Dne 24. 10. 2005 na návrh starosty Modřan navštívil podnik prezident republiky Václav Klaus s chotí Livií. Slavnostně otevřel nový objekt DVAN a mimo jiné ode mne dostal autorský výtisk knihy *Tajemství radiotechnického pátrače TAMARA* s upozorněním, že v ni je citován jeho telefonický rozhovor s viceprezidentem USA Al Gorem o tom, zda TAMARA „vidí“ nebo „nevidí“ americké neviditelné letouny.

Dříve, než přejdu k popisu těchto mých činností, několika obrázky přiblížím dynamiku růstu firmy 2N. Je to zdaleka neúplná informace o obdivuhodném rozvoji činnosti firmy, jehož motorem byl a dosud je náš Mirek.

Objekt č. 1. Modřanská 621

Objekt byl postaven v třicátých letech jako továrna na výrobu palubních leteckých přístrojů. V padesátých letech (dvacátého století) byl pro stejný účel postaven obrovský objekt (č. 4) a oba patřily n.p. MIKROTECHNA.

V devadesátých letech při jeho likvidaci firma 2N s. r. o. původní objekt zakoupila, zrenovovala a v roce 1995 přenesla do něj své sídlo a veškeré provoz.

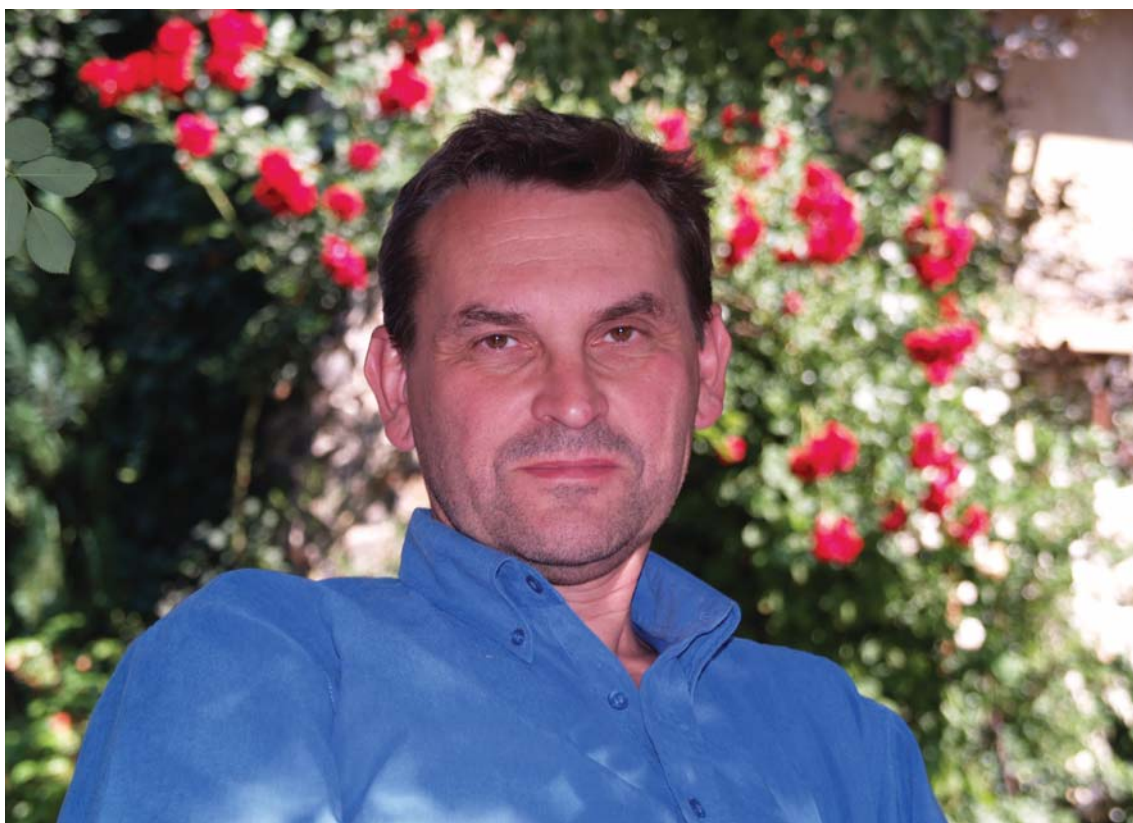
Tento záměr zůstal zatím jen jako architektonický návrh, ovšem úřad městské části změnil kvůli němu původní plán územního rozvoje.

*V atriu sídla firmy 2N Mirek chce vytvořit něco zvláštního. Stav z konce roku 2007.
Co bude dál se uvidí.*

Mirek se ve svých asi patnácti letech dívá na svět velmi optimisticky a zvědavě.

Při svých abrahámovinách se na svět díval takhle!

7.1. Založení a práce ve Sdružení Čechů z Volyně a jejích přátel (SČVP)

Na předjaří roku 1990 mne kdosi (snad to byl **Rostislav Hlaváček**) pozval do *Obecního domu* na náměstí Republiky v Praze na setkání **Čechů z Volyně**, kde již po několik let organizovala pravidelné schůzky volyňských válečných spolubojovnic **Helena Křikavová**, neúnavná krajaňská organizátorka.

Seznámil jsem se zde s dalšími volyňskými krajany a již při druhém setkání jsme se shodli na tom, že by bylo správné vytvořit naši zájmovou organizaci. Byl pro to již vytvořen předpoklad, protože *Okresní výbor čs. svazu protifašistických bojovníků* v Lounech (po roce 1990 byl přejmenován na *Svaz bojovníků za svobodu*) dnem **5. dubna 1989** ustavil *Zvláštní komisi pro doplnění dějin volyňských Čechů a přípravu oddělení ruských Čechů v Památníku národního odboje v Praze*. Tuto komisi s dlouhým názvem, který současně obsahuje její hlavní úkol vedl ing. **Václav Petříček**, CSc., vědecký pracovník *Ústavu pro atomový výzkum AV ČSSR* v Řeži u Prahy. Jejím tajemníkem byl **Rostislav Hlaváček**, učitel a redaktor, který v roce 1943 musel zmizet z Volyně do Protektorátu Čechy a Morava, aby si zachránil život před banderovci. Významným členem komise byl prof. ing. **Miloslav Šatava**, CSc., který na *Vysoké škole zemědělské* v Praze – Suchbátově vedl katedru tropického zemědělství.

Uvedená čtveřice přistoupila k realizaci. Nejdříve jsem na úřadech zjistil co je nezbytné udělat, aby mohlo být založeno občanské sdružení se samostatnou právní subjektivitou. Dále jsme se dohodli, že navrhne název organizace **Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel** (dále SČVP) i když se ozvaly hlasy, abychom slovo přátele z názvu vypustili. R. Hlaváček navrhl stanovy, které jsme my další tři připomínkovali a V. Petříček je na ministerstvu vnitra registroval.

Na den **8. srpna 1990** jsme svolali jednání *Přípravného výboru* jehož jádro tvořila zmíněná komise o celkovém počtu kolem patnácti osob. Předsedou *Přípravného výboru* byl zvolen M. Šatava, já tajemníkem, V. Petříček předsedou historicko dokumentační komise a R. Hlaváček, redaktorem a předsedou redakční rady. Hospodářem se stal ing. **Stanislav Tošner**. Vytipovali více než šedesát míst v Čechách a na Moravě, kde žijí Češi z Volyně a kde by mohla vzniknout centra budoucích nižších stupňů SČVP, které jsme nazvali *regiony*. Zároveň byli navrženi vedoucí některých regionů. Pokud zde nebyli přítomní, předseda a tajemník je měli přesvědčit. Poprvé jsem zde prezentoval svůj grafický návrh emblému SČVP, jehož nosnými symboly je emigrace, zvýrazněné kontury Volyně a návrat. Slovo „návrat“ již při dřívějších setkáních téměř bezděčně vyřkl V. Petříček a tím mne inspiroval.

Na tomto prvním jednání *Přípravného výboru* byly kromě názvu organizace a jeho emblému dopracovány a odsouhlaseny hlavní úkoly SČVP, které připravila naše čtveřice.

Nejdůležitějším a nanejvýš aktuálním úkolem byla pomoc Čechům, kteří v roce 1947 reemigrovat do staré vlasti nemohli a žili v prostoru, zasaženém radioaktivitou v důsledku havárie atomové elektrárny v Černobylu. Obce založené těmito krajany ležely totiž několik kilometrů za hranicí bývalé carské Volyňské gubernie. Z toho důvodu se na ně nevztahovala mezistátní dohoda mezi ČSR a SSSR o reemigraci volyňských Čechů, uzavřená v roce 1946. Pro zařazení tohoto úkolu se zejména přimlouvali velmi vážení krajané ing. **Václav Širc** a **Jan**

Pospíšil. Byli jsme nápomocni tomu, že byla uzavřena mezistátní dohoda, která umožňovala jejich transfer do ČSFR, který začal v roce 1991. Vrátilo se jich **1812** a nazýváme je **černobylští krajané**. Naše pomoc navrátilcům byla v průběhu dalších let, myslím, účinná, protože i oni sami ji takto hodnotí.

Další úkoly byly v té době sice odsouhlaseny, ale mnozí považovali některé z nich, zejména na perspektivní, za čirou fantazii. Však považte:

- vytvoření organizační struktury s co nejširší členskou základnou,
- vydávání periodického časopisu,
- vytvoření muzea volyňských Čechů,
- vydání odborně fundovaných dějin naší menšiny,
- tvorba a vydávání knih s volyňskou tematikou a sepisování kronik obcí,
- pořádání setkání a sympozií, atd.

Z roku 1990 přeskočím do roku 2005 a stručně uvedu jak se po dobu patnácti let dařilo tyto perspektivy naplňovat a kdo se o to výrazně přičinil.

O pomoci **černobylským krajanům** jsem se již zmínil a pouze dodám, že předseda SČVP M. Šatava zařídil na předsednictvu vlády, abych jako tajemník SČVP byl v čtyřčlenné skupině pro návrh vládního usnesení k přesídlení černobylských krajanů. Myslím, že jsem tam odvedl užitečnou práci. Když na ministerstvu pro místní rozvoj, které přesídlovací akci zajišťovalo, byla vytvořena mezirezortní komise, tak jsem v ní aktivně zastupoval SČVP. Zorganizoval jsem také v rámci SČVP založení *Rady černobylských krajanů*, která pod řízením doc. PhDr. **Borise Iljuka** a tajemníka **Jaroslava Ornsta** dodnes užitečně funguje. Zmapování všeho toho, co udělali členové, zejména ženy, ve prospěch černobylských krajanů v jednotlivých regionech by bylo velmi žádoucí, ale vyžaduje mnoho práce.

Jako příklad a pro zpestření se zmíním o práci ve prospěch černobylských krajanů vedoucího regionu **Rostislava Kubišty**, který se narodil v Novostavcích, odkud se jejich rodina přestěhovala do Žityna a nyní žije v Mladé Boleslavi. Mnohým černobylským pomohl při získávání prvního zaměstnání. Pomohl celé řadě lékařů, dokonce advokátovi, ale za vyprávení stojí jak jeden z černobylských krajanů na Rostovu otázku co by chtěl dělat odpověděl: „konstruovat rakety, nic jiného neumím.“ Rosta se zarazil, ale nevzdal a díky svým známostem sjednal schůzku s ředitelem podniku AERO Vodochody kde, jak známo, se vyráběly ve velkém počtu tryskové letouny. Ředitel po krátkém váhání konstruktéra přijal do oddělení konstrukce tryskových motorů a dobře udělal, protože za krátký čas se kandidát tak osvědčil, že se stal vedoucím nějaké odborné skupiny.

Rosta měl černobylské krajany rozptýlené asi v sedmi lokalitách dost od sebe vzdálených. Jezdil tam a hovořil nejen s nimi, ale také s místními lidmi, aby věděl jak si noví spoluobytelé vedou a jak je okolí „vidí“. V Kuřivodech v bývalém vojenském výcvikovém prostoru, kde jsou hluboké lesy si při návštěvách neopomenul nikdy zajít za svými odbornými kolegy – až do důchodu totiž Rosta pracoval jako lesák. Jednou si mu kolegové hajní postěžovali, že se v okolních lesích objevují pytlácká oka na zajíce nalíčená v kraji neznámým způsobem a požádali Rostu, aby tomuto „novátorství“ přišel na kloub. Rosta si promluvil s černobylskými chlapy a od této doby „novátorství“ v líčení ok na zajíce přestalo. Nechci Rostovi šahat do svědomí a nikdy jsem se ho na to nezeptal, ale kdoví jestli chlapům nedomluvil tím způsobem, že jim prakticky předvedl jak je zvykem líčit oka na zajíce v tomto kraji. Oni totiž černobylští krajané při svých začátcích neměli peněz nazbyt. Rodná Ukrajina jim dala takovou náhradu za zanechané usedlosti, že zde si za ní mohli koupit asi tak televizor. Černobílý!

Vytvoření organizační struktury a databáze členů SČVP

Bylo mojí povinností jako tajemníka, abych vymyslel a zajistil vytištění přihlášek do SČVP, které neúnavní agitátoři rozdávali krajanům a také černobylským navrátilcům. Zajistil jsem nejen vytištění formulářů legitimací, ale také navrhl a zajistil vytištění čtyřiceti tisíc kusů příspěvkových známek (předseda a hospodář nad tím počtem kroutili hlavou, protože tak velkou zásobu považovali za fantazii. Nebyla, v roce 2007 jsem na žádost ekonomky přiojednal patnáct tisíc dalších.). Nedosti na tom. Pochopil jsem, že je nutno založit počítačovou databázi členské základny. Za pomoci přátel ze společnosti 2N jsem se naučil využívat a vytvářet příslušné programy a po večerech a o svátcích ve sklepě sídla firmy v ulici Na Nivách, (říkali jsme těmto místnostem nora) zpracovával došlé přihlášky do databáze. Stal jsem se tak zároveň matrikářem a do databáze jsem postupně zapsal více než čtyři tisíce členů. Každý měsíc jsem dodával adresář pro distribuci časopisu, o němž se zmíním v dalším. Díky obětavosti a aktivitě mnohých členů v regionech a cílevědomé práce tajemníka, předsedy a hospodáře byl splněn první úkol – **organizace členské základny**. Počet regionů se při tom stabilizoval na dvacet pět, z původně uvažovaných kolem šedesáti.

Vydávání periodického časopisu

V prvních měsících roku 1991 se tajemník Jiří Hofman dohodl s redaktorem Rostislavem Hlaváčkem na tom, že se spolu pokusí založit měsíčník. Tajemník přijel 1. března 1991 do bydliště R. Hlaváčka v Karlových Varech s návrhem výtvarného řešení měsíčníku a v aktovce měl s sebou také kladný výsledek jeho registrace na ministerstvu kultury. Již dříve pro něj vymysleli prostý název *Zpravodaj*. Nyní hledali podmínky pro jeho vydávání v Karlových Varech. Nepochodili, ceny za tisk zde byly příliš vysoké.

První číslo autorsky vytvořili předseda, tajemník a redaktor, který kromě autorské a redakční účasti, naklepal na psacím stroji do tohoto výtvarného návrhu jako do formuláře ony čtyři stránky. Díky tomu, na svátek všech Josefů, **dne 19. března 1991**, dostali členové *Přípravného výboru* před svým jednáním tento svérázný dárek. Překvapení bylo veliké.

Tajemníkovi přibyla povinnost zajistit především počítačovou sazbu a levný tisk a na příslušném poštovním orgánu povolení distribuce. S úsměvem M. Šatava a J. Hofman vzpomínali jak přímo v tiskárně prováděli korektury a spolu s manželkou J. Hofmana na první dvě čísla ve třech lepili adresy asi osmi set tehdejších členů. Tisk, již prvního čísla, za opravdu protekčně nízké ceny, tajemník sjednal u firmy NEOSET, patřící p. **Nehasilovi**, kde se těch deset čísel ročně v nákladu kolem tři a půl tisíců (nyní necelých dvou tisíců – ubýváme) tiskne dodnes.

Redaktorem byl R. Hlaváček a když z této funkce za rok odstoupil, byla nějaký čas redaktorkou PhDr. **Alena Sobotková**. Tehdy každé číslo vznikalo tak, že J. Hofman přivezl svým autem k pani redaktorce svůj počítač a pilně na něm psali redakčně připravené texty, někdy do pozdního večera. Druhý den předával tajemník disketu do tiskárny. Po ní se ujala funkce redaktorky JUDr. **Marie Kloučková** a postup byl stejný. Obě redaktorky, stejně jako ostatní funkcionáři pracovali zdarma – hradily se pouze „provozní náklady“. Nyní již téměř deset let *Zpravodaj* velmi zdárně rediguje paní **Věra Latzelová**. Členové SČVP dostávají časopis v rámci svého členského příspěvku a členové z řad černobylských krajanů ho po dobu tří let dostávali zdarma.

Adresář členů po dobu sedmi let dodával J. Hofman jako matrikář. Pak tuto práci předseda Vl. Dufek zadal jako placenou PhDr. P. Skálovi z *Národního muzea* (prý proto, jak tvrdil, aby zajistil zálohování vedení adresáře). Pro velké nedostatky ve vedení adresáře převzala tuto práci a za pomoci J. Hofmana perfektně zvládla hospodářka Marie Nečasová – avšak zálohované vedení adresáře ve dvou nezávislých počítačích není zajištěno dodnes.

Na tomto místě patří poděkovat především ženám a některým mužům z pražského regionu SČVP, které z dodávaného adresáře nalepovali adresy, výtisky rozdělávali podle požadavků poštovní služby do balíčků, které pak další mužský obětavec odvážel na odesílací poštu. Organizátorkou skupiny byla vedoucí pražského regionu Irena Malínská a duší skupiny Antonína Kramná. Ujalo se příhodné a mile vesnický znějící označení této činnosti: „*děvčata jdeme drát perli*.“ Však se podívejte na jejich společnou fotografii ve *Zpravodaji* č. 10 z roku 1993. Ovšem paní pošta v roce 2002 zavedla za drahé peníze povinné balení podobných zásilek do igelitu a tím tato obětavá společensko pracovní činnost pražských členek, provozovaná téměř dvanáct let, zanikla.

ZPRAVODAJ je autorským fórem a citovým tmelem starších i nejmladších členů SČVP a jejich blízkých, ale také příznivců Čechů z Volyně.

Vytvoření muzea volyňských Čechů.

Potřebu vytvořit *Muzeum Čechů z Volyně* cítili funkcionáři organizace, jejíž ideový základ vznikl v Libuši u Prahy již v květnu 1945 a institucionálně byla založena v Žatci roku 1946 pod názvem *Svaz Čechů z Volyně*. Pro množství, složitost a náročnost jiných důležitých úkolů, které tato předchůdkyně SČVP plnila, nedošlo k vážnějšímu pokusu o realizaci uvedeného námětu.

V první polovině roku 1991 zajel předseda *Přípravného výboru* do Palánkova muzea v Žatci projednat s ředitelem možnost zřízení v tomto muzeu stálé volyňské expozice. Referoval na jednání předsednictva, že to není reálné pro nedostatek místa a nemožnost získat další ani externí prostory. Tajemník, který v této době působil v mezirezortní komisi ministerstva pro místní rozvoj (komise zajišťovala návrat a usídlení černobylských krajanů), diskutoval o přestávce jednání problém zřízení muzea volyňských Čechů s představitelkou ministerstva kultury v této komisi. Po vyjasnění problematiky mu poradila: „obraťte se na ředitelku odboru muzei PhDr. **Magdalenu Šimkovou**, je to rozumná dáma, určitě Vám poradí jak na to.“ Přidala telefonní číslo a dodala: „odvolejte se na náš rozhovor.“

Již příští týden tajemník J. Hofman a předseda historicko dokumentační komise V. Petříček sdělovali M. Šimkové kdo to byli volyňští Češi, kdo to jsou nyní Češi z Volyně a jejich organizace, o co usilují atd. Výklad pozorně poslouchala a přerušovala jen kratičkými dotazy. Pak měla asi tři telefonické hovory a na závěr řekla: „jste rozptýlení po republice, místo muzea vám doporučuji putovní výstavu, do realizace mohu zapojit *Národní muzeum*, požádejte o to ministra kultury.“ Na místě jsme společně vytvořili koncept dopisu a když jsme s Václavem vyšli ven měli jsme věru pádný důvod pro to, abychom měli sváteční náladu. Hlavní práce nás sice čekala ale nelekala, protože jsme její obtížnost neznali. Tak to bývá (naštěstí) v životě často. Ovšem paní Magdalena mi v otázkách, které ovládá dodnes vždy ochotně poradí. Konzultovali jsme jeden závažný problém v březnu 2006, kdy je již v důchodu a na začátku jsme úsměvně vzpomínali.

Brzy na to předseda a tajemník podepsali dne 1. února 1992 s generálním ředitelem *Národního muzea* Dr. **Stloukalem** smlouvu o spolupráci. V *Národním muzeu* byl zajištěním

putovní výstavy pověřen PhDr. **Stanislav Slavík**, vedoucí *oddělení novodobých českých dějin*. Něco jsme mu o naši menšině vyprávěli, něco si přečetl a pustil se do tvorby scénáře. S využitím *ZPRAVODAJE* byl vyhlášen a neustále připomínán sběr exponátů do *Volyňské sbírky*, kterou St. Slavík na oddělení založil. Pravda, byla zde již trocha exponátů, uložených po předchozí dohodě s historickou komisí, v bytě krajana **Jaroslava Sochory** v Žatci, o jejichž sběr se již předtím zasloužili především V. Petříček a R. Hlaváček. Nyní však se scházely exponáty ze všech regionů SČVP, takže tvůrce scénáře již věděl s čím může počítat.

První verze scénáře se po obsahové stránce zadavatelům – Hofmanovi a Petříčkovi nelíbila. Nehledě na to přizvali na jeho předběžné posouzení prof. MUDr. **Vladimíra Dufka** a doc. PhDr. **Václava Židlického**. Toho prvního proto, že byl na podzim 1993 na návrh V. Petříčka a J. Hofmana zvolen předsedou SČVP místo prof. M. Šatavy, který se spolu s R. Hlaváčkem náhle, bez ohlášení důvodů vzdali svých funkcí (duben 1992) a V. Židlický byl nedávno zvolen do předsednictva SČVP a také vedoucím redakční rady *ZPRAVODAJE*. Společné jednání nedopadlo dobře, spíše ani nezačalo. St. Slavík jako autor scénáře stačil jen uvést, že „nou myšlenkou celé výstavy je učinit ji jak nejvíce přitažlivou proto, aby se co nejširší okruh spoluobčanů seznámil s OSUDY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ“ a byl V. Dufkem přerušen v půli slova hlasitě přednášenou a ve variantách opakovanou námitkou, že „výstava je určena pro volyňské Čechy.“ Přesvědčování bylo marné a nikdo se již k vyjádření nějaké ucelené myšlenky ani nedostal. Oba pozvaní hosté nadutě a bez rozloučení odešli a St. Slavík nám se zaťatými zuby řekl: „volyňskou sbírku předám *Náprstkovu muzeu* a jdu od toho.“ Dali jsme si ve třech kávu a v klidu jsme se dohodli, že by bylo škoda, aby přišla nazmar energie, kterou již do projektu St. Slavík vložil a opatrnoučce jsme mu naznačili, že na scénáři bude nutno ještě popracovat i když zatím přesně nevíme jak.

Scénář se nelíbil nejen nám. **Jan Michálek**, zanícený umělecký fotograf a především zkušený autor a aranžér mnohých výstav, které v rámci plnění svých povinností v *Národním muzeu* realizoval prohlásil, že scénář nedává možnost vytváření „aranžérských lákadel.“ Proto, abych vyložil jakým způsobem jsme tuto nesnáz vyřešili, musím poněkud tématicky i časově odbočit.

Exkurz: Vytvoření Historické mapy českého osídlení na Volyni.

V prvních měsících roku 1992 se konala porada historicko dokumentační komise a na ní J. Hofman uvedl, že by bylo velmi důležité udělat mapu českého osídlení na Volyni. Argumentoval tím, že jsme byli rozptýleni na prostoru velkém jako Čechy a Morava dohromady a proto nikdo z krajanů nemá celkový přehled, kde všude Češi žili. Pro perspektivní psaní dějin a další literatury s volyňskou tematikou je to velmi důležité a také pro fungování SČVP. Když někdo něco někde navrhne, tak většinou se mu nepomůže a jen naznačí tak to udělej. V horším případě se ani nic ne-naznačí a dobrá věc usne. Myšlenka samozřejmě nebyla nová, ale dosud nikdo nepokročil s její realizací. Závěr komise byl asi v tom smyslu, že dobré by to bylo, **ale...**? J. Hofman tuto myšlenku pak znovu vyslovil na schůzce pražského regionu a přihlásil se zdatný spolupracovník, volkovský rodák **Jaroslav Klicpera**. Povoláním je právníkem, ale amatérsky se zabývá genealogií, historií takže měl zkušenosti s prací v archivech. Vytvořili spolu jednostránkový zámysl, doplněný výkresy. J. Hofman navrhl barevnou obálku, která vychází z původního emblému a později se stala ozdobou některých knih s volyňskou tematikou, protože stručně graficky zobrazuje historii volyňských Čechů. Požádali předsednictvo a několik dalších význačnějších krajanů, aby se zúčastnili kritického posouzení tohoto záměru, který předem dostali. Všichni pozvaní se dostavili až na M. Šatavu. Zásadní připomínky nebyly. V. Šimek se zadíval na barevný návrh obálky a autorovi spíše zašeptal než řekl: „je to pěkné.“ To bylo velké povzbuzení, protože na Volyni jsme na chválu či dokonce vychvalování nebyli zvyklí, snad se to považovalo za přetvářku. Tento záměr J. Hofman předtím konzultoval s J. Vaculíkem

a zejména s PhDr. **Zdenkem Boháčem**, Csc. z *historického ústavu Akademie věd ČR*, který v mládí zpracovával jednodušší mapu osídlení Lužických Srbů.

Po této oponentuře záměru šli se budoucí tvůrci díla nejdříve přeptat do podniku *KARTOGRAFIA* n.p. zda by se do toho pustili. Ředitel je pozorně vyslechl a prohlásil, že hlavní je historickým badáním získat podklady a kartografické zpracování provede jejich pracovník – **Jaroslav Drahekoupil** – jako soukromou práci a na místě je s ním seznámil. Dva roky ti dva bádali ve *Státním ústředním archívu* a v dalších ústavech, provedli s využitím *ZPRAVODAJe* dvě ankety mezi členy *SČVP* a více než pět stovek jich imenovitě oslovili, pilně získané výsledky zaznamenávali a vyhodnocovali a zároveň sháněli ve *Vojenském historickém archívu* rakouské a ve *Vojenském kartografickém ústavu* sovětské mapy. Ing. **Vladimír Fros** z Teremna poslal J. Hofmanovi dvě mapy: *Volynskaja gubernija* v měřítku 1 : 2 000 000, carskou, bez vročení, která pro tvorbu díla velmi posloužila, protože v pražských archívech se nenašla ani podobná. Druhá byla polská z roku 1928 v měřítku 1 : 300 000, která velmi posloužila při tvorbě mapy odbojové organizace *Blaník*. Tím se Vl. Fros velmi zasloužil o zdar díla. Informace o obcích východní Volyně sbírala mezi svými krajany také **Věra Pelcová**, rodačka z Olšanky. Když měli na maketách map vyznačeny obce (celkem 638 a navíc 14 z přilehlé Kyjevské gubernie), J. Hofman tyto makety vystavoval na krajaňských setkáních v některých regionech a také na 2. konferenci *SČVP* s prosbou o upřesnění. Nelze říci, že by se připomínky hrnuly, více jich pak získal pilným dopisováním s aktivními členy.

Tak byla vytvořena definitivní maketa a J. Hofman začal pracovat s J. Drahekoupilem. Téměř rok pilně pracovali na podkladech pro tisk, včetně výtvarného řešení, jehož ideu vymysleli s J. Klicperou, ale jeho realizace zůstala na J. Hofmanovi, který to mohl zvládnout jen za pomoci ing. **Romana Pihana** ze společnosti 2N, který ho zaškolil do různých fines využívání počítače. Mezi tím J. Hofman, díky osobnímu přátelství s bývalým náčelníkem ústavu plk. ing. **Zdenkem Karasem**, Csc., navázal dobrou konsultační spolupráci s *Vojenským zeměpisným ústavem*, který pomohl s výběrem map a s koupí speciálního mapového papíru. Tiskárnu vlastní mapy vybrali spolu s J. Drahekoupilem. (Byl to dnes již zlikvidovaný podnik *POLYGRAFIA* kde spolu s J. Drahekoupilem dělali mistru tiskaři konzultanty – příprava trvala asi hodinu a vlastní tisk dvacet minut – končili nějak po půlnoci – jen v noci mohl být tento mohutný a výkonný tiskařský stroj pro takovou drobnou práci uvolněn). Tisk doprovodné brožury provedla osvědčená tiskárna *NEOSET*. Za zmínku stojí využití čtyř stran obalu této brožury. Jsou na nich umístěny historické informace, inzeráty českých firem na Volyni i ve vlasti. Na poslední stránce vévodí nápaditý inzerát firmy 2N s fotografií Jana Hofmana ve společenském oděvu o několik čísle větším než by patřilo. Vysvětluje to slogan: „*NAŠE ÚSTŘEDNA POROSTE S VAŠÍ FIRMOU*“ – jen zasvěcení vědí, že je to moje nenápadné poděkování firmě 2N za pomoc. Kolem vlastní mapy vybylo kousek plochy. J. Klicpera mne tak dlouho „masíroval“, že mi nezbylo než na ní umístit *Přehled režimů a vlád, které se na Volyni vystřídaly v letech 1868 až 1946*. Získání a ověření podkladů dalo hodně starostí.

Nakonec byly mapy v počtu kolem třech tisíc kusů zkompletovány a na celostátním setkání krajanů v Litoměřicích v **roce 1995** je poprvé autoři prodávali (mimořádně pořadatel M. Novák odmítl dát J. Hofmanovi na chvíli slovo, aby shromážděné informoval jak užitečná publikace se zde ve vestibulu prodává! O *Mapě...*psaly litoměřické okresní noviny jako první). Vše financoval J. Hofman ze svých prostředků na neziskovém základě. Vydavatelem bylo ještě *SČVP*. Jediného uznání se autorům dostalo od doc. J. Vaculíka v článku *Vlastivědná práce volyňských Čechů*, (XXV. Mikulovské sympozium, Brno 1999) kde píše: „*Za nejvýznamnější počín v tomto směru považuji vydání Historické mapy českého osídlení na Volyni ...stala se nezbytnou pomůckou při zpracování monografie o dějinách volyňských Čechů ...*“. Doplním, že z mého podnětu tato mapa posloužila také v letech 2000 až 2006 ve *Vojenském ústředním archívu* při zpracování databáze vojáků účastníku prvního (1914-1918) a druhého (1939-1945) odboje a padlých za 2. světové války. Šlo o sjednocení a upřesnění názvu obci narození volyňských Čechů, kteří jsou v počtu více než čtrnácti tisíc v těchto obou databázích uvedeni. Kdy a komu již posloužila a ještě poslouží to nevíme.

Konec exkurzu.

Vrátím se opět k původnímu tématu – **tvorbě a prezentaci výstavy.**

Když jsme měli pohromadě údaje o českých obcích a J. Hofman měl ve svém počítači založenou jejich databázi, předvedli jsme s J. Klicperou dosavadní výsledky své práce J. Michálkovi a navrhli mu, aby koncepce výstavy byla více zaměřena na grafomapové vybavení. S návrhem oslovený vřele souhlasil a vzal si na starost přesvědčit o tom autora scénáře St. Slavíka. Dopadlo to tak, že J. Hofman byl autorem sedmi map, z nichž nejdůležitější byly: rozmístění českých škol, průmyslových podniků, spolků a kulturních zařízení, náboženských staveb a buněk odbojové organizace Blaník. Navrhl také řadu grafů, např. postup českého osidlování na Volyni. Vše toto přepečlivě na panelech nakreslila skvělá pomocnice J. Michálka, paní **Marie Calašová** a mnohé hodiny strávili s J. Hofmanem hledáním a posuzováním optimálních řešení. Výstava byla provedena jako putovní a obsahovala dvacet dva panely umně uložené v kontejnerech navržených všemělem J. Michálkem.

Tvůrci výstavy (St. Slavík, J. Michálek, J. Hofman, V. Petříček) si byli vědomi, že před tím, než ji „pustí do světa“ je nutné, aby volyňská veřejnost k ní vznesla připomínky. St. Slavík a J. Hofman předběžně vyjednali s vedením *Národního muzea*, že v **únoru 1994** bude výstava v jeho prostorách instalována, jeho péčí představena sdělovacím prostředkům a širší veřejnosti formou vernisáže. J. Hofman to jako tajemník sdělil těsně před schůzí předsednictva předsedovi s tím, že návrh se na této schůzi posoudí a domyslí. Stalo se nečekaně. Vl. Dufek začal na J. Hofmana doslova rvát, že první vernisáž výstavy bude v Žatci, nepomáhala žádná argumentace a neurvale obviňoval J. Hofmana, že jedná za jeho zády a opět nepomáhalo žádné vysvětlování, že to jsou návrhy, které odpoledne předsednictvo projedná a rozhodne. Na této schůzi předsednictva a následně ve *ZPRAVODAJI* (10/1993 a 5/1994) oznámil J. Hofman, že se dnem 1. prosince 1993 vzdává funkce tajemníka, protože by ho další spolupráce s Vl. Dufkem stála zdraví. Takové a podobné výpady Vl. Dufka nebyly první ani poslední a nejen vůči J. Hofmanovi.

St. Slavík a J. Hofman spolu s V. Petříčkem se dohodli, že požádají Vl. Dufka, aby byl na vernisáži v Praze hlavním řečníkem. Sdělil mu to St. Slavík a **pak** bylo vše v pořádku. Na vernisáži, díky autoritě *Národního muzea* byli zastoupeni představitelé všech významných sdělovacích prostředků, včetně televize, sál praskal ve švech, Vl. Dufek řečnil, ale o vydání propagačních materiálů a o zajištění putování výstavy se vůbec nestaral před vernisáží, ani po ní. J. Hofman iniciativně připravil, a vlastním úsilím na xeroxu rozmnožil (laskavostí společnosti 2N) brožuru nazvanou *Volyňští Češi – základní informace*, kterou v počtu padesáti kusů na vernisáži rozdál představitelům sdělovacích prostředků – jako zvláštní výtisk *ZPRAVODAJE*. Tuto brožurku pak s pomocí St. Slavíka a vybraných členů *SČVP* J. Hofman značně rozšířil, graficky upravil a vydal celkem třikrát česky (1995, 2004 a 2007) a dvakrát ukrajinsky: poprvé v r. 1998 – přeložil Jaroslav Ornst. Druhé ukrajinské vydání v r. 2007, při příležitosti odhalení **Pomníku volyňských Čechů symbolického válečného hrobu** v Rovně (v dalším o tom ještě bude řeč). Toto vydání ing. **Alexandr Drbal** jazykově upravil a doplnil seznamem čs. válečných hrobů, pomníků a pamětních desek významným Čechům a Slovákům na Ukrajině. Vydání v ukrajinštině jsou proto, aby krajané při svých cestách na Volyň ji mohli rozdávat svým ukrajinským známým z mládí a všem, kteří se na Ukrajině touto tematikou zabývají.

Vraťme se však k výstavě. Po vernisáži, **konané 8. února 1994**, zůstala výstava v hlavní budově *Národního muzea* nainstalována po dobu tří týdnů. J. Hofman na ní denně sbíral od návštěvníků ohlasy a hlavně připomínky. Ohlasy, jak je zvykem, návštěvníci zapisovali do návštěvní knihy a připomínky si zapisoval do zvláštního sešitu, které pak společně se St. Slavíkem a J. Michálkem vyhodnotili a připomínky zřetele hodné přidali k řadě svých

a všechny je J. Michálek realizoval. Jednu neděli J. Hofman spolu se synem Miroslavem všechny panely výstavy zaznamenali na videokazetu s úmyslem, že po opatření slovním komentářem z toho bude krátký pořad. St. Slavík však usoudil, že takový amatérský záznam by věci neprospěl a nikdo jiný se již o zhotovení profesionálního snímku nepostaral. Záznam slouží dosud při rodinných příležitostech, pokud ovšem J. Hofman k ní dělá slovní doprovod. Výstava byla připravena ke svému putování, ale nikdo se nestaral, zejména bezstarostný byl předseda SČVP, o organizaci jejího putování. Pouze bylo předsednictvem stanoveno, že **15. března 1994** bude k vidění při celostátním krajském setkání v Žatci, kde zůstala až do konce dubna. Prostorové podmínky muzeum nemělo, takže její druhá prezentace byla velmi nedůstojná, jen na úzkých chodbách a většina účastníků celostátního setkání si ji ani nemohla prohlédnout.

J. Hofman brzy po vernisáži přišel za St. Slavíkem s návrhem, že by měli spolu zorganizovat putování výstavy po Čechách a Moravě „od západu na východ“. St. Slavík vzal do ruky seznam muzeí, J. Hofman rozmístění regionů SČVP a za necelé půldne měli na papíře první verzi plánu putování výstavy hotovou.

Na řadě byl J. Hofman, který z kanceláře St. Slavíka telefonicky jménem *Národního muzea* dojednával s řediteli muzeí a pokud v regionech SČVP muzea nebyla, pak se starosty obcí termíny uspořádání výstavy a zároveň podmínky jejího převzetí a předání. Připravili „formulář“ písemné smlouvy, v níž se pouze měnily názvy organizací a termíny. Vymysleli to spolu tak, že St. Slavík s pomocníky výstavu v předchozím místě zruší, naloží se do auta přebírajícího muzea, které již na místě čeká a převezde do místa další instalace. St. Slavík provede odpoledne instalaci a večer se bude konat vernisáž, na které ředitel muzea nebo starosta výstavu uvede, St. Slavík krátce poví o jejím vzniku a pak J. Hofman se zasvěceným komentářem provede účastníky výstavou. Tak to bylo nejen vymyšleno a díky výše jmenovaným, angažované pomoci vedoucích regionů a mnohých aktivistů a pomocníků v regionech SČVP to bez jakéhokoliv přičinění předsednictva také fungovalo. V roce 1994 byla výstava instalována na sedmi místech (Praha, Žatec, Horšovský Týn, Tachov, Sokolov, Mariánské Lázně, Chomutov) v roce 1995 na deseti (Karlovy Vary, Litoměřice, Frýdlant, Česká Lípa, Teplice, Vysoké Mýto, Lysá nad Labem, Broumov, Jičín, Jaroměř) v roce 1996 byla na šesti místech na Moravě (Šumperk, Bruntál, Nový Jičín, Olomouc, Brno, Vyškov). V dalších letech byla instalována již jen péčí St. Slavíka na dalších šesti místech mimo regiony SČVP, takže jako putovní celkem na dvaceti devíti místech. Podle záznamů v návštěvní knize, která je uložena v Národním muzeu, výstavu navštívilo kolem dvaceti tisíc osob.

Pro každý region v němž byla výstava instalována to bylo určité sváteční období. Hezkých vzpomínek by bylo možno napsat mnoho. Pro nedostatek místa pouhá zmínka o instalaci výstavy v Lysé nad Labem v *Muzeu Bedřicha Hrozného*, světově proslulého orientalisty. Ředitelka muzea si vysoce vážila možnosti předvést naši výstavu a proto na její vernisáž a dermisáž sezvala asi dvacet kronikářů z okolních obcí. J. Hofman poprosil krajanu od Černobyli, učitelku z Malé Zubovštiny **Annu Pišlovou**, bydlící v blízkých Milovicích, zda by mohla na obě akce připravit kulturní pořad. Oba pořady byly skvělé! Kronikáři dávali najevo své velké překvapení nad tím, že děti krajanů po 140 letech života v cizině předvedly české písně, básně, tance tak, jak by v to jejich obcích, což tvrdili, již nikdo nedovedl. Soudím, že to byla skvělá prezentace nových reemigrantů. Svědčí o tom zápisy do návštěvní knihy a pochvalné články v regionálním tisku. Jen drobnost na okraj: na vernisáži hosty výstavou provedla místopředsedkyně SČVP **Miluše Dědková** z Litoměřic, protože J. Hofman spolu se svým vnukem Michalem v tyto dny přebíral v památníku Yad Vashem v Jeruzalémě za své zesnulé rodiče nejvyšší uznání, které tento památník uděluje.

Toto vše je povznášející a příjemné. Vrátime se na chvíli k práci, která musela být pro dosažení těchto výsledků vykonána a jaké problémy museli zejména oba protagonisté překonávat. Propagaci výstavy v regionech si vzal na starost J. Hofman. Za aktivní účasti J. Michálka byl navržen plakát a J. Hofman zajistil jeho vytištění v počtu asi tisíce kusů. Vydavatelem bylo *Sdružení*. Další výtisky plakátů v počtu kolem pěti set kusů měly na rubu vytištěny zkrácené údaje, obsažené ve zmíněné brožurě – ty se na výstavě prodávaly, jako jediný propagační materiál. Plakáty na rubu nepotištěné J. Hofman doma doplňoval termínem a místem konání a asi s měsíčním předstihem rozesílal vedoucím regionů SČVP, ředitelům muzeí případně starostům obcí. Když přišel den D pro přestěhování výstavy na nové místo, nasedl J. Hofman v 6.00 ráno k St. Slavíkovi do jeho auta a jeli výstavu sbalit, převézt, instalovat a večer představit na novém místě. Doma do postele se dostávali kolem půlnoci. To se opakovalo během uvedených tří roků celkem třiadvacetkrát (posledních třech instalací se J. Hofman již nezúčastnil). Je na místě pouze dodat, že při přemísťování výstavy J. Hofman pod vedením J. Michálka, ale častěji St. Slavíka, pracoval také jako manuální a aranžérská síla. Pro každý případ J. Hofman napsal svůj doprovodný text k jednotlivým panelům na samostatné listy a tento svazček dvaceti dvou listů chodil s výstavou a nyní je v podbořanském muzeu. Dokonce je tam stručný průvodce výstavou v němčině, který ochotně přeložili pracovníci muzea ve Frýdlantu. Tvrdili, že němečtí turisté o výstavu jeví živý zájem.

Informaci o výstavě ukončím sdělením kde vlastně skončila. Několik let ležela v depozitáři *Národního muzea* v Terezíně a jak jsem se zmínil, pouze šestkrát ji St. Slavík příležitostně instaloval v různých místech. V roce 2003 hledal starosta města Podbořany ing. **Josef Čerňanský** využití pro starou radnici – postavili si modernější. Vypsal mezi občany anketu. Nejvíce hlasů získala myšlenka využití staré radnice pro zřízení *Muzea volyňských Čechů*. Jsem přesvědčen, že značnou zásluhu na výsledku ankety má V. Petříček, který v Podbořanech bydlí a ovlivnil nejen volyňské spoluobčany v širokém okolí ale také pana starostu, jehož manželkou je dcera volyňských rodičů. St. Slavík se na žádost starosty ujal úprav a instalace a dne **8. května 2004** se konala její slavnostní vernisáž. Před jejím zahájením Česká televize natočila asi patnáctiminutovou relaci se starostou J. Čerňanským, a V. Petříčkem. J. Hofman byl reportérkou využit k předvedení vlastní výstavy. Dr. St. Slavík na začátku vernisáže přednesl zasvěcený a přiměřeně filozoficky zaměřený projev. Další pak přednesl prof. Vl. Dufek jako předseda SČVP. Však se podívejte do čísel *ZPRAVODAJE* z roku 2004, kde je otištěn nejen tento projev, ale také ohlasy návštěvníků nejen z vernisáže. Doufejme, že našla trvalý stánek. Do budoucna jde o její doplňování, aktualizaci, případně rozšiřování a rozhodně lepší propagování.

Nyní se vrátíme o mnoho let nazpět, abychom mohli popsat začátky plnění dalších úkolů dohodnutých na jednání Přípravného výboru SČVP dne 8.8.1990.

První konference SČVP

se konala dne **14. září 1991**. Na její přípravě se podílelo celé předsednictvo vedené M. Šatavou a speciální organizační komise vedená tajemníkem, jejímiž členy byli nadšení aktivisté **Oldřich Rejchrt** a **Josef Svoboda**. Byla to událost nad jiné významná.

Za zmínku stojí to, že v předvečer do připravovaného jednacího sálu zavítal host až z dalekého Japonska, prof. Dr. **Tōru Anami**. Bohužel konference se zúčastnit nemohl, protože se ráno vracel domů. Přivedla ho jeho tlumočnice (japonština – čeština - ruština) paní **Z. Vasiljevová** na popud pracovníků *Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd*

ČSFR, pod jehož patronací host u nás sbíral zkušenosti z adaptace černobylských krajanů (japonská vláda chtěla provést hromadnou reemigraci Japonců z Brazílie a zadala universitě výzkumný úkol pro všestrannou přípravu této akce – inu důkladní Japonci). T. Anami pak přijížděl rok co rok asi pět let. Spolu s pracovníky ÚEF AV vydali řadu dobrých odborných článků. Stal se řádným členem SČVP, dostával ZPRAVODAJ, při každé jeho návštěvě se s J. Hofmanem sešli, informoval ho o poznatcích zjištěných z rozhovorů s černobylskými krajany. Velmi milé překvapení zažili spolu s St. Slavíkem, když se T. Anami objevil na vernisáži výstavy v Sokolově – byl právě na návštěvě u černobylských krajanů v Rovné na Karlovarsku. Na Nový rok nikdy neopomněl poslat J. Hofmanovi a tím i pražskému regionu svéráznou japonskou pohlednici s česky psaným přáním i když žádný evropský jazyk neznal.

Konference po věcné stránce vyřešila vše co bylo třeba a měla důstojný průběh a doslova sváteční atmosféru. Náš syn Jiří Hofman zachytil její průběh na videokameru. Po ukončení konference zaznamenal také nesmírně srdečné „čekání na vlak“ delegátů z Moravy, západních a severních Čech a těch pražských delegátů, kteří jim „pomáhali“ v přilehlé restauraci na ty vlaky čekat.

Dokumenty o její přípravě, průběhu a výsledcích tajemník uložil do složky, kterou při předávání funkce tajemníka protokolárně odevzdal Vl. Dufkovi.

Pozvání přijalo šest centrálních deníků a jedna televizní stanice. O přestávce, kdy všichni funkcionáři odešli svačit, pouze tajemník se dostal do jejich zajetí a po podání základní několikaminutové informace pak zodpovídal dotazy, mimochodem také dopisovateli nějakého ruského deníku, který byl překvapivě dobře o naši menšinu informován. Někteří funkcionáři pak po straně J. Hofmanovi vyčítali, že je na tiskovku nepozval. Kdyby mu to některý z nich řekl do očí, pak by se ho zeptal: proč tak pospíchali s odchodem? Jak je měl u těch párků najít, když zůstal sám? Proč chvíli nepočkali, když dopisovatelé přišli na tribunu a místo toho je nevšímavě obešli?

Na konferenci byli pozváni mnozí hosté a o dvou z nich se zmíním poněkud více, protože zde vznikl první kontakt, který vyústil v zásadní počiny:

- vydání fundovaných dějin naší menšiny a
- vydání knihy *České písně z ukrajinské Volyně*.

Doc. PhDr. **Jaroslav Vaculík**, CSc. z brněnské Masarykovy university byl pozván na konferenci na návrh krajanů z Nového Malína. Narodil se v roce 1947 ve Velkých Losinách, ale jeho tatínek byl po válce jmenován poštmistrem ve Frankštadu osídleném Němci, kteří byli odsunuti do jejich staré vlasti. V obci se usídlili muži, kteří se při vyvražďování německými nacisty obyvatel Českého Malína na Volyni zachránili a bojovali jako vojáci 1. čs. armádního sboru v SSSR. Obec byla přejmenována na Nový Malín a vnímavý pošt mistrův synek se již zde začal zajímat o volyňskou menšinu. Zájem mu vydržel na gymnáziu i na univerzitě a prvním výrazným výsledkem byla jeho kniha *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v letech 1945 – 1947*, kterou mu v roce 1984 vydal *Ústav marxismu-leninismu University J.E. Purkyně v Brně*. Odborníci o evropských menšinách dnes považují toto dílo za jakousi klasiku, protože je často ve svých publikacích citují.

Vladimír Šotola, delegát konference z Nového Malína seznámil V. Petříčka a J. Hofmana s tímto vědcem. Zde se dohodli, že se v Brně u J. Vaculíka sejdou a poradí se jak zorganizovat napsání dějin volyňských Čechů. Jak to celé dopadlo, uvedu poněkud dále.

Vytvoření a vydání knihy *České písně z ukrajinské Volyně*.

Doc. Vjačeslava Lohvinová z města Rovna, se narodila 15. ledna 1948 poblíž městečka Senkievičovky na Volyni. Na konferenci byla pozvána na návrh pracovníků *Ústavu pro etnografii a folkloristiku Akademie věd ČSFR*, kde pani docentka byla na vědeckém studijním pobytu. Její tatínek byl kozák od Azovského moře, který po válce demobilizoval, zůstal na Volyni v Lucku a vyučoval matematiku. Maminka byla Češka od Sienkevičovky. Zde na konferenci přednesla pani Vjačeslava v ukrajinštině informaci, že několik let sbírá po celé Volyni české písně. Texty sto čtyřiceti čtyř z nich zde, přímo na tribuně, předala předsedovi M. Šatavovi jako dar. Delegáti konference ji za projev a dar poděkovali bouřlivým potleskem.

To byl popud a výzva pro dva členy SČVP: tajemníka J. Hofmana a Jana Pospíšila, které ho zde krátce představím. Narodil se 7. ledna 1921 v Hlinsku na Volyni v zemědělské rodině a vyrůstal jako předurčený dědic gruntu. Zdědil však geny humanitní, ale studia mu otec záměrně neumožnil. Jelikož byl velmi nadaný a sveřepě snaživý, stal se amatérským hudebníkem, historikem, skladatelem, dirigentem, sbormistrem, básníkem na úrovni srovnatelné v některých oborech s vysokoškolskými vzdělanci. Tento všestranný autodidakt měl nyní před dokončením rukopis zpěvníku, který nazval *Kytice z volyňských zahrádek*. Tajemník J. Hofman spolu s V. Petříčkem se za několik dnů po konferenci s V. Lohvinovou sešli. Informovali ji o osobnosti J. Pospíšila a navrhli, aby se spolu s ním pustila do vytvoření společné sbírky písní. Souhlasila. Za několik dnů se opět sešla s J. Hofmanem a J. Pospíšilem a svým milým chováním a vyjadřováním plně rozptýlila obavy J. Pospíšila, „aby erudované konzervatoristce nedošla trpělivost při nátlaku vesnického muzikanta“ jak se s obavami před schůzkou vyjadřoval. Předběžně se dohodli, že V. Lohvinová zašle k předaným textům noty a že rukopis společného díla zpracuje J. Pospíšil. Oba s V. Lohvinovou jsme přijali návrh J. Pospíšila, aby se sbírka jmenovala *České písně z ukrajinské Volyně*. Toto předběžné ujednání autoři definitivně potvrdili při osobním setkání v příštím roce v městě Rovně.

Jan Pospíšil se pustil do práce. Brzy na to se sešli s J. Hofmanem v Praze a radili se v několika tiskárnách jak by se zpěvník s notami měl připravovat pro tisk. Předseda historické komise V. Petříček se této porady zúčastnit nemohl. Ukázalo se, že strojová sazba not se vyplácí pouze tehdy, když náklad knihy bude několik tisíc kusů a to u tohoto zpěvníku nepřicházelo v úvahu. Nezbylo nic jiného, než aby J. Pospíšil sazbu not i textu prováděl ručně. J. Hofman opatřil a J. Pospíšilovi zaslal elektrický psací stroj a protože měl již svůj počítač, tak podle Jendových písemných požadavků sázel velkými písmeny záhlaví, názvy písní apod. a naopak malými písmeny poznámky pod čarou, takže celková grafická úprava dělala dojem, že je přijatelná. J. Pospíšil pracoval s obrovským zaujetím, pečlivě, promyšleně a úzkostlivě spravedlivě označoval písně, i v jejích variantách, které zapsala V. Lohvinová, dále ty které zapsali oba a které pouze on sám. Celkem jich je 565. Již v roce 1993 rukopis zpěvníku, který měl téměř pět set stran, nejen vytvořil, ale také za své finanční prostředky nechal na xeroxu několik kusů rozmnožit. Dne 11. září 1993 po jednom výtisku věnoval J. Hofmanovi a V. Petříčkovi. Nyní šlo o jeho vydání.

V této době ediční rada vedená V. Petříčkem chystala za účasti výtvarnice Aleny Janouškové, dcery velmi aktivní krajanek Věry Suchopárové vydání výběru veršů Jana Pospíšila pod názvem *Setkání a loučení*, která vyšla začátkem roku 1993. Pro SČVP to byl dost náročný úkol, takže vydání zpěvníku muselo počkat. Zanedlouho, dne 30. července 1994 Jan Pospíšil zemřel. Byla to pro krajanskou věc nenahraditelná ztráta!

Brzy na to předseda SČVP, zvolený místo odstoupivšího M. Šatavy, zrušil ediční radu, ale o vydání rukopisu sbírky se nestaral, ačkoliv o ní věděl.

J. Hofman dokončoval *Historickou mapu českého osídlení na Volyni* a jiné práce, proto až koncem roku 1995 se začal zabývat myšlenkou na vydání tohoto díla. Poprosil osvědčenou výtvarnici A. Janouškovou, zda by byla ochotna za symbolickou odměnu tuto knihu ilustrovat. Vřele souhlasila a brzy začala posílat první návrhy. V lednu 1996 J. Hofman požádal ředitele *Ústavu pro etnografii a folkloristiku AV ČR* o odborný posudek. Vedoucí oddělení etnomuzikologie doc. PhDr. **Lubomír Tyllner** a Mgr. **Jiří Traxler** tři dny po zapůjčení rukopisu v lektorském posudku vysoce ocenili sbírku a nabídli, že se ústav stane ideovým patronem této edice a aby nebyla „prostým lidovým zpěvníčkem“ nabídli sbírku doplnit srovnávací studií a komparačními odkazy. J. Hofman návrhy uvítal. PhDr. **Věra Thořová** pak, za skromný honorář, pracovala velmi pilně asi 14 měsíců a provedla, mimo slíbeného, historickou pasportizaci všech písní, ovšem kromě těch, k nimž se přes veškeré úsilí nepodařilo v archívech najít podklady. Dílo získalo na vědecké hodnotě a nyní šlo o jeho vydání.

J. Hofman se rozhodl, že podobně jako *Historickou mapu českého osídlení na Volyni* bude financovat i toto dílo, včetně honoráře pro V. Thořovou, protože s finanční pomocí SČVP počítat nemohl. Nejdříve získal notářsky potvrzený souhlas s vydáním knihy od dědiců J. Pospíšila a od V. Lohvinové. Informoval o svém záměru předsednictvo a celostátní výbor a pouze žádal aby SČVP bylo formálním vydavatelem, který dílo opatří svým číslem mezinárodní evidence (zkráceně se nazývá ISBN). O postupu prací průběžně celostátní výbor a předsednictvo SČVP informoval. Prací nebylo málo. Vytvoření doprovodných textů v češtině a jejich překlad do ukrajinštiny, který provedl B. Iljuk, opatření fotografií interpretů, v tiskárně téměř tři měsíce dva nadšenci (vnuk J. Hofmana, Michal a jeho přítel ing. **Viktor Vycklický**) skenovali všechny písně, aby zlepšili kvalitu zobrazení notového záznamu. Na jarním zasedání celostátního výboru v roce 1997 J. Hofman slavnostně sdělil, že dílo je již vytištěno a nyní se pouze čeká na volné kapacity v knihařském provozu externí tiskárny, aby provedla tvrdou vazbu. Předseda V. Dufek na to okamžitě reagoval podle své letory. Prohlásil, že právníci na *Právnické fakultě Karlovy university*, s nimiž otázku konzultoval ho varují, aby SČVP nevydávalo knihy, které J. Hofman hradí a ihned nechal tento zákaz odhlasovat. J. Hofman druhý den nabídl vedení *Ústavu pro etnografii a folkloristiku AV ČR*, aby byl vydavatelem tohoto díla. Vřele souhlasili a považovali si to za čest. Když je upozornil na výhrady *Právnické fakulty UK* v otázce soukromého financování, tak mu po ověření sdělili, že to je výmysl! Uzavřeli s J. Hofmanem smlouvu jako s redaktorem, distributorem a financierem.

10.října 1996 se v budově prezidia *Akademie věd ČR* konala prezentace a prodej knihy *České písně z ukrajinské Volyně*, kterou zorganizovali pracovníci etnomuzikologického oddělení *ÚEF AV ČR* za velmi aktivní pomoci J. Hofmana. Pozvání *AV ČR* přijalo mnoho významných hostů, včetně představitelů ministerstva kultury. Na pozvání J. Hofmana přijela, jako jeho host, V. Lohvinová, která přednesla pěkný referát, promluvil J. Hofman o vzniku sbírky a poděkoval všem jménem autorových dcer a jeho sestry, které byly přítomné. L. Tyllner doprovázel na klavír sólistku *Národního divadla* **Lenku Kučerovou**, dceru volyňské Češky **Kamily Ondrové**, která zazpívala několik písní z prezentovaného sborníku. Také J. Traxler, který se sám doprovázel na kytaru, se tématicky přidržel vydaného zpěvníku. PhDr. **Ilona Moravcová**, dcera volyňských rodičů přednesla několik básní J. Pospíšila ze sbírky *Setkání a loučení*. Byli pozváni a většinou se zúčastnili vedoucí regionů a mnoho členů SČVP. Bylo to důstojné, lidsky přívětivé a pohodové uvedení této významné knihy. Přišlo však nemilé překvapení zasvěcených, když si slovo vzal V. Dufek. Byl to šok!

S odstupem času jsem přišel k závěru, že se nakonec dobře stalo, že vydavatelem nebylo SČVP ale ústav *Akademie věd*. To když mi L. Tyllner, již jako ředitel tohoto ústavu, při

zdvořilostní návštěvě sdělil, že tyto knihy občas ústav dává jako dar vybraným zahraničním návštěvám a sklízí jejich uznání jako vydavatel. Při této příležitosti jsem, na základě písemného souhlasu dcer-dědiček J. Pospíšila a V. Lohvinové, předal do trvalé úschovy v tomto ústavu rukopis díla. Podepsali jsme s ředitelem příslušný zápis. Dílo není skvost výtvarný (neměl jsem dost peněz), ale svým obsahem a tím že dokumentuje zachování národních tradic, skvostem je.

Zaslání knihy České písně z ukrajínské Volyně a dalších publikací do knihoven na Ukrajině

Dílo je, pokud jde o doprovodný text, česko-ukrajinské, jako jistý zdvořilostní projev volyňských Čechů vůči Ukrajincům. J. Hofman na svůj náklad rozeslal do 30 knihoven na Ukrajině nejen tuto knihu, ale další čtyři a někdy až šest knih s volyňskou tematikou. Spolu s V. Lohvinovou vybrali takové knihovny, které jsou v oblastech, v nichž dříve žili Češi. V této zásilce odeslal stejné knihy také třinácti českým spolkům na Ukrajině, které zakoupil *Odbor pro krajanské kulturní styky* ministerstva zahraničních věcí.

Vlivem nepředvídatelných okolností se tato akce stala pro J. Hofmana v ČR a V. Lohvinovou na Ukrajině doslova hororovou. J. Hofman ochotně obdržel od velvyslanectví Ukrajiny v ČR a ministerstva zahraničí ČR příslušné potvrzení, aby celní orgány Ukrajiny tuto zásilku odbavily bez cla. Předpokládalo se, že ji na Volyň dopraví M. Pánková při zájezdech s krajany. Asi čtvrtinu odvezla autobusem, který si objednali krajané z Michalovky u Rovna, když jeli do své obce odhalit pamětní desku, jež s sebou v autobuse vezli a proto nemohli vzít celou zásilku. Zbytek knih „v zájmu pohodlí svých klientů“ M. Pánková při dalších jízdách přepravit odmítla. Nezbylo, než zásilku odeslat do Kyjeva na adresu přítele J. Hofmana jako zboží bezcelně deklarované zmíněnými potvrzeními. Celní úřad v Kyjevě tato potvrzení neuznal, vyměřil clo převyšující značně hodnotu knih, zásilku uložil v celním skladě v Kyjevě, požadovanou částku zvyšoval o skladné a žádné intervence nepomáhaly. V. Lohvinová si zažila své a až do svého trvalého přestěhování do Čech se ji nepodařilo nikoho na Ukrajině přesvědčit o uvolnění zásilky. Také telefonické a písemné prosby J. Hofmana např. na ředitele sekretariátu ministerstva zahraničí Ukrajiny, s nímž se výborně znali a na vedoucího Českého střediska v Kyjevě byly marné. Po ročních neplněných slibech a tahačích se J. Hofman nejdříve dopisem a pak osobně obrátil na velvyslance Ukrajiny v ČR s prosbou o pomoc. Problém dostal k vyřízení tajemník velvyslanectví, který po seznámení s problémem a s kopiemi potvrzení pro bezcelní odbavení zkoncipoval za účasti J. Hofmana kratičký dopis velvyslance místopředsedovi vlády a řediteli *Hlavní celní správy* Ukrajiny. Ten si u podřízených celních náčelníků vyžádal informaci a ještě před jejím sestavením, byl zmíněný kyjevský přítel J. Hofmana, ředitelem kyjevské celní správy vyzván, aby si zásilku ihned (a bez cla a skladného) vyzvedl. Zřejmě pan ředitel měl nahoře dobrého přítelíčka, který mu včas sděloval potenciální průšvihy. Knihy, které J. Hofman připravil v balíčcích s napsanými adresami pak přítel z Kyjeva rozeslal s průvodními dopisy, které podepsal svým jménem. Od všech obdarovaných institucí a spolků J. Hofman obdržel a uchovává potvrzení o převzetí knih. Celou akci financoval sám. Jelikož dopisy podepsal jeho přítel, obdarovaní neznají jméno dárce, nevědí nic o tom, kdo na ně myslel a je to tak dobře.

Na tomto místě se můžeme vrátit k pokračování o druhé význačné akci, iniciované na první konferenci SČVP, konané dne 14. září 1991 a tou je

Zpracování a vydání Dějin volyňských Čechů (1868 – 1947)

Dne 1. prosince 1992 se v Brně u J. Vaculíka sešli předseda historicko dokumentační komise V. Petříček a její členové J. Hofman a Václav Šimek. Mimochodem V. Šimek již před několika lety dokončil rukopisy dvou skvělých knih **U nás na Volyni** (vydal Okresní úřad v Sokolově ve spolupráci se SČVP v roce 1993) a **Volyňáci** (vydalo Okresní muzeum v Sokolově v roce 1995).

Účelem této schůzky bylo dohodnout se s J. Vaculíkem, aby navrhl osnovu *Dějin volyňských Čechů* od začátku jejich stěhování z vlasti v roce 1868 až do jejich reemigrace v roce 1947.

J. Vaculík v rekordně krátké době zpracoval důkladnou osnovu o 14 stránkách a zaslal ji předsedovi historicko dokumentační komise k připomínkám. Začátkem února 1993 jí V. Petříček, podle vzájemné dohody, rozeslal vedoucím regionů a některým dalším členům s prosbou o zaslání připomínek v nejkratší možné době. J. Hofman zaslal své připomínky 25. března 1993, avšak od mnohých oslovených musel V. Petříček připomínky přímo doložit. Nakonec v říjnu 1993 měl pohromadě připomínky od čtyřiceti respondentů. Aby ušetřil za poštovné požádal Vl. Dufka, který cestoval do Brna, aby tuto objemnou obálku doručil V. Vaculíkovi. Stalo se něco nečekaného. Vl. Dufek, který, jak jsem již uvedl, byl na návrh V. Petříčka a J. Hofmana zvolen předsedou *Sdružení*, obálku rozpečetil a obsah zabavil. Zahájil tím sérii svých nedemokratických až diktátorských akcí při řízení *Sdružení*. Organizovat sepsání *Dějin* patřilo do působnosti historicko dokumentační komise vedené V. Petříčkem, které byl tento úkol *Ústředním výborem SČVP* jmenovitě uložen. To byl první vážnější projev ignorance a panovačnosti Vl. Dufka, který postupně vedl k umrtvení činnosti všech komisí včetně redakční rady Zpravodaje.

Motivy takového způsobu chování prof. Vl. Dufka jsem nechápal. Zmínil jsem se o tom před svým přítelem a ten, zkušený a rozvážný člověk mi sdělil svůj názor. „*Z titulu svého postavení vedoucího kardiologického oddělení prestižní vojenské nemocnice je zvyklý rozkazovat. Při hlavní vizitě jde za ním houf podřízených 'bílých plášťů' s tituly před a za příjmením a těm autoritativně určuje co mají dělat. Zvykl si natolik, že to přenáší do občanského života.*“ Asi má přítel pravdu. Pochopil jsem ji, ale souhlasit s takovým přístupem ke spolupracovníkům nemohu. Byl jsem zvyklý se chovat jinak.

Nehledě na to dělní lidé usilovali, aby **přes** ignorance a překážky kladené Vl. Dufkem *Sdružení* plnilo dlouhodobé úkoly: zajišťovali putování výstavy, spolupracovali s autorem *Dějin*, připravovali a vydávali publikace s volyňskou tematikou, které vydávali a financovali s podporou mimo *Sdružení* a nezřídka vlastním nákladem. (*Přehled literatury s volyňskou tematikou* – je v brožurce, kterou svépomocně vydali J. Vaculík a J. Hofman v roce 2004 a aktualizovali v roce 2006).

Zde stručně sdělím, jak jsem se podílel na oponenturách a na pomoci autorovi *Dějin* dokumenty, informacemi, souhrnnými údaji získanými studiem kronik a tvorbou map, které se staly součástí tohoto díla (o pomoci dalších členů *Sdružení* píši pouze to co mimoděk vím).

Rukopis I.dílu. Jsem obdržel 25.10.1996 a dne 6.11.1996 jsem dvanáctistránkový posudek zaslal autorovi, M. Šatavovi a Vl. Dufkovi. Součástí posudku byl návrh mapky Volyně s vyznačenými prostory obývanými Čechy, dále tabulka počtu obcí založených v letech 1863-1920 a graf růstu počtu osob české národnosti v letech 1868 – 1910. Na těchto dokumentech jsem nebyl uveden jako zpracovatel. Formu zpracování mapky někdo změnil. Poprvé jsem ji uviděl až v hotové knížce a naprosto mne neuspokojila, protože má nulovou vypovídací schopnost. Záměrně mi nebyla dána možnost, abych její konečné provedení ovlivnil. V této podobě je pouze nepodařenou grafickou výzdobou.

Rukopis II.dílu. Na nátlak Vl. Dufka byl jeho obsah postupně redukován, takže autor zpracoval a dodal k posouzení celkem tři postupné verze.

1. verze. Dne 7. 7. 1997 jsem autorovi zaslal dvanáctistránkový posudek a 39 stran příloh. Vše jsme dne 29. 7. 1997 s ním společně projednali a posudek včetně příloh bez výhrad přijal. Navrhl jsem do díla zahrnout tři mapy, které jsem bez nároku na odměnu realizoval:

Orientační mapa českého osídlení na Volyni.

České osídlení na Ukrajině v předvečer 1. světové války (dle Kovbové).

Administrativní změny na Volyni v letech 1868 – 1947 (vyžádala si nemalé studijní úsilí v archívech).

Na těchto mapách jsem již uveden jako zpracovatel.

2. verze. Dne 16. 12. 1997 jsem autorovi předal a projednali jsme osmistránkový posudek.

3. verze. Dne 23. 8. 1998 jsem autorovi zaslal čtyřstránkový posudek.

Rukopis III. dílu. Vl. Dufek chtěl ukojit svoji ctižádost a být hlavním autorem tohoto dílu. Používal vůči J. Vaculíkovi nechutných forem nátlaku, včetně neproplacení autorské odměny podle smlouvy. Proto jsem J. Vaculíkovi navrhl, aby vydání tohoto dílu zabezpečil na *Masarykově univerzitě* v Brně. Slíbil jsem, že požádám skupinu důvěryhodných a věci znalých krajanů, aby k rukopisu zpracovali připomínky a při tom je zaváží, aby celá akce byla před Vl. Dufkem utajena, aby nemohl intrikovat.

J. Vaculík rozeslal rukopis v únoru 2000. Devítistránkový posudek k rukopisu III.dílu jsem zaslal 29.3.2000 a vyžádaný dodatek o dvou stránkách 13.4.2000. Na moji žádost zpracovali a k tomuto datu autorovi zaslali své posudky také PhDr. **Miloslava Žáková**, O. Rejchrt, J. Klicpera a V. Petříček. Nikdo z nás však není v tiráži knihy uveden, aby nebyl vystaven nevraživosti Vl. Dufka! J. Vaculík mi zaslal upravený rukopis a k němu jsem mu dne 7. 12. 2000 zaslal dvoustránkové připomínky.

Dne 5.května 2001 byla kniha *Dějiny volyňských Čechů III. (1945 — 1948)* za účasti autora slavnostně pokřtěna na krajauském setkání v Hněvotíně u Olomouce a tentýž den odpoledne v Šumperku.

Vl. Dufek v následujících rocích reagoval tak, že vydal *Dodatek k dějinám volyňských Čechů*, kterým se zesměšnil nejen u odborníků, ale také u soudných krajanů. Jeden z nich mimo jiné veřejně před Vl. Dufkem na jednání celostátního výboru koncem roku 2005, vyjádřil mínění mnohých když sdělil: „...*kniha nesplňuje to, co se od historického díla očekává. Je to nahodilé seskupení různorodých materiálů pestrého zaměření, přičemž některé historické skutečnosti autor interpretuje a hodnotí způsobem, který je snad přípustný jako příspěvek do diskuse v denním tisku, nikoli však v seriózním historickém díle.*“

K tomu lze jen dodat, že tento člověk s akademickým vzděláním, kdysi zřejmě dobrý kardiolog, se pro svoji nezřízenou ctižádost a velikášství rozhodl používat vůči svému okolí krajně neetických přístupů, což je pravděpodobně určitá nemoc a z toho důvodu by snad mohl být i politován. Neúnosné ovšem je, že místo užitku, který se od něj, jako od předsedy očekával, byl pro volyňskou pospolitost řadu let morálním břemenem.

Nakonec, po ročních nechutných tahanicích, se na zasedání celorepublikového výboru v roce 2006 funkce vzdal a novým předsedou SČVP byl zvolen arch. Oldřich Rejchrt.

Vrátím se časově značně zpět a uvedu jak jsem se podílel na vydání **dalších** publikací s volyňskou tematikou. Byly to:

- ***Sůl volyňské země***. Autorka Jiřina Zárecká-Suchá. Praha 1995.
- ***Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*** 1. vydání. Autoři Jiří Hofman, Václav Širc, Jaroslav Vaculík. Praha 1999.
- ***Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*** 2. vydání. Autoři Jiří Hofman, Václav Širc, Jaroslav Vaculík. Praha 2004.

V únoru 1994 jsem byl v *Národním muzeu* na výstavě *Osudy Čechů z Volyně* téměř denně. Jednak abych provázel návštěvníky, ale především získával jejich připomínky. Navázal jsem při tom mnoho známosti nejen s volyňskými krajany. V této době mi krajanka z Kněhyninek u Lucka paní **Jiřina Zárecká-Suchá**, která nyní bydlela v Podbořanech, svěřila sešit se 34 příběhy, které si jako vnímavé děvče zapamatovala a literárně ztvárňovala asi již jako zdravotní sestra 1.čs. armádního sboru. Svěřila mi je s důvěrou, že je vydám. Napsány byly nejen perem ale především srdcem – šlo o to je citlivě redakčně upravit a... zajistit vše ostatní včetně financí.

Štěstí mi přálo. Na výstavě jsem se seznámil s redaktorskou manželskou dvojicí **Sekerových**, kteří po válce jezdili do dětského tábora, který sousedil s táborem žateckých gymnazistů-volyňáků a s nadšením na své kamarády vzpomínali. Velmi ochotně a důkladně provedli redakční úpravy a navíc mne seznámili s redaktorkou **Marii Pluhařovou-Janů**, která provedla odbornou recenzi rukopisu. (Mimochodem M. Pluhařová jako redaktorka vydavatelství *Mladé fronty* se výrazně přičinila o to, že v roce 1982 byla z pozůstalosti Marie Strykové vydána její útlá, ale skvělá kniha *Nad rovinou* o životě na Volyni v obci Dembrowce a jejím okolí. Tuto knihu z pozůstalosti připravil k vydání dlouholetý spolupracovník manžela Marie, dr. **Vladimír Binar**).

Knížku *Sůl volyňské země* velmi nápaditě ilustrovala Miluše Dědková-Průšová z Mirohoště, recenzovala **Věra Suchopárová-Skřivánková** ze Straklova, vytiskla tiskárna MH (Marie Hofmanové), vysázeli ji náš vnuk Michal Hofman a v nákladu 600 ks byla vydána v prosinci 1995. Publikace se setkala s velmi příznivou odezvou čtenářů a v průběhu příštího roku byla rozebrána. Ještě po deseti letech se zájemci ptají kde ji lze koupit.

Zjistil jsem, že o volyňskou menšinu se vojenští historici nijak zvlášť nezajímali. V důsledku toho kolovaly různé dohady o počtech padlých, nikdo nevěděl ani kolik nás do 1. čs. armádního sboru nastoupilo, kolik našich předků působilo v čs. legiích za 1. světové války atd. Logické by bylo, aby *Sdružení* se v této věci oficiálně obrátilo na *Vojenský historický ústav* v Praze s žádostí o nápravu a zároveň nabídko spolupráci svých členů. Po volbě prof. Vl. Dufka předsedou *Sdružení* to bylo nemyslitelné. Po poradě s J. Vaculíkem a V. Židlickým jsem se nesměle pustil do díla sám. V roce 1993 jsem měl určitý základ: vypsali jsem, například, z časopisu *Sibiřská armáda*, vydávaného legionáři za ruské anabáze, údaje o legio-

nářích z Volyně. Příští rok jsem podle 4500 protokolů sepsaných přímo v poli vypsál údaje o padlých a nezvěstných volyňských Čerchů v 1. čs. armádního sboru v SSSR. Za pomoci I. Malínského a J. Klicpery jsme ve *Vojenském ústředním archivu* podle odvodních protokolů spočítali všechny volyňské Čechy, kteří se do čs. jednotek v SSSR přihlásili a také ty, kteří byli odvedeni atd. To byl začátek bez představy, co vše do knihy patří a co lze zajistit. Představa a její náplň se utvářela několik let a pomáhali při tom kromě spoluautorů V. Širce a J. Vaculíka např. H. Křikavová seznamem svých spolubojovnic z Volyně, a další aktivní lidé. Ilustrátorky A. Janoušková a M. Dědková a více než osmdesát autorů sdělení a vzpomínkových článků přispěli k utvoření charakteru knihy. Cílevědomě vznikl určitý hybrid, obsahující historická suchá fakta asi o 4500 osobách ve dvanácti seznamech a k tomu více než šedesát lidských příběhů, z nichž významnou část tvoří údaje o podílu volyňských Čechů na záchraně volyňských Židů v době jejich vyvražďování německými nacisty a banderovci. Když byl rukopis hotov, požádal jsem ředitele *Vojenského historického ústavu*, aby ho pracovníci VHÚ lektorovali a aby dílo vyšlo pod záštitou tohoto ústavu. Ochotně vyhověl. Rozhodl jsem se, že na neziskovém principu budu opět vydání financovat sám. Šlo pouze o to, kdo bude formálním vydavatelem, tj. zajistí mezinárodní evidenci (ISBN). S J. Vaculíkem jsme se dohodli, že to zkusí na *Masarykově univerzitě* v Brně a zároveň, že požádá o jazykovou úpravu vedoucího katedry českého jazyka. Po čtyřměsíčním čekání jsem se dověděl, že to nejde. Jazykové úpravy se ochotně ujala M. Žáková. S žádostí o zajištění ISBN jsem se obrátil na předsedu tiskové komise *Československé obce legionářské* plk. v.v. **Karla Borského**. Po dvouměsíčním otálení mi sdělil, že komise rukopis prozkoumala a nemá možnost ho vydat (u složky s vloženým rukopisem jsem si udělal na tkaničkách znaménka — kujóni, tkaničky ani nerozvázáli). Navštívil jsem předsedu *Svazu bojovníků za svobodu* dr. **Jakuba Čermína** a požádal o totéž. Po seznámení s rukopisem jsme se za deset minut dohodli a dokonce *Svaz* zaplatil ve výši 10.000 Kč honorář J. Vaculíkovi a oběma lektorům *Vojenského historického ústavu* PhDr. **Petru Hofmanovi** a doc. PhDr. **Karlu Pichlíkovi**. Koncem roku 1999 tiskárna *NEOSET* dodala 600 výtisků, ale ouha vazba se rozlepovala. Na odstranění reklamované závady p. Nehasil našel řešení, které způsobilo, že krajané tuto knihu nazývají „ta sešroubovaná,“ což, uznáte, že autorovu uchu příliš nelahodí. Přesto kniha byla asi za rok rozebrána a sešla se slušná hromádka dopisů se slovy uznání a samozřejmě kritiky vazby. Nejvíce potěšil dopis od J. Chudoby, který vřele doporučoval další vydání a od V. Suchopárové, která svůj vlídný názor zveřejnila v občasníku *ZPRAVODAJ*.

Nové, druhé vydání, této knihy jsem připravoval již sám, protože V. Širc mezitím zemřel a J. Vaculík svoji část měnit nemusel. Vše ostatní vyžadovalo přinejmenším upřesnění na základě dopisů krajanů a nových poznatků získaných tím, že ve *Vojenském ústředním archivu* byly dokončovány databáze všech čs. legionářů z 1. světové války a zahynulých čs. zahraničních vojáků z 2. světové války. Obě tyto víceleté práce vyvolala *Československá obec legionářská*, konkrétně její *Historicko dokumentační komise*. Působím v ní od roku 1998 (oficiální dekret o ustavení do funkce předsednictvem ČsOL má datum **21.7.1998**) a akce, na nichž jsem se v rámci této komise podílel, budou uvedeny v dalším. Kromě toho se mi podařilo navázat užší kontakty se Židy, kteří v České republice hledali své volyňské zachránce, aby jim mohli poděkovat. Od nich jsem dostal velmi mnoho informací o dalších zachráněných, literaturu vydávanou v Jeruzalémě *Federací židů z Volyně* a hlavně několik *Svědectví (Testimony)*, které sepsali zachránění bezprostředně po válce a jež jsou uložena v památníku *Yad Vashem* v Jeruzalémě. To vše vedlo k tomu, že po několikaleté mravenčí práci byl připraven rukopis druhého vydání knihy *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji*, který oproti 320 stranám

prvního vydání se rozrostl na 437 stran. Přibýlo navíc 12 příběhů a počet Židů, kteří byli zachráněni s přispěním Čechů se ze 141 zvětšil na 230.

Rukopis knihy po češtinářské stránce posoudil můj spolupracovník na *Československé obci legionářské* **Václav Straka**, který mnoho let působil jako novinář a jelikož ovládá několik jazyků, velmi mi pomohl při záznamu vyprávění některých Židů, jejichž jazyk byl směsí angličtiny, němčiny, francouzštiny s přidavkem slov ruštiny, polštiny nebo v jazyku ivrid, na který jsme byli oba krátkí. Celý rukopis také přečetl a občas podle potřeby opravil pravopis můj přítel historik PhDr. **Jiří Šolc**, který nešetřil uznáním a obdivem k naší volyňské menšině a ke knize samé, což sdělil v rozsáhlém článku, uveřejněném v *Národním osvobození* periodiku *Svazu bojovníků za svobodu a Československé obce legionářské*. Nový ředitel *Vojenského historického ústavu* ochotně potvrdil záštitu svého předchůdce nad tímto vydáním. Ilustrace knihy se na moji prosbu ujal můj přítel ing. arch. **Jiří Železný**, s nímž mne pojí několik let společné práce na přípravě a realizaci *Památníku čs. zahraničních vojákům, účastníkům 2. světové války* na Vítězném náměstí v Praze, který byl na podzim roku 2004 odhalen.

Jiří není z Volyně, ale má vřelý vztah k zahraničním Čechům. Za manželku měl Češku, která bojovala proti nacistům v řadách *Brigády Jana Žižky z Trocnova* v Jugoslávii a po válce s rodiči reemigrovala do staré vlasti. Ty čtyři desítky obrázků, které pro knihu nakreslil (některé jsme nezařadili) byly zpravidla inspirovány mým vyprávěním o událostech, které měly připomínat. Když ovšem nakreslil něco, co bylo na Volyni netypické nebo nemyslitelné, například krávy zapřažené do pluhu, popovídali jsme si o situaci ještě jednou. Někdy však Jiří překvapil mne. Velmi nápaditě převedl do obrázku mnou vyprávěnou skutečnost, že volyňští Češi se zúčastnili boje s nacizmem v různých druzích zbraní a v armádách všech hlavních spojenců. Je to obrázek se vzdávajícím se nacistickým generálem. Donutil mne tak, abych k obrázku vymyslel hutný slovní komentář, který si dovolím uvést, protože ve zkratce vyjadřuje rozsah této účasti. *V armádách státu protihitlerovské koalice bojoval každý čtvrtý z českých obyvatelů Volyně a v bojích zahynul každý šestý z těchto bojovníků. V zázemí němečtí okupanti a jejich přísluhovači zavraždili každého třicátého příslušníka této menšiny.*

Knihu v počtu kolem 600 kusů vytiskla koncem roku 2004 *MH tiskárna*, která se nedlouho přejmenovala na *MH a.s.*, protože naše snacha Maruška předala podnik synům, našim vnukům Michalovi, který žertem říká, že je několikanásobným ředitelem (výrobním, technickým, ekonomickým, personálním atd.) a Jiřímu, který je velmi zdatný tiskař a dobře ovládá další profese.

Od volyňských čtenářů přišlo již několik vřelých dopisů nebo jen vět uznání např. na poštovní složence a velice příznivá a rozsáhlá recenze se objevila v odborném tisku, jejímž autorem je mně zcela neznámý historik **David Svoboda**.

Zachování paměti o působení Čechů na Volyni

Tento úkol jsme po založení SČVP nepředpokládali.

30. dubna až 4. května 1995 jsme spolu s naším nejstarším vnukem Michalem podnikli zájezd na Volyň do Rovna, do obce Martinovky a hlavně do Českého Malina. Takové zájezdy po mnoho let organizovala nezapomenutelná Marie Pánková, která hlavně pro tento účel založila cestovní kancelář *Pancest*.

Mimochodem – s Michalem jsme podnikli další cesty.

- 9. srpna 1995 desetidenní zájezd do Izraele převzít v památníku Yad Vashem ocenění našich zesnulých rodičů za záchranu židovského chlapce Josefa Danzkera v době vyvražďování Židů za nacistické německé okupace Volyně;
- další zájezd, který organizovala Irena Malinská, všestranná obětavá aktivistka, byl čtyřdenní: dne 10. července 1996 jsme byli na dukelském bojišti, pak jsme v Krakově navštívili místa, kde se před vypuknutím 2. světové války formovala čs. vojenská jednotka, dále slavný solní důl ve Věličce a nakonec nacistický vyhlazovací koncentrační tábor v Osvětimi.

Při tomto společném cestování jsem alespoň částečně předával vnukovi to, co patří k paměti národa a co si generace předávat mají. Nejen písmem, ale zážitky, pocity.

V průběhu cestování po Volyni s Marií Pánkovou mne napadlo a v průběhu návratu jsme o tom společně s Marií debatovali, že bychom jako *Sdružení* měli něco udělat pro zachování na Volyni paměti o působení Čechů. Dne 6. května 1995, tj. ihned po návratu jsem zaslal předsednictvu SČVP návrh, aby v mučednických českých obcích (Č. Malin a Michna-Sergejevka) byly zřízeny pomníky, nebo alespoň desky, ke stávajícím pomníkům. Pamětní desky jsem navrhoval v místech spojených se vznikem a hlavními boji čs. vojska, jehož součástí byli volyňští Češi (na doporučení Vl. Paličky); dále jednoduché pamětní desky na významných průmyslových a kulturních objektech postavených Čechy. V muzeích na Volyni by s přičiněním *Sdružení* měly vzniknout „české koutky.“ Rodáci, z některých význačných obcí, založených Čechy by podle návrhu měli zřídit pamětní desku a po dohodě s nynějšími obyvateli ji na vhodném místě instalovat a usilovat také o důstojnou úpravu českých hřbitovů.

Bylo od začátku jasné, že bez pomoci státních a jiných orgánů obou stran by záměr nebylo možno realizovat. Od ředitele rovenského muzea jsem se v průběhu besedy s ním dověděl, že volyňští Němci a částečně volyňští Poláci usilují o něco podobného. Ředitel mi potvrdil, že by se na této práci jemu podřízené muzeum rádo podílelo. Na tento závažný návrh jsem od předsedy *Sdružení* odpověď nikdy nedostal.

Až na podzimním zasedání *Ústředního výboru SČVP* dne 17. 10. 1995 tehdejší tajemník Vladimír Palička za podpory dalších členů prosadil, že byla zvolena skupina ve složení (podle abecedy): M. Dědková, J. Hofman, J. Křivka, V.Kuchyňka, I. Malinská, Vl. Palička, M. Pánková a J. Šuvarský, které bylo usnesením výboru uloženo tuto myšlenku rozpracovat. Za tím účelem jsem zpracoval návrh dokumentu, který jsem nazval *Náměty na zachování památky o působení Čechů na ukrajinské Volyni*. Tento návrh skupina dvakrát připomínkovala, odsouhlasený text jsem přeložil do ruštiny, který Boris Zajíc ochotně korigoval, zajistil jsem dostatečný počet výtisků a byl při všech jednáních používán k argumentaci.

Předsedou skupiny byl předsedou ustanoven Vl. Palička a tajemníkem J. Hofman. Především oni projednávali možnosti realizace s různými orgány: s velvyslanectvím Ukrajiny, na ministerstvu zahraničních věcí a na ministerstvu kultury. Velvyslanec Ukrajiny dokonce umožnil, aby se J. Hofman setkal s delegací *Nejvyšší rady Ukrajiny* (Parlament), vedené jejím předsedou Lytvinem, když navštívila naši zem. Umožnil dále, aby J. Hofman a dr. St. Slavík se ve dnech 27. a 28. února 1996 nejen zúčastnili velkého setkání českých a ukrajinských podnikatelů v Praze, ale aby také seznámili toto reprezentativní shromáždění s uvedeným námětem a mohli pak s těmi představiteli, kteří byli ochotni jakkoli přispět ke zdaru akce jednat individuálně. Bylo to celkem kolem patnácti subjektů. V době od 4. ledna do 28. února 1996 Palička s Hofmanem oba nebo samostatně provedli celkem osm důležitých jednání, jejichž výsledky skupina na své 2. schůzce, konané dne 22. března 1996 v Žatci posoudila a Vl. Palička je dne 12.4.1996 přednesl předsednictvu *Sdružení*.

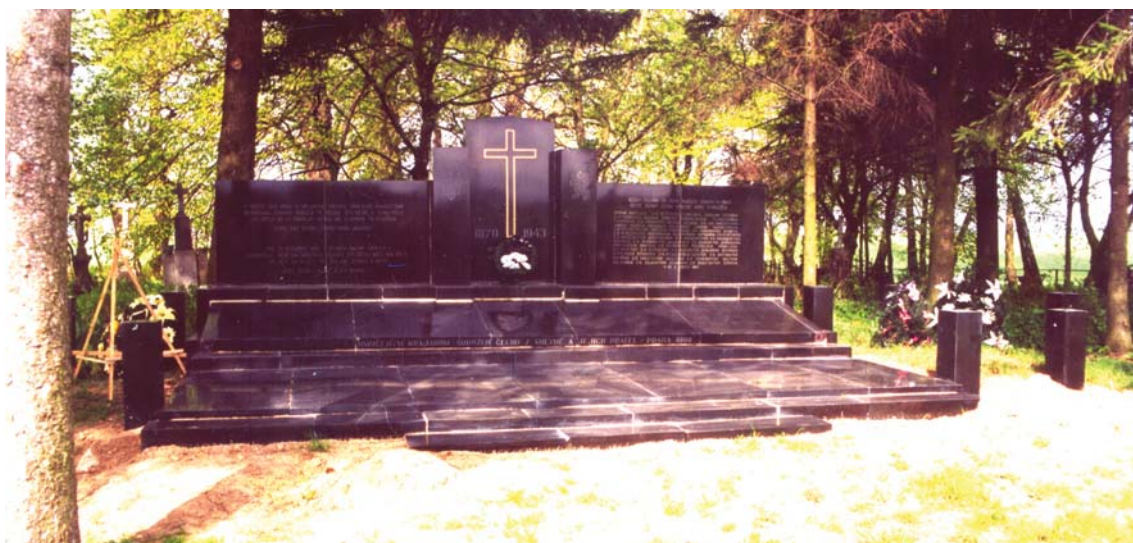
Skupina doporučila, aby:

- Marie Pánková převzala zodpovědnost za řešení pomníčků v Českém Malině a Michně-Sergejevce (členy podskupiny se stali B. Filipek, J. Křivka, J. Šuvarski);
- Palička s Hofmanem jednáním se státními a jinými orgány nadále usilovali o dosažení oficiální podpory celé akce u vládních orgánů obou zemí;
- Václav Kuchyňka převzal zodpovědnost za to, že prostřednictvím *Československé obce legionářské* dosáhne plnění záměru pokud jde o památná místa na Ukrajině, spojená se vznikem a hlavními boji čs. vojska v 1. a 2. světové válce. Pro plnění převzatého úkolu neudělal nic. Jak dopadlo zajišťování tohoto úkolu v rámci *Československé obce legionářské* uvedu v dalším.

Plnění uvedených úkolů, přijatých na jednání skupiny dne 22. 3. 1996

Ve ZPRAVODAJI č. 7/96 byly k tomuto tématu uveřejněny dva články vedle sebe: *Výzva ke sbírce na postavení pomníku v Malině*, který podepsal předseda Sdružení a členové podskupiny vedené M. Pánkovou a druhý s názvem *Aby brázda vyoraná Čechy na Volyni nezanikla*, který podepsali J. Hofman a M. Dědková (M. Pánková byla požádána o podpis jako spoluautorka, ale na zaslaný návrh článku nereagovala). Na oba články aktivní členové reagovali jednak velmi štedrou sbírkou a jednak snahou ve svých rodných vesnicích umístit pamětní desky. To se podařilo rodákům z Michalovky, Kupičova, Boratína, Sofievky a částečně také Volkova (úprava hřbitova).

M. Pánková za podpory předsednictva a spontánního souhlasu aktivních členů *Sdružení*, kteří po vyhlášené sbírce ve ZPRAVODAJI nešetřili finančními prostředky, **dosáhla výstavby pomníku přímo na hrobě obětí**. Zásadní byla pomoc Oldřicha Reichrta, který pomník navrhl a prováděl autorský dozor. Účinně mu pomáhal, jako stavební dozor, místní občan stavební inženýr Valerij Juzjuk. 13. července 1998 byl pomník slavnostně odhalen.

Celkový pohled na pomník obyvatelům Malina Českého, kteří byli zavražděni vojáky nacistického Německa dne 13. července 1943.

Příjmení a počty rodin stejného příjmení, které byly zavražděny.

Postavení tohoto pomníku byl velmi záslužný čin pro zachování paměti na volyňské Čechy a poděkování patří zejména M. Pánkové, O. Rejchrtovi a ing. Valeriji Juzjukovi. Všechny hromadné krajské výpravy se zastavují u pomníku, aby uctily památku nevinných obětí.

V další mučednické obci Michně-Sergejevce, kde nacisté spolu s polskými policisty vyvraždili třetinu obyvatel však nebyla umístěna ani pamětní deska.

Nebyl jsem členem skupiny, která měla realizaci pomníku na starosti, takže jsem se snažil přispět jinak. Na žádost O. Rejchrtu jsme spolu s ním posoudili architektonický návrh (který již skupina odsouhlasila) a v tvůrčí diskusi jsme našli optimálnější způsob vyjádření jmen obětí a dokonce jsem opravil rok založení obce, který byl nesprávný.

Několik měsíců před odhalením pomníku jsem se dohodl se členem skupiny J. Šuvarským, že připravím v ruštině informaci o volyňské menšině, kterou jeho známý předá centrální tiskové kanceláři Ukrajiny. Informace měla kolem 10 stran textu a sdělovací prostředky ji dostaly k dispozici. Relace ukrajinských rozhlasových a televizních stanic jsem sledovat nemohl, ale vím, že celkem pět ústředních deníků uveřejnilo podobně znějící statě o volyňských Česích. Výtisky těchto deníků dosud schraňuji. Uveřejnili je s předstihem dne 10. 7. a některé dne 11. 7. 1998. Z tiráží listů jsem zjistil, že tyto statě byly celkem v **849 255** výtiscích!! Takže nejméně tři čtvrtě milionů ukrajinských čtenářů se dovědělo o malinské tragédii a také něco o nás, volyňských Česích!

V souvislosti s malinským pomníkem ještě dvě události. Při kopání základů pomníku (na hrobě obětí) dělníci objevili ve skleněné nádobě seznam obětí, který tam uložili pozůstalí. Ing. Valerij Juzjuk tento vzácný nález předal M. Pánkové, která ho předala předsedovi SČVP Vl. Dufkovi. V oné době jsem připravoval k vydání knihu *Volyňští Češi v prvním a druhém odboji* a prosil jsem předsedu o poskytnutí kopie, abych mohl ověřit seznam zahynulých, který jsem sestavil podle méně věrohodných pramenů. Pod různými záminkami několik let odmítal poskytnout kopii, nebo dokument ukázat, nebo ho uložit ve volyňské sbírce *Národního*

muzea kam patří. Po předání dokumentu do Národního muzea si vymínil, že seznam nebu-
de nikomu ukázán. Takovou podmínku si nedovolí vymínit ani vlastník, darující dokument. Dopadlo to tak, že jsem se s ing. V. Juzjukem spojil a on mi poskytl kopii, kterou před předá-
ním originálu pořídil a já jsem ji použil v druhém vydání této knihy (v r. 2004, tj. po pěti letech)
pro korekci seznamu jmen 377 obyvatel Českého Malina zavražděných nacisty.

Druhá událost, spíše akce, se uskutečnila až v roce 2006, tj. 8 let po odhalení pomníku. Po celou tuto dobu se o údržbu pomníku „staralo“ SČVP, protože předseda Vl. Dufek nebyl ochoten nebo schopen zainteresovat jiné orgány. V roce 2006, kdy se stalo zřejmým, že je nutno najít a zvolit mladšího předsedu, navrhl jsem potencionálnímu kandidátovi na tuto funkci arch. Oldřichovi Rejchrtovi, abychom se ujali iniciativy. Na ministerstvu obrany jsme nepochodili. Armáda České republiky nemůže přispívat na jeho údržbu, protože pomník nemá charakter válečného hrobu. Požádali jsme proto o pomoc ministra zahraničí, aby se pokusil o to, aby ukrajinská strana tento pomník převzala do svého vlastnictví a tudíž i péče. Náměstek ministra uložil problém řešit velvyslanci ČR v Kyjevě. Velvyslanectví rozhodlo, že soustavnou péči bude provádět český spolek v městě Dubno „*Stromovka*“ a to za finanční prostředky velvyslanectví a pod jeho kontrolou. Z našeho hlediska to byl velký pokrok, ale přesto jsem se tajemníka velvyslanectví zeptal proč neusilují o předání pomníku do vlastnictví ukrajinské straně. Téměř doslova mi řekl: „nepečují ani o své pomníky a myslíte, že by pečovali o náš?“ Nenaléhal jsem, zřejmě ví o čem mluví, ovšem o pomníky související ze společným bojem za osvobození od nacistické nadvlády pečují na Ukrajině i v Rusku vzorně. V SČVP jsme i za toto řešení ministerstvu zahraničí vděční. Předsedkyně spolku „*Stromovka*“ paní JUDr. **Antonie Ponomarenková - Cinertová** (pochází z Mirohoště) zajistila v roce 2006 provedení rozsáhlé základní údržby, kterou krajané při návštěvě v roce 2007 uznale oceňovali. Jak to bude dál, ukáže budoucnost.

Jak plnili úkol, který na sebe vzali, Vl. Palička a Jiří Hofman?

Dne 19.3.1996 a 31.5.1996 Vl. Palička a J. Hofman jednáním na *odboru krajanských a nevládních styků (OKNS)* ministerstva zahraničních věcí dosáhli zásadní podpory akcí uvedených v „konceptu“ – OKNS informovalo velvyslance v Kyjevě, politický a regionální odbor MZV, i když akce uváděné v „konceptu“ nemohou být předmětem mezinárodní smlouvy, vyslovily ji svoji podporu. Rozhodující a nadějný byl příslib, že **OKNS může poskytovat dotace na jednotlivé akce, přičemž žadatelem může být SČVP nebo zahraniční krajanský spolek**. (V r. 2001 byl změněn zákon, který toto umožňoval. Změnil se také název tohoto odboru na odbor krajanských kulturních styků).

Šlo tedy o to vytvořit skupinku, která by uvážlivě navrhla opatření pro plnění hlavního cíle s využitím finančních prostředků, které by postupně uvolňovalo ministerstvo zahraničních věcí. Nebyl jsem členem předsednictva, takže v tomto orgánu program obhajoval Vl. Palička. Dopadlo to špatně. Předseda Vl. Dufek místo projednávání problému začal na Vl. Paličku, podle jeho slov, doslova rvát. Za několik týdnů Vl. Palička požádal o zproštění z funkce tajemníka SČVP se zdůvodněním, že je předsedou historicko dokumentační komise ČsOL a plnění této funkce ho plně zaměstnává. **V roce 1997 jsme v této komisi již pracovali oba**. Oficiálně jsem byl předsednictvem ČsOL do ní zařazen až příští rok.

7.2. Práce v Československé obci legionářské

Na *Československou obec legionářskou*, která sídlí ve svém hotelu LEGIE v Sokolské ulici č.33 jsem na podnět Vladimíra Paličky začal docházet koncem roku 1997. V historicko-dokumentační komisi, kterou Vladimír vedl, trvale pracovali generálmajor **Rudolf Krzák** a ing. **Jaromír Kozák**. Krátce je oba představím.

Rudolf Krzák za 2. světové války působil ve Velké Británii při přípravě čs. zpravodajských skupin, vysazovaných anglickými letadly do nacisty okupovaných Čech a Moravy. V době, kdy jsem se s ním seznámil řídil **zpracování seznamů a pamětí o legionářích z první světové války ve všech okresech Čech a Moravy**. Zainteresoval do této činnosti samosprávné orgány obcí a měst a samozřejmě také místní muzea, včetně financování z jejich zdrojů. Nejen to. Dosáhl toho, že ve *Vojenském ústředním archivu (VÚA)* asi šest vybraných vzdělaných vojáků základní služby již třetím rokem zpracovávalo počítačovou databázi čs. legionářů z první světové války a to podle prezentačních listů při jejich odvodu! Celý tento úkol vymyslel a prosadil díky své cílevědomosti, houževnatosti a v neposlední řadě přirozené autoritě. V roce 2002, když definitivně odcházel „na zasloužený odpočinek“ ve všech více než sedmdesáti okresech již byly zamýšlené knihy vydány, což mělo z hlediska oživení paměti na náš první odboj velký význam. Pravda, úroveň jejich zpracování byla různá, ale to se dalo čekat. Ve VÚA byla databáze před dokončením, avšak vojenská základní služba byla v armádě zrušena a pro dokončení práce „nebyli lidi“. Rád poznamenávám, že jsme si s gen. Krzákem velmi dobře rozuměli. Ctíl jsem v něm nejen zaníceného a umného pracanta, ale také, a to především, dobrého člověka. Bez jakéhokoliv podnětu z mé strany mi nedlouho před svým odchodem mezi čtyřma očima upřímně a se zanícením sdělil, že má o mně stejné mínění. Potěšilo mne to a zároveň zavazovalo!

Ing. Jaromír Kozák byl synem legionáře z 1. světové války, ale sám ve vojenském 2. odboji nebyl. Před odchodem do důchodu působil na nějakém ministerstvu, které mělo co do činění s *Radou vzájemné hospodářské pomoci*, protože mi o služebních cestách na jednání do Moskvy trochu vyprávěl. Zde se staral o uspořádání knihovny, kterou ČsOL tvořila z různých získaných fondů. V tom mu vydatně pomáhala dcera legionáře **Hana Běhouňková**, knihovnice z povolání, která docházela jednou až dvakrát týdně. Kromě toho se staral o „běžný provoz“, tj. informování nahodilých návštěvníků apod.

V kanceláři sídlil také **Václav Straka**, tiskový mluvčí ČsOL, povoláním novinář, který za války působil jako redaktor polních vojenských novin u Čs. *obrněné brigády ve Velké Británii*. Václav bezvadně hovořil anglicky, francouzsky a německy. I ve vysokém věku si zachoval skvělou paměť a humorný nadhled na dění kolem nás. Občas mi pomohl jako tlumočník z těchto jazyků když jsem „zpovídal“ některého ze zachráněných Židů, který přijel do naší země na návštěvu ke svým zachráncům. Nebylo to snadné, protože sem tam např. do angličtiny vložili slovo německé, nebo dokonce z jazyka ivrid, který se nyní v Izraeli používá. Sebrané vzpomínky zachráněných Židů jsem vydal v jedné z knížek. Od roku 2005, ve svém 92 roku života nás najednou začal Václav překvapovat tím, že dvakrát až třikrát týdně přinesl ráno na kusu papíru napsanou básničku, strčil ji do ruky nejčastěji mně, abych ji přečetl. Když se osazenstvu líbila, položil ji do šuplíku, když se nelíbila tak ji vyhodil. Když bylo v šuplíku asi třicet básniček, tak jsem kolegy zagitoval, aby byly vydány na náklad ČsOL jako

brožurka. Václav se nejdříve bránil (asi ze skromnosti), ale pak navrhl několik variant názvů sbírky, já jsem napsal asi dvě stránky „o autorovi“, plk. ing. arch. Jiří Železný se ujal celkového uspořádání a doplnění fotografiemi a obrázky, tiskárna našich vnuků Michala a Jiřího, MH TISK a.s. ji začátkem roku 2007 vytiskla pod názvem *Veršování zvečera i zrána od starého veterána*. Je to milé dílko, které potěší, ale také přiměje k zamyšlení.

Pilným studiem knih a besedami s těmito spolupracovníky jsem sbíral poznatky a informace o problematice I. a II. vojenského odboje. **Dnem 21. července 1998 jsem byl předsednictvem ČsOL jmenován členem *historicko dokumentační komise ČsOL*.**

Kancelář byla „čtyřmístná“. Proto jsem asi rok neměl kde sedět. Úřadoval jsem „na stojato,“ sepisoval všechno doma na svém počítači, protože tuto vymoženost měl na ČsOL pouze tajemník a lejstra jsem nosil v aktovce. I za tohoto stavu jsme s Vl. Paličkou zvažovali a plánovali jakým způsobem pokračovat v záměru, který jsme si přinesli ze SČVP. Velice brzy jsme si ovšem uvědomili, že v rámci ČsOL se patří, abychom rozsah úvah rozšířili na I. a II. čs. odboj na celé Ukrajině (nejen na Volyni), případně v Rusku.

Než pokročím dále přestavím také **Vladimíra Paličku**, protože jsem to dosud neudělal. Narodil se na Volyni v městě Zdolbunově ve stejném roce jako já – 1923. Otec byl vyučený pilníkář, před první světovou válkou šel vandrem na zkušenou. V roce 1914 vstoupil jako dobrovolník do *České družiny* a když se po I. světové válce usadil, tak pracoval v Zdolbunově v železničním DEPO. Vlada, po ukončení základního vzdělání a vyučení zámečnickem, pracoval tam také. Za německé okupace se dobrovolně zapojil do protinacistického odboje na železnici. Byl dokonce nacisty několik měsíců vězněn v pověstné věznici v Rovně a jako jeden z mála tam vězněných nebyl popraven, ale propuštěn. V dubnu 1944 nastoupil do tankové brigády 1. čs. armádního sboru v SSSR. Jako řidič tanku se zúčastnil bojů v Dukelském průsmyku a v operaci za osvobození Ostravy. Dvakrát se zachránil z hořícího tanku a z hořících tanků vytáhl na Dukle a u Ostravy své dva raněné kamarády. Je autorem knihy *Volynští Češi v tankových bojích*, v níž prostě a věcně popsal co zažil sám a jeho bojovní druhowé. Po válce se stal vojákem z povolání a do výslužby odešel v hodnosti plukovníka.

Foto nás dvou bylo umístěno v celostátním deníku v článku o odhalení desek v Kyjevě

V historicko dokumentační komisi jsme se dobře doplňovali. Vláda je praktický typ, na mně zase zbylo věci promýšlet v širších souvislostech a starat se o vztahové, administrativní a právní zajištění akcí. Pro přehlednost uvedu názvy a termíny odhalení nejdůležitějších pomníků a pamětních desek, které jsme spolu iniciovali a realizovali.

1. **Zřízení pamětních desek v Kyjevě.** Odhaleny dne 3. listopadu 2000.
2. **Rekonstrukce pomníku legionářů padlých v boji u Bachmače.**
Znovuodhalen dne 16. října 2002.
3. **Zřízení pamětní desky v Užhorodě.** Odhalena 5.10.2003.
4. **Postavení Památníku Československým zahraničním vojákům v 2. světové válce v Praze – Dejvicích.** Odhalen 5. října 2004.
Zde s námi také spolupracoval plk. ing. arch. Jiří Železný.
5. **Postavení Pomníku volyňským Čechům, symbolického válečného hrobu** v městě Rovno na Ukrajině. Odhalen 9. května 2007.

Podrobněji jsem tyto akce popsal v **Závěrečných zprávách**, které obsahují také hlavní dokumentaci. Předpokládá se, že budou uloženy ve *Vojenském historickém archivu*. Zde každou akci přiblížím velmi stručně.

Zřízení pamětních desek v Kyjevě.

Idea, záměr a jeho projednání s ukrajinskou stranou. Realizace desek.

Myšlenku, že bychom se měli postarat o zřízení pamětní desky **České družině**, která vznikla v Kyjevě v roce 1914 a představovala zárodek vojenského protirakouského odboje jsme měli v našem plánu již v *SCVP*. Doplnil jsem ji návrhem, aby zároveň byla zřízena pamětní deska význačnému volyňskému krajanovi **dr. Václavu Vondrákovi**, který se o vznik *České družiny* značně zasloužil.

V červnu 1998 se v Praze konala vernisáž výstavy obrazů ukrajinských malířů z Ukrajiny, na kterou mne jako svého člena pozvala organizace *Ukrajinská iniciativa v České republice*. Z Kyjeva na zahájení přijel náměstek primátora, s kterým mne tajemník ukrajinského velvyslanectví seznámil.

Po předchozí dohodě s předsedou ČsOL **Janem Štursou** a Vl. Paličkou jsem pozval **A. P. Bystruškina** na oběd, v průběhu kterého nám poradil jak celou akci na Kyjevském magistrátu zahájit a zároveň slíbil že myšlenku podpoří. Brzy na to jsem připravil příslušný dopis a předseda ČsOL se obrátil s prosbou na primátora města Kyjeva **Alexandra Alexandroviče Omelčenka**, aby nejen s akcí souhlasil, ale zároveň určil, kde budou desky umístěny a po odhalení aby byly převzaty do vlastnictví města. V příloze dopisu byly návrhy textů, které jsem nejen navrhl ale také konsultoval s kolegy, s vojenskými historiky a s ústavem pro jazyk český.

ДОБРОВОЛЬЧА
ЧЕСЬКА ДРУЖИНА -
ЗАРОДОК ВІЙСЬКОВОГО АНТИАВСТРІЙСЬКОГО
РУХУ ОПОРУ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ МАЙБУТНЬОЇ
ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ-
ФОРМУВАЛАСЯ В СЕРПНІ 1914 р. у
МИХАЙЛІВСЬКОМУ МОНАСТИРІ

ЦЕЙ БУДИНОК У 1901-1918 РОКАХ БУВ ГРОМАДСЬКИМ ЦЕНТРОМ ЧЕХІВ
У КИЄВІ

ЧЕХОСЛОВАЦЬКА ГРОМАДА
ЛЕГІОНЕРІВ — ПРАГА

КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА
АДМІНІСТРАЦІЯ — КИЇВ

DOBROVOLNICKÁ
ČESKÁ DRUŽINA-
ZÁRODEK VOJENSKÉHO PROTIRAKOUSKÉHO
ODBOJE A BRANNÉ MOCI BUDOUCÍ
ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY-
SE OD SRPNA 1914 FORMOVALA V
MICHAJLOVSKÉM KLÁŠTEŘE

TENTO DŮM BYL V LETECH 1901-1918 SPOLEČENSKÝM STŘEDISKEM ČECHŮ
V KYJEVĚ

ČESKOSLOVENSKÁ OBEC
LEGIONÁŘSKÁ — PRAHA

KYJEVSKÁ MĚSTSKÁ STÁTNÍ
ADMINISTRATIVA — KYJEV

*Na levém bočním vyztužení desky (pohled z desky ven) byl vygravírován text:
NÁVRH: ING. JIŘÍ HOFMAN A VL. PALIČKA. PROVEDENÍ: FA. S-ART, PRAHA. 1999.*

Deska na počest V. Vondráka je také dvojjazyčná. Správnost ukrajinského textu na obou deskách nechali ukrajinští partneři na naši žádost prověřit v příslušném ústavu.

Desky byly na návrh *Vědecké komise pro památky* kyjevského magistrátu (35 členů) umístěny na domech č. 34 a č. 36 ve Vladimířské ulici, které patřily V. Vondrákovi a v nichž se soustřeďovala česká společenská činnost před a v průběhu 1. světové války.

V TOMTO DOMĚ V LETECH 1901-1918
ŽIL A PRACOVAL VÝZNAMNÝ ČINITEL
ČESKOSLOVENSKÉHO
PROTIRAKOUSKÉHO ODBOJE
JUDr. VÁCLAV VONDRÁK

*1880 SEMIDUBY NA VOLYNI, †1962 SANTIAGO DE CHILE

ČESKOSLOVENSKÁ OBEC
LEGIONÁŘSKÁ — PRAHA

KYJEVSKÁ MĚSTSKÁ STÁTNÍ
ADMINISTRATIVA — KYJEV

S tímto umístěním jsme vřele souhlasili. Předsednictvo ČsOL se dne 8. ledna 1999 usneslo, aby zhotovení a odhalení desek bylo provedeno za finanční prostředky ČsOL a garantem splnění byla HDK. Spolupráci s orgány kyjevského magistrátu jsem realizoval prakticky samostatně. Spolupráci s ministerstvem obrany ČR zajišťoval Vl. Palička a vydatně mu pomáhal tajemník ČsOL JUDr. Bohumil Andrš.

Přejímka hotových desek. S plnovousem mistr Roman Průšek, který svým seriózním přístupem a odborností se zasloužil o realizaci desek. Zachránil firmu S-Art před pokutou a ostudou.

Výrobu mosazných desek jsme s Vladimírem zadali firmě **S – Art**, kterou jsme vybrali ze sedmi oslovených. Před zadáním zakázky nám firma dodala vzorek nalepených vyfrézovaných mosazných písmen, který jsem podrobil tvrdým klimatickým a mechanickým zkouškám. Vzorek plně obstál, avšak když firma dodala hotové desky, druhý den z nich písmena spadla! Příčina? Lajdáctví v řízení, protože řemeslníkovi dali nesprávné lepidlo. V rámci reklamace jsme požadovali každé písmeno nejen přilepit námi odzkoušeným lepidlem, ale také přišroubovat zezadu alespoň dvěma šroubky. Firma na dodávce prodělala, ale mistr (viz snímek), jehož dědeček byl v *České družině*, považoval svěřenou práci za čest a podle toho zakázku splnil. Od ČsOL dostal pamětní medaili s diplomem.

Jako přípravu na slavnostní odhalení vydala ČsOL brožurku ***Kyjev – město památné pro československý odboj***. S využitím podkladů od doc. Jaroslava Vaculíka a knihy Jana Sýkory jsem zpracoval text brožurky, provedl její grafickou úpravu, opatřil úvodem a na svém počítači vysázel. Ilustrace na obálce zdarma nakreslil **Jaromír Páv** ze 2N. Byla vydána v nákladu 300 ks pouze v češtině a dostali ji zdarma všichni účastníci odhalení pamětních desek z ČR, české spolky na Ukrajině a další zájemci. V brožuře je zdůrazněno, že v roce 1914 se kyjevští občané s velkými sympatiemi chovali k československým dobrovolníkům a po dvaceti devíti letech příslušníci 1. čs. samostatné brigády se významně podíleli na osvobození Kyjeva od nacistických okupantů a touto formou své sympatie obyvatelům Kyjeva oplatili. Tři důstojníci - velitel samopalníků **Antonín Sochor**, velitele tankových rot **Richard Tesařík** a **Josef Buršík** byli jmenováni **Hrdiny Sovětského svazu**.

Příprava a vlastní odhalení pamětních desek.

V dubnu 2000 Vladimír navrhl, aby odhalení desek se konalo na podzim v rámci výročí osvobození Kyjeva od nacistické okupace. Ihned jsem návrh s ukrajinskými partnery telefonicky projednal — všichni souhlasili. Později jsme se definitivně dohodli na dnu **3. listopadu 2000**. Přípravy mohly začít. Zpracoval jsem a v květnu 2000 předložil dvoustránkový hutný dokument *Odhalení pamětních desek v Kyjevě. Příprava a provedení*. Byl trvalým vodítkem, které při změněné situaci se pouze aktualizovalo.

Jeden z úkolů, který jsem uvedl v dokumentu bylo vyhledání potomků Václava Vondráka v Chile. Vzal jsem si to samozřejmě na starost. Po dohodě s vedoucím odboru ministerstva zahraničí pro Jižní Ameriku jsem sestavil návrh dopisu tamějšímu velvyslanci a spolku místních Čechů. Předsedkyně spolku pí **Tatiána Skvorcová de Enero** pracovala se zaujetím a pečlivě. (Poděkovali jsme ji vřelým dopisem místopředsedy ČsOL). Zjistila kdy a kde V. Vondrák žil, kde je pochován, poslala kopie úmrtních listů jeho a „místní“ manželky (sňatek v roce 1955). Zjistila, že nezanechal potomky. Chtěli jsme je pozvat nebo alespoň oslovit, aby věděli, že na činy jejich předka všichni ve vlasti nezapomněli. Přiznám se, že jsem se tomuto zjištění věnoval se zaujetím také proto, že T.G. Masaryk se k němu a k dalším iniciátorům protirakouského odboje v Rusku zachoval v ČSR, mírně řečeno, nevděčně.

V červenci 2000 jsme informovali všechny naše ústavní činitele, některé ministry, velvyslance ČR na Ukrajině a příslušné činitele na Ukrajině. V srpnu 2000 předsedkyně Senátu **Libuše Benešová** na návrh místopředsedy ČsOL souhlasila s tím, že se zúčastní odhalení pamětních desek a pro dopravu do Kyjeva a zpět uvolní jeden svůj let letadlem TU 154. Pro příslušníky ČsOL bylo vyhrazeno **52 míst**, 35 míst pro funkcionáře a personál ministerstva obrany a 15 pro L. Benešovou s doprovodem a jako záloha. Navrhli jsme, aby přednostně byli

oslovení potomci Starodružníků a bojovníci za osvobození Kyjeva a jejich výběr jsem měl na starosti. Konečné slovo k mému výběru ale mělo předsednictvo ČsOL. Odhalení desek jsem se z vlastní vůle nezúčastnil. Místopředsedovi ČsOL jsem připravil v ruštině projev, jehož konečné znění jsme upravili společně.

Dne 2. listopadu 2000 se konala tisková konference v Praze (předsedala L. Benešová) a v Kyjevě (předsedal velvyslanec ČR na Ukrajině). Pro obě konference jsem připravil texty (česky a rusky).

V ČR se tiskové konference zúčastnilo asi 5 novinářů, TV a Český rozhlas. Servis ČTK dostal ode mne několik stránek textu. Ohlas ve sdělovacích prostředcích byl nicotný. Štěky v rozhlase, krátký šot v ČT1. V ústředních novinách ani slovo.

V Kyjevě se tiskové konference zúčastnilo asi 15 novinářů, rozhlas, TV a předsedkyně *České národní rady na Ukrajině* prof. **Ludmila Muchinová**. Pro tiskovou agenturu Ukrajiny jsem v ruštině připravil asi desetistránkový materiál, který agentuře asi s měsíčním předstihem předal ThDr. Jaroslav Šuvarsky. Den před slavnostním odhalením a po odhalení celkem **7 ústředních deníků** umístilo poměrně rozsáhlé články (délka od 3000 do 4200 znaků) s fotografiemi v **celkovém nákladu 1 150 000 výtisků**. Po jednom exempláři je mám stále uložené! V dalších dnech vyšly v některých novinách na Ukrajině rozhovory s L. Benešovou a Zoe Klusákovou, dcerou gen. Svobody. Televize a rozhlas Ukrajiny věnovaly ve svých zprávách slavnostní akci přiměřenou pozornost.

Na závěr celé akce místopředseda ČsOL rozeslal řadu děkovných dopisů těm, kteří přispěli ke zdaru této akce. Také jejich přípravu jsem měl na starosti.

Nakonec smutná poznámka. Předseda ČsOL Jan Štursa, který byl u zrodu akce a svou autoritou ji podpořil, zanedlouho zemřel. Proto se zde o něm nehovoří, ale o místopředsedovi plk. **Jaroslavu Procházkovi**, na němž ležela odpovědnost za řízení ČsOL.

Rekonstrukce pomníku legiónářů padlých v boji u Bachmače

Historický úvod

Několik dnů po vypuknutí I. světové války se představitelé českých spolků v Rusku obrátili na ruské úřady s žádostí, aby umožnily vznik českých dobrovolnických oddílů, které by bojovaly proti armádám Rakousko-Uherska a Německa. Tak na podzim 1914 vznikla *Česká družina*, čítající kolem jednoho tisíce dobrovolníků – občanů Ruska. Z nich asi třetina byli volynští Češi. V říjnu 1917 to byl již armádní sbor čítající kolem 40 000 mužů, z nichž naprostá většina byli bývalí vojáci rakousko-uherské armády, kteří se dostali do ruského zajetí a do čs. armády vstoupili dobrovolně.

V lednu 1918 byla vyhlášena samostatná Ukrajina, která dne 27. ledna 1918 podepsala příměří s Německem a jeho spojenci. Nejen to. Na žádost ukrajinské vlády 8. února 1918 německá armáda začala obsazovat Ukrajinu, aby ji pomohla proti ruským bolševikům. Čs. armádní sbor se octl ve smrtelném nebezpečí, že jeho příslušníci budou německou armádou zajati, předáni Rakousko-Uhersku a protože do čs. jednotek vstoupili dobrovolně, budou souzeni jako zrádci. Jediné východisko bylo, aby z Ukrajiny včas po železnici odjeli

a to směrem **na východ** – přes Sibiř. Než by se ale na transsibiřskou magistrálu dostali, museli na Ukrajině projet železničním uzlem BACHMAČ, kde se křižovalo pět tratí. Šlo o udržení tohoto železničního uzlu po dobu, než projede poslední transport s čs. vojáky, při tom jednoznačná přesila německých vojsk vytvořila kleště, které by se právě v Bachmači **sevřely**!

Boje o udržení tohoto železničního uzlu trvaly od 8. do 13. března 1918 a čs. jednotky úspěšně bojovaly proti severní a západní špičce německých „kleští“. Poslední čs. transport projel stanicí Bachmač směrem na východ ve 24.00 hod. dne 13. března a první průzkumná německá patrola přišla na nádraží ve 04.00 hod. dne 14. března 1918.

Pátrání po hrobech padlých

Z dobové literatury ani z archivních materiálů, které jsme měli ve vlastní dispozici nebylo možno zjistit počty padlých a místa jejich pohřbení. Snahy vojenského přidělence velvyslanectví ČR v Kyjevě také nebyly úspěšné. Zpracoval jsem proto stručnou historii, doplnil ručně nakreslenou železniční mapkou této části Ukrajiny a 19. března 2001 připojil k dopisu místopředsedy ČsOL brigádního generála Jaroslava Procházky, který byl adresován velvyslanci Ukrajiny v České republice s prosbou o pomoc. Již dne 2. května 2001 jsme dostali faxem kopii odpovědi *Předsedy černihovské oblastní státní administrativy*.

Dověděli jsme se z ní, že v roce 1975 sovětské státní orgány nechaly provést exhumaci ze dvou hromadných hrobů, pohřbili ostatky do jednoho společného hrobu a na něm byl postaven pomník za 25 000 rublů, věnovaných místním kolchozem.

Již 19. května 2001 jsme požádali nadřízené funkcionáře vojenského přidělence velvyslanectví v Kyjevě, aby pomník vyfotografoval, u příslušných místních a vyšších orgánů zjistil vše, co je třeba z hlediska jeho opravy. Plk. inž. **Miroslav Mück** spolu se svým pomocníkem úkol splnili výtečně. Již 21. června 2001 jsme od něj obdrželi to, o čem jsme žádali.

Deska byla nejen prasklá, ale text na ní byl historicky nesprávný. Socha je odlitá z mosazi, takže byla zachovalá, ale samotný pomník potřeboval opravu. O pomník pečovala místní základní škola.

M. Mück také zjistil, že již v roce 1997 zde byl redaktor *Moravsko slezského DNE* **Miroslav Tyglík**, který napsal, že již v letě roku 1989, zde byl čs. historik **J. Štrajt**, který hovořil s babičkou **M. A. Horbašenkovou** (*1896), která svému otci pomáhala svážet padlé čs. vojáky a jeden z nich byl pochován na jejich zahradě. Až do exhumace o jeho hrob pečovala!

Hromadný hrob a památník 33 Československých legionářů, v obci Velika Doč v Borzaňském okrese, kteří padli v boji s německými vojsky v březnu 1918.

Na základě těchto informací jsme požádali odbor pro veterány ministerstva obrany, aby zajistil finanční prostředky na opravu a odhalení, (cca 3 000.- \$), M. Mück dohodl s okresní radou zadání prací a sám je pak přebíral a já jsem měl na starosti navrhnout nový správný text a celou akci koordinovat.

Požádali jsme vedení ČsOL, aby uvolnilo finanční prostředky pro nákup počítače (asi 1000 \$) pro místní školu za to, že dosud o hroby pečovala. Ředitel přislíbil, že budou pečovat i nadále. Znovuodhalení pomníku se konalo 16. října 2002. Delegaci vedla náměstkyně ministra. Slavnosti jsem se taktéž z vlastní vůle nezúčastnil.

Text na pomníku jsem navrhl, projednal jsem ho s *Historickým ústavem Armády ČR* a s *Ústavem pro jazyk český Akademie věd ČR*.

Tentýž text je na pomníku v ukrajinštině.

NA PAMĚŤ DOBROVOLNÍKŮ ČESKOSLOVENSKÉHO SBORU, VYTVOŘENÉHO ZA I. SVĚTOVÉ VÁLKY NA UKRAJINĚ, KTEŘÍ V BŘEZNU 1918 PADLI V BOJÍCH PŘI ZÁŠTITĚ PRŮJEZDU EŠALONŮ SBORU PŘES BACHMAČ NA VÝCHOD. OBĚTOVALI SE, ABY ZABRÁNILI PŘESILE NĚMECKÝCH VOJSK SBOR OBKLÍČIT A ZNIČIT. ČEST JEJICH PAMÁTCE.

Navrhl Jiří Hofman, leden 2002 —

Pomník těsně před znovuodhalením

Zřízení pamětní desky v Užhorodě. Odhalena 5. 10. 2003

Historický úvod

Nynější *Zakarpatská oblast* Ukrajiny byla v letech 1918-1939 součástí Československé republiky pod názvem *Podkarpatská Rus*. Historie tohoto kraje je velmi složitá, velmi pestré je národnostní složení jejího obyvatelstva. Převažují Ukrajinci, kteří s ohledem na jejich zvláštnosti jsou často nazýváni Rusíni, nebo Podkarpatští Rusíni přesto, že taková národnost žádným vládcem tohoto území až do nedávna nebyla uznána.

Po rozbití Československa v roce 1939 území připadlo Maďarsku. Podle odhadu historiků více než deset tisíc mladých lidí v letech 1939-1940 uteklo do Sovětského svazu. Převažovali ti, kteří se chtěli zúčastnit vojenského odboje za osvobození Československa od nacistické nadvlády. **Byli zatýkáni a souzeni za neoprávněné překročení sovětské hranice a posíláni do Gulagů na 3 a více let.** Mnoho jich zahynulo, protože podmínky v těchto pracovních táborech byly **nelidské!** Poté, kdy nacistické Německo přepadlo Sovětský svaz a československá exilová vláda podepsala se sovětskou vládou smlouvu o vybudování v SSSR čs. vojenských jednotek byli na základě intervencí náčelníka čs. vojenské mise v Moskvě gen. **Helidora Píky** postupně uvolňováni z Gulagů a zařazováni do čs. jednotek, protože ve skutečnosti nepřestali být občany Československé republiky. Jejich nástup (přibližně asi 6 tisíc mužů a téměř tisíc žen) umožnil vytvořit z 1. čs. samostatného praporu, který bojoval u Sokolova, 1. čs. samostatnou brigádu, která se významně podílela na osvobození Kyjeva a následně bojovala na pravobřežní Ukrajině u Bílé Cerkve a Žaškova.

Několik desítek z nich jsem poznal na frontě a pak v mírových dobách. Přímí, prostí, čestní lidé, ale jejich důvěru si musel každý svojí seriózností zasloužit. Pak v nich měl přátele. Myslím, že se mi to podařilo, protože mi již za války vyprávěli své osudy. S některými jsem se osobně stýkal a dopisoval do doby, než odešli na věčnost. VÁŽIL JSEM SI JICH. O mínění některých z nich o mně jsem se již zmínil.

Idea, záměr, realizace pamětní desky

Myšlenku zřídit v Užhorodě „pamětní znak“ jsme s Vladimírem Paličkou začali prosazovat v ČsOL na začátku roku 2002. V této době se jeden z potomků našeho bývalého spolubojovníka, **Mikuláš Nekorjak**, obrátil se stejnou ideou na *Kancelář prezidenta ČR*, která žádost postoupila *Odboru pro veterány ministerstva obrany (OpV)*. S jejich představiteli jsme se dne 13. května 2002 dohodli, že „HDK ČsOL navrhne text a OpV zajistí financování, dále cestou *Vojenského a leteckého přidělence velvyslanectví v Kyjevě* plk. ing. Miroslava Mücka legislativní zajištění a realizaci desky, včetně její instalace a odhalení“.

Text desky jsem navrhl v pěti variantách a oslovil sedm bývalých podkarpatských spolubojovníků s prosbou, aby vybrali jeden z textů nebo navrhli jiný. „Výběrové řízení“ nedopadlo dobře. S M. Nekorjakem jsme se pak sešli a shodli na textu, který svojí obecností nedráždí jiné národnosti, svojí stručností a věcností neposlouží sice jako historický výklad, ale může vzbudit u vhodných osob zájem o další informace. Text jsem konzultoval s *Ústavem pro jazyk český Akademie věd ČR*.

M. Mück nám po čase sdělil, že legislativní zajištění akce se mu nedaří. Připravil jsem proto cestou velvyslanectví Ukrajiny v Praze dopis předsedovi *Užhorodské státní oblastní administrativy*, který byl odeslán 2. října 2002 a již 5. prosince 2002 jsme dostali na něj vyčerpávající odpověď. Nejen to. 13. února 2002 jsme obdrželi námi požadovaný architektonický návrh desky, rozpočet, termíny atd. Mile jsme byli překvapeni tím, že akademický sochař, zasloužilý umělec Ukrajiny **Michal Belec** odmítl autorskou odměnu a žádal pouze úhradu nákladů za odlití desky. Bylo to kolem 1800 \$ a v nich byly započteny i náklady na dvě cesty autem do slévárny v Kyjevě. Začátkem března 2002 jsme definitivně schválili provedení desky (mj. jsme odmítli umístění znaku ČsOL, aby někoho nedráždil), sdělili, že M. Mück bude práci přijímat a proplácet a navrhli jsme také, aby odhalení se konalo k 59. výročí osvobození Užhorodu a nebo celého Zakarpatska.

Umístění a odhalení pamětní desky

Na návrh ukrajinských orgánů byla pamětní deska umístěna v Užhorodě na budově bývalého *Zemského vojenského velitelství* na Puškinově náměstí, jehož pomník je ve středu tohoto náměstí.

Slavnostní odhalení se konalo dne **5. října 2003** za účasti náměstkyně ministra obrany ČR, velitele *Zakarpatského vojenského okruhu*, velvyslance ČR na Ukrajině a pochopitelně příslušných funkcionářů ministerstva obrany a ČsOL.

V článku pro noviny *Národní osvobození*, který jsem nazval **Malá splátka velkého dluhu** jsem uvedl také zajímavou podrobnost, že v roce 2003 uplynulo 1110 let od založení Užhorodu. Dověděl jsem se to z tamějších novin, které referovaly o odhalení pamětní desky. Slavnostního odhalení jsem se ani zde nezúčastnil.

Poznámka na konec

V českém textu na pamětní desce schází jedno slovo. Dovedete srovnáním obou textů zjistit jaké? Zavínil to pan Beleč. Moje chyba byla v tom, že jsem netrval na zaslání posledního, čtvrtého náhledu provedení desky.

Pamětní deska je na Puškinově náměstí v Užhorodě u vchodu do budovy postavené československou armádou pro Zemské vojenské velitelství. Nyní budova slouží Oblastní státní administrativě.

Postavení Památníku československým zahraničním vojákům, účastníkům 2. světové války v Praze Dejvicích. Odhalen 11. listopadu 2004.

Jako celkový přehled o průběhu akce uvádím zprávu, kterou jsem připravil pro zainteresované orgány včetně sdělovacích prostředků při příležitosti odhalení *Památníku*. Schválena a rozeslána byla 31. 10. 2004.

Československá obec legionářská (ČsOL) v rámci své celospolečenské funkce se snaží o zachování v paměti národa idejí a informací o protirakouském a protihitlerovském odboji, tj. o ozbrojeném boji za vznik (1. světová válka) a obnovení samostatnosti (2. světová válka) Československé republiky.

Těžiště plnění této povinnosti leží zejména na historicko dokumentační komisi ČsOL (HDK ČsOL), jejíž členové si byli vždy vědomi, že jde o mnoholeté dluhy vůči účastníkům vojenského odboje a v rámci možností se iniciativně snaží o jejich odčinění.

Tak v HDK ČsOL vznikla myšlenka postavení pomníku zahraničním vojákům, padlým na bojištích 2. světové války, která se v průběhu přípravy realizace změnila na postavení památníku účastníkům, nikoliv jen padlým.

Časové mezníky

Idea byla poprvé vyslovena předsedou HDK ČsOL plk. Vladimírem Paličkou v roce 1999 a zároveň spolu s plk. ing. s Jiřím Hofmanem formulovali základní atributy pomníku.

V roce 2000 oba jednali s orgány ministerstva obrany, Magistrátu HMP a Úřadu městské části Praha 6 o tom kam pomník umístit, jak zajistit výtvarnou soutěž, kde a jak zajistit finanční úhradu apod.

Na začátku roku 2001 další člen HDK plk.ing. arch. Jiří Železný, zpracoval studii pomníku, v níž výtvarně zakomponoval výše formulované atributy (velký státní znak ČSR, meč, názvy bojišť, písemné seznamy padlých, umístěné v tělese pomníku apod.) a tato studie byla základním podkladem pro žádost o územní rozhodnutí a plánování finančních nákladů. V tomtéž roce byl za výrazné pomoci Úřadu městské části Praha 6 a osobně místostarosty Mgr. **Tomáše Chalupy** položen základní kámen (11. 11. 2001) v místě, kde nyní památník stojí. Vedení ČsOL dne 19. 11. 2001 písemně pověřilo funkcemi investorů uvedené tři členy HDK.

Na začátku roku 2002 ÚMČ Praha 6 na žádost a naléhání HDK ČSOL vypsál architektonicko výtvarnou soutěž na řešení pomníku a ze sedmi předložených návrhů porota dne 8.10.2002 doporučila k dalšímu dopracování tři z nich (první cena udělena nebyla).

Na začátku roku 2003 se investoři spolu s autory snažili dopracovat doporučené návrhy. Výsledky dopracování nebyly natolik jednoznačné, aby investoři mohli souhlasit s kterýmkoliv z nich. **Základním požadavkem investorů byla vysoká vypovídací schopnost pomníku pro příští generace, které mělo být dosaženo působivým výtvarným a moderním technickým řešením.** Na žádost investorů Mgr. Tomáš Chalupa, v uvedené době již starosta MČ Praha 6, sezval více než třicet účastníků porady která měla být arbitrem ve výběru jednoho z návrhů. Měla být, ale nebyla, protože výsledek jednání byl patový. Závěr učinili starosta s investory a místostarostkou ing. M. Kousalíkovou.

Dík oboustranně vstřícné spolupráce autorů zvoleného řešení s investory, za výrazné podpory starosty a dalších funkcionářů ÚMČ Praha 6 se podařilo do návrhu zapracovat všechny atributy požadované investory a kromě toho prvky, které umožnily či spíše si přímo vynutily, aby původní název *pomník* byl změněn na **památník**. Na základě vydaného územního rozhodnutí (říjen 2003) byly uvolněny ministerstvem obrany původně zajištěné finanční prostředky, které se ukázaly naprosto nedostačující pro realizaci nyní přijatého řešení. Byly však dostačující na vytvoření modelu pro odlití sochy a na projekt parteru. Model sochy a projekt parteru byly dokončeny v prosinci 2003.

Od začátku roku 2004 paralelně probíhalo zajištění realizace, tj.výběrová řízení organizovaná investory, zadání prací, sledování realizace dílčích prvků, dále zajišťování finančních prostředků pro nynější podstatně finančně náročnější architektonické řešení nejdříve u ministerstva obrany (s negativním výsledkem) a úspěšně u ÚMČ Praha 6. Administrativně nejpřacnější bylo získání územního rozhodnutí (až 8. 8. 2004), k němuž se podvakerát vyslovovalo kolem čtyřiceti úřadů a organizací.

Základní prvky a jejich charakteristika

Základními prvky Památníku jsou bronzová socha, pochozí plocha (parter) a na ní umístěné žulové desky, interaktivní automatizovaný informační systém (infostánek), základní kámen a dva vlažkové stožáry.

Bronzová socha sestává z podstavy (elipsa 3,5x2 m) a stély (výška 7,5 m). Na podstavě je umístěn název ***Památník československým zahraničním vojákům, účastníkům 2. světové války*** a velký státní znak z roku 1938.

Na jedné straně stély je meč a pod ním hlavní motto V PLAMENECH VÁLKY POZVEDLI ZBRAŇ, BOJOVALI A POLOŽILI SVÉ ŽIVOTY. Na druhé straně stély je konturová mapa Evropy, Středního východu a severní Afriky, na niž jsou vyznačeny země, ve kterých čs. vojáci za 2.světové války bojovali. Nad mapou jsou uvedeny názvy těchto zemí a hlavních bojišť a to v časovém pořadí: Polsko, Francie, Velká Británie, Střední východ, severní Afrika, Jugoslávie, Sovětský svaz, Československo.

Na parteru je podle uvedeného časového pořadí umístěno patnáct žulových desek, na nichž jsou názvy zemí, roky bojů a názvy hlavních bojišť. Nápisys jsou inkrustovány nerezovou ocelí. Pod žulovými deskami jsou umístěny 33 schránky s prstí, která byla protokolárně odebraná z vybraných pohřebišť vojáků, zahynulých v uvedených zemích. V každé skleněné schránce s prstí je jeden výtisk protokolu o jejím odběru.

Infostánek je umístěn na okraji parteru. Obsahuje počítač s dotekovou obrazovkou, v němž je uložena databáze o vojácích, kteří za 2. světové války zahynuli v čs. zahraničních jednotkách a krajanů, kteří zahynuli ve spojeneckých armádách tj. v polské, francouzské, britské, Rudé armádě, Jugoslávské osvobozené armádě. Databáze byla zpracována ve Vojenském ústředním archívu na popud a za účinné pomoci J. Hofmana a Vl. Paličky (teprve šedesát let po válce!). Infostánek umožňuje návštěvníkovi provést výběr a přečíst na obrazovce údaje o každém ze zahynulých, jakož i celkové údaje o počtech zahynulých v jednotlivých vojenských útvarech.

Původní základní kámen byl při stavbě *Památníku* vyzvednut, zakopán hlouběji a přikryt šestnáctou žulovou deskou s nápisem: „*Základní kámen položen dne 11. 11. 2001*“.

Dva vlažkové stožáry jsou umístěny na druhé straně parteru proti infostánku.

Realizátoři

Autorem sochy je akademický sochař **Jiří Pliešтик** a slévárenské práce provedla firma Waller Veverské Kninice.

Autorem projektu parteru je arch. ing. **Tomáš Novotný** a **Jiří Opočenský** z atelieru KAVA a realizovala ho firma RAMSS spol. s r.o. Praha pod vedením ing. **Miloslava Rybáčka**, ing. **Josefa Zemana** a ing. **Miroslava Šomka**. Betonové desky vyrobila fa. PREFA Holešovice. Žulové desky pod nimiž je uložena prst realizovala firma Kamenoprůmysl Letovice firma Komárek. Infostánek včetně programového díla realizovala firma INFOS ART spol. s r. o. Prostějov pod vedením ing. **Jiřího Novotného** a ing. **Marka Procházky**. Databázi pro infostánek zpracovávali ve Vojenském ústředním archívu PhDr. **Petr Hofman**, PhDr. **Jiří Fidler** a Mgr. **Zdenko Maršálek**, pod vedením ředitele Vojenského ústředního archivu plk. Mgr. **Josefa Žikeše** a ředitele Vojenského historického archívu PhDr. **Juliuse Baláže**.

Funkci investora vykonávali z pověření vedení Československé obce legionářské tito členové její historicko dokumentační komise:

- **Vladimír Palička**, základní původní myšlenka; první náměty na atributy Památníku, celkové řízení;
- ing. **Jiří Hofman**, „logistické“ zajišťování celé akce, spolupráce při volbě atributů, získání souhlasu Magistrátu hlavního města Prahy s umístěním Památníku, idea, za-

jištění realizace a dlouhodobých zkoušek infostánku včetně databáze a návrhu jejího uspořádání, zajištění protokolárního odběru prsti z pohřebišť prostřednictvím vojenských přidělců ČR ve výše uvedených zemích;

- arch. ing. Jiří **Železný**, zajištění územního rozhodnutí, inženýring realizace stély a parteru, včetně žulových desek.

V *Závěrečné zprávě o realizaci Památníku*, která je uložena ve Vojenském ústředním archívu je popsán a dokumenty doložen průběh prací. Pro účely tohoto povídání postačí, když se odvolám na **snímky pořízené synem Miroslavem, které spolu s vnuky Matějem, Jakubem a Janem vložili do albumu a předali mi ho k 82. narozeninám dne 16. 5. 2005.**

Album má tři části:

- stavba Pomníku, slavnostní odhalení a pietní uložení prstě z pohřebišť dne 11. 11. 2004;
- pietní uložení prstě ze zbývajících pohřebišť k 60. výročí vítězství nad nacizmem a fašizmem dne 8. 5. 2005;
- návštěva prezidenta ČR Václava Klause s chotí Livií v podniku 2N TELEKOMUNIKACE a. s. dne 24. října 2005.

Pomník volyňským Čechům, symbolický válečný hrob v městě Rovno na Volyni. Odhalen dne 9. května 2007

Historický úvod

Do carské Volyňské gubernie se Češi začali z Čech a Moravy začali stěhovat v roce 1868. Lákala je poměrně nízká cena lesů a orné půdy. Zakládali samostatné vesnice v lesích nebo na orné půdě, které kupovali od místních šlechticů. Později pro své syny kupovali pozemky také přímo v ukrajinských vesnicích, nebo v jejich sousedství. V roce 1947, kdy reemigrovali do staré vlasti žili v **638** obcích, z nichž **112** byly zcela a **158** částečně české. Ve zbývajících obcích žily pouze jednotlivé české rodiny. Většina osídlených Čechů byli zemědělci, dále řemeslníci a živnostníci spojení se zemědělstvím. „Pracující inteligence“, lékařů, právníků, inženýrů, učitelů, vědců apod., nepřekročilo deset procent.

Z hlediska přínosu pro hospodářský rozvoj byli pověstnou „solí volyňské země.“ Zavedli pokrokovější agrotechnické postupy, pěstování dosud zde neznámých plodin, zejména chmele, rozvinuli ovocnářství, chov ušlechtlejších druhů domácího zvířectva. Co střežili jako oko v hlavě to bylo češství ve smyslu řádné poctivé práce, udržování české kultury, zachovávání zvyků, obyčejů a českého jazyka, udržování spojení se starou vlastí. V tomto mnohonárodnostním prostředí byli národnostně a nábožensky příkladně snášenlivými spoluobčany.

Velkou proměnou prošli s hlediska náboženského vyznání – na Volyň se většina z nich stěhovala jako katolíci a do staré vlasti se většina vrátila jako pravoslavní. Změna konfese byla vynucená carskými úřady a dalšími okolnostmi.

Administrativní centrum gubernie bylo až do rozdělení Volyně mezi Polskou republiku a Sovětský svaz (rok 1921) město Žitomir. Po tomto rozdělení většina Čechů se ocitla v Polsku. Jakýmsi spíše geometrickým středem českého osídlení v polské části Volyně se stalo město

Rovno. Vezme-li se v úvahu, že po osvobození Volyně od nacistické okupace v prvních měsících roku 1944 právě v Rovně byl umístěn štáb 1. čs. samostatné brigády v SSSR, které velel gen. Ludvík Svoboda a že většina volyňských Čechů nastupovala zde jako dobrovolníci do československých jednotek, pak pomník volyňským Čechům patřilo postavit právě v tomto městě.

V následujících pěti větách, vytesaných do žuly Pomníku, je vyjádřena historie volyňských Čechů s důrazem na jejich účast v bojích za vznik a osvobození staré vlasti.

Pomník volyňským Čechům symbolický válečný hrob

V letech 1868 — 1947 žila v bývalé Volyňské gubernii Ukrajiny česká národnostní menšina.

Za první světové války téměř 1500 volyňských Čechů bojovalo
v československých legiích, které vznikly v Kyjevě.

Za druhé světové války jich více než 10500 spontánně vstoupilo,
převážně v Rovně, do Československého armádního sboru,
zorganizovaného v Sovětském svazu, aby přispěli k osvobození Ukrajiny a Československa
od německých nacistických okupantů.

Na frontách obou světových válek zahynulo více
než 2000 a v zázemí téměř 1000 volyňských českých mužů a žen.

V roce 1947 se jich necelých 40 000 vrátilo
do své staré vlasti — Československa.

Na Pomníku jsou také vytesána jména těch, kteří v Rovně zahynuli
při bombardování, nebo zemřeli v nemocnicích.
Oba texty jsou v ukrajinském a českém jazyce.

Jako českoslovenští vojáci v Rovně zahynuli:

ANDRŠ	Josef	1900	Michalovka
DUS	Václav	1910	Lipiny
HONEK	Jan	1912	Mstěšín
JONÁŠ	Václav	1924	Ulbárov
KLABAN	Jan	1903	Bakovce
KOUBEK	Vladimír	1915	Bludov
KUBIŠTA	Jaroslav	1923	Žityn
MARKUŠ	Michal	1919	Zakarpatsko
MEJVAL	Vladimír		Semiduby
ONDRA	Josef		Slovensko
ONDRAČKO	Štefan	1919	Slovensko
PAJER	Josef	1925	Libánovka
PELANT	Jaroslav	1903	Buršovka
POLÁK	Antonín	1910	Mirohošť
ŠATAVA	Josef	1915	Ploska
ŠEBEL	Horymír	1909	Charkov
TOUŠEK	Jan	1908	Huleč

Československá obec legionářská, Praha.
Město Rovno.

Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel
Ministerstvo obrany České republiky

Vznik ideje, příprava a vlastní realizace

Začátkem února 2005 **Rostislav Kubišta** (v tomto povídání se již se vyskytuje v souvislosti s „Kubištovým efektem“ jeho táty) přišel na *Historicko dokumentační komisi* ČsOL s nápadem, že by v Rovně měl stát pomník čs. vojákům, kteří tam zahynuli za 2. světové války. S Vladimírem Paličkou jsme ale rozhodli, že budeme usilovat o postavení pomníku nejen zahynulým, ale **volyňským Čechům všem**. Podtitul SYMBOLICKÝ VÁLEČNÝ HROB je spojen s předposlední větou vytesaného textu (souhrn zahynulých) a také proto, aby při válečných výročích nemohl být Pomník opomíjen.

Vzal jsem si na starost zpracování zadání pro architekta včetně textů. O posouzení návrhu celkové myšlenky a textů jsem požádal pouze pět důvěryhodných členů *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel* (kdyby to nevyšlo, aby nebyla ostuda). Výsledný text jsem konzultoval v *Ústavu pro jazyk Český Akademie věd ČR*.

Rostislav mezi tím požádal svého vzdáleného příbuzného JUDr. **Sergeje Kornilieva**, důchodce žijícího v Rovně, bývalého oblastního funkcionáře o pomoc při realizaci projektu. Když jsem s ním navázal telefonické a e-mailové spojení pochopil jsem, že to je vlivný, slušný, seriózní muž na jehož slova lze spolehnout. Poněkud předběhnu: **bez jeho pomoci by se Pomník nepodařilo postavit!** Po dohodě s ním jsem připravil dopis předsedy ČsOL genmjr. **Antonína Špačka** starostovi města Rovno **Viktoru Čajkovi**, který obsahoval souhrn proseb: vyřešení legislativy (usnesení městské rady), výběr místa (navrhli jsme místo, na němž stával dům, ve kterém sídlila v letech 1944 – 1946 „čs. vojenská komandatura“), zajištění důstojného odhalení a nakonec uzavření *Darovací smlouvy*, podle které by se město stalo majitelem, ale zároveň opatrovatelem Pomníku, který nebude při určitých výročích opomíjen.

Zároveň s tímto dopisem podepsal předseda spolu s místopředsedou další dokument, kterým ČsOL zplnomocnila J. Hofmana, Vl. Paličku a R. Kubištu „...*k veškerým jednáním a jiným úkonům zajišťujícím realizaci Pomníku...při své činnosti nesmějí překročit pravomoci statutárních orgánů ČsOL*“. Tímto dokumentem jsme se prokazovali při jednání s partnery včetně zahraničních. Předsednictvo jsme samozřejmě průběžně informovali o stavu zajištění akce.

Sergej Korniliev se již předtím činil. Když mu starosta města ústně přislíbil, že bude postavení pomníku podporovat, zadal svému příteli architektovi **Leonidu Zakreľskému** zpracování návrhu architektonického řešení. Již začátkem března 2006 jsem od něj elektronickou poštou dostal tři varianty řešení. K výběru varianty jsem přizval naše zplnomocněnce, zmíněných pět krajanů a několik nezatížených vnějších odborníků. V době, kdy my jsme vybírali variantu, Sergej „loboval“ mezi pracovníky městského magistrátu, aby bylo připraveno takové usnesení městské rady, které by řešilo všechny prosby obsažené v dopisu předsedy ČsOL starostovi města. Usnesení městské rady precizně formulované a schválené všemi městskými instancemi (památkáři, územní rozhodnutí, hlavní architekt, dokonce správa městského majetku, která bude o pomník pečovat) jsem od něj dostal **12. 9. 2006** a o něco později oficiální cestou. Nejen to. Tentýž den nám Sergej doporučil realizační firmu, která kromě běžných staveb postavila v Rovně a okolí již pět pomníků. Jmenuje se **Siemens Gabro** a jejím ředitelem je **Alentin Kravčuk** (není příbuzný bývalého prezidenta Ukrajiny).

Druhý den, tj. 13. 9. 2006 jsem se s A. Kravčukem spojil a jelikož měl cestu do Berlína, tak se dne 18.9. 2006 zastavil v budově ČsOL na oběd. Při něm se, předseda A. Špaček, Vl. Palička a já s ním dohodli, že **SMLOUVU O DÍLO** na postavení pomníku podepíše A. Kravčuk a A. Špaček v Praze dne **7. 12. 2006**. **Kamenické části jako první etapa realizace že budou hotovy do konce roku 2006 a celý pomník do 24. 4. 2007.**

Nyní bylo téměř jisté, že akce bude realizována. Dozrál tedy čas, aby na naši žádost předseda *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel* jmenoval taktéž tři zplnomocněnce. Připravil jsem návrh oslovení všech volyňských krajanů, který jsme, zmocněnci obou organizací, projednali a uveřejnili se svými podpisy v časopise *Sdružení ZPRAVODAJ*. Zároveň jsme s předstihem projednali opatření pro propagaci celé akce, zejména přípravu a vytištění brožurek v češtině a ukrajinštině. Kromě toho jsem s využitím audiovizuální techniky informoval volyňské krajany na dvou velkých shromážděních.

Již 26. 9. 2006 zaslal A. Kravčuk první návrh smlouvy. Zodpovídal jsem za její dopracování po stránce ekonomické, věcné i právní a také za překlad do češtiny, protože jsme dohodli, že obě jazykové verze budou mít stejnou platnost. Poprosil jsem o konzultační pomoc své kolegy a s A. Kravčukem jsem elektronickou cestou upřesňoval dílčí otázky. **Dne 1. prosince 2006 jsem obě jazykové verze zaslal A. Kravčukovi a dne 7. prosince 2006 byla SMLOUVA O DÍLO podepsána.**

Starosta města Rovno Viktor Čajka, místostarostka S. Bohatyrčuková, V. Palička, S. Korniliev, A. Kravčuk a I. Malinská. J. Hofman fotí setkání dne 29. 1. 2007 na magistrátu v Rovně.

Zároveň s dopracováním smlouvy jsme s Vl. Paličkou řešili problém financování celé akce. Zákony a směrnice neumožňovaly, aby ministerstvo obrany nebo ministerstvo zahraničních věcí na tuto akci finančně přispěly. SČVP podobné akce řešilo v minulosti dobrovolnými dary svých členů a to jsme považovali v dané situaci za nemorální. Jiná možnost, než financování z peněz ČsOL nebyla. Přesvědčili jsme nejdříve předsedu A. Špačka a místopředsedu J. Hercze a pak *Republikový výbor ČsOL*, který dne

25. listopadu 2006 zahrnul akci do finančního plánu na rok 2007 ve výši **40000 \$**. Rozhodující byla podpora ekonoma plk. ing. Otty Konieczného.

V tomto období jsme museli řešit také dva menší problémy. První – jakým způsobem finančně odměnit architekta L. Zakrelského a S. Kornilieva. Po složitých úvahách mne napadlo prosté řešení, že A. Kravčuk každému z nich zaplatí pevně stanovené procento z celkové ceny stavby a předá nám jimi podepsaná potvrzení o finančním vyrovnání. Projednal jsem to se zainteresovanými a řešení jsme zapsali do **SMLOUVY O DÍLO**.

Druhý problém byl vážnější – jak zajistit sledování kvality a provést dílčí přejímky díla. Na Ukrajině jsme vhodného odborníka nenašli. Do smlouvy jsme dali povinnost dodavatele nás periodicky informovat o postupu prací a spolehli jsme na autorský dozor architekta. Přejímky jsme nakonec dělali sami a za tím účelem jsem musel dvakrát jet na Ukrajinu. 1100 km autobusem jedna cesta, na každé z nich čtyři hraniční kontroly s dlouhým čekáním!

První jízdu se mnou absolvoval Vl. Palička a I. Malínská, při níž jsme kromě přejímky kamenných částí pomníku dohodli s architektem rozmístění textu a druh písma a při setkání se starostou jsme písemně dohodli otázky spojené s odhalením Pomníku a s jeho předáním do vlastnictví města. I. Malínská zjišťovala cenové a jiné podmínky pro organizaci autobusového zájezdu.

Potěšila mne odpověď starosty na můj dotaz, že na rovenském letišti mohou přistávat mezinárodní spoje. To nám umožnilo, prostřednictvím místopředsedy MUDr. Josefa Hercze, požádat předsedu Senátu Parlamentu ČR MUDr. **Přemysla Sobotku**, aby se nejen účastnil odhalení pomníku, ale aby uvolnil ze své „kvóty“ jeden let TU 154 M do Rovna a zpět pro sedmdesát vybraných členů ČsOL a SČVP. Zbývajících třicet míst bylo určeno pro „oficiální delegaci“. Kromě toho se konal třídní autobusový zájezd sto padesáti členů SČVP.

Druhou jízdu se mnou absolvoval ekonom ČsOL, kdy jsme převzali již postavený pomník a s místostarostkou doladili účast 250 hostů z ČR na slavnostním odhalení Pomníku v rámci oslav Dne vítězství 9. května 2007 (včetně jejich pohoštění).

Předali jsme místostarostce dříve slíbených 500 brožurek **Češi na Volyni, základní informace** a 100 brožurek **Československá armáda na Ukrajině za I. světové války**. Obě v ukrajinském jazyce. (Kvalitně a levně vytiskla tiskárna MH a. s.) Konečně jsme také obdrželi scénář odhalení Pomníku. Ke svému překvapení jsme se dověděli, že se budou dne 9. května 2007 v rámci oslav **Dne vítězství** odhalovat dva pomníky za sebou: ve **12.20 hod** Pomník deportovaným Ukrajincům z etnických zemí Chelmštiny, Podlesí, Lemkovštiny a od řeky Sanu a ve **13.20 hod.** Pomník volyňským Čechům. Dopadlo to jinak – odhalovaly se zároveň a nám to způsobilo značné nepříjemnosti, které zde nebudu uvádět.

Při přejímce A. Kravčuka, který se zdržel na zahraniční cestě, zastupovala ekonomka firmy **Světlana Jakobčuková**. Vedla si tak zdatně, že jsme si s ekonomem ČsOL Ottou Konieczným potichu řekli, že „je ji na ženskou škoda“.

Jak je z obrázku patrné, na podstavci z černé žuly stojí tři stély z hnědé žuly. Svým tvarem připomínají „trojzubec“ – státní znak Ukrajiny. Toho si někteří účastníci všimli již při slavnostním odhalení a některé noviny tak Pomník jmenovaly – **trizub**. Uvítali jsme to, protože náš návrh, aby vedle *Malého státního znaku* ČSR byl *Trizub* ukrajinská strana neakceptovala. Architekt L. Zakrelský prostě a umně navrhl tvar stél tak, že lidé budou v Pomníku vidět také státní znak své země.

Na dvou stélách, jejichž strany jsou viditelné z hlavní ulice (Soborné) jsou vytesána jména zahynulých v ukrajinštině a češtině. Na obou stranách třetí stély je vytesán v obou jazycích vlastní historický text (na počátku uvedených pět vět). Jelikož Pomník stojí na rohu ulic Soborné a Dubenské, je historický text v češtině zřetelně viditelný z ulice Dubenské.

Po přejímce Pomníku. Jména zahynulých.
Pohled od ulice Soborné.

Pohled od ulice Dubenské. Ukrajinský text je na druhé straně stély.

Odhalení pomníku, ohlasy ve sdělovacích prostředcích a naše poděkování nejzasloužilejším

Oslavy Dne vítězství, byly v Rovně tohoto roku impozantní. Na zahajovací **miting**, který se konal u monumentu na vojenském pohřebišti přišlo odhadem více než deset tisíc lidí. Mezi nimi bylo také kolem dvou set padesátí našich občanů z České republiky. Tři zřetelně označené autobusy, v nichž jeli účastníci autobusového zájezdu byly zařazeny za průvod občanů, který vyšel ze středu města. Podle slov místostarostky „*aby lidé viděli jak vzácné hosty zde letos máme*“. Lidé na chodníku je vřele zdravili. Miting měl důstojný ráz s projevy předsedy Nejvyšší rady Ukrajiny, předsedy Senátu Parla-mentu ČR a dalších funkcionářů. Za českou stranu položil věnec předseda Senátu, ředitel vojenské kanceláře prezidenta republiky a společný věnec ČsOL a SČVP položily naše ženy a muži ve vojenských stejnokrojích.

Až k slzám bylo dojemné, když po oficiálním kladení věnců vystupovali z davu stovky lidí mladých, středního věku i starších s květinami v rukou, které spontánně dávali přítomným veteránům a další a další postupovali mezi hroby a kladli květiny a věnečky na hroby jim určitě neznámých vojáků. Oslovil jsem několik z nich s dotazem, zda je zde pochován někdo z jejich blízkých. Všichni do jednoho mi řekli, že nikoliv, ale můj dědeček, (babička, tatínek, strýc, bratr, sestra...) padli jinde a určitě na jejich hrob (pokud je vůbec znám) někdo kytičku položí. Pro mne to byl nejsilnější zážitek proto, že šedesát dva roky po válce jsem o této spontánnosti a úctě neslyšel v reportáži novinářů, ale viděl a ... procítil!

Po ukončení mitingu se shromáždění občané vraceli do města kolem *Pomníku volyňským Čechům*, kde se většina z nich zúčastnila jeho slavnostního odhalení.

Moderátor Anatolij **Bodin** z odboru kultury a turistiky rovenské městské rady krátce uvítal přítomné a poté vyzval dva hlavní hosty, dále předsedu rovenské městské rady a k mému velkému překvapení také mne, (jako zmocněnce ČsOL a SČVP pro stavbu pomníku), **aby pomník odhalili.**

Pak zazněly státní hymny obou států a metropolita Rovenský a Ostrožský **Jevsenij** za asistence představeného Pokrovského Rovenského soboru otce **Andrije** odsloužil pravoslavnou bohoslužbu a pomník vysvětil. Poté byly přednesly projevy. Arciděkan z pravoslavného kostela Cyrila a Metoděje v Resslové ulici v Praze, ThDr. **Jaroslav Šuvarský** vystoupil z řady do popředí a jaksi mimo program kropenkou udělal ve třech směrech znamení kříže, česky řekl světicí formuli a odcházeje mi stačil polohlasně sdělit: „svěcenou vodu jsem přivezl z Čech“. Nakonec položení mnohých věnců a ... nějak se lidem odtud dlouho, dlouho nechtělo. Tvořily se hloučky známých i vzájemně neznámých, místních občanů a českých hostů a hovořilo se o všem možném. Vzájemně se na památku fotografovali u Pomníku i mimo něj. Bylo to takové lidsky prosté, jako kdyby se sešli staří známí na obrovské společné besedě.

Jména řečníků a myšlenky z některých projevů.

Jakýmsi předřečníkem, protože navázal bezprostředně na vysvěcení pomníku, byl zmíněný představený Pokrovského Rovenského soboru otec Andrij. Mimo jiné se vrátil k roku 1968, kdy jako voják základní služby šel v řadách své jednotky touto Dubenskou ulicí na shromaždiště, odkud měli jet „zklidnit Československo“. „*Když jsme stáli na shromaždišti – vzpomínal – „tak jsem přistoupil k veliteli jednotky, podával jsem mu náboje do pušky a k tomu jsem řekl, že proti Čechům a Slovákům beztak ani jeden náboj nevystřelím. Budeme tam okupanty...*“

Řečníci. Hovoří J. Hofman. V pozadí zleva doprava: předseda Senátu Přemysl **Sobotka**, předseda Nejvyšší rady Ukrajiny Alexandr Alexandrovič **Moroz**, předseda Rovenské oblastní rady Alexandr Jurjevič **Danilčuk**, tajemník rovenské městské rady Jurij Ivanovič **Torhun** (zastupoval předsedu Viktora **Čajku**, který byl po operaci srdce), předsedkyně ČSBS Anděla **Dvořáková**.

Předseda Senátu Parlamentu České republiky Přemysl Sobotka promluvil věcně a krátce. „*V minulosti*“ – řekl mimo jiné – „*existenční důvody odvedly mnoho krajanů do zahraničí, včetně zámoří. Většina z nich si dlouho zachovala své české zvyky a vřelý vztah ke staré vlasti, ale nikde nebyla tato pouta tak silná jako zde na Volyni!*“ Připomněl zásluhy volyňských Čechů v obou světových válkách a tuto část zakončil větou: „*Je pro mne velkou ctí hovořit zde v Rovně před přímými účastníky těchto událostí a jejich potomky, protože mne opravdu fascinuje historie těchto našich krajanů. Jejich skromnost, pracovitost a neutuchající vřelý vztah ke staré vlasti by měly zůstat příkladem pro nás všechny*“. Své vystoupení zakončil slovy: „*Děkuji proto Československé obci legionářské, Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel, Ministerstvu obrany České republiky a také starostovi města Rovno a občanům tohoto města, že se i prostřednictvím tohoto památníku zachová vzpomínka na tuto historii, která je i důvodem k prohlubování dalších přátelských vztahů mezi Českou republikou a Ukrajinou*“. Jsou to slova, která těší, povzbuzují a kéž by byla reálným příslibem do budoucna!

Předseda Nejvyšší rady Ukrajiny Alexandr Alexandrovič Moroz se nejdříve dotkl aktuálních vnitropolitických problémů Ukrajiny a zdůraznil, že se musí řešit „*v klidu, s respektováním ústavy a zákonnosti*“. Pak několika větami výrazně a prostě podepřel známou skutečnost, že Češi byli solí volyňské země. Podle jeho názoru odhalení pomníku volyňským Čechům je „*unikátní čin*“. „*Když je národnost moudrá, – pravil – „zanechává po sobě dobré a krásné stopy. To se především vztahuje na Čechy*“. Přidal k tomu zkušeností z vlastní rodiny. „*Zde se narodil můj otec. Vzal si s sebou, když se stěhoval do střední Ukrajiny, nástroje, které děd používal, když se u českého mistra učil řemeslu. Jmenoval je českými názvy. Vztah Čechů k práci byl tento – vše dělat čistě, správně a zodpovědně*“. Můžeme být hrdí na své předky, že takové mínění a tak dlouho o nich mezi prostými lidmi na Ukrajině zůstalo.

Předseda Rovenské oblastní rady Alexandr Jurjevič Danilčuk. Myšlenky z jeho projevu se mi nepodařilo získat.

Zmocněnec ČsOL a SČVP pro stavbu Pomníku Jiří Hofman se snažil zaměřit svůj projev nadčasově. Předpokládal, že fakta a celkové hodnocení působení české menšiny na Volyni připomenou jiní řečníci. Od něj by to mohlo znít jako samochvála. Hovořil proto o starých vazbách mezi Slovany, z čehož vyplývá povinnost tlumit nacionální vášně a naopak rozvíjet solidaritu mezi slovanskými národy. Poděkoval konkrétním lidem zde v Rovně a celé rovenské městské radě za pomoc při realizaci záměru. Poprosil občany Rovna a okolí, aby při různých příležitostech si u tohoto pomníku vzpomněli na své spoluobčany položením kytičky. Na závěr předal do rukou zastupujícího předsedy městské rady J. I. Torhuna Darovací smlouvu, která byla tento den slavnostně podepsána. Projev přednesl v ukrajinštině, když se předem omluvil, že do ukrajinské školy nechodil a jeho „univerzitou ukrajinštiny“ bylo společná pastva krav a koní s ukrajinskými kluky. Text projevu byl vložen do dříve zmíněných brožurek v češtině a ukrajinštině. 300 ks dostala městská rada a byly rozdány všem účastníkům leteckého zájezdu a asi třetině účastníků autobusového zájezdu.

Předsedkyně Českého svazu bojovníků za svobodu Anděla Dvořáková se ve svém projevu přidržovala historických faktů o volyňských Čechích a provedla jejich stručnou rekapitulaci. V Českém svazu bojovníků za svobodu – řekla – *jich působí poměrně hodně, vážíme si jich a ráda mezi ně při každé příležitosti zavítám*. Promluvila věcně, prostě a při tom, jak to vždy dovede, „*od srdce*“.

Ohlasy sdělovacích prostředků

Ohlasy v celostátních ukrajinských sdělovacích prostředcích se nepodařilo získat.

Stručné články jsme zaznamenali v novinách *Holos Ukrajiny* a *Ukrajinska pravda*. *Rivne večirne* uveřejnilo dva články a *Rivnenska hazeta* přidala k článku pěknou fotografii našich veteránů.

V televizním kanálu *STB-Rivne* a na rozhlasové stanici *Radio svoboda* byly docela slušné relace z oslav vítězství a odhalení pomníku volyňským Čechům byla věnována přiměřená pozornost. Na webových stránkách *Cenzor net*, *Kommersant-Ukrajina*, *Virtually* a na oficiálních portálech města Rovno a Rovenské oblasti byla sdělení různé úrovně, ale byly.

Nejzajímavější článek, nazvaný „*Dobrá stopa dobrého lidu*“ uveřejnil redaktor **Vladimír Komarovskij**, jehož matka je Češka. Provedl s velkým citem rozhovor nejen s veteránkami I. Malinskou, N. Laubovou a I. Jirákovou a s veteránem R. Kubištou, ale také s mladičkou M. Krejcerovou z Olomouce. Článek byl uveřejněn v novinách *Vilne slovo*, vydávané v Rovně od prosince roku 1939.

V České republice jsme v celostátních sdělovacích prostředcích nezaznamenali ani zmínku přesto, že na palubě letounu byli čtyři příslušníci „sedmé velmoci“. V novinách ČSBS *Národní osvobození* vyšlo několik článků.

Poděkování zaslaná některým podporovatelům v ČR a na Ukrajině

Poděkování iniciátorům a realizátorům Pomníku v České republice a na Ukrajině zaznělo v projevu předsedy Senátu Parlamentu České republiky a v projevu zmocněnce ČsOL a SČVP byla uvedena poděkování jmenovitě.

Zaznamenáváme zde celkem **sedm** poděkování nebo uznání a reakce na ně.

Funkcionáři ČsOL a SČVP ve společném dopise poděkovali předsedovi Senátu Parlamentu České republiky Přemyslu Sobotkovi za „*ochotu, porozumění, vlídnost a významný podíl na slavnostním odhalení...*“

V Rovně po odhalení Pomníku předal místopředseda ČsOL plk. ing. Václav Příbyl:

- a) *Pamětní medaile ČsOL I. stupně* předsedovi V. Čajkovi a místopředsedkyni rovenské městské rady S. Bohatyrčukové, dále S. Kornilievovi, A. Kravčukovi a L. Zakrelskému;
- b) *Pamětní medaili ČsOL II. stupně* spolupracovníci místopředsedkyně I. Horoškievičové;
- c) *Pamětní medaile ČsOL III. stupně* pracovním fy Siemens Gabro ekonomické ředitelce S. Jakobčukové, její zástupkyni Z. Karpiukové a vedoucí sekretariátu A. Kravčukové.

Písemná *Čestná uznání ČSOL* sedmi pedagogům *Institutu slovanských studií Kyjevské slávistické univerzity v městě Rovno* zaslal předseda HDK ČsOL svým dopisem řediteli tohoto ústavu L. O. Šeljukovi.

Elektronickým dopisem poděkovali Jiří Hofman, Vladimír Palička, Irena Malinská a Otto Konieczný (účastníci osobních jednání) těmto funkcionářům města Rovno: Viktoru Čajkovi, Svetlaně Bohatyrčukové a jejím spolupracovnícům a Jurii Torhunovi.

Alentin Kravčuk spolu se svými spolupracovníky poděkoval za udělené *Pamětní medaile* ČsOL a jmenovitě poděkoval J. Hofmanovi „za *dobrosrdečnou, přesnou a upřímnou spolupráci*“.

J. Hofman poděkoval elektronickým dopisem Evě Hellové, vedoucí protokolu Senátu Parlamentu ČR „za *věcný, operativní a kvalifikovaný způsob řešení společných problémů*“ což, taktéž elektronicky, kvitovala s přiměřeným povděkem.

Zvláštní ocenění zaslouží:

- předseda ČsOL genmjr. Antonín **Špaček** (in memoriam) za porozumění a ochotu přispět stavbou Pomníku k zachování paměti na volyňské Čechy;
- místopředseda ČsOL genmjr. MUDr. Josef **Hercz** za navázání kontaktů s předsedou Senátu Parlamentu České republiky, jehož výsledkem byla účast a praktická pomoc předsedy při odhalování Pomníku;
- ekonom ČsOL plk. ing. Otta **Konieczny**, CSc. za cennou konzultační pomoc ve finančních a jiných otázkách.

Závěr

Před započítím každého významnějšího díla je účelné zvážit smysl jeho realizace, vytvoření podmínek pro jeho uskutečnění, ale také důsledky, které se projeví v budoucnu. Uvedené pohledy nejsou vyčerpávající, jsou uváděny spíše jako příklady.

Iniciátoři postavení pomníku (R. Kubišta a dva členové HDK ČsOL) vycházeli z toho, že:

- Pomník si česká menšina na Volyni zaslouží, a když se nepostaví nyní, při 60. výročí reemigrace, nepostaví se již nikdy;
- Obě země, Ukrajina a ČSR resp. ČR s ohledem na svoji historii, zeměpisnou polohu, slovanský původ obyvatel apod. by měly hledat, nacházet a pěstovat „společnou řeč“ v mezinárodních společenstvích a zamýšlený pomník by byl pro to sice maličkým, ale příspěvkem;
- HDK ČsOL výsledky své práci za posledních 10 let získala jistou autoritu u vedení a orgánů ČsOL a zároveň nashromáždila určité zkušenosti pro všestranné zajišťování podobných akcí v ČR a v zahraničí, takže byla připravena takový úkol plnit;
- Město Rovno bylo voleno z více důvodů: geometricky střed původní volyňské gubernie, nástup většiny volyňských nováčků do 1. čs. samostatné brigády v SSSR, dislokace „čs. vojenské komendantury“, atd.

Je důležité, že při odhalování pomníku nejvyšší činitelé poukázali ve svých projevech na další aspekty:

Předseda Nejvyšší rady Ukrajiny:

- odhalení pomníku volyňským Čechům je „*unikátní čin*“.
- „*Když je národnost moudrá, – pravil – „ zanechává po sobě dobré a krásné stopy. To se především vztahuje na Čechy*“.

Předseda Senátu Parlamentu ČR:

- *i prostřednictvím tohoto památníku se zachová vzpomínka na tuto historii (celkové působení Čechů na Volyni – red.), která je i důvodem k prohlubování dalších přátelských vztahů mezi Českou republikou a Ukrajinou“.*

Vzpomínání prostých ukrajinských lidí na Čechy pro předávání dalším generacím má v pomníku „hmotný základ“. Historie, heslovitě napsaná na pomníku může povzbuzovat zvědavé mladé lidi k hlubšímu zájmu.

Mne osobně potěšilo, že **Rostislav Jirásek**, předseda regionu Vyškov *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel* na zasedání předsednictva *Celostátního výboru SČVP* dne 20. 6. 2007 zhodnotil postavení Pomníku a jeho odhalení jako „nejvýznamnější čin v celé historii SČVP, protože se tím výrazně zviditelnili volyňští Češi mezi vysokými funkcionáři na Ukrajině a v ČR. Hlavně se o to zasloužil krajan Jiří Hofman“.

7.3. Práce ve funkci předsedy Bytového družstva Lounských 8

V padesátých letech bylo v ulici Lounských postaveno celkem 9 nájemních domů, v nichž bydleli důstojníci a občanští pracovníci Československé armády. V domě **Lounských 8/803** od roku 1964 bydlela naše rodina. Po převratu v roce 1989 *Magistrát hl. města Praha* převedl vlastnická práva takových domů na *Úřady městských částí*, které brzy nato některé domy nabídly dosavadním nájemníkům ke koupi, ovšem za předpokladu, že ustaví **Domovní bytové družstvo** (později byl zákonem název změněn na **Bytové družstvo**).

Z iniciativy JUDr. **Martina Jílka**, obyvatele našeho domu, bylo *Bytové družstvo Lounských 8 (BDL8)* založeno 2. června 1994. Smlouva na koupi domu, včetně pozemku pod nim byla velmi výhodná: splátky byly rozloženy na 10 let a na hrazení prokazatelných oprav mohlo Bytové družstvo formou „zpětného čerpání“ obdržet až 40% zaplacené částky za vlastní dům (nikoliv však za pozemek, ten se neopravuje). Příslušné **smlouvy** mezi **BDL8** a *Úřadem městské části Praha 4* byly podepsány dne **4. dubna 1995**. **Poslední splátku za dům BDL8 zaplatilo dne 4. května 2005**. Od této doby je vlastníkem domu, bez jakýchkoliv břemen.

Ukázalo se, že JUDr. M. Jílek chápe svoji funkci předsedy BDL8 jako správný advokát – nechával si nedemokratickým způsobem schvalovat nepřiměřené odměny. Když navíc s **BDL 8** „uzavřel“ v roce 1996 **Smlouvu o právní pomoci** (podepsal ji za obě strany, ale za družstvo byl vedle jeho podpisu také podpis místopředsedy) tak mu členové na schůzi vyjádřili své rozhořčení takovým způsobem, že se funkce vzdal.

Dne **23. června 1998** bylo na členské schůzi zvoleno nové předsednictvo v sestavě: **Jiří Hofman** předseda, **Jarmila Bačkovská** místopředsedkyně, **Stanislava Doubková** členka. Pracoval jsem jako předseda devět let až do **30. května 2007**, tj. **kdy dům byl již 2 roky ve vlastnictví BDL8**. Obě zmíněné dámy byly nahrazeny jinými dvěma dámami, ale

myslím, že jsme odvedli dobrou práci, kterou jsme dělali nikoliv pro svůj osobní prospěch. Mimochodem nechávali jsme si hradit pouze tzv. „provozní náklady“ tím způsobem, že jsme každý rok dávali k proplacení dva až čtyři měsíční účty za telefonní hovory. Ušetřili jsme tak na daních a členové tento způsob brali s uspokojením na vědomí. Při nejbližší změně stanov jsme navrhli zavedení *Revizní a kontrolní komise*, která své úkoly svědomitě plní a členové mají jistotu, že je nikdo nešidí.

Uvedená a další opatření přispěla k tomu, že po zaplacení domu všichni členové byli pro zachování družstva a jen jedna nájemnice nahlas uvažovala o převedení bytu do osobního vlastnictví. Kromě běžné agendy, včetně složitého přesvědčování až donucování jedné až dvou rodin, aby platily včas a bez vymáhání splátky na dům a náklady spojené s užíváním bytu, jsme se především starali o **zvelebení domu**. Dále jsou v přehledu uvedeny jednotlivé akce, z nichž některé byly nejen pracné, ale např. vestavba dvou půdních bytů způsobila u dvou rodin rozladění. Byly přehlasovány a dodnes se její někteří členové nesmířili s tím, že „nad nimi někdo dupe“. Že iniciativa, práce a případná funkce hromosvodu se očekává od předsedy není třeba zdůrazňovat.

Přehled akcí na zvelebení domu Lounských 8 od roku 1996 do roku 2007

P. č.	Název akce	Zahájení	Ukončení	Náklady
1	Výměna rozvodů studené a teplé vody....	5/96	6/96	210.681.-
2	Výměna hasnic a revize požárních hydrantů	10/98	10/98	5.368.-
3	Výměna hlavního uzávěru plynu	3/99	3/99	8.925.-
4	Koupě a montáž vodoměrů v bytech	4/99	4/99	15.901.-
5	Vestavba dvou půdních bytů	3/99	6/01	Zisk 608.000.- + NOVÁ STŘECHA
6	Zasklení lodžii	5/01	5/01	102.659.-
7	Výměna oken v bytech za plastová	5/01	9/01	886.377.-
8	Výměna dvou vchodových dveří	3/02	4/02	82.606.-
9	Výměna vrat do dvora	6/02	6/02	15.750.-
10	Rekonstrukce výtahu	8/05	9/05	368.300.-
11	Signalizace od vchodu domu do bytů	6/06	6/06	30.268.-
12	Přenesení hlavního elektroměru. Materiál pro opravu elektroinstalace společných prostorů (vlastní opravu jsem provedl svépomocně)	7/06	7/06	13.171.- 4.180.-
13	Výměna anténního zesilovače	7/07	7/07	15.000.-
	Vydáno na zvelebení domu celkem			1,744.196.-
	Uhrazeno z vestavby dvou půdních bytů		608.000.-	
	Uhrazeno ze zpětného čerpání		1,036.196.-	

Na všechny nákladnější akce (č. 1, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13) jsem prováděl výběrové řízení a při závěrečném jednání s firmami v „užším výběru“ jsme vždy byli buď všichni tři členové představenstva, nebo jsem přizval dalšího aktivního obyvatele domu. Takový přístup je nutný z hlediska pořádku a zamezení různých „chodbových řečí“.

Výběr uchazečů o **půdní vestavbu** (úkol 5) jsme prováděli na členské schůzi. Tam také se odsouhlasil celkový postup, který jsem po konzultacích se zkušenými známými připravil a všichni členové ho dostali předem písemně. Shodli jsme se na tom, aby cena za m² byla

stejná, jako v cenové mapě *Magistrátu hl. města Praha*, platná pro okolní pozemky. Vymyslel jsem originální smluvně-právní vztahy mezi BDL8 a stavebníky tak, aby: a) oboustranné riziko bylo minimální, b) příjem BDL8 nebyl zdaněn, c) nedošlo k neoprávněnému obohacení jedné ze stran, d) nedošlo k sebemenšímu narušení zákonů ČR. Proto byly postupně uzavřeny tři smlouvy a každá byla spojena s dílčí platbou a zároveň se zvýšením jistoty stavebníků, že nedojde k jejich ujmě. Jeden s klientů chtěl mít jistotu, že celá akce je po právní stránce bezvadná. Před jejím spuštěním jsme proto s oběma manžely a s jejich právníkem probrali připravené dokumenty a moji argumentaci k nim na společné poradě. Nic jsme měnit nemuseli.

Vyhledání vhodné firmy pro **výměnu okem za plastová** (úkol 7) dalo dost starostí. Většina oken našeho domu míří na dálnici s velmi rušným automobilním provozem. Proto jsem si předsevzal, že okna musí být dostatečně zvukotěsná. Když jsem žádal po dodavatelích, aby zaručili útlum asi 33 dB, tak nevěděli o čem mluvím, protože tento parametr v technických podmínkách vůbec neměli a nevěděli kdo ho může objektivně změřit. Nakonec mi jedna majitelka firmy doslova řekla: „*pane Hofman, raději budu dodávat starým babičkám, které nevědí co kupují*“. Ocenil jsem upřímnost a na oplátku předpověděl budoucnost její firmy. Asi před dvěma roky zkrachovala.

Ze sedmi firem, které nám podaly nabídku se nám zdála nejsolidnější *Mělnická plastová okna s. r. o.* Zajel jsem se s nimi poradit. Měli zájem tento parametr nějak zjistit, proto mi navrhl, že namontují zatím jedno okno, které bude mít všechna dosud dostupná opatření pro zvýšení zvukotěsnosti a já jsem se měl postarat o změření útlumu. Na *Českém vysokém učení technickém* jsem si vypůjčil hlukoměr (díky paní ing. Běly Stibůrkové, která na této škole přednáší), okno dodavatelé namontovali do naší ložnice a zdroj hluku dodal vnuk Michal, který svůj silný motocykl nechal přímo pod oknem pracovat na nejvyšší možné obrátky. Stačilo měřit hluk při zavřeném a otevřeném okně v různých místech pokoje. Průměrný útlum okna byl 34 dB, což stačilo k tomu, že maximální hluk od aut byl uvnitř kolem 38 dB a v horních patrech postupně klesal. Důležité je, že po šesti letech používání se zvukotěsnost oken nezhoršuje.

Váš manžel, otec, dědek a pradědek Jiří Hofman

K tomuto povídání jsou připojeny tyto publikace

1. HOFMAN, J.: ***Kronika obce Martinovky***. Uveřejňovaná od 6.10.1950 do 1.12.1950 v týdeníku *VĚRNÁ STRÁŽ*, který vydával *Svaz Čechů z Volyně* v Žatci. Str.9.
2. HOFMAN, J., KLICPERA, J., PELCOVÁ, V.: ***Historická mapa českého osídlení na Volyni***. Za soukromé finanční prostředky na neziskovém základě vydalo *Sdružení Čechů z Volyně*, Praha 1995. ISBN 80-901878-0-3. Str.24 + 3 mapy.
3. HOFMAN, J.: ***Češi na Volyni, základní informace***. Za finančního přispění *Československé obce legionářské* vydalo *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel*. Třetí doplněné vydání (v češtině). Praha 2007. Str. 36.
4. HOFMAN, J., ŠIRC, V., VACULÍK, J.: ***Volynští Češi v prvním a druhém odboji***. Za soukromé finanční prostředky na neziskovém základě vydal *Český svaz bojovníků za svobodu*, Praha. Vydání druhé (1999, 2004). ISBN 80-7005-036-5. Str. 438.
5. HOFMAN, J., BAUER, J.: ***Tajemství radiotechnického pátrače TAMARA***. Vydala *Sdělovací technika*, Praha 2003. ISBN 80-86645-02-9. Str. 271.